НАЦІОНАЛЬНА ПАРЛАМЕНТСЬКА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ISSN 2306-3505

ДАТИ І ПОДІЇ

2014 **перше півріччя**

Календар знаменних дат № 1 (3)

Київ 2013

Дати і події, 2014, перше півріччя : календар знамен. дат № 1 (3) / Нац. парлам. б-ка України ; уклад.: В. Кононенко (кер. проекту) [та ін.]. – К., 2013. – 156 с. : іл.

Видання Національної парламентської бібліотеки календар знаменних дат «Дати і події» виходить двічі на рік. Його мета – інформування читачів про річниці визначних подій суспільно-політичного, наукового та культурно-мистецького життя.

До цього випуску календаря ввійшли фактографічні довідки про ювілеї видатних особистостей України та світу, які відзначатимуться в І півріччі 2014 р. До нього також включено відомості про дні заснування установ, населених пунктів України, релігійні та професійні свята.

Видання адресовано працівникам закладів культури і освіти, широкому колу читачів.

Укладачі : *В. Кононенко (керівник проекту), О. Бакуменко, О. Білик, К. Науменко, Л. Рогальчук (координатор проекту), О. Рожнятовська, С. Савченко*

Висловлюємо вдячність за участь у підготовці календаря «Дати і події» науковому співробітнику відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України, к. і. н. Т. Заболотній.

Передплатити календар знаменних дат «Дати і події» можна через «Каталог видань України» (передплатний індекс 68555) та через послугу «передплата on-line» на сайті ДП «Преса» (http://www.presa.ua/).

© Національна парламентська бібліотека України, 2013

ЗМІСТ

Від упорядників 4
Цього року виповнюється 5
Твори-ювіляри 7

СІЧЕНЬ

Перелік пам'ятних дат на січень 9
Він сприймав світ через красу. До 90-річчя від дня народження С. Параджанова (1924–1990) 14
Адвокат українського слова. До 170-річчя від дня народження М. Комарова (1844–1913) 18
У боях за визволення України. До 70-річчя від часу проведення Корсунь-Шевченківської наступальної операції (1944) 23
Багатогранний талант. До 175-річчя від дня народження П. Чубинського (1839–1884) 27

ЛЮТИЙ

Перелік пам'ятних дат на лютий 32
При хисті дорогім і гуморі коштовнім... До 150-річчя від дня народження В. Самійленка (1864–1925) 37
Учений у часі і просторі. До 180-річчя від дня народження Д. Менделєєва (1834–1907) 41
На передньому краї науки. До 100-річчя від дня народження В. Підгаєцького (1914–1991) 45

БЕРЕЗЕНЬ

Перелік пам'ятних дат на березень 51
Геній слова і пензля. До 200-річчя від дня народження Т. Шевченка (1814–1861) 57
Основоположник вітчизняної науки про ґрунти. До 130-річчя від дня народження О. Соколовського (1884–1959) 64
Він відчував материнську душу України. До 100-річчя від дня народження Л. Вишеславського (1914–2002) 69
Міжнародний день щастя 74

КВІТЕНЬ

Перелік пам'ятних дат на квітень 79
«...Єдиний геній в кіно». До 125-річчя від дня народження Ч. С. Чапліна (1889–1977) 85
Драматург усіх часів і народів. До 450-річчя від дня народження В. Шекспіра (1564–1616) 88

ТРАВЕНЬ

Перелік пам'ятних дат на травень 94
Співець покоління. До 90-річчя від дня народження Б. Окуджави (1924–1997) 100
«Хоч би де ти був – будуй Україну». До 160-річчя від дня народження І. Горбачевського (1854–1942) 105
Геній авіації. До 125-річчя від дня народження І. Сікорського (1889–1872) 108

ЧЕРВЕНЬ

Перелік пам'ятних дат на червень 114
Корифей національної документалістики. До 180-річчя від дня народження О. Лазаревського (1834–1902) 120
Анна всієї Русі. До 125-річчя від дня народження А. Ахматової (1889–1966) 125

Київський Арсенал. До 250-річчя від часу заснування заводу (1764) 131
Національна спілка письменників України. До 80-річчя від часу створення (1934) 134

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Вклоніться матерям своїм: сценарій свята до Дня матері (11 травня) 137

Короткий перелік знаменних дат на II півріччя 2014 р. 139

Від упорядників

Шановні читачі, працівники бібліотек, засобів масової інформації, інформаційних центрів, видавничих організацій, освітяни, студенти, школярі, поціновувачі книги, шанувальники культури!

Вашій увазі пропонується третій випуск календаря знаменних дат «Дати і події», що виходить двічі на рік.

Це універсальне довідково-бібліографічне видання, мета якого – повідомити читачів про пам'ятні події суспільно-політичного, наукового та культурно-мистецького життя, що відзначатимуться у І півріччі 2014 р. як у нашій країні, так і в усьому світі.

Розпочинається календар розділом «Цього року виповнюється», в якому подано інформацію про ювілеї областей, міст, установ і організацій, а також про знаменні події, точну дату яких не встановлено. Вміщує видання і перелік творів-ювілярів 2014 р.

Кожний місяць розпочинається сторінкою з цифровим календарем, примовками, приповідками, народними прикметами, віршем українського поета. Далі подано перелік знаменних і пам'ятних дат, статті, присвячені окремим особам.

У цьому випуску читачі знайдуть матеріали до 200-літнього ювілею українського Кобзаря, генія пера і пензля Т. Шевченка. Шанувальникам красного письменства адресовано матеріали до ювілейних дат В. Шекспіра, А. Ахматової, В. Самійленка, Л. Вишеславського, Б. Окуджави. У випуску також вміщено нарис про українського фольклориста, поета, громадського діяча, автора слів Державного Гімну України П. Чубинського.

Нариси про О. Лазаревського та М. Комарова розповідають про науковців, які представляють українську історію та бібліографію.

Окрему увагу приділено особистостям, котрі присвятили своє життя розвитку науки та техніки: українському вченому в галузі зварювального виробництва В. Підгаєцькому, українському вченому-агроґрунтознавцю О. Соколовському, українському вченому-біохіміку І. Горбачевському, російському вченому-хіміку Д. Менделєєву, всесвітньо відомому авіаконструктору українського походження І. Сікорському.

Світ кінематографа представлено нарисами про одного з найкращих коміків в історії світового кіно Ч. Чапліна та про кінорежисера, сценариста і художника, який близько 20 років жив і працював в Україні, С. Параджанова.

У випуску подано інформацію не лише про відомих людей, а й про менш знаних чи призабутих діячів, гідних того, щоб їх справи і досягнення були належно оцінені нащадками.

Крім того, на сторінках «Дат і подій» читачі зможуть знайти статті про Київський завод «Арсенал» та Національну спілку письменників України, що у 2014 р. святкують свої ювілеї.

Також цього року відзначається 70-річчя із часу проведення Корсунь-Шевченківської наступальної операції, що стала однією з визначних битв Великої Вітчизняної війни і сприяла остаточному визволенню України від німецьких загарбників.

На допомогу працівникам бібліотек у цьому випуску календаря розміщено матеріали з досвіду роботи Черкаської МЦБС – сценарій до Дня матері «Вклоніться матерям своїм».

Варто зазначити, що відомості в енциклопедичних довідниках, монографіях часом різняться. Тому упорядники орієнтувалися на більш авторитетні видання чи офіційні сайти.

У поданих перед кожним місяцем переліках дат курсивом виділено знаменні дати стосовно подій або персоналій, докладнішу інформацію про які вміщено в окремих статтях цього видання. Матеріали, що використовувалися при підготовці статей, поліграфічно виділено в списках літератури.

Календар «Дати і події» допоможе зорієнтуватись у великому масиві відомостей про історію, науку, культуру України та зарубіжжя. Упорядники сподіваються, що це видання буде корисним для вирішення практичних завдань інформаційної, соціокультурної діяльності бібліотек, навчальних закладів, видавничих організацій, ЗМІ та ін. Вони також мають надію, що і широкий загал читачів, які цікавляться традиціями, культурою, історією та сьогоденням України, знайдуть у «Датах і подіях» цікаву інформацію з питань українознавства, народознавства, відомості щодо внеску українських діячів у світову скарбницю знань, зв'язків зарубіжних діячів з Україною і т. п.

Укладачі, автори, редактори календаря «Дати і події» розраховують на діалог із читачами, на поради й побажання стосовно вдосконалення видання.

Запитання щодо передплати,
відгуки та побажання надсилайте на адресу:
01001, Київ-1, Грушевського, 1.
НПБУ. Науково-бібліографічний відділ.
nbv-nplu@mail.ru nbv@nplu.org

2014 рік проголошено Організацією Об'єднаних Націй

Міжнародним роком малих острівних держав, які розвиваються. Відзначається відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A / RES / 67 / 206 від 05.03.2013 р.

Міжнародним роком кристалографії. Відзначається відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A / RES / 66 / 284 від 12.07.2012 р.

Міжнародним роком сімейних фермерських господарств. Відзначається відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A / RES / 66 / 222 від 28.03.2012 р.

В Україні 2014 рік проголошено Роком Тараса Шевченка

Відповідно до Указу Президента України № 257 / 2012 від 11.04.2012 р.

Цього року виповнюється:

360 років від часу заснування (1654) міста Харкова

270 років від часу закладення фундаменту (1744) Архикафедрального Собору Святого Юра, що у Львові

250 років від часу заснування (1764) Київського заводу «Арсенал»

200 років від дня народження Амвросія Лук'яновича Метлинського (1814–1870), українського поета, фольклориста, перекладача, видавця

200 років від дня народження Джона Джеймса Юза (1814–1889), британського гірничого інженера, засновника міста Юзівки (нині – м. Донецьк)

180 років від часу заснування (1834) Київського національного університету імені Тараса Шевченка

180 років від часу заснування (1834) Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

180 років від часу заснування (1834) Херсонської державної морської академії

180 років від часу заснування (1834) наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка

180 років від часу заснування (1834) Кримської республіканської установи «Універсальна наукова бібліотека ім. І. Я. Франка»

180 років від часу заснування (1834) Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія

180 років від часу заснування (1834) дендрологічного парку «Тростянець» НАН України

170 років від часу заснування (1844) Національного університету «Львівська політехніка»

170 років від часу заснування (1844) в Лондоні Дж. Вільямсом організації YMCA – молодіжного, нерелігійного волонтерського руху, який об'єднує молодих людей для особистісного зростання, взаємної допомоги та соціального служіння

170 років від часу заснування (1844) німецької фірми Лемкен, створеної як плугобудівельний завод, що на сьогодні є найбільшим виробником ґрунтообробного знаряддя в Західній Європі

150 років від дня народження Михайла Мелетійовича Плохинського (1864–1906), українського історика-архівіста

150 років від часу створення (1864) у Львові першого професійного музично-драматичного пересувного українського театру «Руська Бесіда»

140 років від часу створення (1874) Київського університету імені Бориса Грінченка

140 років від часу створення (1874) у Львові міського промислового музею (тепер – Музей етнографії та художнього промислу) – одного з найбільших спеціалізованих етнографічних музеїв Європи, найбагатшої художньої скарбниці декоративного ужиткового мистецтва України. Тут також зберігається найбільша і найцінніша в Україні колекція годинників

140 років від часу заснування (1874) Маріїнського парку в Києві

140 років від часу створення (1874) Всесвітньої поштової спілки – міжнародної організації, що нині об'єднує 191 країну

125 років від дня народження Євгена Івановича Касяненка (1889–1938), українського авіаконструктора, журналіста, громадсько-політичного діяча

125 років від часу заснування (1889) Юзівського машинобудівного заводу (нині – ВАТ «Донецькгірмаш»)

125 років від часу заснування (1889) Києво-Покровського монастиря

120 років від часу (1894) запуску у Львові електричного трамваю – одного з найперших в Європі

100 років від часу заснування (1914) Дніпропетровського художнього музею

100 років від часу заснування (1914) у Львові Союзу визволення України

90 років від часу заснування (1924) Донецького обласного художнього музею

80 років від часу заснування (1934) Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України

80 років від часу (1934) створення Національної спілки письменників України

80 років від дня заснування (1934) «Спортивної газети»

75 років від часу утворення (1939) Запорізької області

75 років від часу утворення (1939) Сумської області

75 років від часу заснування (1939) Луганського театру ляльок

75 років від часу заснування (1939) Івано-Франківського українського музично-драматичного театру ім. І. Франка

75 років від часу заснування (1939) Рівненського академічного українського музичного драматичного театру

75 років від часу заснування (1939) Інституту гідробіології НАН України

75 років від часу заснування (1939) Харківського державного академічного театру ляльок ім. В. А. Афанасьєва

75 років від часу заснування (1939) Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки

75 років від часу заснування (1939) Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Н. К. Крупської

75 років від часу заснування (1939) Львівського обласного музично-драматичного театру ім. Ю. Дрогобича (м. Дрогобич)

75 років від часу заснування (1939) Луганського обласного російського драматичного театру

75 років від часу заснування (1939) Луганського академічного обласного театру ляльок

75 років від часу заснування (1939) Національної історичної бібліотеки України

75 років від часу заснування (1939) Заслуженого ансамблю пісні і танцю Київського військового округу (сучас. – Академічний ансамбль пісні і танцю Збройних Сил України)

60 років від часу створення (1954) у Базелі (Швейцарія) Союзу європейських футбольних асоціацій (англ. Union of European Football Associations, скорочено UEFA, в українській транслітерації УЄФА)

40 років від часу створення (1974) Літературно-меморіального музею Панаса Мирного у Полтаві

Твори-ювіляри

440 років від дня виходу у світ (1574) «Апостола» – першої друкованої книги в Україні

340 років від часу видання (1674) в друкарні Києво-Печерської лаври «Синопсису»

280 років від дня виходу у світ повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся» (1834)

240 років від дня виходу у світ роману в листах Й. В. Гете «Страждання молодого Вертера» (1774)

180 років від дня виходу у світ повісті М. Гоголя «Записки божевільного» (1834)

175 років від дня виходу у світ роману Стендаля «Пармський монастир» (1839)

175 років від дня виходу у світ поеми М. Лермонтова «Мцирі» (1839)

170 років від дня виходу у світ роману А. Дюма «Три мушкетери» (1844)

160 років від дня виходу у світ оповідання І. Тургенєва «Муму» (1854)

150 років від дня виходу у світ новели-казки Л. Керрола «Аліса в Країні Див» (1864)

150 років від дня виходу у світ повісті Ф. Достоєвського «Записки з підпілля» (1864)

140 років від дня виходу у світ драматичної феєрії Г. Флобера «Спокуса святого Антонія» (1874)

140 років від дня виходу у світ повісті І. Нечуя-Левицького «Хмари» (1874)

140 років від дня виходу у світ роману В. Гюго «Дев'яносто третій рік» (1874)

140 років від дня виходу у світ роману Ж. Верна «Таємничий острів» (1874)

135 років від дня виходу у світ повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» (1879)

130 років від дня виходу у світ роману М. Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна» (1884)

130 років від дня виходу у світ оповідань А. Чехова «Маска» та «Хамелеон» (1884)

125 років від дня виходу у світ повісті Д. К. Джерома «Троє в одному човні (як не рахувати собаки)» (1889)

125 років від дня виходу у світ роману М. Твена «Янкі з Коннектикуту при дворі Короля Артура» (1889)

125 років від дня виходу у світ повісті Л. Толстого «Крейцерова соната» (1889)

125 років від дня виходу у світ роману Р. Л. Стівенсона «Володар Балантре» (1889)

115 років від дня виходу у світ роману Л. Толстого «Воскресіння» (1899)

115 років від дня виходу у світ оповідань А. Чехова «Дама з собачкою» та «Душечка» (1899)

110 років від дня виходу у світ романів Д. Лондона «Морський вовк» та «Віра в людину» (1904)

110 років від дня виходу у світ п'єси А. Чехова «Вишневий сад» та збірки оповідань в українському перекладі «Змора» (1904)

90 років від дня виходу у світ роману Т. Манна «Чарівна гора» (1924)

90 років від дня виходу у світ п'єси М. Куліша «97» (1924)

85 років від дня виходу у світ п'єси М. Куліша «Патетична соната» (1929)

85 років від дня виходу у світ роману Е. Хемінгвея «Прощавай, зброє!» (1929)

85 років від дня виходу у світ роману Е. М. Ремарка «На західному фронті без змін» (1929)

80 років від дня виходу у світ роману А. Крісті «Вбивство в Східному експресі» (1934)

80 років від дня виходу у світ роману Ф. С. Фіцджеральда «Ніч лагідна» (1934)

75 років від дня виходу у світ казкової повісті О. Волкова «Чарівник Смарагдового міста» (1939)

75 років від дня виходу у світ роману Т. Манна «Лотта у Веймарі» (1939)

70 років від дня виходу у світ роману І. Багряного «Тигролови» (1944)

70 років від дня виходу у світ роману С. Моема «На жалі бритви» (1944)

60 років від дня виходу у світ казкової повісті А. Ліндгрен «Міо, мій Міо!» (1954)

60 років від дня виходу у світ роману Е. М. Ремарка «Час жити і час помирати» (1954)

60 років від дня виходу у світ роману А. Крісті «Свідок обвинувачення» (1954)

50 років від дня виходу у світ роману К. Абе «Чуже обличчя» (1964)

Січень

Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Нд
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

Січень – до всього року заспів.

У січні сонце блищить, а мороз тріщить.

У січні мороз, як вітчим, а завірюха, як мачуха.

У січневу холодну добу пам'ятай про худобу.

Дзвенять у відрах крижані кружальця.
Село в снігах, і стежка ані руш.
Старенька груша дихає на пальці,
їй , певно, сняться повні жмені груш.

Їй сняться хмари і липневі грози,
чиясь душа, прозора, при свічі.
А вікна сплять, засклив мороз їм сльози.
У вирій полетіли рогачі.

Дощу і снігу наковтався комин,
і тин упав, навіщо городить?
Живе в тій хаті сивий-сивий спомин,
улітку він під грушею сидить.

І хата, й тин, і груша серед двору,
і кияшиння чорне де-не-де,
Все згадує себе в свою найкращу пору.
І стежка, по якій вже тільки сніг іде...

Л. Костенко[1]

[1]Костенко Л. Дзвенять у відрах крижані кружальця... // Триста поезій / Костенко Л. – К., 2012. – С. 98.

1

Новорічне свято

300 років від дня народження **Крістійонаса Донелайтіса** (1714–1780), литовського поета, зачинателя литовської художньої літератури

160 років від дня народження **Миколи Михайловича Лісовського** (1854–1920), російського бібліографа, книгознавця

110 років від дня народження **Євгена Олександровича Адамцевича** (1904–1972), українського кобзаря

100 років від дня народження **Юрія Оліферовича Збанацького** (1914–1994), українського письменника

100 років від дня народження **Абрама Ісаковича Кацнельсона** (1914–2003), українського поета, літературознавця, перекладача

90 років від дня народження **Петра Харитоновича Красюка** (1924–2007), українського поета

75 років від дня народження **Юрія Івановича Ляшенка** (1939), українського кінорежисера

2

180 років від дня народження **Василя Григоровича Перова** (1834–1882), російського живописця

150 років від дня народження **В'ячеслава Опанасовича Потапенка** (1864–1942), українського актора і письменника

140 років від дня народження **Василя Олексійовича Біднова** (1874–1935), українського історика церкви, освітнього і громадського діяча

125 років від дня народження **Валеріана Івановича Гапріндашвілі** (1889–1941), грузинського поета

125 років від дня народження **Володимира Дмитровича Коряка** [справж. – Блумштейн Волько (1889–1937)], українського літературознавця і критика

75 років від дня народження **Василя Михайловича Греби** (1939), українського письменника

3

90 років від дня народження **Уляни Матвіївни Громової** (1924–1943), Героя Радянського Союзу, члена штабу підпільної організації «Молода гвардія»

75 років від дня народження **Ярослава Михайловича Процака** (1939), українського живописця

4

130 років від дня народження **Бориса Івановича Яковлєва** (1884–1963), українського і російського скульптора

80 років від дня народження **Ігоря Павловича Григор'єва** (1934–1977), українського живописця

80 років від дня народження **Зураба Костянтиновича Церетелі** (1934), грузинського живописця-монументаліста, скульптора, президента Російської академії мистецтв

5

140 років від дня народження **Джозефа Ерлангера** (1874–1965), американського фізіолога, лауреата Нобелівської премії в галузі фізіології та медицини (1944)

100 років від дня народження **Ніколя де Сталя** (1914–1955), французького живописця

90 років від дня народження **Івана Михайловича Селіванова** (1924–1984), українського графіка

6

Святвечір. Багата кутя

180 років від дня народження **Степана Васильовича Руданського** (1834–1873), українського поета, фольклориста

80 років від дня народження **Гната Петровича Майстренка** (1934–1987), українського письменника

75 років від дня народження **Валерія Васильовича Лобановського** (1939–2002), українського спортсмена, тренера

7

Різдво Христове

125 років від дня народження **Михайла Івановича Рудницького** (1889–1975), українського письменника, театрального критика, перекладача

8

Собор Пресвятої Богородиці. Святки

190 років від дня народження **Вільяма Вілкі Коллінза** (1824–1889), англійського письменника, основоположника детективного роману в Англії

100 років від дня народження **Омеляна Сидоровича Масикевича** (1914–2002), українського філолога, поета-перекладача

90 років від дня народження **Дмитра Васильовича Борщова** (1924–2008), українського актора

9

160 років від дня народження **Євгенії Едуардівни Ліньової** (1854–1919), української і російської співачки, фольклористки, перекладачки

150 років від дня народження **Володимира Андрійовича Стєклова** (1864–1926), російського і українського математика

110 років від дня народження **Петра Юхимовича Шпари** (1904–1989), українського архітектора

100 років від дня народження **Надії Петрівни Доценко** (1914–1994), української актриси

90 років від дня народження **Михайла Олександровича Задніпровського** (1924–1980), українського актора

90 *років від дня народження* **Сергія Йосиповича Параджанова** *(1924–1990), українського, вірменського і грузинського кінорежисера, сценариста, художника*

10

80 років від дня народження **Леоніда Макаровича Кравчука** (1934), першого Президента України

11

125 років від дня народження **Тетяни Федорівни Садовської-Тимківської** (1889–1991), української актриси

110 років від дня народження **Олександра Яковича Усикова** (1904–1995), українського фізика, вченого у галузі радіофізики та електроніки

90 років від дня народження **Василя Михайловича Асталоша** (1924–1993), українського майстра декоративно-ужиткового мистецтва

12

120 років від дня народження **Василя Михайловича Еллана-Блакитного** (1894–1925), українського письменника і громадського діяча

110 років від дня народження **Георгія Славова Караславова** (1904–1980), болгарського письменника і громадського діяча

13

Щедра кутя

День пам'яті преподобної Меланії [Маланки (?-439)]

150 років від дня народження **Вільгельма Віна** (1864–1928), німецького фізика, лауреата Нобелівської премії в галузі фізики (1911)

120 років від дня народження **Євгена Дометійовича Онацького** [псевд. – Домотенко (1894–1979)], українського громадського і політичного діяча, журналіста

14

Новий рік за старим стилем
Обрізання Господнє
День Святителя Василя Великого

190 років від дня народження **Володимира Васильовича Стасова** (1824–1906), російського художника і музичного критика, історика мистецтва, археолога

110 років від дня народження **Урала Тансикбаєвича Тансикбаєва** (1904–1974), узбецького живописця

100 років від дня народження **Льва Потаповича Рейнаровича** (1914–1987), українського співака

90 років від дня народження **Леоніда Пилиповича Куліша** [справж. – Кулеша (1924–2002)], українського письменника

90 років від дня народження **Андрія Пилиповича М'ястківського** (1924–2003), українського письменника, перекладача

15

100 років від дня народження **Хью Тревора-Ропера** (1914–2003), англійського історика, спеціаліста з історії сучасної Великобританії та Третього рейху

16

130 років від дня народження **Жуля Сюперв'єля** (1884–1960), французького письменника

75 років від дня народження **Тамари Гнатівни Журби** (1939), української поетеси

17

300 років від дня народження **Наталії Борисівни Долгорукої** (1714–1771), княгині, однієї з перших жінок – авторів російської мемуарної літератури

180 років від дня народження **Августа Вейсмана** (1834–1914), німецького біолога, засновника неодарвінізму

160 років від дня народження **Івана Корниловича Мандичевського** (1854–1925), українського громадського діяча, літератора

130 років від дня народження **Бернарда Михайловича Кратка** (1884–1960), українського скульптора

110 років від дня народження **Алеся Івановича Якимовича** (1904–1979), білоруського письменника

18

Хрещенський святвечір. Святвечір водохресний. Голодна кутя

360 років від дня (1654), коли **Переяславська Рада** ухвалила об'єднати Україну з Росією

325 років від дня народження **Шарля Луї де Секонда Монтеск'є**, барона де ла Бреда (1689–1755), французького просвітителя, письменника, правознавця

280 років від дня народження **Каспара-Фрідріха Вольффа** (1734–1794), анатома і фізіолога, одного із засновників ембріології

180 років від дня народження **Володимира Боніфатійовича Антоновича** (1834–1908), українського історика, археолога, етнографа, археографа

150 років від дня народження **Івана Сидоровича Їжакевича** (1864–1962), українського художника-ілюстратора

120 років від дня народження **Осипа Микитовича Лещука** (1894–1949), українського письменника, теолога, педагога

110 років від дня народження **Бориса Андрійовича Бабочкіна** (1904–1975), російського актора і режисера

75 років від дня народження **Мирослава Михайловича Вантуха** (1939), українського хореографа

19

Богоявлення. Хрещення Господнє. Водохреще
День Прапора Автономної Республіки Крим

Відзначається щорічно відповідно до Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим № 1003-5/08 від 23.10.2008 р.

175 років від дня народження **Івана Платоновича Кисилевського** (1839–1898), російського і українського актора

125 років від дня народження **Марії Михайлівни Тим'як** (1889–1970), української майстрині художньої кераміки

120 років від дня народження **Марка Степановича Терещенка** (1894–1982), українського актора і режисера

100 років від дня народження **Петра Олексійовича Сліпчука** (1914–1979), українського поета-сатирика

75 років від дня народження **Віталія Дем'яновича Колодія** (1939), українського поета

20

Собор святого Іоанна Предтечі

День Автономної Республіки Крим

Відзначається щорічно відповідно до Постанови Верховної Ради Криму № 276-1 від 26.03.1993 р.

130 років від дня народження **Івана Адріяновича Фещенка-Чопівського** [Фещенко; Фесенко-Чопівський (1884–1952)], українського політичного діяча, вченого в галузі металургії

21

100 років від дня народження **Аркадія Федоровича Трощановського** (1914–1986), українського актора і режисера

22

День Соборності та Свободи України

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1209/2011 від 30.12.2011 р.

110 років від дня народження **Джорджа Баланчина** [справж. – Георгій Баланчивадзе (1904–1983)], американського балетмейстера

23

170 *років від дня народження* **Михайла Федоровича Комарова** *(1844–1913), українського бібліографа, критика, фольклориста і лексикографа*

130 років від дня народження **Євгена Максимовича Кротевича** (1884–1968), українського письменника

24

70 *років від часу проведення (1944)* **Корсунь-Шевченківської наступальної операції** *(24.01–17.02) під час Великої Вітчизняної війни*

140 років від дня народження **Сергія Даниловича Чорного** (1874–1956), українського астронома

120 років від дня народження **Івана Никифоровича Стешенка** (1894–1973), українського співака

80 років від дня народження **Петра Івановича Арсенича** (1934), українського історика-музеєзнавця

25

Тетянин день

190 років від дня народження **Модгушудона Дотто** (1824–1873), індійського письменника, основоположника нової бенгальської поезії та драми

160 років від дня народження **Петра Осиповича Морозова** (1854–1920), російського історика літератури, театрознавця

140 років від дня народження **Вільяма Сомерсета Моема** (1874–1965), англійського письменника, драматурга, критика

26

Міжнародний день митника

Відзначається щорічно з 1983 р. у день першої сесії Ради митного співробітництва, нині – Всесвітня митна організація (ВМО).

130 років від дня народження **Едуарда Сепіра** (1884–1939), американського мовознавця і етнолога

110 років від дня народження **Шона Макбрайда** (1904–1988), ірландського юриста і політичного діяча, лауреата Нобелівської премії миру (1974)

90 років від дня народження **Паруйра Рафаеловича Севака** (1924–1971), вірменського поета

27

Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту

Відзначається відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/60/7 від 21.11.2005 р. Цього дня 1945 р. радянські війська звільнили в'язнів концтабору Освенцим

175 *років від дня народження* **Павла Платоновича Чубинського** *(1839–1884), українського фольклориста, етнографа, поета, автора слів Державного Гімну України*

110 років від дня народження **Олександра Михайловича Довгаля** (1904–1961), українського графіка

90 років від дня народження **Володимира Веніаміновича Фролькіса** (1924–1999), українського фізіолога, геронтолога

80 років від дня народження **Миколи Серафимовича Іллінського** (1934), українського кінорежисера

28

160 років від дня народження **Володимира Костянтиновича Високовича** (1854–1912), українського патологоанатома, бактеріолога і епідеміолога

140 років від дня народження **Костя (Костянтина Володимировича) Лоського** (1874–1933), українського громадсько-політичного діяча, історика права, письменника, публіциста, дипломата

130 років від дня народження **Василя Миколайовича Масютина** (1884–1955), українського художника

130 років від дня народження **Якова Оскаровича Парнаса** [справж. – Якуб Кароль (1884–1949)], українського біохіміка

125 років від дня народження **Ганни Заварихіної** (1889–1972), української балерини

110 років від дня народження **Теофіліса Юстиновича Тільвітіса** (1904–1969), литовського поета

75 років від дня народження **Анатолія Миколайовича Макарова** (1939), українського критика, літературознавця і мистецтвознавця

29

День пам'яті героїв Крут

Відзначається щорічно в день, коли біля селища Крути в 1918 р. відбувся бій між більшовицькою армією та загоном київських студентів і бійців вільного козацтва

90 років від дня народження **Віталія Михайловича Кулаковського** (1924–1990), українського письменника

90 років від дня народження **Юрія В'ячеславовича Ятковського** (1924), українського режисера

75 років від дня народження **Олександра Миколайовича Гузя** (1939), українського вченого в галузі механіки

30

190 років від дня народження **Віктора Васильовича Лободи** (1824–1889), українського письменника, етнографа

110 років від дня народження **Антона Пантелеймоновича Комара** (1904–1985), українського фізика

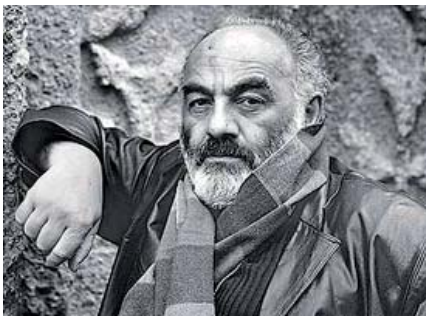
31

90 років від дня народження **Тенгіза Євгеновича Абуладзе** (1924–1994), грузинського кінорежисера

9 січня

Він сприймав світ через красу

До 90-річчя від дня народження С. Параджанова (1924–1990)

…Я органічно зрісся з Україною, я закоханий в її культуру, я виростав з неї як митець і я не мислю своєї творчості поза нею.
С. Параджанов[1]

«Найстрашніше – проґавити прекрасне!» – ці слова належать одному з найвидатніших митців XX ст., класику українського, вірменського й грузинського кіномистецтва, всесвітньо відомому режисеру-новатору, народному артисту УРСР, лауреату Державної премії України ім. Т. Шевченка (1991) Сергію Йосиповичу Параджанову. Людина нелегкої вдачі й тяжкої долі, арештант і митець, співець краси та провокатор, «порушник ідеологічного і мистецького благочинія», за словами І. Дзюби, він, безсумнівно, виборов своє почесне місце в когорті найяскравіших постатей світового кінематографа. Вірменин за походженням, Параджанов був тісно пов'язаний з Україною, адже саме його «Тіні забутих предків» на весь світ заявили про існування українського поетичного кіно.

Сергій Параджанов (вірм. Саркіс Ховсепі Параджанян) народився у м. Тифлісі (Тбілісі) в сім'ї заможного антиквара. З дитинства хлопчик тягнувся до мистецтва – малював, ставив з однолітками дворові вистави та вчився грати на скрипці. Грузинську вважав за рідну мову.

Закінчивши середню школу в 1942 р., Сергій вступив до Тбіліського інституту інженерів залізничного транспорту (хоча мріяв стати співаком). Уже через рік, усвідомивши, що вибір був помилковим, залишив технічний виш, подавшись одразу до двох творчих закладів: на вокальне відділення Тбіліської консерваторії і у хореографічне училище при Оперному театрі. Брав участь у концертних виступах, зокрема, у військових шпиталях (загалом провів близько 600 концертів).

Після війни С. Параджанов вступив на режисерський факультет Всесоюзного державного інституту кінематографії (нині – Всеросійський державний університет кінематографії ім. С. А. Герасимова). Навчався у славетній інтернаціональній кінорежисерській майстерні класика українського кіно І. Савченка (як асистент брав участь у його відомих картинах «Третій удар» і «Тарас Шевченко», що знімалися на Київській кіностудії в 1947-му та 1950 р.). А після смерті Савченка (1950) перейшов на курс О. Довженка. Це був один із найталановитіших курсів в історії ВДІКу. З нього вийшли відомі в майбутньому режисери О. Алов, В. Наумов, Ю. Озеров, М. Хуциєв, Ф. Міронер, Г. Габай, М. Фігуровський та ін.

Дипломною роботою С. Параджанова став короткометражний фільм «Андрієш» (1951) за мотивами молдавського фольклору, високо оцінений О. Довженком. Відзнятий через три роки в повнометражному форматі (з тією ж назвою), він став дебютом молодого режисера на Київській кіностудії (1954). Цю стрічку він присвятив пам'яті своєї першої дружини – красуні-татарки Нігяр, яка була родом із Молдови. Молоді та закохані до нестями, вони одружилися без згоди батьків дівчини, котрі так і не змирилися з доньчиним вибором. Родина з патріархальними поглядами силоміць розлучила пару, а коли Нігяр повернулася до чоловіка, її викрали й спричинили трагічну загибель. Світлий образ Нігяр Параджанов проніс до кінця своїх днів. Саме в цій найболючішій драмі його життя, на думку багатьох кінокритиків, слід шукати джерела драматизму параджановської творчості, його національної поліфонічності.

Вдруге Сергій Йосипович одружився в середині 1950-х рр. на киянці, доньці дипломата Світлані Щербатюк, яка народила йому сина Сурена. Однак родинне життя не склалося. В 1961 р. вона пішла від режисера, забравши дитину. На щастя, їхні подальші стосунки не обірвалися – тривали до самої смерті С. Параджанова. З ув'язнення він надсилав листи саме Світлані, а в сценарії автобіографічного фільму «Сповідь» «оспівав її золоті локони» в одному з епізодів.

[1] Поетичне кіно: заборонена школа : [зб. ст. і матеріалів] / Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.», Каф. культурології НаУКМА ; авт. ідеї та упоряд. Л. Брюховецька. – К., 2001. – С. 272.

Свої ранні документальні й науково-популярні стрічки, створені після переїзду в Україну («Наталія Ужвій», «Думка», «Золоті руки» (всі – 1957), кілька художніх фільмів – «Перший хлопець» (1958), «Українська рапсодія» (1961), «Квітка на камені» (1962) та ін., сам режисер розцінював скептично, не інакше як «посередні». Ані публіка, ані критики не звернули на них особливої уваги. Параджанова вважали режисером пересічнім, і, напевно, ніхто б тоді не повірив, що за кілька років його ім'я пролунає на весь світ.

У 1964 р. стався величезний прорив митця: він зняв одну з найяскравіших стрічок буремних шістдесятих років – легендарні «Тіні забутих предків». Яскраво обдарований, нестримно темпераментний С. Параджанов, який, здавалося, «знемагав» від стихії своєї фантазії, не міг би знайти кращого «приводу» нарешті проявити свою режисерську особистість, який йому давала повість класика української літератури М. Коцюбинського. Літературний сценарій до картини написав закарпатський письменник І. Чендей за участі самого Параджанова.

Бездоганне відчуття народності, яке підняло фільм до висоти шедевра, проявлялося буквально в усьому. Було зрозуміло: його художньо-мистецька вартість переживе покоління. В картині режисер-вірменин знайшов спільний знаменник з українською (гуцульською) культурою, відшукав те, що рідднило, єднало його душу з душею героїв. Це – гори. Несподівано для себе Параджанов збагнув, що гуцули – такі самі горці, горяни, верховинці, як і він, за походженням кавказець. Власне, так і знімав – як фільм про споконвічних горян.

За кордоном фільм ішов у прокаті під назвою «Вогненні коні» і за два роки отримав 39 міжнародних нагород, 28 призів на кінофестивалях (із них 24 – гран-прі) у 21 країні. С. Параджанова особисто вітали з успіхом такі небожителі мистецького олімпу, визнані майстри, як Ф. Фелліні, М. Антоніоні, А. Куросава та ін.

Натхненний успіхом цього «кінопоетичного прориву в свідомість глядача» Сергій Йосипович почав знімати на кіностудії ім. О. Довженка новий фільм «Київські фрески». Та вже перші кінопроби дали підстави звинуватити режисера у «химерному», «містично-суб'єктивному» трактуванні подій Другої світової війни, що суперечило політиці партії та лінії радянського кінематографа.

Подальші зйомки заборонили. Параджанов зрозумів, що працювати в Києві далі не зможе. До того ж його відкрита громадянська позиція та відверті ризиковані заяви робили перебування в Україні небезпечним.

Шукати долі він поїхав до Єревана, куди його запросили на студію «Вірменфільм». Там Сергій Йосипович зняв за власним сценарієм документальний фільм «Акоп Овнатанян», а в 1968 р. розпочав зйомки фільму «Колір граната» («Саят-Нова») – складену із кількох мініатюр історію життя вірменського поета Саят-Нови. Ця складна для сприйняття пересічним глядачем картина була ще метафоричнішою, незвичайною, поетичною, ніж попередні роботи режисера. В цих стрічках гра кольорів, декорацій, предметів не менш важлива за акторську гру.

Новаторство режисера виявилося непотрібним чиновникам від кіно. Чотири роки фільм пролежав на полиці й вийшов на екрани лише в 1973-му. Причому авторську версію світ так і не побачив: у прокат пішла версія, змонтована режисером С. Юткевичем, та навіть її за кілька місяців зняли з показу.

Тим часом офіційна влада прагнула будь-що нейтралізувати Параджанова як дисидента, однодумця українських митців-шістдесятників І. Дзюби, І. Драча, В. Стуса, Ю. Іллєнка, І. Миколайчука та ін. Зрештою, за сфабрикованими звинуваченнями у грудні 1973 р. режисера засудили до п'яти років позбавлення волі. Втім, Сергій Йосипович не зламався – малював, робив колажі, гербарії з квітів та гілок для друзів, з якими продовжував листуватися. У в'язниці особливо проявився його творчий потенціал. У нужді, бруді, серед «прокажених та уцінених» (як він писав в одному з листів) Сергій Йосипович умів бачити крихти золота в душах цих «прокажених» убивць, людей, що впали на самісіньке дно. Неволя, переведення з одного табору до іншого – це все накопичення матеріалу там, усередині, у глибинах, це «занурення в себе», щоб потім можна було віддати людям.

С. Параджанов був, як і всі, грішним і потрапив до зони ще більших грішників, щоб переплавляти зло у добро і своїм мистецтвом надихати поневолених. Вони теж робили колажі, малювали, майстрували ляльок, влаштовували виставки. А потім режисера переводили до іншого табору, і він починав усе спочатку: витримував побої, знущання, насмішки... І любив своїх катів, і підкорював їх любов'ю. «Як страшно пропустити прекрасне», – із сумом якось сказав у зоні Параджанов. Він вважав, що прекрасне не можна пропускати, ним треба насичувати все навкруги, щоб люди зрозуміли: усе так просто – треба лише прозріти і побачити красу навколишнього світу.

В одній із колоній С. Параджанов навіть відкрив школу живопису, хоча довго вона не протималася, адже це не сподобалося начальству. Якось до 8 Березня він змайстрував із колючого

дроту та власних шкарпеток букет і надіслав його своїй подрузі й шанувальниці, відомій Лілі Брік. А портрет О. Пушкіна, видавлений гвіздком на кришці від кефіру, згодом потрапив до Ф. Фелліні й став основою для срібної медалі, яку відтоді отримує найкращий фільм фестивалю в італійському місті Ріміні.

В ув'язненні Параджанов відчував підтримку справді міжнародного масштабу. Петицію про його звільнення підписали Ф. Трюффо, Ж.-Л. Годар, Ф. Фелліні, Л. Вісконті, М. Антоніоні та багато інших діячів. Ліля Брік використала свої зв'язки у Франції, щоб умовити відомого французького письменника Л. Арагона заступитися за режисера. Саме після особистого звернення письменника до Л. Брежнєва із проханням звільнити всесвітньо відомого митця тюремна брама, нарешті, відчинилася.

Повернутися в Україну митець не міг, тож оселився у Тбілісі, де знову зазнав репресій. І лише втручання світової громадськості допомогло йому після 15-річної перерви повернутися до кінематографа. В 1984 р. на студії «Грузія-фільм» спільно з Д. Абашидзе він зняв фільм «Легенда про Сурамську фортецю», а в 1985-му вийшла документальна стрічка «Арабески на тему Піросмані».

У 1988 р. на Параджанова чекав черговий гучний міжнародний успіх: присвячений пам'яті А. Тарковського фільм «Ашик-Керіб», знятий за мотивами однойменної поеми М. Лермонтова, прогримів на фестивалі у Венеції. Стрічку знову високо оцінили і європейська публіка, і критики, назвавши витвором мистецтва, «парадом ікон та мініатюр».

У 1989 р. С. Параджанов разом з Ю. Іллєнком створив сценарії «Етюди про Врубеля», «Лебедине озеро. Зона». Він мріяв екранізувати твори Т. Шевченка, «Слово о полку Ігоревім». Однак виснажлива боротьба підірвала сили митця. Та, незважаючи на поганий стан здоров'я, він усе ж таки розпочав на «Вірменфільмі» зйомки автобіографічного фільму «Сповідь».

Великий режисер помер 20 липня 1990 р. Його поховали в Єревані, у Пантеоні геніїв вірменського духу.

Колекції речей, картин, графічних робіт і знаменитих капелюхів зберігаються в Будинку-музеї Сергія Параджанова. Проходять виставки художніх робіт майстра, створено чимало фільмів про нього.

Параджановські стрічки стали класикою українського кінематографа. У Києві, на кіностудії ім. О. Довженка, споруджено пам'ятник видатному митцю.

За ініціативи ЮНЕСКО 2009 р. (з нагоди 80-річчя від дня народження митця) був оголошений Роком Сергія Параджанова. Відомо, що цього ж року в Голлівуді для зірок світового акторського мистецтва і режисури пройшли майстер-класи, присвячені «Тіням забутих предків». Фільм демонстрували без синхронного перекладу, аби не відволікати від мелодики нашої мови, обрядів, звуків.

Обранець мало не всіх муз, С. Параджанов забороняв критикам вважати його професійним художником. Таке суворе ставлення до себе, напевно, продиктоване природою істинного генія, який достеменно знав, у чому полягає справжня велич. Хай там що, а зворушливим, неповторним його творінням оцінку виставив Його Величність Час.

Як сказав відомий французький кінорежисер Ж.-Л. Годар, «у храмі кіно є зображення, світло і реальність. Сергій Параджанов був майстром і господарем цього храму...»[1]. Своє прекрасне він не проґавив.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Праці, статті, сценарії С. Параджанова

Сергій Параджанов: злет, трагедія, вічність : твори, листи, док. архівів, спогади, ст., фотогр. / [упоряд.: Р. М. Корогодський, С. І. Щербатюк]. – К. : Спалах ЛТД, 1994. – 277, [1] с., 34 іл. арк. – ISBN 5-7707-5312-9.

Дремлющий дворец : [киносценарии] / С. И. Параджанов. – СПб. : Азбука-классика, 2006. – 224 с. : ил. – (Азбука-классика) – ISBN 5-352-00736-7.

Исповедь : [киносценарии, письма] / С. Параджанов. – СПб. : Азбука, 2001. – 654 с., [32] л. ил., портр. – (Наследие). – ISBN 5-267-00292-5.

«Ікар» : [режисер. сценарій С. Параджанова] / С. Параджанов // Кіно-коло. – 2001. – № 12 . – С. 95–112.

«**Самое** страшное – прозевать прекрасное!» / С. Параджанов // Літ. та життя. – 2012. – Січ.–лют., № 1/2. – С. 8–9.

Сходження до майстерності. Традиції і новаторство / С. Параджанов // **Поетичне** кіно: заборонена школа : [зб. ст. і матеріалів] / авт. ідеї й упоряд. Л. Брюховецька. – К., 2001. – С. 129–133. – (Бібліотека журналу «Кіно-Театр»). – ISBN 966-505-068-0.

Тіні забутих предків : розкадровки / С. Параджанов. – К. : Академія, 1998. – 171, [4] с. : іл. – (Бібліотека журналу «КіноТеатр»). – ISBN 966-518-165-3.

«Хай живе український націоналізм!» / С. Параджанов // КіноТеатр. – 2008. – № 4. – С. 23–27.

«...чтобы не молчать, берусь за перо» : выбр. места из переписки с недругами и друзьями / С. Параджанов // Искусство кино. – 1990. – № 12 . – С. 32–41.

Про С. Параджанова

Каплий С. Жизнь с гением : Сергей Параджанов и Светлана Щербатюк / С. Каплий // Академия. – 2004. – № 5. – С. 16–24.

[1] Цит. за вид. : Попельницька О. О. Сто великих діячів України. – К., 2010. – С. 455.

Параджанов С. «Если о папе говорили плохо, получали в рыло» / С. Параджанов ; записал А. Пасюта // Сегодня. – 2010. – 21 июля. – С. 12–13.

Яремчук А. Сергей Параджанов женился на первокурснице Светлане тайно : воспоминаниями о режиссере поделились его любимые и близкие люди / А. Яремчук // Комсомол. правда. – 2008. – 1 февр. – С. 33.

Дзюба І. Параджанов більший за легенду про Параджанова / І. Дзюба // КіноТеатр. – 2003. – № 4. – С. 23–27.

Дзюба М. Сергій Параджанов / М. Дзюба // КіноТеатр. – 2008. – № 4. – С. 1–22.

Драч І. Трагічна квітка / І. Драч // Культура і життя. – 2004. – № 1. – С. 2.

Бескорсий В. Всупереч долі, або Репортаж з-за колючого дроту : спогади та роздуми про Сергія Параджанова / В. Бескорсий // Культура і життя. – 2004. – 6 лют. – С. 6–7. – (Кінематограф).

Голубович М. «Чому ти?» : маловідоме про Сергія Параджанова / М. Голубович // КіноТеатр. – 2010. – № 2. – С. 15–17.

Баженов В. Память, говори... / В. Баженов // Сцена. – 2006. – № 3. – С. 16–20.

Зінченко Н. Спогади свідка подій / Н. Зінченко // Культура і життя. – 2009. – 9–18 жовт. – С. 22.

Загребельный М. П. Сергей Параджанов / М. Загребельный. – Х. : Фолио, 2011. – 119, [2] с. – (Знаменитые украинцы). – ISBN 978-966-03-5476-0.

Черненко М. М. Сергей Параджанов : творч. портр. М. М. Черненко ; Всесоюз. об-ние «Союзинформкино». – М., 1989. – 31 с.

Катанян В. В. Параджанов. Цена вечного праздника / Василий Катанян ; [сост. Я. И. Гройсман]. – М. : ДЕКОМ, 2001. – 245, [1] с., [16] л. цв. ил., портр. – (Имена). – ISBN 5-89533-042-8.

Григорян Л. Параджанов / Левон Григорян. – М. : Молодая гвардия, 2011. – 317, [1] с., [16] л. ил., портр. – (Жизнь замечательных людей). – ISBN 978-5-235-03438-9.

Коллаж на фоне автопортрета : жизнь – игра / [авт. идеи, предисл., коммент. и сост. К. Д. Церетели]. – Н.-Новгород : ДЕКОМ, 2005. – 269 с., [16] л. цв. ил. – (Имена). – ISBN 5-89533-097-5.

Головатий М. Параджанов Сергій Йосипович (1924–1990) // Видатні постаті України : біогр. довід. / редкол.: Г. В. Щокін, М. Ф. Головатий, В. А. Гайченко [та ін.]. – К., 2004. – С. 601–602. – ISBN 966-608-519-4.

Сергій Параджанов (1924–1990) // Попельницька О. О. Сто великих діячів культури України / О. О. Попельницька, М. В. Оксенич. – К., 2010. – С. 451–455. – (Серія «100 великих»). – ISBN 978-966-498-116-0.

Ментю М. Сергій Параджанов у світлі українського кінематографу / М. Ментю // Проблеми самоідентифікації сучасного українського суспільства : політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. – К., 2009. – С. 126–128.

Брюховецька Л. Кіно як світогляд : Довженко і Параджанов / Л. Брюховецька // Київ. – 2006. – № 2. – С. 86–192.

Клейменова О. Незбагненний колажист епохи / О. Клейменова // Віче. – 2010. – № 13. – С. 62–63.

Олексюк С. «Тіні забутих предків» Сергія Параджанова / С. Олексюк // Сучасність. – 2007. – № 10. – С. 153–156.

Наенко З. «Тени забытых предков» М. Коцюбинского и С. Параджанова : лит. основа и кинематогр. версия / З. Наенко // Філол. науки. – Полтава, 2009. – Вип. 1. – С. 10–16.

Коваль Д. Візитна картка українського кіно / Д. Коваль // Світова кінокласика. – К., 2004. – Вип. 3. – С. 102–111.

Перейма Л. Злет над прірвою, або Слідами тіней незабутніх предків / Л. Перейма // Укр. мова й літ. в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 5. – С. 40–54.

Яворська В. Конфлікт творчості С. Параджанова з ідеями соціалістичного реалізму в процесі створення фільму «Київські фрески» / В. Яворська // Актуальні проблеми вітчизняної та світової історії. – К., 2010. – С. 364–371.

Булло Е. Анфас і профіль за кінострічкою Сергія Параджанова «Саят-Нова» / Е. Булло ; пер. з фр. О. Альохіної // КіноТеатр. – 2009. – № 1. – С. 10–13.

Авраменко А. Незняті фільми Сергія Параджанова / А. Авраменко // Українське кіно від 1960-х до сьогодні. Проблема виживання : зб. наук. ст. / [упоряд. Л. Брюховецька]. – К., 2010. – С. 66–75.

Останній монолог Сергія Параджанова : канська прем'єра фільму «Я помер у дитинстві...» // День. – 2004. – 26 трав. – С. 7. – (Кіно).

Ткачук І. М. «Я, грузинський вірменин, засуджений за український націоналізм...» : укр. основи творчості С. Параджанова / І. М. Ткачук // Наук. вісн. / Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – К., 2011. – № 2.– С. 103–107.

Тарнашинська Л. «Великий українець» та «націоналіст» Параджанов : до Дня Незалежності для відвідувачів відкриють експозицію Музею шістдесятництва / Л. Тарнашинська // День. – 2012. – 17–18 серп. – С. 21.

Щербина Д. Сергій Параджанов: єдино можлива помста – любов до України / Д. Щербина // Молодь України. – 2008. – 12 січ. – 3 лют. – С. 4.

Мусієнко О. Митець і влада. Параджанов : зміна долі / О. Мусієнко // Мистецтвознавство України. – К., 2003. – Вип. 3. – С. 194–201.

Шестаков А. Винний у тому, що вільний : життя, позбавлене творчості, здавалось йому висотаним, як суха травина, що її спила попелиця / А. Шестаков // Україна. – 2007. – № 12. – С. 88–90.

Дзюба М. КДБ про Параджанова : докум. із розсекреч. архіву КДБ УРСР / М. Дзюба // КіноТеатр. – 2011. – № 1. – С. 23–27 ; № 2. – С. 35–38.

Гавриш О. Сліди КДБ і Щербицького у справі Параджанова / О. Гавриш // Дзеркало тижня. – 2013. – 23 лют. – С. 13.

Карапетян Г. Кто «заказал» Параджанова : версия А. Яковлева / Г. Карапетян // Искусство кино. – 2006. – № 1. – С. 139–144.

Чухрай Г. Защита Чухрая : кто и как спасал Параджанова / Г. Чухрай ; беседовал Г. Карапетян // Искусство кино. – 2007. – № 7. – С. 123–133.

Параджанов Сергій Йосипович (09.01.1924 – 20.07.1990) // Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К., 2011. – Т. 8. – С. 58.

Параджанов Сергей Иосифович (9.I.1924) // Киноэнциклопедический словарь / гл. ред. С. Юткевич. – М., 1986. – С. 317.

***

Кунцев Г. Жил на свете Параджанов : докум. повесть / Г. Кунцев // Дружба народов. – 2011. – № 9. – С. 6–52.

Ілюстрації

Мечитов Ю. Сергей Параджанов : хроника диалога : [фотоальбом] / Ю. Мечитов ; [предисл. Э. Рязанова]. – Тбилиси : GAMS-print, 2009. – 463 с. : ил., цв. ил., портр., факс. ; 32. – ISBN 978-5-9941-0-1754-4.

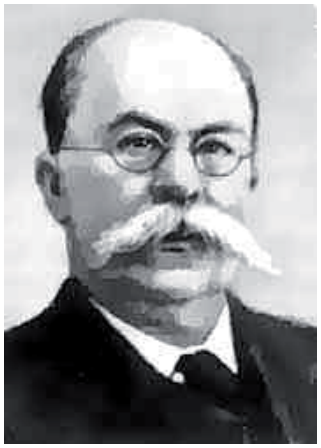
Параджанов Сергій Йосипович (09.01.1924 – 20.07.1990) : [фотографія] // Енциклопедія історії України. – К., 2011. – Т. 8. – С. 58.

Підготовлено О. Рожнятовською

23 січня

Адвокат українського слова

До 170-річчя від дня народження М. Комарова (1844–1913)

«...Поміж кращих та найбільш заслужених працівників на полі вкраїнської літератури» М. Коцюбинський ставив одного з визначних представників українського культурного і суспільно-політичного життя України останньої чверті XIX – початку XX ст. Михайла Федоровича Комарова – книгознавця, бібліографа, етнографа, фольклориста, літературного критика, лексикографа видавця та просвітянина. Працюючи офіційно протягом усього життя правником, М. Комаров за покликанням був письменником, філологом, дослідником української минувшини. Він розглянув усе, що зійшло з українського друкарського верстата впродовж цілого XIX ст., усе, що було показано зі сцени українського театру. Великий внесок зробив у розвиток української бібліографії, склавши перші покажчики з питань української літератури, театру, музики, фольклору, дав кращі для свого часу зразки персональної бібліографії в Україні, які й тепер є цінним джерелом для дослідників. Книжки і статті М. Комарова захоплюють багатством зібраного матеріалу, патріотичною спрямованістю. Вони входять до золотого фонду українознавства.

Народився М. Комаров у с. Дмитрівка колишнього Павлоградського повіту Катеринославської губернії (нині Петропавлівського району Дніпропетровської області). Тут у приходському училищі здобув початкову освіту. У 1858 р. 14-річний Михайло вступив до класичної гімназії в Катеринославі, після закінчення якої в 1863 р. став студентом юридичного факультету Харківського університету.

Початок навчання М. Комарова в цьому навчальному закладі збігся з піднесенням суспільної активності студентства. Юнак поринув у бурхливе університетське життя. У цей час для нього розпочався період не тільки здобуття знань, отримання професії, а й формування самосвідомості, культурних інтересів. Він охоче відвідував лекції О. Потебні з фольклору та мовознавства, познайомився з українськими письменниками В. Александровим і Я. Щоголевим.

Наприкінці 1860-х рр. Михайло почав брати участь у громадській роботі. Під впливом ідей освічення народних мас, які поширювалися в ті роки серед студентської молоді, вже під час університетських студій він пішов «у народ», ставши народним учителем у с. Гаврилівка Ізюмського повіту, що на Харківщині. Учителювання М. Комаров поєднував з етнографічними дослідженнями: збирав фольклорний матеріал, записуючи з народних уст пісні, думи, колядки, щедрівки. Такі само записи він робив і на території Новомосковського повіту Катеринославської губернії. Зібрані матеріали стали основою його першої публікації «Два варианта южнорусской народной думы про Савву Чалого» в «Екатеринославских губернских ведомостях» у 1865 р. Вона започаткувала великий список праць, опублікованих ученим протягом його життя.

У 1867 р. з дипломом кандидата права М. Комаров розпочав службу в Окружному суді м. Острогозька Воронезької губернії, де прожив 12 років. Тут він одружився з Л. Грабовською. Любов Болеславівна добре розмовляла українською мовою, хоча й походила з польської родини. Протягом багатьох років вона допомагала Михайлові Федоровичу в його літературній роботі. 21 червня 1870 р. у подружжя народилася перша донька Маргарита – майбутня перекладачка. Там само на світ з'явилися дві інші дочки – Любов та Галина.

У вільний від служби в суді час М. Комаров займався етнографічними дослідженнями. Його цікавила історія Острогозька – міста, яке з середини XVII ст. було центром одного з п'яти козацьких полків Слобожанщини і зберігало пам'ять про козацькі часи. Етнограф із цікавістю вивчав мову, побут, культуру місцевих жителів.

В Острогозьку почалася перекладацька та популяризаторська діяльність Комарова. Перекладені ним українською мовою науково-популярні брошури А. Іванова «Розмова про небо та землю» (1874) і «Розмова про земні сили» (1875) викликали інтерес читачів і мали позитивні відгуки в українській, російській та польській пресі. Разом зі своїм братом Олександром та іншими земляками Михайло Федорович розробив план видання науково-популярних книжок для народу. Однак вдалося видати лише дві популярні й дешеві книжки: Емський указ 1876 р. про заборону офіційного вживання української мови поклав край благо-

родним поривам поширення серед українського народу природничих знань у доступній і зрозумілій формі рідною мовою.

Нова сторінка в житті та науковій і громадській діяльності Михайла Федоровича розпочалася в Києві, куди сім'я Комарових переїхала наприкінці 1879 р. (за іншими даними – на початку 1880-го). М. Комаров працював адвокатом (присяжним повіреним) та організував платну приватну бібліотеку, яка також давала матеріальне забезпечення його великій родині. Як завжди, вільний від служби час Михайло Федорович присвячував дослідницькій та публіцистичній роботі.

Прагнення подолати царські утиски української мови і культури, пробуджувати національну свідомість народу шляхом поширення освіти, вивчення історії, географії, економіки, природи, мови, етнографії та фольклору зблизили Михайла Федоровича з членами Київської громади. Він спілкувався і підтримував дружні стосунки з багатьма українськими письменниками, зокрема І. Франком, М. Коцюбинським, Лесею Українкою та ін.

Київський період у житті М. Комарова був досить коротким, але він устиг досить багато зробити на культурницькій ниві. У цей період вийшла перша його публікація про Т. Шевченка (1881). Тоді ж він уперше заявив про себе як бібліограф. Михайло Федорович надавав надзвичайно великого значення бібліографічній праці, оскільки вважав її певним підсумком уже здобутого, корисною для потреб різних наукових дисциплін, для поширення освіти у різних напрямах. До того ж бібліографічна інформація могла дати ґрунт для відтворення картини сучасного стану культури, визначення певного культурного процесу. На його думку, українська бібліографія повинна, зокрема, показати, що справжня причина недостатнього розвитку української культури – у згубній політиці урядових заборон. Це довела вже перша унікальна бібліографічна праця М. Комарова, опублікована в 1883 р. на сторінках прогресивного демократичного альманаху М. Старицького «Рада» та видана окремим виданням у типографії Г. Корчак-Новицького, – «Бібліографічний покажчик нової української літератури (1798–1883 р.)». У виданні було підсумовано шлях, пройдений українською літературою з 1798 р., коли побачила світ «Енеїда» І. Котляревського, до 1883 р.

Укладач мав намір відобразити всю українську літературу, в т. ч. й ту, що розвивалася в Галичині. Однак від бібліографування останньої довелося відмовитися через відсутність у київських бібліотеках продукції галицьких друкарень. Крім того, М. Комарову стало відомо, що одночасно з ним у Львові І. Левицький готує «Галицько-російську бібліографію XIX століття». Тож бібліограф вирішив зосередити увагу на творчості письменників Східної України. Поряд з окремими виданнями в покажчику реєструвалися твори, опубліковані в збірниках і журналах. Він містив також описи перекладів українських творів іншими мовами, критичних і біографічних статей, спогадів і рецензій.

Не будучи академічним ученим у галузі філології, М. Комаров не тільки самотужки засвоїв прийоми бібліографічної роботи, а й одним із перших у вітчизняній бібліографії запровадив т. зв. персональні гнізда. Він вважав, що саме таке розташування дає змогу, не гаючи часу на розшуки, одразу в одному місці знайти відомості щодо робіт того або іншого автора і присвячених йому праць.

До покажчика було додано алфавітний список статей загального характеру про українську мову і літературу та з національного питання (майже 200 назв), а також цифрові дані щодо кількості книжок українською мовою за роками видання. Останній додаток одночасно виконував функції допоміжного хронологічного покажчика.

Здійснити повний облік літератури українською мовою без пропусків було складно. Проте, незважаючи на певні недоліки покажчика, тогочасна критика гаряче привітала його появу. Вказаною працею М. Комаров відкрив першу сторінку в історії складання бібліографічного репертуару нової української книги, сприяв підвищенню інтересу громадськості до цієї справи і в цілому до розвитку української бібліографії. Багато робіт М. Комарова залишили певний слід в історії української культури, але жодна з них не мала такого широкого резонансу в культурному житті України. І. Франко назвав цю працю «першою пробою української бібліографії», яка «уперше дала змогу своїм і чужим наглядно прослідити повільний зріст, ступневе ширшання та упадання українського письменства в Росії в XIX віці» [1].

У Києві М. Комаров активно долучився до занять лексикографією, а також до літературознавчої та критичної діяльності. Першою публікацією в жанрі критики був відгук на поетичну збірку відомого харківського поета Я. Щоголіва «Ворксло». Свої статті, розвідки, рецензії Комаров публікував головним чином у галицьких часописах «Діло», «Зоря», «Правда» та в журналі «Киевская старина».

Щоб уникнути можливих репресій, які посилились у Києві щодо громадівців, Михайло Федорович у 1883 р. переїхав до містечка Умань Київської губернії, де влаштувався працювати нотаріусом. Із цього часу родина Комарових жила

[1] Цит. за кн.: Корнєйчик І. І. Історія української бібліографії. Дожовтневий період : нариси. – Х., 1971. – С. 172.

на два доми: Михайло Федорович із дружиною та двома молодшими дітьми – в Умані, а бабуся (мати Любові Болеславівни) із трьома старшими – у Києві. Тому зв'язок із Києвом та київськими діячами культури, письменниками не припинявся.

Як і в Києві, в Умані сім'я Комарових прожила чотири роки. У цей період свого життя Михайло Федорович поєднував службову діяльність з культурницькою. Він продовжив бібліографічну роботу, зокрема хотів зареєструвати все, що було видано українською мовою як у Росії, так і в Австро-Угорщині. До 1886 р. бібліограф підготував першу частину «Бібліографічного покажчика нового русько-українського письменства від 1798 до 1887 року», куди, крім описів творів художньої літератури та фольклору, включив і описи видань з історії, філософії, юриспруденції, математики, медицини та ін.

Комаров також продовжив роботу над бібліографією творів Т. Шевченка та матеріалів про його творчість, яку вперше започаткував у «Бібліографічному покажчику нової української літератури». Там він помістив 160 описів, присвячених поетові. До 25-х роковин від дня смерті Кобзаря бібліограф опублікував у журналі «Киевская старина» (1886, № 3, 4) «Библиографический указатель материалов для изучения жизни и произведений Т. Г. Шевченка», який він наступного року доповнив новим списком літератури.

В Умані з-під пера Комарова під псевдонімом М. Уманець вийшла одна з важливих його праць – «Дещо з історії українського письменства XIX віку». В ній ідеться про заборону низки творів українських письменників, про те, як позначилися на розвитку української літератури сумнозвісні Валуєвський циркуляр (1863) та Емський указ (1876).

У 1887 р. велика сім'я Комарових об'єдналась і переїхала до Одеси. У місті біля Чорного моря вчений перебував до кінця життя. Ці 25 років були надзвичайно плідними. Михайло Федорович зумів реалізувати всі ті можливості й творчі перспективи, які відкривала перед ним Одеса як культурний центр Степової України.

Де б не жив М. Комаров, він скрізь мав великий вплив на місцеву українську спільноту, гуртував навколо себе людей і єднав їх працею та інтересами української справи. Так, він невдовзі став на чолі Одеської громади. Зі вступом до неї Комарова почалася широка громадська робота цього об'єднання. По суті, він очолив культурну діяльність у місті. Незважаючи на чинність заборонних актів царського уряду щодо української мови й культури, завдяки Комарову українське літературне життя Одеси значно пожвавилося. Михайло Федорович, обіймаючи офіційну посаду нотаріуса, продовжував популяризацію української літератури, був одним із найвідоміших літературних і театральних критиків. На сторінках газет «Одесский вестник», «Одесские новости» та ін. виступав із публіцистичними і критичними статтями, з історико-літературними та бібліографічними матеріалами, рецензіями, щорічними оглядами українських книжок, інформаціями про культурне життя в Україні тощо.

Глибоко переконаний у тому, що «національне життя могло виявитись найбільше в літературі, в театрі й науці», які б спиралися на українське слово, Комаров завжди надавав особливо великої уваги саме цій царині української духовності. Здатність і вміння підтримувати високий дух українства, захищати моральні й культурні цінності народу гуртували навколо Михайла Федоровича відомих українських письменників, діячів мистецтва. Його одеське помешкання було своєрідним центром української культури на південному терені Російської імперії. Тут щиро приймали І. Франка, Лесю Українку, М. Грушевського, А. Кримського, І. Нечуя-Левицького, І. Карпенка-Карого, М. Кропивницького, М. Заньковецьку та багатьох інших видатних представників української культури.

Михайло Федорович не втрачав інтерес до етнографії, і чергова його робота в цій галузі – «Нова збірка народних малоруських приказок, прислів'їв, помовок, загадок і замовлянь», яка була видана в 1890 р., дістала схвальні оцінки дослідників усної народної творчості.

В Одесі за сприяння інтелігенції Уманщини та Одещини вчений під псевдонімами М. Уманець і А. Спілка завершив підготовку чотиритомного Словаря російсько-українського, який вийшов друком у Львові в 1893–1898 рр. Це був значний внесок у розвиток українського мовознавства. Словник вважався найкращим до появи словника Б. Грінченка.

Невтомний дослідник, М. Комаров розшукав і надрукував невідомі твори кількох українських письменників, матеріали до їх біографій (зокрема П. Гулака-Артемовського, В. Забіли, С. Руданського), чим прислужився і для історії української літератури. Він також підготував «Бібліографічний покажчик видань Котляревського, творів та писань про нього» (1904) і покажчик творів С. Руданського та літератури про його життя і творчість (1895).

Не байдужий до мистецтва, театру, музики, Михайло Федорович завжди енергійно реагував на мистецькі події. В його статтях, замітках про М. Лисенка, П. Саксаганського, М. Садовську, П. Ніщинського та ін., інформаціях і дописах про театральні вистави, концерти містилося чимало цікавих фактів. Як бібліограф він склав покажчик музичного й літературного доробку М. Лисенка – «Библиографический указа-

тель музыкальной и литературной деятельности Н. В. Лысенко, 1868–1903» (1904).

Бібліографічна діяльність Михайла Федоровича в одеський період життя була надзвичайно плідною. Ним було підготовлено і видано низку покажчиків. Він як авторитетний бібліограф був членом Одеського бібліографічного товариства.

У 1906 р. в Одесі у зв'язку з 25-річчям заснування першої української драматичної трупи М. Кропивницького вийшла праця М. Комарова «Українська драматургія (1815–1906)». Цей покажчик було створено на більш високому рівні, ніж покажчик нової української літератури. До нього ввійшли книги західноукраїнських письменників. Видання цінне ще й тому, що у покажчику імен були короткі біографічні дані про українських драматургів, композиторів, перекладачів, деяких сценічних діячів, розкрито їхні псевдоніми. «Додаток» до цієї праці за 1906–1912 рр. було надруковано в 1912-му. Покажчик високо оцінили видатні діячі української культури М. Лисенко та І. Карпенко-Карий.

Невипадково, що саме такий свідомий, енергійний поборник української культури, як М. Комаров, маючи намір подолати соціальну несправедливість, відстояти рідну мову, прилучити людей до ідеї української держави, став ініціатором створення одеського культурологічного товариства «Просвіта» (1906), яке було одним з найпотужніших серед інших «Просвіт» України початку XX ст. На першому зібранні цього об'єднання М. Комарова було обрано його почесним головою. На цій ниві вчений працював із молодечим запалом, подаючи особистий приклад відданості національній справі. Він доклав багато зусиль для створення просвітянської газети «Вісти», постійно брав на себе більшу частину роботи, переклав на свої плечі весь її тягар і стійко ніс його до самого закриття товариства (1909). Розгром «Просвіти» був важким ударом для Комарова. Але він не здався і організував «Одеський український клуб» на базі своєї бібліотеки, а згодом – товариство «Українська хата».

Варто згадати інші сфери діяльності цієї надзвичайно активної і працездатної людини. Це – перекладацька робота (переклав українською твори М. Гоголя, Л. Толстого, М. Добролюбова, І. Тургенєва), упорядкування збірників, видавнича діяльність (у 1882 р. видав перший том драматичних творів М. Кропивницького, в 1895-му – перший том поезій С. Руданського).

З величезною любов'ю М. Комаров ставився як до творчості Т. Шевченка, так і до його особистості. Михайлу Федоровичу належить понад 20 заміток, рецензій, покажчиків та інших робіт, присвячених великому Кобзарю. В Одесі було продовжено шевченкіану Комарова. У 1903 р. видано бібліографічний покажчик матеріалів для вивчення життя і творів Кобзаря «Т. Шевченко в литературе и искусстве». Цією працею він заклав основи наукової шевченківської бібліографії. Цінність покажчика в тому, що це був один із перших зразків персональної української бібліографії. Високу оцінку і слушні зауваження щодо цієї роботи дав І. Франко, який знався на літературі про Т. Шевченка. Для дослідників творчості Кобзаря спроба Комарова представити повну бібліографію поета в умовах, коли не існувало реєстраційної бібліографії, була надзвичайно цінною.

У 1912 р. М. Комаров упорядкував «Вінок Т. Шевченкові: із віршів українських, галицьких, російських, білоруських і польських поетів». Він працював над цим збірником з півтора десятка років, розшукавши понад 130 присвят Т. Шевченкові (в т. ч. 6 прижиттєвих) майже 100 слов'яномовних поетів. Твори білоруських і польських авторів подано в оригіналі та паралельних перекладах українською мовою, що практикувалося вперше.

Останньою бібліографією М. Комарова став список його власних друкованих матеріалів, де зареєстровано 104 праці і 8 джерел про життя і творчість ученого. Список було надруковано вже сином бібліографа у 1913 р.

19 серпня 1913 р. Михайло Федорович Комаров пішов з життя. Серед численних вінків на його могилі вирізнявся найбільший – з дубового листя. На стрічці, що оповила його, був напис: «Старому Дубові – молоді парости». Цей символічний напис став свідченням того, що справа життя великого культурника продовжуватиметься. Могила Михайла Федоровича на Другому Християнському цвинтарі в Одесі не вціліла: її було знесено в 1960-х рр. усупереч закликам громадськості зберегти останній прихисток того, хто був і є окрасою Одеси. На початку 2004 р. на будинку, де жив М. Комаров, встановлено меморіальну дошку.

Після смерті Михайла Федоровича залишився багатий рукописний архів, найбільшу цінність в якому становлять машинописні копії листів до нього від багатьох діячів української культури. Копій із цих листів майже 800, і належать вони більше ніж 200 кореспондентам, серед яких українські письменники, історики, вчені, діячі театру, художники, громадські діячі (М. Аркас, І. Нечуй-Левицький, М. Лисенко, І. Франко, Г. Хоткевич, Д. Яворницький, М. Грінченко та ін.). Зберігається «Архів М. Ф. Комарова» у відділі рукописів Одеської національної наукової бібліотеки (ОННБ) ім. М. Горького

Михайло Федорович зібрав першу в Одесі українську бібліотеку, до якої входили близько 3 000 різноманітних видань. Вона стала основою створеної в Одесі 1920 р. Української державної бібліотеки імені Т. Г. Шевченка, а нині входить до складу ОННБ ім. М. Горького як колосальної ваги комплекс україніки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основні видання праць М. Комарова

Библиографический указатель материалов для изучения жизни и произведений Т. Г. Шевченко / М. Комаров // Киев. старина. – 1886. – № 3. – С. 570–582 ; № 4. – С. 778–786 ; № 5. – С. 180–184.

Библиографический указатель музыкальной и литературной деятельности Н. В. Лысенко, 1868–1903 / М. Комаров // Киев. старина. – 1904. – № 1. – С. 1–25.

Бібліографічний покажчик видань Котляревського, творів та писань про нього / М. Комаров // На вічну пам'ять Котляревському. – К., 1904. – С. 467–494.

Бібліографічний покажчик нової української літератури (1798–1883 р.) / зібрав М. Комаров. – [К.], 1883.– 74 с.

Бібліографічний покажчик творів С. Руданського і знадобів до його життєпису / М. Комарь // Руданський С. Твори / С. Руданський. – Львів, 1895. – Т. 1. – С. 167–174.

Дополнение к библиографическому указателю материалов для изучения жизни и произведений Т. Г. Шевченко / М. Комаров // Киев. старина. – 1887. – № 5. – С. 180–184.

До «Української драматургії» : зб. бібліогр. знадобів до історії укр. драми і театру українського за 1905–1912 р. З додатками та поправками до «Української драматургії» до 1906 р. / зібрав і впорядкував М. Комаров. – Одеса : Друк. Є. Фесенка, 1912. – 107 с.

Запорожец Константин Вира / М. Комаров // Киев. старина. – 1895. – Кн. 5.– С. 62–65.

К биографии А. П. Стороженка / М. Комаров // Киев. старина. – 1900. – № 3. – С. 274–314.

К биографии В. Н. Забилы / М. Комаров // Киев. старина. – 1886. – № 9. – С. 171–176. – Подано також короткі бібліогр. відомості: с. 175–176.

Нова збірка народних малоруських приказок, прислів'їв, помовок, загадок, замовлянь / М. Комаров. – Одеса, 1890. – 125 с. – Додаток: Бібліографічний покажчик літератури народних малоруських приказок, прислів'їв, загадок, тощо (1829–1888): с. 117–124.

Оповідання про Антона Головатого та про початок Чорноморського Козацького війська / М. Комаров ; мал. А. Ждахи. – СПб., 1901. – 52 с.

Словарь російсько-український / зібрали і впорядкували М. Уманець і А. Спілка. – Львів, 1893–1898. – Т.1–4.

Українська драматургія : зб. бібліогр. знадобів до історії укр. драми і театру українського (1815–1906 рр.). Ч. 1. – Одеса, 1906. – VI, 226 с.

Українська драматургія : зб. бібліогр. знадобів до історії української драми і театру українського (1815–1906 рр.). Ч. 2: До «Української драматургії» : зб. ... за 1906–1912 р. – Одеса, 1912. – 106 с.

Гоголь М. Тарас Бульба : повість / М. Гоголь ; пер. М. Уманець [М. Комаров]. – Одеса, 1909. – 145 с.

Іванов А. Розмова про земні сили / А. Іванов ; пер. на укр. мову з деякими додатками та відмінами М. Комаров. – К., 1874. – 91 с.

Оповідання про Богдана Хмельницького. Як визволив він Україну від неволі польської / М. Комаров – СПб., 1901. – 80 с.

Про М. Комарова

Кримський А. Б. Михайло Комар // Кримський А. Б. Твори : в 5 т. – К., 1972. – Т. 2. – С. 591–613.

Ясинський М. І. Михайло Комаров : монографія / М. І. Ясинський ; уклад. М. В. Геращенко. – К. : Книжк. палата України, 2001. – 67 с. : портр.

Швидько Г. Михайло Комаров і Катеринославщина : монографія / Г. Швидько. – Д. : Нац. гірн. ун-т, 2011. – 227 с.

Гуменюк М. П. М. Ф. Комаров // Гуменюк М. П. Українські бібліографи XIX – початку XX століття : нариси про життя та діяльність. – Х., 1969. – С. 45–59.

Грицюта М. І. Михайло Комаров / М. І. Грицюта // Історія української літературної критики. – К., 1988. – С. 258–264.

Єлисеєв А. Самобутній талант : (до 150-річчя М. Ф. Комарова) / А. Єлисеєв // Бористен. – 1994. – Липень. – С. 12–13.

Корнєйчик І. І. [М. Ф. Комаров] // Корнєйчик І. І. Історія української бібліографії. Дожовтневий період : нариси. – Х., 1971. – С. 168–174.

Стешенко Я. Засновник української бібліографії / Я. Стешенко // Літ. Україна. – 1964. – 22 груд.

Зленко Г. Д. Неутомимый работник : [к 140-летию со дня рождения М. Ф. Комарова] / Г. Д. Зленко // Совет. библиогр. – 1984. – № 1. – С. 67–68.

Зленко Г. Д. Засновник / Г. Д. Зленко // Зленко Г. Д. Лицарі досвітніх вогнів : тридцять три портр. діячів одес. «Просвіти» 1905–1909 рр. – Одеса, 2005. – С. 15–21.

Зленко Г. Д. «Адвокат української літератури» / Григорій Зленко // День. – 2003. – 26 дек. (№ 236). – С. 2.

Зленко Г. Д. Один з перших біографів Шевченка / Г. Д. Зленко // Вітчизна. – 1978. – № 3. – С. 176–179.

Зленко Г. Д. Михайло Комаров та його бібліотека : (до 150-річчя від дня народж.) / Г. Д. Зленко // Бібл. вісн. – 1994. – № 3. – С. 29–33.

Музиченко О. Публікації М. Ф. Комарова в періодичних виданнях Західної України / О. Музиченко // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідомл. дев'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 28–29 жовт. 2005 р. – Львів, 2005. – С. 546–550.

Герасименко В. Видавнича діяльність М. Ф. Комарова / В. Герасименко // Рад. літературознавство. – 1970. – № 7. – С. 74–78.

Комаров Б. М. Леся Украинка и семья Комаровых : (страницы воспоминаний) / Б. М. Комаров // Леся Украинка в воспоминаниях современников. – М., 1971. – С. 121–138.

Комаров Михайло Федорович [11(23).01.1844 – 06(19). 08.1913] // Українські бібліографи : біогр. відомості, проф. діяльн., бібліогр. / М-во культури і туризму України, ДЗ «Нац. парлам. б-ка України». – К., 2008. – Вип. 1. – С. 187–189.

Комаров Михайло Федорович // Українська педагогіка в персоналіях – XIX століття : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської – К., 2005. – Кн. 1. – С. 469–475.

Комаров Михайло Федорович (23.I.1844 – 19.VIII.1913) // Українська літературна енциклопедія / редкол.: І. О. Дзеверін (відп. ред.) [та ін.]. – К., 1990. – Т. 2. – С. 541–542.

Комаров Михайло Федорович (23.1.1844 – 19.VIII.1913) // Шевченківський словник : у 2 т. / Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР ; відп. ред. Є. П. Кирилюк. – К. , 1978. – Т. 1. – С. 313.

Бібліограф Комаров М. Ф. // Енциклопедія українознавства : у 10 т. Словник. частина / Наук. т-во ім. Т. Шевченка ; голов. ред. В. Кубійович. – К., 1996. – Т. 3. – С. 1088.

Ілюстрації

Михайло Федорович Комаров : портрет // Швидько Г. Михайло Комаров і Катеринославщина : монографія / Г. Швидько. – Д., 2011. – 1-а с. обкл.

Підготовлено С. Савченко

24 січня

У боях за визволення України

До 70-річчя від часу проведення Корсунь-Шевченківської наступальної операції (1944)

Українське суспільство наближається до святкування визначної дати у своїй історії – 70-ї річниці визволення всієї території України від гітлерівських військ. Але цій знаменній події передувала низка операцій, які стали переломними в ході Другої світової війни і визначили подальший перебіг подій на німецько-радянському фронті. Серед них одна з найвідоміших операцій з оточення – Корсунь-Шевченківська. Її значення для України та Радянського Союзу характеризують показові назви – «Канни на Дніпрі», «Український Сталінград», «Черкаський котел», якими нарекли цю битву публіцисти та радянські історики. З цієї проблематики є широка історіографія (*див. список літератури*). Однак і до нашого часу деякі питання з історії битви не знайшли однозначного трактування та оцінки в історичній науці. Додаткового вивчення потребують: датування окремих подій операції, кількість втрат серед особового складу військ Червоної армії та противника, правдивість інформації радянських органів військового керівництва щодо успішного знищення оточеного угруповання ворога; відносно низький відсоток полонених у Корсунь-Шевченківській битві; кількість німців, яким удалося вирватись із Черкаського «котла».

Планування й підготовка операцій зимової кампанії 1944 р. почалися у Ставці Верховного Головнокомандування (ВГК) у листопаді 1943 р. Однією з величезних операцій 1944 р. стала Дніпровсько-Карпатська стратегічна наступальна операція з її складовою частиною – Корсунь-Шевченківською наступальною операцією. Останню було проведено 24 січня – 17 лютого 1944 р. військами 1-го Українського фронту (командувач – генерал армії М. Ватутін) та 2-го Українського фронту (командувач – генерал армії І. Конєв).

Для кращого розуміння перебігу та наслідків операції необхідно розглянути диспозицію сил воюючих сторін та їхні завдання до початку Корсунь-Шевченківської операції. В результаті наступальних операцій 1-го та 2-го Українських фронтів, проведених у кінці 1943 р. – першій половині січня 1944 р. на Правобережній Україні в районі Корсуня, німецькі війська були охоплені з флангів, утворився глибокий виступ, усередині якого оборонялося велике угруповання противника, яке загрожувало флангам 1-го та 2-го Українських фронтів. Тому війська цих фронтів мали завдати потужних ударів в основу цього виступу на Дніпрі, з'єднатися в районі Шполи та розбити оточені німецькі війська, таким чином створивши сприятливі умови для остаточного визволення Правобережної України.

Війська противника нараховували дев'ять піхотних дивізій, одну танкову дивізію СС «Вікінг», моторизовану бригаду СС «Валонія», окремий танковий батальйон і шість дивізіонів штурмових гармат зі складу 1-ї танкової та 8-ї армій групи армій «Південь» (командувач – генерал-фельдмаршал Е. Манштейн). Це угруповання підтримувала авіація 4-го повітряного флоту.

З радянського боку в битві брали участь 40-а армія, 4-а та 52-а гвардійські армії, 6-а та 27-а танкові армії, 5-а і 53-я гвардійські танкові армії, 2-а та 5-а повітряні армії, 10-й винищувальний авіакорпус протиповітряної оборони СРСР, 5-й гвардійський кавалерійський корпус.

Проведення такої масштабної бойової операції з оточення вимагало високої майстерності командування, надзвичайних зусиль щодо матеріального забезпечення бойових дій, у т. ч. боєприпасами та продовольством, наявності людського ресурсу для поповнення втрат особового складу військ. Окрім того, слід враховувати, що операція відбувалась у складних умовах ранньої відлиги й негоди. Розбиті дороги надзвичайно сповільнювали маневр військ і підвіз боєприпасів. На підготовку операції відводилося всього 5–7 днів.

Отже, за задумом Ставки ВГК, війська 1-го та 2-го Українських фронтів із двох боків мали прорвати німецьку оборону і, завдаючи зустрічних ударів в основу виступу в напрямку Шполи й Звенигородки, через три дні після початку операції з'єднатися у Звенигородці, оточивши корсунь-шевченківське угруповання німецьких військ. Початок наступу було визначено: для 1-го Українського фронту – 26 січня, для 2-го Українського – 25 січня. При цьому площа виступу між суміжними флангами двох фронтів становила понад 10 тис. км^2. Своєю вершиною виступ упирався в Дніпро в районі Канева і мав ширину основи майже 130 км.

Однак і німецьке командування не втрачало надії відновити оборону по Дніпру, завдавши ударів на північ і південь у тил військам 1-го і 2-го Українських фронтів. Противник намагався створити стійку оборону. Найміцніша була перед військами 2-го Українського фронту. Численні річки та струмки, яри з крутими берегами, велика кількість населених пунктів сприяли створенню оборонних рубежів з просуванням далеко вглиб, а також низки відсічених позицій. Висоти, особливо в районі Канева, забезпечували противнику гарні умови для спостереження.

Достеменно невідомо, коли саме розпочалися бойові дії. За деякими даними, з'єднання 2-го Українського фронту, за наказом його командувача І. Конєва, розпочали наступ увечері 23 січня під формальним приводом «розвідки боєм». Результатом цих дій став прорив оборони противника силами піхоти. До ранку 26 січня 1944 р. війська 2-го Українського фронту прорвали головну смугу оборони противника. На всьому фронті прориву зав'язалися жорстокі бої. Радянські війська почали оточувати угруповання німецьких військ. На цьому етапі операції головна роль відводилася танковим арміям. Назустріч радянським військам вирушили ударні танкові групи прориву. Німці відчули серйозну загрозу для всього свого угруповання й перекинули на фланги радянського прориву кілька танкових дивізій з-під Кіровограда. Одночасний удар у напрямку Оситняжки мав на меті відрізати від основних сил передові радянські танкові частини. Становище 5-ї танкової армії було майже критичним. Але сил у німців на більше не вистачило. Радянські ж резерви та стрілецькі частини відбили німецький контрнаступ і навіть розширили фронт прориву.

28 січня з важкими боями танкові армії обох фронтів досягли Звенигородки, замкнувши кільце оточення. Внаслідок першої частини операції було звільнено Канів, Миронівку, Богуслав, Шполу та Смілу. За останню точилися особливо кровопролитні бої. Німецькі війська тільки під загрозою повного оточення залишили місто 29 січня, ще не знаючи, що за 70 км на захід замкнулося кільце великого «котла». Німецьке командування для порятунку оточених військ перекинуло танкові дивізії з районів Вінниці та Умані. Однак до 3 лютого 1944 р. різними підрозділами радянських військ було створено зовнішнє і внутрішнє кільця оточення. Утворився відомий Корсунь-Шевченківський «котел». Значну допомогу радянським військам надавали партизани та місцеве населення. Вони брали участь у бойових діях, створенні оборонних укріплень, транспортуванні боєприпасів і продуктів, наданні допомоги пораненим воїнам тощо.

В оточення потрапило близько 80 тис. німецьких солдатів та офіцерів. Командувачем оточеними військами було призначено командира 11-го армійського корпусу генерала артилерії В. Штеммермана.

Розуміючи, що оточені війська вермахту в Корсуні приречені на поразку, 8 лютого 1944 р. радянське командування, аби уникнути зайвих жертв з обох сторін, через парламентарів на чолі з генералом М. Савельєвим висунуло німецьким військам ультиматум про припинення опору. Однак командування оточених військ вермахту, виконуючи наказ Гітлера триматися за будь-яку ціну і сподіваючись на допомогу, відхилило ультиматум.

У перших числах лютого почався наступ радянських військ з метою знищення оточених військ противника з кількох напрямків: Стеблева, Городища та Сміли. Натомість на допомогу оточеним із загальним напрямком удару на Лисянку вирушила танкова група генерала Хубе.

З 4-го по 17 лютого німецьке командування здійснювало неодноразові спроби прорвати оборону радянських військ і з'єднатися з оточеними військами. За наказом командувача групи армій «Південь» фельдмаршала Е. Манштейна до зовнішнього фронту оточення було стягнуто 8 танкових і 6 піхотних дивізій та зроблено спробу прорвати вузьку смугу фронту чотирма танковими (дивізія СС «Адольф Гітлер», 1-а, 16-а, 17-а) і двома піхотними (34-а і 198-а) дивізіями. У той же час генерал В. Штеммерман спішно створював ударне угруповання, яке зранку 12 лютого перейшло в наступ на ділянці 27-ї армії 1-го Українського фронту, завдаючи удару з району Стеблева у напрямку Шендерівки, розраховуючи прорвати фронт і з'єднатися зі своїми частинами. Противник прорвав оборону і зайняв Хилки, Шендерівку та Зелену Гуту, але з'єднатися з дивізіями, що вирушили назустріч, йому не вдалося.

Для усунення прориву та швидкого розгрому німецьких військ радянське командування перегрупувало частину сил із зовнішнього фронту на внутрішній фронт оточення.

О 5-й годині ранку 16 лютого розпочався останній етап Корсунь-Шевченківської операції. Оточені німецькі війська трьома колонами рушили із Шендерівки на прорив кільця оточення. Цей удар прийняли на себе радянські війська 27-ї та 4-ї гвардійських армій, їх підтримували льотчики 5-ї повітряної армії. Групі танків і бронетранспортерів противника вдалося прорватися, але саме

угруповання, що було оточене в районі Корсуня, 17 лютого перестало існувати. З великою ймовірністю можна стверджувати, що частина ударних груп, солдати яких не піддалися паніці й змогли лісами та ярами відірватися від переслідування, все ж таки пробилася до своїх. На полі битви загинув генерал Штеммерман.

Кожна воююча сторона схильна перебільшувати свої успіхи та применшувати досягнення противника. Зараз уже не виникає сумнівів, що повністю ліквідувати оточене вороже угруповання не вдалося, хоча радянські джерела повідомляють про повне його знищення і вихід з оточення лише 2–3 тис. солдатів [1]. Фельдмаршал Е. Манштейн у своїх мемуарах стверджує, що з оточення вирвалося 30–32 тис. осіб [2]. Український історик О. Лисенко зазначає: «Майже 50 тисяч солдатів та офіцерів вермахту було вбито й поранено. Всього 30 тис. гітлерівців ціною неймовірних зусиль зуміли вирватися з кільця, залишивши усю важку зброю» [3]. Остання цифра видається найбільш імовірною.

Питання кількості втрат міфологізоване ще більше. Радянська сторона заявила про 55 тис. убитих та понад 18 тис. полонених гітлерівців. Однак український історик В. Грицюк аргументовано довів, що в районі активних бойових дій обліковано трохи більше 10 тис. похованих німецьких вояків [4]. У той час як втрати радянських військ становили 80 188 осіб (24 286 безповоротні, 55 902 санітарні) [5].

У цілому необхідно визнати, що результатом Корсунь-Шевченківської операції стала рішуча перемога радянських військ. Проте «новий Сталінград» виявився не зовсім вдалим: масштаби катастрофи для німців цього разу були значно меншими, а втрати Червоної армії – значними. Адже до бойових частин польовими військкоматами було призвано багато місцевих жителів, і чимало з них загинули на завершальному етапі операції. Л. Лук'яненко з цього приводу зазначив: «Навесні 1944 року під час Корсунь-Шевченківської операції Жуков наказав кинути на штурм добре підготовленої німецької оборони війська, які були щойно доукомплектовані чоловіками від 15 до 55 років, зігнаними з навколишніх українських сіл. Кулями в спину загороджувальні загони гнали цих ненавчених українців в одну атаку за другою. Впродовж 24 днів цього злочинного кровопускання було знищено 770 тис. людей, переважно українців» [6].

У результаті Корсунь-Шевченківської операції противника було остаточно відкинуто від Дніпра, а всі його надії на відновлення оборони по середній течії річки поховано. Також було створено сприятливі умови для подальших операцій радянських військ на Правобережній Україні та звільнення всього півдня країни від гітлерівських окупантів.

Історична пам'ять про події Другої світової війни має зближувати наших сучасників. Об'єктивна реконструкція перебігу та наслідків Корсунь-Шевченківської битви повинна сприяти розвінчанню радянських міфів про повне знищення оточеного угруповання німецьких військ. Однак це не змінює оцінки Корсунь-Шевченківської операції як перемоги Червоної армії над сильним і вмілим противником. Певні труднощі й помилки не применшують ролі радянського командування, а тим більше мужності та героїзму десятків і сотень тисяч воїнів у перемозі над ворогом. За виявлені під час операції подвиги та мужність 23 частини і з'єднання 1-го та 2-го Українських фронтів було названо «Корсунськими», 6 – «Звенигородськими». Тисячі солдатів і офіцерів нагороджено орденами і медалями, 86 особам присвоєно звання Героя Радянського Союзу. У 1945 р. у м. Корсунь-Шевченківському відкрито Музей Корсунь-Шевченківської битви. У місцях найзапекліших боїв встановлено пам'ятники та обеліски, об'єднані в Корсунь-Шевченківський меморіальний комплекс (нині – у складі Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника). У ньому, зокрема, можна побачити діораму битви, величезну кількість документів, зброї і техніки тих часів.

Пам'ять про жертовність і звитягу учасників Другої світової війни сприяє вихованню патріотизму та національної свідомості, поваги до історичного минулого українського народу, нагадує нашим сучасникам про цінність людського життя, а також викликає почуття вдячності до співвітчизників – визволителів Батьківщини від нацистів.

---

[1] Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941–1945 рр. – К., 1969. – Т. 3. – С. 18.
[2] Манштейн Э. Утерянные победы. – М., 2002. – С. 616.
[3] Лисенко О. Є. Корсунь-Шевченківська битва // Безсмертя. Книга Пам'яті України 1941–1945. – К., 2000. – С. 323.
[4] Грицюк В. Операції з оточення угруповань німецьких військ на Україні // Сторінки воєнної історії України. – К., 2011. – № 14. – С. 72.
[5] Памяти павших. Великая Отечественная война 1941–1945. – М., 1995. – С. 102.
[6] Лук'яненко Л. Г. Маршал Жуков і українці у Другій світовій війні. – К., 2002. – С. 38.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Бережинский В. Г. Ледовое побоище : (к 60-летию Корсунь-Шевченков. операции 24 янв. – 17 февр. 1944 г.) / В. Г. Бережинский, А. Я. Сало. – К., 2003. – 293 [1] с. : ил., табл.

Бешанов В. Десять сталинских ударов / Владимир Васильевич Бешанов ; под общ. ред. А. Е. Тараса. – Минск : Харвест, 2004. – 761, [4] с. – (Военно-историческая библиотека).

Грицюк В. М. Місце та значення Корсунь-Шевченківської битви у Дніпровсько-Карпатській стратегічній наступальній операції / В. М. Грицюк // Сторінки воєнної історії України. – К., 2010. – № 13. – С. 107–116.

Енциклопедія історії України : у 10 т. Т. 5: Кон-Кю / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К., 2008. – С. 193–194.

Сало А. Я. Застосування військ (сил) в операції на оточення (за досвідом Корсунь-Шевченківської операції 1944 р.) : дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / А. Я. Сало. – К., 2005.– 277 с.

Сало А. Я. Особливості та результати Корсунь-Шевченківської операції 1944 р. / А. Я. Сало // Воєнна історія. – 2005. – № 1–2. – С. 41–55.

Карель П. Восточный фронт. Кн. II: Выжженная земля. 1943–1944 / П. Карель. – М., 2009. – 560 с.

Муковський І. Т. Звитяга і жертовність. Українці на фронтах Другої світової війни / І. Т. Муковський, О. Є Лисенко. – К., 1997. – 568 с.

Роль і місце Корсунь-Шевченківської наступальної операції в звільненні Правобережної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 60-річчю Корсунь-Шевченків. битви. – Корсунь-Шевченківський, 2004. – 195 с.

Меллентин Ф. В. Танковые сражения 1939–1945 гг.: боевое применение танков во Второй мировой войне : пер. с нем. / Ф. В. Меллентин. – М.; СПб., 2005. – 415 с.

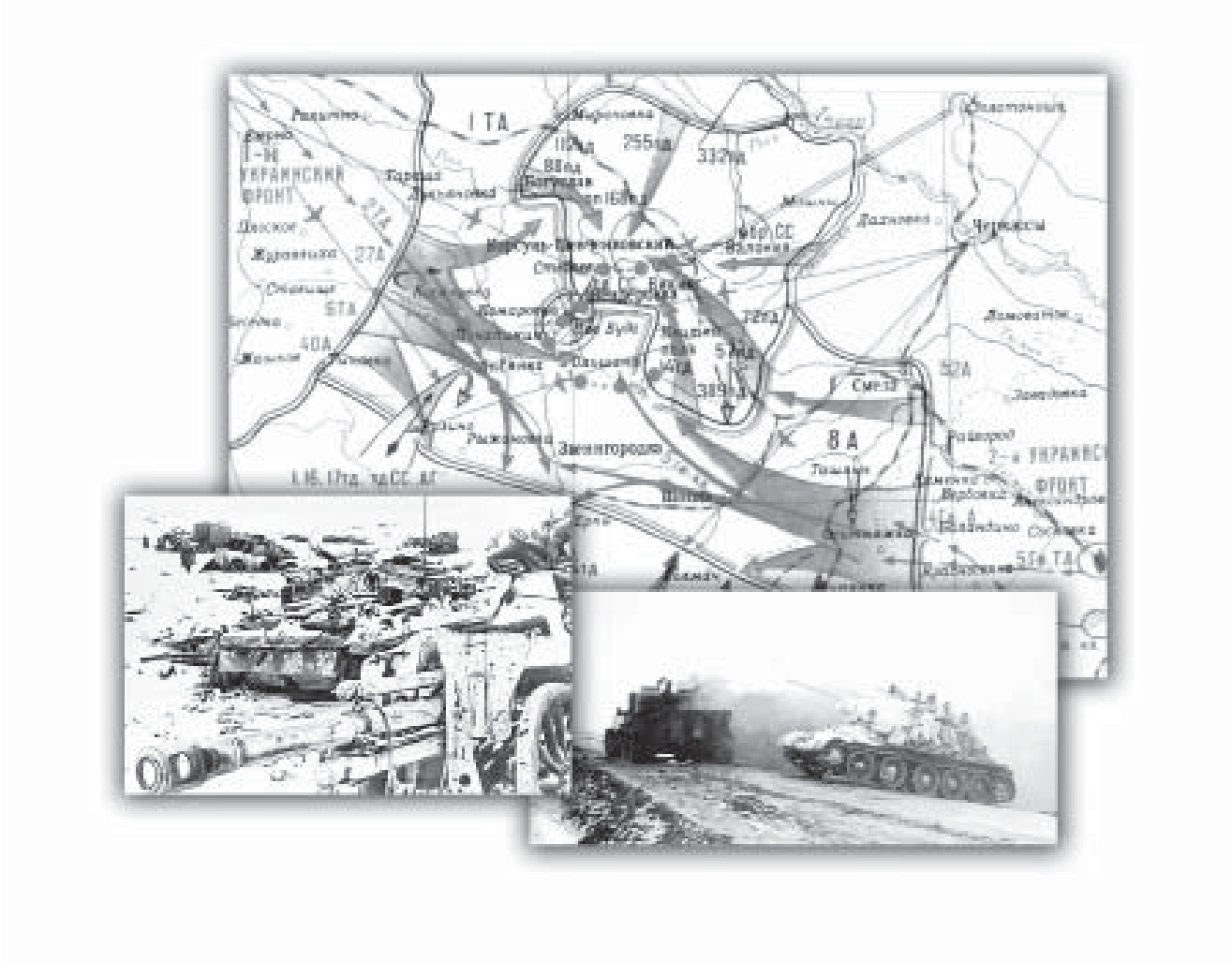
Україна в полум'ї війни, 1941–1945 / Петро Пантелеймонович Панченко, Олександр Іванович Уткін, Володимир Іванович Горєлов [та ін.]. – К. : Україна, 2005. – 558 с.

Степенькіна П. Участь військ Вермахту і СС у Корсунь-Шевченківській операції: джерелознавчий аспект / П. Степенькіна // Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретації (до 65-річчя Великої Перемоги) : матеріали міжнар. наук. конф. – К., 2011. – С. 102–109.

Фогель Г. Потерпевшие победу. Немцы в Корсуньском «котле» / Гельмут Фогель. – М., 2010. – 412 с.

Meiser A. Die Holle von Tscherkassy. Ein Kriegstagebuch 1943–1944 / Anton Meiser. – Schnellbach, 2013. – 384 с.

Т. Заболотна,
науковий співробітник відділу історії України
періоду Другої світової війни
Інституту історії України НАН України

27 січня

Багатогранний талант

До 175-річчя від дня народження П. Чубинського (1839–1884)

Ще не вмерла Україна,
І слава, і воля,
Ще нам браття-молодці
Усміхнеться доля!
Згинуть наші вороги,
як роса на сонці,
Запанує браття й ми
у своїй сторонці!
П. Чубинський [1]

Чільне місце серед діячів українського національного та культурного відродження XIX ст. посідає Павло Платонович Чубинський – палкий патріот України, етнограф-фольклорист, публіцист і поет. Автор цінних наукових народознавчих праць, в історію нашого народу він увійшов, насамперед, як творець тексту легендарної пісні «Ще не вмерла Україна», якій випала велика історична місія – стати Державним Гімном нашої країни.

Павло Платонович народився в родинному маєтку на хуторі (нині с. Чубинське), поблизу містечка Бориспіль, що на Київщині, в незаможній дворянській родині. Освіту здобував у Переяславському повітовому училищі, Другій київській чоловічій гімназії та на юридичному факультеті Петербурзького університету (1857–1861).

У студентські роки відбулося становлення П. Чубинського як активного громадського діяча, національно свідомого українця. Початок 1860-х рр. був часом, коли виникла ідея національного відродження, з'явилися громади – осередки боротьби за відродження української культури проти деспотичного режиму російського самодержавства. У Петербурзі – місті, яке стало центром українського національного руху, також було створено українську громаду. До неї входили такі видатні українці, як Т. Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш, В. Білозерський. Участь у роботі громади виявилася для студента П. Чубинського справжньою школою праці задля української справи.

Ідеї народолюбства та народовивчення стали панівними в освічених колах Петербурга, а головним теоретичним знаряддям боротьби українських патріотів було дослідження матеріальної та духовної культури українців, наукове доведення їх права на вільне існування. Ці ідеї захопили молодого Чубинського. Невипадково наукове дослідження до його дисертації було пов'язано з вивченням юридичних звичаїв і понять із цивільного права в Малоросії. Саме тоді був покладений початок майбутнім етнографічним працям ученого, і він вирішив присвятити життя вивченню народного побуту, збиранню й дослідженню українського фольклору.

У 1861 р. П. Чубинський закінчив навчальний курс в університеті та захистив дисертацію «Нариси народних юридичних звичаїв і понять з цивільного права Малоросії», здобувши вчений ступінь кандидата правознавства. За цю роботу в 1869 р. він був нагороджений срібною медаллю Російського географічного товариства.

Літо 1861 р. Павло Платонович провів на батьківщині. Проживав як у Борисполі, так і в Києві. Багато мандрував, вивчаючи народні звичаї та записуючи пісні. У той же час, натхненний ідеєю праці для народу, він почав викладати в недільних школах, здійснювати правовий захист селян.

Упродовж 1861–1862 рр. П. Чубинський активно співпрацював із журналом «Основа», публікуючи в ньому вірші, публіцистичні твори. У цьому виданні також було надруковано його слово, підготовлене, але не проголошене на похороні Т. Шевченка.

Володіння проблемами звичаєво-правового життя українського народу дало змогу Чубинському активно ввійти до Київської громади, заснованої В. Антоновичем, П. Житецьким та Т. Рильським у 1859 р. Членами цього об'єднання були такі видатні діячі культури й мистецтва, як М. Старицький, М. Драгоманов, І. Нечуй-Левиць-

[1] Чубинський П. П. Ще не вмерла Україна. – К., 1991. – С. 7.

кий, М. Лисенко та ін. Разом із громадівцями Чубинський займався активною пропагандистською діяльністю серед селянства. З огляду на те, що культурно-освітній рух українофілів розцінювався російською владою як опозиційний, діяльність Чубинського стала об'єктом пильної уваги з боку поліції.

Переломним моментом у біографії Павла Платоновича стала осінь 1862 р., коли його було заарештовано й вислано в адміністративному порядку з України до м. Пінега Архангельської губернії «за вредное влияние на умы простолюдинов».

Однією із суттєвих причин покарання Чубинського було також створення ним вірша «Ще не вмерла Україна» – антицарського за своїм змістом і патріотичного за своїм духом твору. Це був дерзновенний і сміливий акт. Сприйнявши ідеї Т. Шевченка про національне відродження України, підтриманий друзями з Київської громади, Чубинський написав твір, якому судилася велична і водночас трагічна доля. Велична, бо в ньому втілено споконвічну мрію народу стати суверенним, здобути волю, виражено незламну віру у відродження України. Трагічна, бо понад століття пісню-гімн переслідували та забороняли. У недалекому минулому за виконання цієї пісні та поширення її тексту можна було тяжко поплатитися. Твір був заборонений і не входив до жодних видань автора.

Вперше вірш було опубліковано у львівському журналі «Мета» в 1863 р. разом з поезіями Т. Шевченка, якому деякий час і приписувалося авторство. Незабаром вірш став піснею, яку почали співати на мотив сербського патріотичного гімну, потім на мелодію М. Лисенка. З 1864 р. з музикою М. Вербицького легендарна пісня почала свій тріумфальний політ як національний гімн України. Пісню, що стала символом нескореності України царському деспотизмові, не можна було заслати, знищити. Вона жила і на Наддніпрянщині, де виникла, і на західноукраїнських землях, де була вперше надрукована. Можна без перебільшення сказати, що після «Заповіту» Т. Шевченка в кінці XIX – на початку XX ст. це був найпопулярніший твір української поезії.

Вірш «Ще не вмерла Україна» надруковано того ж року, коли з'явився таємний Валуєвський циркуляр, що був спрямований не лише на знищення української мови, а й українства загалом, української національної ідеї, права народу на власну самобутність. Тому влада не могла не звернути уваги на такий яскравий вияв патріотичних почуттів автора до України і покарала його, виславши з батьківщини.

Опинившись на півночі Росії, Чубинський перебував рік у м. Пінега під наглядом поліції. Талановитий 22-річний юнак з юридичною освітою звернув на себе увагу тодішнього начальника краю й був призначений слідчим Пінезького повіту. Через рік його було переведено до Архангельська. Там він змінив кілька місць служби: працював секретарем Архангельського статистичного комітету, редактором газети «Архангельские губернские ведомости», старшим чиновником з особливих доручень при губернаторі, завідував Архангельським наказом громадської опіки. Ґрунтовна освіта, широта поглядів та великі здібності зробили Чубинського дуже помітною особою. Архангельська влада залучала його до вирішення ряду важливих питань.

Одночасно з напруженою державною службою Павло Платонович займався етнографічно-статистичними дослідженнями. Розвідки молодого вченого були присвячені ярмарковій торгівлі, врожайності й демографічній ситуації в Архангельській губернії та на півночі Росії. За п'ять місяців 1867 р. у тяжких умовах Павло Платонович зібрав важливі історичні та етнографічні дані.

Наукові досягнення вченого достойно оцінили тогочасні імператорські наукові товариства: Павло Платонович був обраний членом-кореспондентом Московського товариства сільського господарства, членом-працівником Вільного економічного товариства, членом-працівником Російського географічного товариства, дійсним членом Товариства любителів природознавства, антропології і етнографії Московського університету, був нагороджений першою срібною медаллю Російського географічного товариства.

На засланні П. Чубинський продовжив роботу над тим, чим займався ще в Україні, а саме – над важливими методологічними проблемами наукового вивчення певних явищ.

Проживання на півночі негативно вплинуло на здоров'я П. Чубинського, однак саме тоді він набув загальноімперської слави невтомного етнографа та статистика.

У 1868 р. під час поїздки до Петербурга із доповіддю про результати північної експедиції Чубинський отримав дозвіл повернутися із заслання.

Подальшу науково-етнографічну кар'єру він пов'язав із Російським географічним товариством. Враховуючи заслуги П. Чубинського в галузі статистики й етнографії, його обрали дійсним членом товариства. Вченому було доручено керувати масштабною експедицією з вивчення Південно-Західного краю. Впродовж 1869–1870 рр. він детально дослідив практично всі сфери побуту в місцях компактного проживання українців. Результати цих студій покладено в основу фундаментального семитомного видання «Труды этнографическо-статистической экспедиции в За-

падно-Русский край, снаряженной Императорским российским географическим обществом» (1872–1879). Щедрі розписи пісень (лише обрядових було записано Павлом Платоновичем близько 4 тисяч!), казок, легенд, переказів, записи повір'їв, звичаїв, обрядів – усе це склало справжню енциклопедію народного життя, ставши могутнім стимулом для подальшого розвитку всіх без винятку галузей українознавства. Вражає і сама географія регіону, з якого черпала багатющий матеріал експедиція. Це була не тільки Україна, а й території, які нині входять до Молдови, Білорусі та, частково, Польщі.

Теоретичні й практичні роботи науковця було визнано еталоном у галузі етнографії та народознавства. За цю роботу Географічне товариство нагородило П. Чубинського золотою медаллю (1873), Російська академія наук – найвищою відзнакою того часу – почесною премією Уварова. Також він отримав золоту медаль Міжнародного географічного конгресу в Парижі (1875).

«Труды» П. Чубинського високо оцінили й українські культурні діячі. М. Драгоманов вважав, що ця праця засвідчила «фатальну незнищимість українства». І. Франко зауважив, що багатство, зібране й осмислене дослідником «на широких європейських підвалинах» лягло в основу всіх подальших праць з етнографії й мови Південної Русі. Він також наголошував, що вчений відтворив живу картину життя і побуту українського народу з його звичаями, характером, світоглядом і безмірною тугою. В юні роки «Трудами» захоплювалася Леся Українка.

Блискуче проведення експедиції дало змогу Чубинському домогтися від уряду дозволу на створення Південно-Західного відділу Російського географічного товариства в Києві, який відіграв визначну роль у збиранні, дослідженні й популяризації фольклорних, історичних, етнографічних та археологічних пам'яток на території України. Було розроблено масштабну програму вивчення України, що об'єднала видатних науковців і мислителів того часу навколо української національної ідеї. У роботі відділу найактивнішу участь брали М. Максимович, Г. Галаган, М. Драгоманов, О. Русов, Ф. Вовк, О. Кістяківський, П. Єфименко і, звісно, П. Чубинський (був ідеологом та координатором).

Серед основних результатів роботи відділу Географічного товариства: опублікування двох томів «Записок Юго-Западного отдела», «Календаря Юго-Западного края на 1873 год», створення «Программы для собирания этнографических и статистических данных», видання «Кобзаря» Т. Шевченка, підготовка до друку тритомного видання творів М. Максимовича, публікація праці П. Чубинського тощо. Крім того, було засновано наукову бібліотеку, етнографічний музей, зібрано матеріали до словника української мови. Заходами відділу було здійснено перший перепис населення в Києві, підготовлено та проведено III Археологічний з'їзд (1874), на який прибули провідні фахівці в галузі слов'янознавства й україністики.

На початку 1870-х рр. Південно-Західний відділ Російського географічного товариства був провідним осередком науки і культури та своєрідним попередником Академії наук в Україні. Навколо нього гуртувалися патріотичні сили. Завдяки зусиллям П. Чубинського відділ видав низку архівних матеріалів національного спрямування. Така діяльність викликала невдоволення й спротив проурядових і антиукраїнських сил. Під їхнім тиском відділ у 1876 р. було закрито. Того ж року після виходу Емського указу заборонили Київську (Стару) громаду, а П. Чубинському як «небезпечному агітатору» заборонялося проживати в малоросійських губерніях.

Незважаючи на широке визнання заслуг в галузі народознавства, життя вченого супроводжувалося переслідуванням як українського патріота, що мав сміливість демонструвати свою любов до України, до її мови, культури. Він був під постійним наглядом царських властей до самої смерті. Для царату ім'я автора вірша «Ще не вмерла Україна» було небезпечним до кінця існування російської монархії.

Національна ідея, котру сповідував П. Чубинський, прозвучала і в його поезіях. За своїм поетичним світовідчуттям він був романтиком. Йому були близькими твори Г. Гейне, Дж. Г. Байрона та інших західноєвропейських митців, які він перекладав на українську мову, але визначальний вплив на поета мала творчість Т. Шевченка. Вірші Чубинського публікувались у періодичних виданнях, а в 1871 р. вийшла його поетична збірка «Сопілка» під псевдонімом Павлусь.

Протягом усього життя Павло Платонович захоплювався драматичним мистецтвом. Він гуртував навколо себе не тільки дорослих, а й дітей, залучаючи їх до участі у виставах, різних побутових сценах, розвагах, які влаштовував у своїй садибі на хуторі. Навіть на засланні він знаходив час, щоб організувати та поставити драматичні спектаклі, аби розвіяти нудьгу, внести струмінь піднесеного настрою в похмурі холодні дні. В Києві П. Чубинський долучився до аматорського гуртка разом із М. Старицьким, М. Лисенком, Ф. Вовком, сім'єю Ліндфорсів. М. Старицький свідчив, що в усіх його перших літературно-сценічних творах Павло Платонович як неза-

перечний авторитет був порадником і керманичем. Згодом драматург у п'єсі «Не судилось» в одному з персонажів втілив образ П. Чубинського.

На початку 1877 р. Павло Платонович, якому не дозволялося проживати в українських містах, знову опинився в Петербурзі, працював там у Міністерстві шляхів сполучення. У той час він тяжко захворів і у квітні 1879 р. пішов у відставку. Після клопотань дістав дозвіл на повернення в Україну. Жив у Борисполі та на своєму хуторі. Останні чотири роки життя паралізований П. Чубинський був прикутий до ліжка. 26 січня 1884 р., не доживши одного дня до свого 45-річчя, славетний етнограф помер. Його поховали у Борисполі, на Книшовому кладовищі.

Український народ свято шанує пам'ять про видатного вченого, якому за наслідками са мовідданої, титанічної праці в середині XIX ст. не було рівних в Європі. Внесок П. Чубинського в українську науку, у справу збирання, упорядкування фактологічного матеріалу та його теоретичного осмислення не можна переоцінити. Він заклав джерельну й дослідницьку базу для наступних поколінь дослідників-гуманітаріїв.

Після багаторічного забуття, в оновленій, незалежній Україні постать полум'яного патріота, творця Державного Гімну України привертає до себе особливу увагу. Досліджується його біографія, встановлюються нові факти багатогранної наукової та громадської діяльності. В Борисполі встановлено пам'ятник-погруддя Павлу Платоновичу, а село Нова Олександрівка, де розміщувався хутір Чубинських, перейменовано на Чубинське.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Твори П. Чубинського

Ангели на сходах неба : нар. повір'я та забобони / П. Чубинський ; підгот. та упоряд. текстів О. Вервес. – К. : Глобус, 1992. – 16 с. – ISBN 5-7707-16-92-4.

Календарь народных обычаев и обрядов / П. Чубинский. – К. : Муз. Україна, 1993. – 80 с.

Мудрість віків : у 2 кн. / П. П. Чубинський. – К. : Мистецтво, 1995. – Кн. 1–2. – ISBN 5-7715-0667-2.

Отчет о деятельности Юго-Западного отдела Императорского русского географического общества за 1873 год. – К. : В тип. Губ. Управления, 1874. – 26 с.

Старовинні українські казки / [зібрано П. Чубинським]. – Х. : Фактор, 2004. – 79 с. : іл. – ISBN 966-312-183-1.

Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом : материалы и исслед. / П. Чубинский ; Юго-Зап. отдел.

Т. 3 : Народный дневник. – СПб. : Тип. В. Безобразова и К°, 1872. – II, VII, 486, II с.

Т. 4 : Обряды : родины, крестины, свадьбы, похороны. – СПб. : Тип. Киршбаума, 1877. – 4, XXX, 713 с. + прил. ноты 45 с.

Т. 6 : Народные юридические обычаи по решению волостных судов. – СПб. : Тип. К. В. Трубникова, 1872. – XVI, 408 с.

Ще не вмерла Україна / П. Чубинський ; післямова Ф. Погребенника. – К. : Обереги, 1991. – 16 с. : іл. – (Українська муза).

Про П. Чубинського

Чередниченко Д. Павло Чубинський / Дмитро Чередниченко. – К. : Альтернативи, 2005. – 374 с. : іл. – (Особистість і доба). – ISBN 966-677-001-6.

Зиль А. Народознавець : Павло Чубинський і його доба / Андрій Зиль. – К. : Казка, 2009. – 395 с. : іл.

Павло Чубинський // Видатні постаті в історії України IX–XIX ст. : корот. біогр. нариси, іст. та худож. портр. / В. І. Гусєв, В. П. Дрожжин, Ю. О. Калінцев [та ін.]. – К., 2002. – С. 290–295.

Путько-Стех А. Визначний український вчений-етнограф Павло Чубинський / Анізія Путько-Стех // Бористен. – 2005. – № 2. – С. 2–3.

Коляда І. А. Науково-культурницька та громадська діяльність П. П. Чубинського : (за матеріалами спогадів сучасників) / І. А. Коляда // Грані : зб. наук. пр. / Донец. нац. ун-т. – Горлівка, 2012. – С. 139–151.

Семенюк Г. Науковий, патріотичний і поетичний подвиг Павла Чубинського / Григорій Семенюк // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – Вип. 32 : присвяч. 170-річчю від дня народж. Павла Чубинського. – С. 9–19.

Вернюк Я. Павло Чубинський – «...Апостол правди і науки» / Ярослав Вернюк, Степан Шевчук // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – Вип. 32 : присвяч. 170-річчю від дня народж. Павла Чубинського. – С. 91–97.

Остапенко О. Павло Чубинський : нариси біогр. і наук. творчості / О. Остапенко // Нар. творчість та етнографія. – 2004. – № 4. – С. 91–97.

Денисенко Г. Г. Сторінки життя і діяльності П. П. Чубинського / Г. Г. Денисенко // Історія України: маловідомі імена, події, факти : зб. наук. пр. / Ін-т історії України НАН України. – К., 1999. – Вип. 6. – С. 330–335.

Шевчук С. Архангельське заслання – період становлення Павла Чубинського як етнографа та фольклориста / С. Шевчук // Нар. творчість та етнографія. – 2004. – № 5. – С. 4–5.

Куницкий А. С. Украинский этнограф Павел Платонович Чубинский (1839–1884) / А. С. Куницкий // Совет. этнография. – 1956. – № 1. – С. 77–86.

Кострица М. К. Класик української географії / Микола Кострица // Історія української географії. – Т., 2009. – Вип. 19. – С. 7–12.

Погребенник Ф. «Ще не вмерла Україна» / Ф. Погребенник // Визвол. шлях. – 1994. – Кн. 10. – С. 1214–1222 ; кн. 11. – С. 1360–1366 ; кн. 12. – С. 1493–1501 ; 1995. – Кн. 1. – С. 57–65.

Ісаченко Л. Рука на серці і Чубинський / Л. Ісаченко // Уряд. кур'єр. – 2009. – 31 січ. (№ 17). – С. 1, 10.

Давидюк В. Світове значення експедиції Павла Чубинського / Віктор Давидюк // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – Вип. 32 : присвяч. 170-річчю від дня народж. Павла Чубинського. – С. 127–131.

Чубинський Павло Платонович (15 (27). 1. 1839 – 14 (26). 1. 1884) // Довідник з історії України / під заг. ред. І. Підкови і Р. Шуста. – К., 2001. – С. 1064–1065.

* * *

Старицький М. Не судилось // Старицький М. П'єси. – К., 1984. – С. 27–111.

Ілюстрації

Павло Чубинський : [портрет] // Чередниченко Д. Павло Чубинський. – К., 2005. – С. 7.

Меморіальна дошка на будинкові Другої київської гімназії, де навчався П. Чубинський : [фотографія] ; Павло Чубинський : фото 70-х рр. XIX ст. // Зиль А. Народознавець : Павло Чубинський і його доба. – К., 2009. – С. 22, 105.

Підготовлено С. Савченко

Лютий

Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Нд
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28		

Лютий ніч на зиму замикає.
Лютневий сніг за золото дорожчий.
Хуги й заметілі на лютий налетіли.
Іди, зимо, до Бучина, бо ти вже нам наскучила.

Кінець зими

Земля ще не відтала…
Вечорами
мороз ще розмальовує шибки,
над комінами гніздяться димами
і стелються додолу ластівки.

Та червоніють пальчики на гіллі
вільховому…
І мариться мені,
як проліскові заметілі білі
киплять на березневому вогні…

В. Підпалий [1]

[1] Підпалий В. Кінець зими / / Золоті джмелі : вибр. тв. / В. Підпалий. – К., 2011. – С. 139.

1

210 років від дня народження **Гандрія Зейлера** (1804–1872), серболужицького поета, культурно-освітнього діяча, одного з основоположників національної літератури

190 років від дня народження **Гната Михайловича Гальки** (1824–1903), українського фольклориста, етнографа

130 років від дня народження **Євгена Івановича Замятіна** (1884–1937), російського письменника

110 років від дня народження **Михайла Еразмовича Омеляновського** (1904–1979), українського філософа

75 років від дня народження **Катерини Сергіївни Максимової** (1939–2009), російської артистки балету

2

70 років від дня визволення (1944) міст Луцька і Рівного від фашистських загарбників під час Великої Вітчизняної війни

110 років від дня народження **Валерія Павловича Чкалова** (1904–1938), російського льотчика-випробувача

100 років від дня народження **Якова Олександровича Басова** (1914–2004), українського живописця і графіка

960 років від дня смерті **Ярослава Мудрого** (бл. 978–1054), державного діяча Київської Русі

3

160 років від дня народження **Сергія Сергійовича Корсакова** (1854–1900), російського психіатра

150 *років від дня народження* **Володимира Івановича Самійленка** *(1864–1925), українського письменника*

130 років від дня народження **Олександра Генріховича Гольдмана** (1884–1971), українського фізика

125 років від дня народження **Карла-Теодора Дрейєра** (1889–1968), данського кінорежисера і сценариста

110 років від дня народження **Гео** (Григорія Опанасовича) **Коляди** (1904–1941), українського поета

100 років від дня народження **Віктора Петровича Борищенка** (1914–1996), українського співака

4

Всесвітній день боротьби із захворюванням на рак

Відзначається щорічно з ініціативи ВОЗ

160 років від дня народження **Ісидора Михайловича Мидловського** (1854–1916), українського актора, театрального діяча і письменника

110 років від дня народження **Жоржа Садуля** (1904–1967), французького теоретика і критика кіно

90 років від дня народження **Юрія Івановича Яроменока** (1924–1979), українського графіка

75 років від дня народження **Ренати Володимирівни Бабак** (1939–2003), української співачки

5

100 років від дня народження **Алана Ллойда Ходжкіна** (1914–1998), англійського біофізика, лауреата Нобелівської премії в галузі фізіології та медицини (1963)

80 років від дня народження **Валентини Федорівни Арканової** (1934–2013), української співачки

6

450 років від дня народження **Крістофера Марло** (1564–1593), англійського поета і драматурга

125 років від дня народження **Івана Андрійовича Гранкіна** (1889–1971), російського і українського актора

125 років від дня народження **Ксенії Георгіївни Держинської** (1889–1951), російської співачки

120 років від дня народження **Михайла Едишеровича Чіаурелі** (1894–1974), грузинського кінорежисера і сценариста

100 років від дня народження **Валентина Яковича Дідковського** (1914–1995), українського геолога

7

210 років від дня народження **Миколи Андрійовича Маркевича** (1804–1860), українського історика, етнографа, письменника, фольклориста

150 років від дня народження **Дмитра Абрамовича Гайдамаки** [справж. – Вертепов (1864–1936)], українського актора і режисера

95 років від дня народження **Григорія Григоровича Кулінича** [за ін. джерелами – Кулинич (1919–1998)], українського літературознавця і критика, перекладача

8

290 років від дня заснування (1724) Російської академії наук

180 *років від дня народження* **Дмитра Івановича Менделєєва** *(1834–1907), російського вченого-енциклопедиста, хіміка, фізика, геолога*

110 років від дня народження **Ігоря Федоровича Белзи** (1904–1994), українського і російського історика культури, музикознавця, композитора, педагога

100 років від дня народження **Валентина Павловича Тавлая** (1914–1947), білоруського поета

75 років від дня народження **Раїси Самсонівни Колесник** (1939), української співачки

9

140 років від дня народження **Всеволода Емільовича Мейєрхольда** (1874–1940), російського режисера, актора, театрального діяча

140 років від дня народження **Гната Гавриловича Яременка** (1874–1915), українського живописця і графіка

11

День безпечного Інтернету

Відзначається щорічно з 2004 р. у другий вівторок лютого за ініціативою європейських некомерційних організацій [1]

175 років від дня народження **Джозайї-Вілларда Гіббса** (1839–1903), американського фізика-теоретика, одного із засновників хімічної термодинаміки і статистичної фізики

120 років від дня народження **Віталія Валентиновича Біанкі** (1894–1959), російського письменника

75 років від дня народження **Роксолани Михайлівни Росляк** (1939), української співачки (сопрано), педагога

12

Собор трьох святителів: Василя Великого, Іоанна Золотоустого, Григорія Богослова

180 років від дня народження **Анатолія Федоровича Кралицького** (1834–1894), українського письменника, педагога, культурного діяча

175 років від дня народження **Віктора Івановича Василенка** (1839–1914), українського етнографа, дослідника національних художніх промислів

150 років від дня народження **Михайла Михайловича Ярового** (1864–1940), українського художника

125 років від дня народження **Василя Івановича Алешка** (1889–?), українського письменника

110 років від дня народження **Юрія Федоровича Мушака** (1904–1973), українського перекладача, педагога, літературознавця

[1] Сайт Дня безпечного Інтернету: http://www.saferinternetday.org. Цей день запроваджено з просвітницькою метою щодо відповідальнішого підходу до використання онлайнових технологій та мобільних телефонів, особливо серед дітей та молоді в усьому світі.

13

Всесвітній день радіо

Відзначається щорічно з ініціативи ЮНЕСКО з 2011 р.

260 років від дня народження **Шарля Моріса Талейрана** (1754–1838), французького дипломата

230 років від дня народження **Миколи Івановича Гнєдича** (1784–1833), російського поета, перекладача

140 років від дня народження **Льва Володимировича Писаржевського** (1874–1938), українського хіміка

130 років від дня народження **Наталії Дмитрівни Полонської-Василенко** (1884–1973), українського історика

110 років від дня народження **Данила Скоропадського** (1904–1957), українського громадського і політичного діяча

14

День Святого Валентина

140 років від дня народження **Семена Семеновича Фабрицького** (1874–1941), військового діяча періоду Гетьманату

110 років від дня народження **Трифона Максимовича Башти** (1904–1987), українського вченого у галузі гідравліки і гідродинаміки

15

Стрітення Господнє

День вшанування учасників бойових дій на території інших держав. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 180/2004 від 11.02.2004 р.

450 років від дня народження **Галілео Галілея** (1564–1642), італійського фізика, механіка і астронома, одного із засновників природознавства

140 років від дня народження **Ернеста Генрі Шеклтона** (1874–1922), англійського дослідника Антарктиди

130 років від дня народження **Володимира Івановича Карбулицького** (1884–1908), українського письменника і перекладача

130 років від дня народження **Віктора Ізмайловича Новицького** (1884–1938), українського історика-правника, бібліографа, архівіста

16

180 років від дня народження **Ернста Геккеля** (1834–1919), німецького біолога-еволюціоніста, філософа, мандрівника

120 років від дня народження **Миколи Івановича Мацуєва** (1894–1975), російського і українського бібліографа, літературознавця

17

160 років від дня народження **Наджаф-бека Фаталі-бек-огли Везірова** (1854–1926), азербайджанського драматурга, театрального діяча, публіциста

120 років від дня народження **Федора Євстафійовича Петруня** (1894–1963), українського історико-географа, бібліографа, краєзнавця

100 років від дня народження **Петра Платоновича Удовиченка** (1914–1992), українського історика

350 років від дня смерті **Івана Богуна** (?–1664), українського військового, державного і політичного діяча

18

610 років від дня народження **Леона-Баттісти Альберті** (1404–1472), італійського архітектора, ученого, письменника і музиканта епохи Відродження

100 *років від дня народження* **Володимира Володимировича Підгаєцького** *(1914–1991), українського вченого в галузі зварювального виробництва*

75 років від дня народження **Сергія Дмитровича Лосєва** (1939–2004), українського кінорежисера

450 років від дня смерті **Мікеланджело Буонарроті** (1475–1564), італійського скульптора, художника, архітектора, поета доби Відродження

19

210 років від дня народження **Карла Рокитанського** (1804–1878), австрійського лікаря, представника описової анатомії

170 років від дня народження **Олексія Павловича Федченка** (1844–1873), російського природознавця і мандрівника

130 років від дня народження **Лео Кіачелі** [справж. – Леон Михайлович Шенгелая (1884–1963)], грузинського письменника

20

Всесвітній день соціальної справедливості

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/62/10 від 18.12.2007 р.

130 років від дня народження **Василя Даниловича Цьоня** (1884–1959), художника в галузі килимарства

125 років від дня народження **Всеволода Григоровича Аверіна** (1889–1946), українського графіка

125 років від дня народження **Льва Миколайовича Ревуцького** (1889–1977), українського композитора, педагога

120 років від дня народження **Ярослава Івашкевича** (1894–1980), польського письменника, перекладача

100 років від дня народження **Анатолія Михайловича Чернова** (1914–1981), українського живописця-монументаліста

21

Міжнародний день рідної мови

Проголошено Генеральною конференцією ЮНЕСКО 17.11.1999 р., відзначається щорічно з 2000 р.

140 років від дня народження **Дмитра Йосиповича Гуліа** (1874–1960), абхазького письменника і поета

22

200 років від дня народження **Оскара Кольберга** (1814–1890), польського фольклориста, етнографа і композитора

90 років від дня народження **Максима Федоровича Веклича** (1924–2001), українського геолога і палеографа

23

День захисника Вітчизни

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 202/1999 від 23.02.1999 р.

130 років від дня народження **Прохора Тихоновича Коваленка** (1884–1963), українського актора, театрального педагога

130 років від дня народження **Казимира Функа** (1884–1967), польського біохіміка

125 років від дня народження **Олекси Андрійовича Кирія** (1889–1954), українського поета

110 років від дня народження **Олександра Михайловича Згуріді** (1904–1998), російського кінорежисера

90 років від дня народження **Клода Соте** (1924–2000), французького кінорежисера, сценариста

24

440 років від часу виходу у світ (1574) першої в Україні друкованої книги «Апостол», виданої Іваном Федоровим у Львові

210 років від дня народження **Емілія Християновича Ленца** (1804–1865), російського фізика

130 років від дня народження **Володимира Миколайовича Шапошникова** (1884–1968), російського мікробіолога

125 років від дня народження **Олексія Денисовича Дикого** (1889–1955), російського актора, режисера і педагога

25

190 років від дня народження **Авксентія Івановича Тарновського** (1824–1881), українського театрального і музичного діяча

120 років від дня народження **Костянтина Костянтиновича Хрєнова** (1894–1984), українського вченого в галузі електрозварювання

90 років від дня народження **Всеволода Леонідовича Суворова** (1924), українського архітектора

26

180 років від дня народження **Олександра Зарицького** (1834–1895), українського і польського піаніста, композитора, диригента, педагога

150 років від дня народження **Антоніна Сови** (1864–1928), чеського письменника

130 років від дня народження **Костаса Варналіса** (1884–1974), грецького письменника і громадського діяча

27

160 років від дня народження **Олексія Олексійовича Коротнєва** (1854–1915), російського і українського зоолога-дарвініста

110 років від дня народження **Леоніда Івановича Смілянського** (1904–1966), українського письменника

28

160 років від дня народження **Юліуша Зарембського** (1854–1885), польського композитора і піаніста

125 років від дня народження **Михайла Йосиповича Білика** (1889–1970), українського перекладача, літературознавця

125 років від дня народження **Павла Феофановича Шандрука** (1889–1979), українського військового і політичного діяча періоду визвольних змагань

110 років від дня народження **Льва Михайловича Длигача** (1904–1949), російського поета і перекладача

Цього місяця виповнюється:

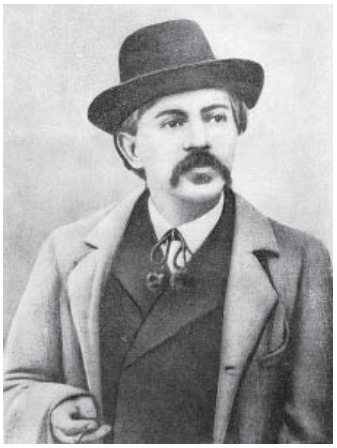
95 років із часу заснування (1919) **Української академії наук** (УАН; з 1921 р. – ВУАН, з 1937-го – АН УРСР, з 1994-го – НАН України)

3 лютого

При хисті дорогім і гуморі коштовнім...

До 150-річчя від дня народження В. Самійленка (1864–1925)

Ти звеш мене, й на голос милий твій
З гарячою любов'ю я полину;
Поки живуть думки в душі моїй,
Про тебе, ненько, думати не кину.

Як мрію чистую з найкращих мрій,
Я заховаю в серці Україну,
І мрія та, як світище ясне,
Шляхом правдивим поведе мене.

В. Самійленко [1]

У середині 80-х рр. XIX ст. в українській літературі з'явився яскравий і самобутній поет-лірик, сатирик, перекладач, фейлетоніст і драматург, автор цікавих статей про культуру рідної мови – Володимир Іванович Самійленко. Його життя припало на дуже драматичний, а то й трагічний період в історії українського народу, та він, як і Т. Шевченко, міг би з повним правом сказати, що драма його особистого й літературного життя є частиною драми самої України, про волю і соборність пошматованих земель якої він мріяв усе життя.

В. Самійленко народився в с. Великі Сорочинці Миргородського повіту, що на Полтавщині. Він був позашлюбним сином недавньої кріпачки Олександри Самійленко та поміщика Івана Лисевича. У дитинстві Володимиром опікувався родич батька, освічений і людяний сорочинський дідич Олексій Трохимовський – близький приятель сім'ї Гоголей. Опікун навчив хлопчика читати, навіть французькою мовою, дозволив користуватися своєю бібліотекою, згодом віддав учитися до Миргорода, а потім до Полтавської гімназії, після закінчення якої в 1884 р. Самійленко став студентом історико-філологічного факультету Київського університету. Мабуть, це був єдиний студент з таким соціальним статусом за всю тодішню історію цього закладу.

Живучи в Києві, Самійленко тісно зблизився з діячами «Старої громади» – В. Науменком, П. Житецьким, В. Антоновичем, познайомився з письменниками О. Кониським та І. Нечуєм-Левицьким.

Студентський період залишився в пам'яті Самійленка як найщасливіший, найпродуктивніший у творчості.

Характерно, що вже під час літературного дебюту він постав у двох іпостасях – як тонкий лірик («Переспів», «Українська мова») і як гуморист та сатирик («Ельдорадо», «Пісня про віщого Василя»). Відтоді емоційно-зворушлива чи медитативна лірика буде постійно розвиватися поряд з колючою іронією, добродушним гумором і навіть нищівною сатирою, причому в останніх жанрах поет показав себе непересічним новатором і посів провідне місце після Т. Шевченка.

Самостійна образна мова, природжений поетичний талант забезпечили високу культуру вірша Самійленка, який, за спостереженням І. Франка, ніби й не проходив школи літературного учнівства, а відразу ж у перших творах, що стали з 1886 р. з'являтися в галицьких і буковинських часописах, виявив себе зрілим поетом. Франко захоплено пише про Самійленка: «Від першого свого виступу на літературнім полі він послугується мовою чистою, ясною, наскрізь народною і при тім наскрізь інтелігентною. Він не украшує і не насилує її, вона ллється у нього як природне джерело. Він не афектує мужицького говору, не послугується для декорації стилю мужицькими приказками, а говорить попросту, як інтелігент до інтелігента, певний, що засіб його рідної мови без ніяких натягань вистачить йому до висловлення всіх ідей і всіх поривів душі»[2].

Трагізм особистої долі Самійленка-сатирика в тому, що він сам був невільником висміюваного ним «темного царства» та обставинами життя

[1] Самійленко В. Україні // Поезії / В. Самійленко. – К., 2012. – С. 5.
[2] Франко І. Володимир Самійленко: Проба характеристики // Франко І. Зібр. тв. : у 50 т. – К., 1982. – Т. 37. – С. 203–204.

змушений був виконувати таку роботу, якої органічно не сприймала його душа. Після університету (1890) близько двох років мучився на Київському телеграфі («принади» тої праці описав в оповіданні «Під Новий рік»). У березні 1893 р. влаштувався на посаду секретаря земської управи в Чернігові, але фактично працював редактором «Земського збірника». Тут зблизився з родинами Л. Глібова, Б. Грінченка та М. Коцюбинського. У Чернігові в 1896 р. письменник одружився з Ольгою Орешко-Якименко, яка стала вірною супутницею життя, матір'ю чотирьох його дітей.

З 1900 р. більше двох років працював у Катеринодарі, на Кубані. Не маючи постійного місця роботи та певної посади, обтяжений родиною і безкінечними боргами, він не міг повністю віддати себе літературі.

У 1903 р. В. Самійленко переїжджає до Миргорода, влаштовується секретарем земської повітової управи. Захоплюється організацією концертів і вистав, участю в оркестрі, сам пише оперету на дві дії «Свиридон Холодний». Тоді ж познайомився з письменником і талановитим бандуристом Г. Хоткевичем. Бандура так припала Самійленкові до душі, що до кінця життя він захоплювався цим інструментом і розробляв проект його модернізації.

31 грудня 1905 р. у Києві вийшла перша щоденна українська громадсько-політична і культурно-просвітницька газета «Громадська думка» з фейлетоном В. Самійленка «Як я перейшов од... слова до... думки». У творчій біографії письменника почався другий київський період. Той Самійленко, який ще недавно скаржився, як на тяжке горе, що йому нічого не пишеться, тепер публікував один за одним то фейлетон, то сатиричний вірш у «Громадській думці» та сатиричному журналі «Шершень». Він став літописцем першої російської революції в українській пресі як фейлетоніст і як поет-сатирик. Мало хто з письменників тоді працював з такою інтенсивністю, як В. Самійленко.

Влітку 1906 р. було заборонено «Шершень», з оголошенням воєнного стану у вересні закрили й «Громадську думку». У новій газеті «Рада» з посиленням реакції дедалі менше лишалося місця для фейлетонів і сатир. Цього ж року у Львові з передмовою І. Франка виходить поетична збірка В. Самійленка «Україні».

Поява кожного сатиричного твору поета переважно пов'язана з конкретною подією: вмер у Києві лютий цензор-українофоб Рафальський у січні 1888 р. – з'явилася «Пісня про віщого Василя»; виступив лідер галицьких москвофілів на зібранні київських монархістів 17 жовтня 1890 р. – одразу ж вийшов «Возсоединєнний ґалічанін»; відбувся в 1896 р. кривавий коронаційний церемоніал – ось вам «Всеросійське свято»; вчинено 1902 р. замах на «великого інквізитора» Побєдоносцева – складено «Те Бейт»; вбили в липні 1904 р. міністра внутрішніх справ Плеве – написано «Истинно русский плач над могилою...»; розпочав прем'єр Вітте в 1905 р. гру в конституцію з повсталим народом – з'явилися байки «Мудрий кравець», «Невдячний кінь» і т. ін.

З такою ж швидкістю поет відгукувався на кожний крок царської бюрократії під час революції 1905–1907 рр.

Десять років життя В. Самійленка (1907–1917) минули в містечку Добрянка, що на Чернігівщині, де він працював нотаріусом. Підростали дочки, яких треба було навчати в чернігівській гімназії, а коштів не вистачало... Великих страждань завдало родинне горе – помер тримісячний син, а 20 червня 1911 р. не стало й другого, якому вже було «рік і трохи більше семи місяців». Період, який письменник прожив у Добрянці, був найменш успішним у його творчості. Кілька поезій і перекладів з іспанської, гротескна п'єса на дві дії «У Гайханбея» – весь його доробок за цей час.

Одразу ж після повалення царизму Самійленко повертається до Києва, працює в установах інформації, освіти, фінансів українських національних урядів. Нові вірші, народжені національно-визвольними змаганнями українського народу, друкуються в газетах «Народна воля», «Нова рада», «Україна» та журналі «Гедзь».

У цей час почався новий спалах творчої активності письменника, зігрітий надією, що століттями поневолений народ здобуде свою національно-державну незалежність, що його мова, культура матимуть своє громадянство. Зібраний ще в студентські роки матеріал про фонетичну красу мови було викладено у двох дуже актуальних і цінних статтях «Дбаймо про фонетичну красу мови» і «Чужомовні слова в українській мові».

У Києві В. Самійленко влаштувався діловодом у секретаріат освіти. Замість літературної праці знову почалася нудна канцелярська робота. Побут був не кращий, постійно бракувало грошей на харчі та одяг. Ось як пише про В. Самійленка в ці роки письменниця, дружина та сподвижниця Б. Грінченка М. Грінченко: «Вигляд мав вельми нужденний, убрання на йому було старе, а на голові знову шапка-бирка з діркою; був якийсь прибитий. Жив тоді він у Михайлівському монастирі» [1].

Та не злидні й поневіряння були для Самійленка найтяжчим лихом – вони переслідували

[1] Грінченкова М. Сивенький (Володимир Іванович Самійленко) : спогади. – [К.] : Слово, [1926]. – С. 61–62.

його майже все життя. Як найбільшу особисту трагедію він переживав більшовицьку окупацію України, початок якої викликав у поета почуття розпачу, гніву, гострого болю. Вилилось усе в мало не єдиному, але дуже сильному творі, написаному в трагічний час української історії, – поезії «Як ми ждали її, віковічні раби...» (1918). У ній автор запитує тодішніх українців: ми чекали свободу як промінь серед темної ночі, як богиню, але що ми з нею зробили:

І прийшла ти... А як ми тебе прийняли?
Замість трону на смітник тебе зволікли,
Замість шат дорогих оплюванням покрили
І твій дух у крові потопили.
О свободо! В ім'я найсвятіше твоє
В серці вбили ми все, що найкращого є,
І в нестямі звертаєм до тебе, богине,
Тільки дике рикання звірине.

Про серйозну ідейну кризу свідчить і його поема «Гея», уривки з якої було надруковано в емігрантських журналах. У ній автор осмислює становище, в якому опинилась Україна після перемоги більшовиків, протиставляючи вибухові класової ненависті свій ідеал правди, справедливості та миру між людьми, стверджуючи, як сказали б тепер, «пріоритет загальнолюдських цінностей».

Вдаючись до «ефекту відсторонення», поет створює фантастичний сюжет про прибуття на планету Гея (Земля) марсіанина, котрий із подивом і жахом відкриває для себе потворний світ, у якому панує всезагальна ненависть, розбрат і дикість людських взаємин. Таким чином, В. Самійленко започаткував жанр, що його нині називають антиутопією. За силою викриття антилюдяної держави як знаряддя поневолення народів поема Самійленка може бути представлена в одному ряду з геніальними поемами «Сон» і «Кавказ» Т. Шевченка або, скажімо, з «Поминками» А. Міцкевича.

Вся творча спадщина поета стала яскравим доказом безмежних можливостей української мови. Він зробив величезний внесок у справу боротьби проти монархістів, які заперечували за нею право на життя, та проти українських націоналістів, котрі на кожному кроці твердили про любов до української мови, а насправді вважали її лише мовою «для домашнього вжитку».

Найтяжчі хвилини життя довелося пережити В. Самійленку в окупованій Польщею Галичині. Взимку 1921 р. він з урядом УНР виїхав до Тарнова. І яка ж іронія долі! Саме тоді громадськість відзначила 35-річчя його літературної творчості й саме тоді він з родиною найбільше голодував.

Громадськість Галичини врятувала Самійленка від загрози голодної смерті. Наприкінці липня 1922 р. він із дружиною та молодшою дочкою дістав притулок у садівничо-господарській школі львівської «Просвіти» в с. Милованне, що на Прикарпатті. Там викладав літературу, географію, писав спогади, перекладав драми О. Толстого, комедії П. Бомарше. Слід зазначити, що письменник знав багато іноземних мов і назавжди ввійшов в історію вітчизняної культури як неперевершений перекладач Ж. Б. Мольєра (зокрема відомий його досконалий переклад «Тартюфа»), О. Пушкіна, Ж.-П. Беранже, Дж. Байрона, Е. Верхарна, П. Бомарше, А. Негрі та інших літераторів із світовим іменем.

Війна, що розшматувала Україну, розкидала й поетову родину: старша дочка з бабусею (матір'ю дружини) перебувала в Києві. Самійленко з дружиною Ольгою Степанівною не знали, що з ними, чи пережили вони голодний 1921 рік. Урешті-решт дружина наважилася на відчайдушний крок – нелегально перетнути кордон на Збручі й забрати дочку. Напередодні Великодня вона таємничо для всього милованського оточення зникла. Пішли розмови, здогади й навіть сигнали в поліцію... Розгублений Самійленко нервово чекав звістку з-за Збруча.

Тим часом Ольга Степанівна опинилася в руках НК – Надзвичайної комісії, створеної для боротьби з так званими ворогами революції. Співробітники Державного політичного управління пильно стежили за відомими українськими діячами та митцями, особливо тими, що залишилися за кордоном.

Хворому та знесиленому Самійленку довелося ділити ще й горе молодшої дочки: її вагітну зрадливо покинув наречений. Через всі ці обставини Самійленки були змушені залишити притулок «Просвіти». З допомогою В. Стефаника та М. Черемшини вони перебралися до Снятина, де оселилися в убогій хатині. З лютого 1924 р. небайдужі селяни – члени місцевої «Просвіти» – забрали Самійленка з дочкою до с. Карлів (нині – Прутівка), що поблизу Снятина, і прихистили в учительки-патріотки Ядвіги Онищук. Однак уже через 20 днів з немовлям на руках він оплакував смерть дочки, яка померла під час пологів.

20 травня 1924 р. Самійленко одержав евакуаційне свідоцтво, а 2 червня – радянське громадянство і переїхав до Києва. Там дізнався страшу звістку: трохи більше місяця до його приїзду на руках дружини померла старша дочка, яка хворіла на туберкульоз. «Мабуть, це все, вкупі з переживаннями останніх років, так на його подіяло, що він став ніби ненормальний психічно», – згадувала М. Грінченко [1].

Проте ці обставини не зламали письменника, не поставили на коліна перед новітніми «фахів-

[1] Грінченкова М. Сивенький (Володимир Іванович Самійленко)... – С. 61–62.

цями» в більшовицькій імперії. Більше того, він знайшов у собі сили та мужність, щоб у перші два місяці відплатити їм чудовою гротескно-алегоричною сатирою – поемою «Спритний ченчик».

Поки був працездатний, В. Самійленко навчав поштовиків української мови, перекладав з іспанської, італійської, готував видання своїх творів.

Помер Володимир Іванович 12 серпня 1925 р. у Боярці, що під Києвом. На перевезення до рідних Сорочинців не було грошей, тому громада Боярки поховала письменника на сільському цвинтарі за козацьким звичаєм. Хрест із синіх волошок на жовтому коленкорі, яким була оббита труна, свідчив про те, що ховають щирого патріота України.

В. Самійленко прожив життя як послідовний гуманіст, як безмежно відданий своєму народові син, який не розміняв золота своєї душі на «п'ятаки мідних правд» і збагатив скарбницю української літератури справжніми художніми шедеврами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основні видання творів В. Самійленка

Твори : у 2 т. / В. І. Самійленко ; упорядкув., літ.-критич. нарис, прим. О. К. Бабишкіна ; худож. М. К. Філонюк. – К. : Держлітвидав УРСР, 1958.

Твори : поезія, драматичні твори, проза / В. І. Самійленко ; упоряд., передм., прим. М. Б. Бондар. – К. : Дніпро, 1990. – 687 с. : портр.

Вибрані поезії / В. І. Самійленко ; редкол.: М. П. Бажан [та ін.], упорядкув., передм. і прим. Й. Купянського ; гравюри на дереві В. К. Стеценка. – К. : Рад. письм., 1953. – 460 с. : іл. – (Серія «Бібліотека поета»).

Вибрані твори / В. І. Самійленко ; перед. сл., прим. і за ред. О. Дорошкевича. – К. : Книгоспілка, 1926. – 257 с. : портр.

На печі : гумор / В. Самійленко ; худож. Ю. Судак. – К. : Дзеркало, 2003. – 36 с. : іл. – ISBN 966-7833-64-X.

Поезії : для ст. шк. віку / В. Самійленко ; [упорядкув. текстів, передм., підгот. комент., прим. та навч.-метод. матеріалів І. Андрусяка]. – К. : Нац. книжк. проект, 2012. – 303 с. – ISBN 978-617-592-190-6.

Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Переспіви та переклади. Статті та спогади / В. І. Самійленко ; [вступ. ст., упорядкув. та прим. М. Г. Чорнописького ; ред. П. І. Орлик]. – К. : Наук. думка, 1990. – 604 с. – (Серія «Бібліотека української літератури : Дожовтнева українська література»).

Україні : зб. поезій, 1885–1906 рр. / В. Самійленко ; вид. заходом М. Мочульського ; передм. І. Франка. – Львів : [Укр.-рус. вид. спілка], 1906. – VI, 136 с.

Україні : лірика, гумор і сатира, драма / В. І. Самійленко ; [упоряд., вступ. ст. В. П. Іванисенка]. – К. : Укр. письм., 1991. – 224 с. : портр., іл. – (Шкільна бібліотека). – ISBN 5-333-00840-X.

Про В. Самійленка

Бабишкін О. Володимир Самійленко : літ.-крит. нарис / О. Бабишкін. – К. : Держ. вид-во худож. л-ри, 1963. – 168 с.

Бикова Г. Володимир Самійленко на історичних шляхах розвитку української мови // Система і структура східнослов'ян. мов. – К., 2000. – С. 61–72.

Бикова Г. Синтаксичні засоби стилістики у творах В. Самійленка // Проблемні питання синтаксису : зб. ст. / Чернів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича [та ін.] ; [редкол.: Н. В. Гуйванюк (відп. ред.) та ін.]. – Чернівці, 1997. – С.176–183. – ISBN966-568-046-3.

Бикова Г. П. Мовна особистість Володимира Самійленка // Мова у соціальному і культурному контексті : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Т. Шевченка ; [редкол.: О. І. Чередниченко (голов. ред.) та ін.].– К., 1997. – С. 16–23. – ISBN 966-581-013-8.

Бикова Г. П. Формування термінологічної лексики української мови через призму творчості В. Самійленка (кінець XIX – початок XX ст.) // Наук. вісн. Нац. аграр. ун-ту. – К., 2001. – Вип. 34. – С. 323–326.

Голомб Л. Лірика Володимира Самійленка в сучасній рецепції // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – Ужгород, 2006. – Вип. 10. – С. 234–242.

Голомб Л. Г. Творчість Володимира Самійленка // Укр. мова і л-ра в шк. – 1990. – № 1. – С. 16–24.

Грінченкова М. Сивенький (Володимир Іванович Самійленко) : спогади / М. Грінченкова. – [К.] : Слово, [1926]. – 68 с. : портр.

Епістолярії Володимира Самійленка // Сл. і час. – 1994. – № 2. – С. 29–31.

Камінчук О. Поєднувати непоєднане: естетичні тенденції і романтичне світовідчуття в поезії Володимира Самійленка / О. Камінчук. // Укр. мова й л-ра в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2009. – № 9. – С. 78–87.

Кокодзей Р. Шлях крізь серця і століття: Володимир Самійленко у світлі нових фактів // Літ. Україна. – 2004. – 25 берез. (№ 12) – С. 4.

Мартинюк М. І. Національна ідея в життєтворчості Володимира Самійленка : монографія / М. І. Мартинюк. – Луцьк : Твердиня, 2009. – 191 с. : іл. у дод. – ISBN 978-617-517-000-7.

Паньков А. І. В. Самійленко – поет українського відродження / А. І. Паньков. – Одеса : Астропринт, 1996. – 92 с. – ISBN 966-549-015-X.

Погребенник В. Ф. Володимир Самійленко : до 125-річчя від дня народж. / В. Ф. Погребенник. – К. : Знання, 1988. – 48 с.

Прохоренко А. Самійленко і сьогодні Самійленко // Літ. Україна. – 2001. – 22 берез. – С. 5.

Сипливець С. Неоромантичні риси в драматичній поемі «Чураївна» Володимира Самійленка / С. Сипливець // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк. – 2009. – № 10. – С. 5–8.

Таран В. П. Художні твори В. І. Самійленка періоду революції 1905–1907 рр. // Рад. літературознавство. – 1985. – № 12. – С. 62–67.

Філіпенко О. О. Глибини поваги В. Самійленка до однодумців у поезіях-присвятах // Наук. зап. – Х., 2006. – Вип. 4, ч. 1 (48). – С. 49–55.

Хропко П. Художній світ поезії Володимира Самійленка // Дивослово. – 1996. – № 4. – С. 34–38.

Чорнописький М. Антиімперський гротеск Володимира Самійленка // Урок української. – 2002. – № 11/12. – С. 44–47.

Чорнописький М. І. Дар Україні: літ. портр. Володимира Самійленка / М. І. Чорнописький. – К. : Веселка, 2004. – 45 с. – (Урок літератури). – ISBN 966-01-0254-2. – ISBN 966-01-0269-0.

Шудря М. «Прожиті сили» // Київ. – 2004. – № 6. – С. 162–163.

Ілюстрації

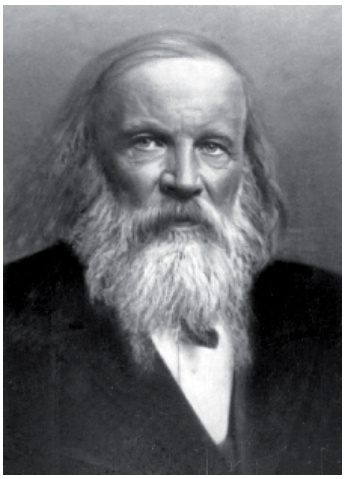
Володимир Самійленко : [фотографії] // Мартинюк М. Національна ідея в життєтворчості Володимира Самійленка : монографія / М. І. Мартинюк. – Луцьк, 2009. – Вклейка.

Підготовлено К. Науменко

8 лютого

Учений у часі і просторі

До 180-річчя від дня народження Д. Менделєєва (1834–1907)

Труда я никогда не боялся, не боюсь и теперь,
страшусь только длины времени,
необходимого для такого развития
указанных предметов,
какое мне хочется ему придать.
Д. Менделєєв [1]

Дмитро Іванович Менделєєв – видатний учений-енциклопедист, автор фундаментальних досліджень з хімії, фізики, метрології, метеорології, економіки, основоположних праць з повітроплавання, сільського господарства, хімічної технології, освіти.

Народився Д. Менделєєв у сибірському місті Тобольську, в багатодітній сім'ї директора губернської чоловічої класичної гімназії Івана Павловича Менделєєва. У рік народження сина батько осліп, що примусило його вийти на пенсію. У 1847-му батько помер. Мати, Марія Дмитрівна, доклала значних зусиль, щоб утримувати родину та дати дітям якнайкращу освіту. Але вона не набагато пережила свого чоловіка, залишивши цей світ у 1850 р.

Дитинство Д. Менделєєва збіглося з часом перебування в Тобольську засланих декабристів. Цих освічених, сміливих, озброєних прогресивними ідеями людей шанували в місті. Таким чином ще дитиною Д. Менделєєв міг спілкуватися з найактивнішим прошарком вищої аристократії в країні, знайомитися з книгами та журналами, які вони привозили зі столиці. Сестра Дмитра Івановича, Ольга, стала дружиною колишнього члена Південного товариства М. Басаргіна, і вони довгий час жили в Ялуторовську поруч з І. Пущиним, разом з яким допомагали сім'ї Менделєєвих після смерті Івана Павловича.

У 1841–1849 рр. Дмитро Менделєєв був учнем Тобольської гімназії, після закінчення якої вступив на природничо-математичний факультет Головного педагогічного інституту в м. Санкт-Петербурзі. Цей навчальний заклад відзначався сприятливими умовами для розвитку здібностей студентів, зокрема, завдяки викладанню математика М. Остроградського, фізика Е. Ленца, хіміка О. Воскресенського. У 1855 р., склавши випускні іспити на відмінно, Д. Менделєєв був удостоєний звання старшого вчителя та золотої медалі.

Незважаючи на запрошення залишитися в Санкт-Петербурзі в інституті для перепідготовки та магістерських іспитів, юнак обрав для подальшої роботи Одесу. Але з ряду причин змушений був спочатку працювати вчителем у Сімферополі.

У 1856 р. Дмитро Іванович повернувся до Санкт-Петербурга, де захистив дисертацію на ступінь магістра хімії «Удельные объемы», написану за шість місяців перебування в Одесі.

Публічний захист відбувся 9 вересня 1856 р. на фізико-математичному факультеті Петербурзького університету. Щоб отримати право викладати хімію в цьому навчальному закладі, молодий учений подав прохання на захист ще однієї дисертації – «Строение кремнеземистых соединений», яку так само було підготовлено в Одесі.

Захист обох дисертаційних досліджень пройшов успішно, і приват-доцент Менделєєв у 1857–1858 рр. викладав хімію в столичному університеті. Стабільного гонорару за цю роботу він не отримував. Тому одним із джерел заробітку стало співробітництво з періодичним виданням «Журнал Министерства народного просвещения», де публікувалися різноманітні матеріали науково-популярного спрямування з хімії, фізики, біології, географії, промисловості тощо, підписані «Д. Менделеев», «Д. М.» або «М.».

З 1856 р. було відновлено практику відряджати випускників за кордон для підготовки до професорського звання. 14 квітня 1859 р. 25-річний Д. Менделєєв поїхав до Європи, де

[1] Цит. за кн.: Менделеев Д. И. Заветные мысли : полное изд. : (впервые после 1905 г.) / Д. И. Менделеев. – М. : Мысль, 1995. – С.32.

в подорожах і в праці пробув майже два роки. В німецькому місті Гейдельберг, в якому була неабияка російська діаспора, в колі однодумців, друзів і соратників молодий учений міг почуватися вільним, сповненим перспективних ідей і планів. Це коло в біографічних джерелах називають гейдельберзьким гуртком, його ядро становили Д. Менделєєв, В. Олевинський, О. Бородін, який був не тільки талановитим хіміком, а й видатним музикантом.

У вересні 1860 р. Д. Менделєєв узяв участь у першому в історії Міжнародному хімічному конгресі в Карлсруе – німецькому місті, розташованому неподалік від французько-німецького кордону. Конгрес, який був скликаний за ініціативою відомого хіміка-органіка Фрідріха Августа Кекуле фон Страдоніцата, мав велике наукове значення.

В 1861 р. Дмитро Іванович повернувся до Петербурга. В наступні роки він активно займався викладацькою діяльністю. Роботу в Петербурзькому університеті, в 2-му кадетському корпусі, в Інституті Корпусу інженерів шляхів сполучення, у Військово-інженерному училищі, Військово-інженерній академії та наукові пошуки Д. Менделєєв поєднував з розробкою першого в Російській імперії підручника з органічної хімії. За цей труд учений був удостоєний найвищої в ті часи наукової нагороди в Росії – Демидівської премії.

У 1864 р., відповідно до нового університетського уставу, Д. Менделєєву було запропоновано посаду штатного доцента кафедри технічної хімії Санкт-Петербурзького університету з окладом 1 200 рублів на рік. Цього ж року його було обрано професором Технологічного інституту. Успішним для Дмитра Івановича став і 1865 р.: він захистив докторську дисертацію «О соединении спирта с водой» та був затверджений професором Петербурзького університету.

Працюючи над роботою «Основи хімії», Д. Менделєєв відкрив у лютому 1869 р. один з фундаментальних законів природи – періодичний закон хімічних елементів, завдяки якому став відомим на весь світ. На засіданні Російського фізико-хімічного товариства М. Меншуткін від імені Д. Менделєєва зачитав доклад «Опыт системы элементов, основанной на их атомном весе и химическом сродстве». Згідно з періодичним законом, усі властивості хімічних елементів періодично змінюються в міру наростання їх атомної ваги, так що через певні інтервали з'являються елементи, подібні або близькі за властивостями. Д. Менделєєв першим сформулював цей закон і представив його зміст у вигляді таблиці, яка стала класичною. Учений скористався періодичним законом для виправлення атомних ваг деяких елементів і для передбачення трьох нових елементів – галію, скандію і германію з усіма їх властивостями. На основі періодичного закону був повністю заснований класичний труд Д. Менделєєва «Основы химии», що вийшов у світ в 1868–1871 рр.

У 1880 р. Петербурзька академія наук забалотувала висунення Д. Менделєєва в академіки, що викликало різкий протест в суспільстві. Першим обрав ученого своїм почесним членом Київський університет Св. Володимира 28 листопада 1880 р.

Наприкінці 80-х рр. XIX ст. російська залізниця та деякі виробництва потерпали від дефіциту вугілля, що змусило уряд та промисловців сумніватися в перспективах розвитку Донецького басейну. За розпорядженням міністра державного майна Російської імперії Дмитро Іванович поїхав на Донеччину та Кавказ, щоб з'ясувати можливості видобутку вітчизняного палива, а також ряд питань, зокрема, стосовно техніки видобутку, якості вугілля, продуктивності та обладнання шахт.

Коли Д. Менделєєв повернувся до Петербурга, він виступив на засіданні Відділення хімії Російського фізико-хімічного товариства з доповіддю про поклади вугілля, солі, руд та про промислове майбутнє Донецького краю.

Ознайомившись докладніше з геологією та економікою Донеччини, Менделєєв підготував міністрові державного майна Російської імперії доповідь «О мерах для развития Донецкой каменноугольной промышленности», в якій проаналізував природні умови розвитку краю. Цю доповідь розглядали на засіданні З'їзду гірничо-промисловців Півдня Росії, що відбувся в Харкові. Пізніше Д. Менделєєв опублікував ще одне дослідження – «Будущая сила, покоящаяся на берегах Донца», в якому докладно виклав можливості освоєння багатств Донеччини та вперше висунув ідею підземної газифікації вугілля, що виходила за межі практичних можливостей кінця XIX ст.

У своїх подорожніх записах Дмитро Іванович залишив відомості про побут та умови праці шахтарів та жителів Донеччини наприкінці XIX ст.

У вересні 1889 р. Д. Менделєєв був залучений до роботи щодо перегляду митного тарифу по європейському, тобто західному, кордону імперії. За дорученням міністра фінансів І. Вішнеградського він підготував і в грудні того ж року представив доповідну записку «Связь частей общего

таможенного тарифа». У жовтні наступного року були написані додатки до записки. Ці матеріали Д. Менделєєв підготував як член Ради торгівлі й мануфактур та член спеціальної урядової митної комісії. У них учений виступив прихильником промислового шляху розвитку Росії, доводив необхідність зміни в цих цілях митного тарифу.

У 1890 р. Менделєєв залишив Петербурзький університет та зосередився на практичних проблемах. На початку 1890-х рр. у коло його наукових зацікавлень увійшли економіка заводської справи, проблеми міжнародної торгівлі та наукове обґрунтування торговельних тарифів.

Кілька років за дорученням морського та військового міністерств дослідник працював над створенням в Росії виробництва бездимного пороху. Запропонований ним «піроколодій» виявився універсальною речовиною, яку було легко пристосувати до будь-якої вогнепальної зброї.

У 1893 р. Д. Менделєєв став керівником Головної палати мір та ваг, створеної за його ж ініціативою, і на цій посаді залишався до кінця свого життя. З 1892-го був ученим-хранителем Депо зразкових мір і ваг. З ініціативи Дмитра Івановича в 1901 р. у Харкові було відкрито першу в Україні Повірочну палатку мір і ваг.

У Головній палаті Д. Менделєєв організував проведення ряду робіт із метрології, пов'язаних з відновленням російських прототипів міри та ваги. Особливо важливі стосувалися законів, що керують коливаннями ваг, а також вироблення прийомів точного зважування, визначення ваги певного обсягу води та зміни питомої ваги води при зміні температури від 0 до 30°, підготовки дослідів для вимірювання абсолютної напруги сили тяжіння.

У 1897 р. вийшла друком книга вченого «Основы фабрично-заводской промышленности». Восени того ж року дослідник приєднався до розроблення проекту криголаму для плавання в Північному Льодовитому океані.

З 1891 р. Менделєєв бере активну участь в Енциклопедичному словнику Брокгауза-Єфрона. Він є автором і редактором багатьох статей з хімії, техніки, фабрично-заводських питань цього видання. У 1900–1902 рр. Дмитро Іванович редагує «Библиотеку промышленности» (вид. Брокгауза-Єфрона), де йому належить випуск «Учение о промышленности». З 1904 р. почали виходити «Заветные мысли» Д. Менделєєва, що є ніби заповітом потомству, підсумком практичного досвіду і роздумів стосовно економічного, державного і суспільного життя Росії.

Віддавши понад чотири десятиліття викладацькій діяльності, Д. Менделєєв до кінця життя переймався проблемами освіти молоді, забезпечення глибокого і систематичного засвоєння нею знань. Надаючи пріоритетного значення якісним критеріям навчання перед кількісними, Д. Менделєєв підкреслював, що у змісті освіти «треба вміти відрізнити суттєво необхідне, що визначає світогляд і напрям діяльності», від того, що є дрібницями, які частіше відштовхують від справи, аніж приваблюють до неї.

2 лютого 1907 р. Дмитро Іванович пішов з життя.

Науковий авторитет Д. Менделєєва був величезний. Список його титулів і звань включає більше ста найменувань. Але свої праці, приватні та офіційні звернення вчений підписував просто: «Д. Менделєєв» або «професор Менделєєв», вкрай рідко згадуючи почесні звання.

Всесвітню славу Д. Менделєєву, насамперед, принесло відкриття періодичного закону. Проте й інші роботи забезпечили йому почесне ім'я в науці. Вчений розумів невпинний поступ часу, вмів жити майбутнім, був невтомним трудівником, праці якого мали великий вплив на науково-технічний прогрес і розвиток людства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основні видання творів Д. Менделєєва

Сочинения / Д. И. Менделеев ; редкол. В. Г. Хлопин [и др.]. – Ленинград ; М. : Изд-во АН СССР, 1937–1954. – Т. 1–25.

Избранные труды : науч. изд. / Д. И. Менделеев ; сост., авт. вступ. ст., авт. коммент. В. Э. Багдасарян. – М. : Рос. полит. энцикл. (РОССПЭН), 2010. – 774 с. – (Библиотека отечественной общественной мысли с древнейших времен до начала XX века)

Избранные лекции по химии / Д. И. Менделеев. – М. : Высш. шк., 1968.– 223 с. : ил.

С думою о благе российском : избр. экон. произведения / Д. И. Менделеев ; отв. ред., авт. вступ. ст. и коммент. С. В. Казанцев. – Новосибирск : Наука : Сиб. отд-ние, 1991. – 229 с. – ISBN 5-02-029838-7.

Заветные мысли : полное изд. (впервые после 1905 г.) / Д. И. Менделеев. – М. : Мысль, 1995. – 413 с. – ISBN 5-244-00766-1.

Границ познанию предвидеть невозможно : сборник/ Д. И. Менделеев ; сост., вступ. ст. и коммент. Ю. И. Соловьёва. – М. : Сов. Россия, 1991. – 588 с., портр. – ISBN 5-268-00909-5.

Еще о расширении жидкостей / Д. И. Менделеев. – [СПб.] : Тип. В. Демакова, [1884]. – 18 с.

Заметки о народном просвещении России / Д. И. Менделеев. – СПб. : Тип. В. Демакова, 1901. – 67 с.

Исследование водных растворов по удельному весу / Д. И. Менделеев. – СПб. : Тип. В. Демакова, 1887. – XXII, 520 с., черт.

К познанию России / Д. И. Менделеев. – М. : Айрис-пресс, 2002. – 559 с. – ISBN 5-8112-0018-8.

О сжимаемости газов / Д. И. Менделеев. – СПб. : Тип. Арт. журн., 1872. – 76 с.

О соединении спирта с водой / Д. И. Менделеев. – СПб. : Обществ. польза, 1865. – 119 с.

Опытное исследование колебания весов / Д. И. Менделеев. – СПб. : Тип. В. Демакова, 1898. – 130 с.

Органическая химия / Д. И. Менделеев. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб. : Обществ. польза, 1863. – 579 с.

Основы химии / Д. И. Менделеев. – 13-е изд. – М. ; Ленинград : Госхимтехиздат, 1947. – Т. 1–2.

Периодический закон : доп. материалы / Д. И. Менделеев ; ред. и коммент. Б. М. Кедрова. – М. : Изд-во АН СССР, 1960. – 711 с. : ил.

Про Д. Менделєєва

Беленький М. Д. Менделеев / М. Беленький. – М. : Молодая гвардия, 2010. – 472 с. : ил. – (Жизнь замечательных людей. Серия биографий ; вып. 1428). – ISBN 978-5-235-03301-6.

Рысев Ю. В. Стиль жизни и деятельности Д. И. Менделеева : монография / Ю. В. Рысев. – СПб : Санкт-Петербург. гос. ун-т сервиса и экономики, 2010. – 111 с.

Д. И. Менделеев и наука об измерениях : [справ. изд. в 3 т.] : посвящ. 175-летию со дня рождения Д. И. Менделеева / Федерал. агентство по техн. регулированию и метрологии ; редкол.: Г. И. Элькин (пред.) [и др.]. – СПб. : Гуманистика, 2007.

Т. 1 : Менделеевская энциклопедия. – 447 с. – ISBN 5-86050-298-2.

Т. 2 : Избранные работы по метрологии Д. И. Менделеева. – 576 с. – ISBN 5-86050-299-0.

Т. 3 : Менделеев в мировой науке: труд, постоянство, точность / В. В. Окрепилов. – 359 с. – ISBN 5-86050-300-8.

Баранов М. И. Антология выдающихся достижений в науке и технике. Ч. 1: открытие периодического закона химических элементов / М. И. Баранов // Електротехніка та електромеханіка. – 2011. – № 4. – С. 3–9. – Доступно також в Інтернеті: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/eie/2011_2/02.pdf.

Лутфуллін М. Актуальність дидактичних ідей Д. І. Менделєєва в контексті розвитку сучасної фізико-математичної освіти // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Текст. дані. – Слов'янськ, 2011. – Вип. 57. – С. 164–173. – Доступно також в Інтернеті: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/GNVP/2011_57/22.pdf.

Опейда И. А. 140 лет великому закону / И. А. Опейда //Наук. пр. Донец. нац. техн. ун-ту. Серія: Хімія і хім. технологія. – Донецьк, 2009. – Вип. 12.– С. 8–20.

Павленко Ю. Ф. Менделеев: ученый, гражданин, человек / Ю. Ф. Павленко // Укр. метрол. журн. – 2009.– № 1. – С. 3–5.

Полюляк М. М. Діяльність Д. І. Менделєєва та митно-тарифна політика Російської імперії в кінці XIX – початку XX ст. / М. М. Полюляк // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. – Текст. дані. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 28. – С. 116–119. – Доступно також в Інтернеті: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Npifznu/2010_XXVIII/polyulyak.pdf.

Сасько Н. Ф. Обоснование структуры и генезиса периодической системы химических элементов Д. И. Менделеева/ Сасько Н. Ф., Федосенко В. О., Сасько Ф. А. – К. : Информавтодор, 2010. – 119 с. – ISBN978-966-2945-14-0

Храмова-Баранова О. Л. Основні періоди розвитку метрології, стандартизації і сертифікації в Україні, їх характеристика / О. Л. Храмова-Баранова // Вісн. Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. – Х., 2011. – Вип. 20 : Історія науки і техніки – С. 172–175. – Зокрема про Д. І. Менделєєва.

Цибульська Е. І. Інституційна традиція у контексті завдань підвищення національної конкурентоспроможності країн з трансформаційною економікою : [про С. В. Вітте і Д. І. Менделєєва] / Цибульська Е. І. // Європейський вектор екон. розвитку. – 2012. – № 2 – С. 575–579.

Штефан Н. Дмитрий Менделеев : жизнь и открытия / Н. Штефан. – М. : Эксмо, 2011. – 240 с.

Гений науки Д. И. Менделеев : рек. указ. лит. / М-во культуры РФ, Политехн. музей ; [сост. Л. М. Волкова ; ред.-библиограф: О. А. Игнатьева]. – 2-е изд., испр. – М. : Информ-Знание, 2009. – 51 с. – ISBN 978-5-8032-0146-5.

Дмитрий Иванович Менделеев : библиогр. указ. тр. по экономике, мореходству, воздухоплаванию и автобиогр. материалов / сост. О. П. Каменоградская [и др.]. – Ленинград : Наука, 1974. – 379 с.

Дмитрий Иванович Менделеев : библиогр. указ. тр. по вопросам нар. просвещения, пром-сти, сел. хоз-ва, метрологии / сост. О. П. Каменоградская [и др.]. – Ленинград : Наука, 1973. – 316 с.

Дмитрий Иванович Менделеев : библиогр. указ. тр. по период. закону и общим вопросам химии и физики / сост. О. П. Каменоградская [и др.]. – Ленинград : Наука, 1969. – 330 с.

Дмитрий Иванович Менделеев : аннот. рек. указ. лит. / сост. З. Г. Коркина. – М., 1949. – 96 с.

Дмитрий Иванович Менделеев (1834–1907) : указ. лит. / сост. : Б. Андреев, Д. Волошин ; общ. ред. М. Н. Попов ; вступ. ст. А. Е. Ферсман. – М. : Гос. библ.-библиогр. изд-во НКП РСФСР, 1941. – 48 с.

Електронні ресурси

Благотворительный фонд наследия Менделеева [Электронный ресурс] : [сайт] / Некоммерческая организация Благотворительный фонд наследия Менделеева. – Текст. и граф. дан. – М. – Режим доступа: http://mendeleev.upeg.net/

Каменецкий Ф. Гениальный химик, первоклассный физик [Электронный ресурс] / Феликс Каменецкий // Порто-Франко : [газета]. – Текст. и граф. дан. – Одесса, 2004. – № 5. – Режим доступа: http://porto-fr.odessa.ua/index.php?art_num=art014&year=2004&nnumb=05

Кривов'яз О. О. Вплив наукової спадщини Д. І. Менделєєва на формування педагогічних поглядів О. І. Астахова щодо методики хімічного експерименту [Електронний ресурс] / О. О. Кривов'яз // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. – Луганськ, 2010. – Вип. 2. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/domtp/2010_2/Kruvovaz.pdf (дата звернення: 19.08.2013). – Назва з екрана.

Ілюстрації

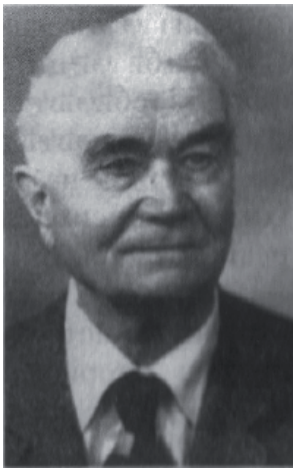
Виртуальная экскурсия «Менделеев и Тобольск» [Электронный ресурс] // Музей народного образования Тюменской области : [сайт]. – Текст. и граф. данные – Тобольск : Тобольск. гос. социально-пед. акад. им. Д. И. Менделеева, 2010–2013. – Режим доступа: http://www.tgspa.ru/museum/excursion/mendeleev/presentation/ (дата обращения : 19.09.2013). – Загл. с экрана.

Д. И. Менделеев и А. И. Куинджи за игрой в шахматы; Д. И. Менделеев : рис. А. И. Менделеевой. Д. И. Менделеев : портрет работы И. Н. Крамского; Д. И. Менделеев : портрет работы Н. А. Ярошенко; Д. И. Менделеев в мантии доктора прав Эдинбургского университета : портрет работы И. Е. Репина [Электронный ресурс] // Скуднова Л. Г. Д. И. Менделеев и искусство. – Кумертау, 2006. – Режим доступа: http://him.1september.ru/article.php?ID=200602013 (дата обращения: 19.09.2013). – Загл. с экрана.

18 лютого

На передньому краї науки

До 100-річчя від дня народження В. Підгаєцького (1914–1991)

Имя Владимира Владимировича Подгаецкого занимает почетное место в новейшей летописи отечественной науки...
Б. Патон [1]

Яскраву сторінку в історію вітчизняної науки й техніки вписав видатний український учений у галузі металургії електрозварювання, технології матеріалів, матеріалознавства, основоположник гігієнічного й екологічного напрямів у галузі охорони праці та техніки безпеки у зварювальному виробництві, засновник і керівник одного з головних науково-дослідних центрів (підрозділів) Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона, заслужений діяч науки і техніки України, доктор технічних наук Володимир Володимирович Підгаєцький. Його наукові розробки тісно пов'язані з процесами автоматичного й напівавтоматичного зварювання під флюсом, розробленням теоретичних основ створення автоматів і напівавтоматів для дугового зварювання та зварювальних джерел живлення, проблемами керування зварювальними процесами тощо. Централізоване виробництво зварювальних флюсів в Україні, засноване В. Підгаєцьким, до сьогодні є найбільшим в Європі.

Народився майбутній учений у м. Благовіщенську (тепер – Амурська область Російської Федерації), в сім'ї військового лікаря-гігієніста Володимира Яковича Підгаєцького і Олени Вікторівни Чаушанської-Підгаєцької. Дитинство його було нелегким, адже припало на період Першої світової та громадянської воєн, інших революційних потрясінь того часу. У чотирирічному віці батьки віддали Володимира на виховання дідусю та бабусі по батьківській лінії, які на той час мешкали у с. Великі Сорочинці на Полтавщині. Лише згодом життя стабілізувалося, коли батько став штатним співробітником ВУАН та викладачем кількох вищих навчальних закладів (до того був членом Центральної Ради). Нарешті родина Підгаєцьких об'єдналася і восени 1922 р. переїхала до Києва.

У 1928 р. юнак закінчив Першу трудову школу ім. Т. Г. Шевченка, в 1932-му – Київський силікатний технікум. Трудову діяльність розпочав помічником майстра на цементному заводі в Новоросійську.

В 1930 р. його батька засудили за сфабрикованою справою «Спілки визволення України», а в 1937-му розстріляли. Володимиру довелося кілька разів змінювати місце роботи. Керівники установ не ризикували брати на роботу «сина ворога народу».

Переживання за подальшу долю єдиного улюбленого онука підкосили здоров'я діда – Якова Павловича. Він помер у 1934 р. Тож після смерті свого єдиного наставника, порадника й захисника Володимир міг розраховувати тільки на себе.

«Силою Провидіння» (це слова бабусі вченого, згадані ним у «Спогадах про батька») В. Підгаєцький у 1936 р. став студентом механічного факультету Київського індустріального інституту (тепер – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»), де долучився до наукової діяльності. Також він працював відповідальним секретарем Київського відділення Наукового інженерно-технічного товариства зварників, головна база якого була зосереджена в Інституті електрозварювання (ІЕЗ).

Після закінчення інституту в червні 1941 р. Володимира Володимировича направили на оборонний завод у м. Іжевськ, але в 1942-му він добровольцем пішов на фронт. Три роки перебував у лавах діючої армії. Брав участь у бойових діях проти фашистської Німеччини та Японії. Війну закінчив у Маньчжурії старшим сержантом (1945). Оскільки тоді за законодавством роки війни волонтерам не зараховувались у загальну військову службу, В. Підгаєцький мав дослужити в армії ще три роки. Коли про це довідався ака-

[1] Кундієв Ю. І. Батько і син Підгаєцькі : дві долі / Ю. І. Кундієв, О. П. Яворовський, І. М. Сахарчук, В. Д. Парій. – Житомир, 2012. – С. 5.

демік АН УРСР Є. Патон, то особисто звернувся до Наркомату оборони СРСР з листом, в якому обґрунтував доцільність відкомандирування Володимира Володимировича для подальшого продовження служби в ІЕЗ. Так у 1946 р. В. Підгаєцький опинився в Києві.

З лютого 1946 р. почався новий етап у його житті, пов'язаний із всесвітньо відомим закладом, в якому він пропрацював усе життя і в якому відбулося його становлення як ученого. Саме тут В. Підгаєцький пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до професора, його ім'я стало широковідомим у науковому світі.

На той час, коли Володимир Володимирович почав працювати, в інституті вже сформувалася нова наукова школа на чолі з Є. Патоном. Її представники широким фронтом розгорнули дослідження в галузі автоматичного зварювання металоконструкцій під флюсом. Цей високопродуктивний спосіб зварювання металів відіграв вирішальну роль у роки Великої Вітчизняної війни при виготовленні танків та іншої бойової техніки.

У повоєнний період нові технології, які розроблялися в інституті, почали впроваджуватися у виробництво на багатьох заводах країни. Враховуючи перспективність розвитку нового наукового напряму, молодому науковцю запропонували вивчати склад флюсів та запровадження їх при автоматичному зварюванні металів. Хід виконання цих досліджень, як свідчать численні документи, контролював особисто Є. Патон.

У 1950-х рр. так звані головні майстерні ІЕЗ були основними постачальниками апаратури для зварювання під флюсом. Тому інститут мав зв'язки з багатьма заводами країни. В. Підгаєцький, як і багато його співробітників, їздив у тривалі відрядження на металургійні та інші підприємства Запоріжжя, Кривого Рогу, Дніпропетровська, Донбасу і т. д.

Не раз Володимиру Володимировичу доводилося супроводжувати вагон-лабораторію, демонструючи апаратуру в дії, навчати зварників та читати лекції. Така система не лише виконувала роль з'єднувальної ланки між інститутом і підприємством, а й слугувала засобом наочної пропаганди досягнень зварювальної техніки.

Тогочасна технічна документація, представлена в архіві ІЕЗ ім. Є. О. Патона НАН України, є свідченням того, який великий обсяг практичної, складної і відповідальної роботи виконали його співробітники, зокрема В. Підгаєцький, у важкі повоєнні роки. Саме тоді було розроблено новий спосіб зварювання під флюсом – шлангове напівавтоматичне зварювання.

Першим спеціально призначеним для цього виду зварювання флюсом був флюс марки АН-348-Ш, який у 1950 р. розробив саме В. Підгаєцький. У тому ж році було організовано його масове виробництво на заводі «Автоскло». Винахід нових марок флюсів мав величезне значення. У багатьох галузях промисловості автоматичне і напівавтоматичне зварювання під флюсом швидкими темпами витіснило ручне зварювання, а у виробництві сталевих труб великого діаметра стало основним технологічним процесом. Це внесло суттєві зміни в енергетичне і важке машинобудування, у виробництво вагонів і паровозів, у мостобудування й виготовлення металевих конструкцій для висотних будівель, у кораблебудування та будівництво резервуарів і магістральних трубопроводів. Свою частку в досягнення цих вражаючих результатів вніс і В. Підгаєцький. Його розробки складу нових зварювальних флюсів та активна участь в організації їх централізованого виробництва здобули високу оцінку не лише з боку керівництва інституту. У 1952 р. Володимира Володимировича у складі колективу співробітників було нагороджено Сталінською премією.

Набуті знання В. Підгаєцький узагальнював у своїх наукових працях, перша з яких – «Производство флюса АН-3 для автоматической сварки» – побачила світ у 1947 р. у видавництві «Наукова думка». Інші роботи, зокрема «О влиянии флюсов на пористость автоматного шва, вызванную ржавчиной», «К вопросам о горячих трещинах при автоматической сварке под флюсом малоуглеродистой стали», «Реакции в атмосфере дуги при сварке под флюсом» (усі – 1947–1948 рр.), виходили на сторінках академічних і фахових журналів. Опубліковані наукові праці та розробки дослідника в галузі промислової технології виготовлення зварювальних плавлених флюсів було покладено в основу його кандидатської дисертації «Деякі особливості металургійних процесів при зварюванні сталі під флюсом» на здобуття ученого ступеня кандидата технічних наук (1952).

У подальшому В. Підгаєцький продовжував поглиблено займатися проблематикою, пов'язаною із застосуванням флюсів при автоматичному зварюванні сталі, зварювальними шлаками, технологією зварювання із застосуванням плавлених флюсів. У 1953–1958 рр. він виконав низку важливих робіт, що стосувалися механізації зварювання міді та її сплавів. У результаті цього було розроблено вітчизняну технологію зварювання під флюсом листової міді завтовшки 2–12 мм і наплавки бронзи під флюсом. Свої наукові здобутки Володимир Володимирович узагальнив у працях:

«Флюсы для автоматической и полуавтоматической сварки» (К., 1954); «Сварка под флюсом меди и некоторых ее сплавов» (Ленинград, 1956); «Контроль качества сварных соединений» (К. ; М., 1957) та ін.

У 1958 р. Володимир Володимирович організував лабораторію зварювальних флюсів, реорганізовану згодом у лабораторію зварювальних флюсів і газів. Під його керівництвом було виконано важливі роботи з дослідження високотемпературних фізико-хімічних властивостей зварювальних флюсів, що дало змогу розробити склад і вдосконалити технологію їх виготовлення. Водночас ученого затвердили науковим керівником молодих співробітників лабораторії, перших учнів його наукової школи – Є. Лейначука та І. Джеваги.

Надзвичайно плідними для В. Підгаєцького були 1960–1964 рр. За цей відносно короткий проміжок часу з-під його пера вийшла серія ґрунтовних монографій, у т. ч. українською мовою: «Флюси для механізованого електрозварювання» (К., 1961); «Неметаллические включения в сварочных швах» (М. ; К., 1962); «Флюси для автоматичного зварювання» (К., 1963); «Сварочные шлаки» (К., 1964). На початку 1964 р. у науковому доробку Володимира Володимировича вже нараховувалося понад 60 праць з питань металургії та технології зварювання, а також п'ять винаходів.

У 1964 р. В. Підгаєцький захистив докторську дисертацію «Процеси творення неметалевих і газових включень у зварних швах», основою якої стали ідеї, викладені в наукових працях, написаних протягом 1960–1964 рр. 27 березня 1965 р. вченому присвоїли науковий ступінь доктора технічних наук. А невдовзі призначили керівником наново створеного відділу зварювальних матеріалів. Очолюючи його понад чверть століття, Володимир Володимирович, як у свій час і його батько, проявив себе здібним керівником, талановитим ученим-експериментатором, винахідником-раціоналізатором, теоретиком і організатором металургійно-зварювального виробництва.

Адміністративні функції В. Підгаєцький вдало поєднував з науковою діяльністю. Особливо ретельно вивчав фундаментальні дослідження фахівців галузі, зокрема Б. Патона, О. Алова, К. Любавського, В. Дятлова, А. Єрохіна, А. Макари, Б. Медовара, Б. Мовчана та ін. Врахувавши їх та свій досвід, Володимир Володимирович узагальнив і систематизував зібраний матеріал і дав власну цілісну характеристику проблем, пов'язаних із причинами утворення дефектів у зварних швах, способів їх запобігання, оцінив роль зварювальних флюсів і шлаків у зварювальному виробництві. Своє бачення він виклав у таких ґрунтовних працях, як: «Пори, включення і тріщини в зварних швах: процеси утворення і способи запобігання» (К., 1970), «Сварочные флюсы» (К., 1984; у співавт.) та довідковому посібнику «Сварочные шлаки» (К., 1988; у співавт.).

За 45 років творчого шляху В. Підгаєцький написав 215 наукових праць, у т. ч. 23 монографії, та зробив понад 50 винаходів. На їх основі розроблено багато сучасних зварювальних матеріалів.

За особистої участі В. Підгаєцького було організовано централізоване виробництво зварювальних флюсів, одне з найпотужніших на той час у світі, а нині в Європі. В 1984 р. ученому було присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки Української РСР». Його ім'я стало широковідомим у науковому світі не лише в СРСР, а й за кордоном.

Володимир Володимирович зробив вагомий внесок у справу цільової підготовки спеціалістів-зварників для наукових, технологічних і конструкторських підрозділів (центрів) свого інституту, а також підвищення кваліфікації інженерно-технічних працівників зварювального виробництва, яка здійснювалась у спільному Навчальному центрі ІЕЗ ім. Є. О. Патона і Київського політехнічного інституту. Крім того, при ІЕЗ функціонувала базова кафедра Московського фізико-технічного інституту «Фізична металургія». В аспірантурі та докторантурі ІЕЗ готували (і готують нині) наукові кадри вищої кваліфікації в галузі зварювання, спеціальної електрометалургії, проблем охорони праці та екології зварювального виробництва. Серед учнів ученого – 15 кандидатів і 2 доктори технічних наук.

Упродовж багатьох років В. Підгаєцький був членом вченої ради у галузі зварювання, членом Координаційної ради зі зварювання (з 1958 р. ІЕЗ мав статус головного інституту СРСР в галузі зварювальної науки і техніки), головою комісії цієї ради з проблем гігієни зварювального виробництва, а також керівником наукового семінару ІЕЗ.

Один із важливих наукових напрямів, започаткованих В. Підгаєцьким, був пов'язаний з розробкою проблем техніки безпеки та гігієни праці металургійно-зварювального виробництва. Очоливши в 1965 р. відділ зварювальних матеріалів, він створив у його складі групу (лабораторію) з охорони праці та техніки безпеки, покликану займатися проблемами гігієни праці у зварювальному виробництві.

Ідею щодо створення такої групи Володимир Володимирович виношував довго: минуле ніяк

не відпускало його. Пам'ятаючи, що він є сином репресованого медика, Підгаєцький багато років поспіль намагався втілити батькові ідеї про гігієну праці в металургійній галузі. Однією з перших його книг цієї тематики стала «Техника безопасности в сварочном производстве» (1958). У ній ідеться не лише про загальні вимоги техніки безпеки і промислової санітарії у зварювальному виробництві, а й про те, яких конкретно правил слід дотримуватися при різних видах зварювання (дуговому, автоматичному, газовому). Окремий розділ книги присвячений вимогам до зварників щодо техніки безпеки, також у ньому вміщено завдання тестового характеру. До цієї теми В. Підгаєцький повертається і в написаній ним 11 главі колективної монографії «Технология электрической сварки плавлением» (1962).

Створена В. Підгаєцьким група з охорони праці та техніки безпеки досліджувала проблеми впливу шкідливих речовин на організм людини під час зварювальних та споріднених процесів; рівні магнітних полів, що виникають під час роботи зварювального обладнання; вплив на працівників шуму, вібрації, температури, вологості повітря, освітлення. Вона давала санітарно-гігієнічну оцінку способів зварювання та зварювальних матеріалів, розробляла заходи та засоби захисту виробничого і навколишнього середовища, а також індивідуального захисту зварників. Дослідження цих проблем та їх практична реалізація мали велике значення. Вони сприяли поліпшенню санітарно-гігієнічного стану у виробничих заводських приміщеннях, майстернях і лабораторіях, де проводили експериментальні досліди та випробовували нові винаходи, попереджали травматичні й летальні випадки.

Результати досліджень давали можливість оцінити вплив шкідливих речовин, що виділяються під час зварювальних робіт на організм людини, розробити науково-обґрунтовані норми їх гранично допустимих концентрацій у зоні дихання зварників, а також здійснити інші заходи щодо подальшого оздоровлення умов праці робітників зварювальних професій. З цією метою розпочався випуск на замовлення підприємств фільтровентиляційного агрегату «Темп-2000», вентиляційного агрегату «Шмель-2500», пристрою з очищення й подачі повітря під маску «Шмель-40» та інших засобів захисту робітників. Ці пристрої виготовляються і сьогодні. Згодом співробітники лабораторії з охорони праці у зварювальному виробництві під керівництвом В. Підгаєцького стали відомими вченими, захистили кандидатські та докторські дисертації.

Як член Всесоюзної (з 1991 р. – Міждержавної) координаційної наукової ради і голова її робочої комісії В. Підгаєцький працював не лише з союзними науковими установами, органами та організаціями, а й з аналогічними зарубіжними інституціями (особливо з країнами – членами Ради економічної взаємодопомоги, РЕВ).

У 1972 р. відповідні відомства й міністерства Народної Республіки Болгарії, Німецької Демократичної Республіки, Польської Народної Республіки, Соціалістичної Республіки Румунії, Чехословацької Соціалістичної Республіки та Державний комітет Ради Міністрів СРСР уклали угоду про науково-технічне співробітництво по проблемі «Розвиток наукових основ та розробка нових технологічних процесів зварювання, наплавлювання і термічного різання різноманітних матеріалів і сплавів для отримання зварних конструкцій та ефективних зварювальних матеріалів», яка діяла аж до розпаду СРСР. При ІЕЗ імені Є. О. Патона було створено Координаційний центр і Раду уповноважених, до робочих апаратів яких увійшли провідні вчені інституту, в т. ч. В. Підгаєцький. Вони стали організовувати й координувати науково-технічне співробітництво понад 60 проектно-конструкторських та інших науково-дослідних організацій країн – членів РЕВ.

Володимир Володимирович був одним із учасників розробки нових програм, які здійснювались у рамках міжнародного співробітництва. Активну участь брав і в роботі постійно діючого при інституті Міжнародного семінару-практикуму з перепідготовки інженерів-зварників (стипендіатів ООН) з країн, що розвиваються, організованого Відділом промислового розвитку ООН (ЮНІДО) у рамках співробітництва з урядом УРСР у 1972 р. У 1974 р. розробляв для нього навчальні програми. Він наполегливо працював і над методичним забезпеченням навчального процесу та теоретичною розробкою лекційного курсу. Результатом цієї роботи стало написання В. Підгаєцьким навчального посібника «Флюсы для механизированных способов сварки, защитные газы и сварочные проволоки сплошного сечения. Курс лекций для специалистов-сварщиков. Международный семинар-практикум ООН по сварке» (К., 1976). Протягом наступних років цей посібник широко використовували як колеги-педагоги, так і стипендіати ООН із багатьох країн світу, котрі підвищували свій фаховий рівень, проходячи виробниче навчання на Міжнародному семінарі-практикумі.

За досягнуті успіхи в науково-педагогічній діяльності В. Підгаєцькому було присвоєно звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (1984).

Останні десять років життя вченого також були насичені творчою науковою працею. У 1984-му, 1985-му і 1988 р. він видав три монографії. Крім того, займався науковим редагуванням, здійснював керівництво аспірантами, жваво осмислював суспільно-політичне життя. Але довгі роки напруженої праці негативно вплинули на здоров'я В. Підгаєцького. Його стан поступово погіршувався, і 10 жовтня 1991 р. вченого не стало. Поховали його на Лук'янівському кладовищі у Києві, поряд із дідусем і бабусею.

На знак вшанування пам'яті видатного вченого біля його колишнього робочого кабінету в ІЕЗ ім. Є. О. Патона встановлено меморіальну дошку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Видання праць В. Підгаєцького

Неметаллические включения в сварных швах / В. В. Подгаецкий – М. ; К. : Машгиз, 1962. – 85 с.

Нормирование расхода электродов для дуговой сварки / В. В. Подгаецкий. – К. : Наук. думка, 1978. – 127 с.

Олово в процессах пайки / В. В. Подгаецкий. – К. : Техніка, 1985. – 84 с.

Пори, включення і тріщини в зварних швах : процеси утворення і способи запобігання / В. В. Підгаєцький. – К. : Техніка, 1970. – 236 с. : рис., табл.

Сварочные материалы для изготовления сварных конструкций из низколегированных сталей повышенной прочности / В. Подгаецкий, В. Галинич. – К. : Техніка, 1975. – 79 с.

Сварочные флюсы / В. В. Подгаецкий, И. И. Люборец. – К. : Техніка, 1984. – 167 с.

Сварочные шлаки : справ. пособие / В. В. Подгаецкий, В. Г. Кузьменко. – К. : Наук. думка, 1988. – 253 с.

Спогади про батька / В. В. Підгаєцький // Опера СБУ – музика ГПУ : спогади свідків. – Кам'янець-Шахтинський : Станіца, 1992. – С. 37–40.

Техника безопасности / В. Подгаецкий // Технология электрической сварки плавлением / под ред. Б. Е. Патона. – М. ; К., 1962. – С. 649–659.

Трещины сульфитного происхождения при сварке стали / В. В. Подгаецкий, Г. И. Парфессо ; АН УССР, Ин-т электросварки им. Е. О. Патона. – К. : Наук. думка, 1977. – 152 с. : ил.

Флюси для автоматичного зварювання / В. В. Підгаєцький. – К. : Держтехвидав УРСР, 1963. – 118 с.

Флюси для механізованого електрозварювання / В. В. Підгаєцький. – К. : Держтехвидав УРСР, 1961. – 134 с.

Про В. Підгаєцького

Син «ворога народу» В. В. Підгаєцький – лауреат Сталінської премії СРСР // Кундієв Ю. І. Батько і син Підгаєцькі: дві долі / Ю. І. Кундієв, О. П. Яворовський, І. М. Сахарчук, В. Д. Парій. – Житомир : Полісся, 2012. – С. 308–375.

Доля родини репресованого вченого-гігієніста : В. Я. Підгаєцький (1889–1937), В. В. Підгаєцький (1914–1991) / Ю. І. Кундієв, О. П. Яворовський, В. Д. Парій, І. М. Сахарчук. – К. ; Житомир : Полісся, 2009. – 108 с. : іл.

К 70-летию В. В. Подгаецкого : ред. ст. // **Автомат.** сварка. – 1984. – № 6. – С. 78–79.

К 90-летию со дня рождения В. В. Подгаецкого : ред. ст. // **Автомат.** сварка. – 2004. – № 2. – С. 62–63.

Підгаєцький Володимир Володимирович (5 (18).II.1914 – [10.X.1991]) // Українська Радянська Енциклопедія : у 12 т. / голов. редкол.: Бабичев Ф. С. (заст. голов. редкол.) [та ін.]. – 2-ге вид. – К., 1982. – Т. 8. – С. 354.

Підгаєцький Володимир Володимирович (5 (18). II.1914 – [10.X.1991]) // Український Радянський Енциклопедичний Словник : у 3 т. / редкол.: Кудрицький А. В. (відп. ред.) [та ін.]. – 2-ге вид. – К., 1987. – Т. 2. – С. 680.

Ілюстрації

В. В. Підгаєцький (1914–1991) ; В. В. Підгаєцький з аспірантами. 1970-ті роки : [фотографії] // Доля родини репресованого вченого-гігієніста : В. Я. Підгаєцький (1889–1937), В. В. Підгаєцький (1914–1991) / Ю. І. Кундієв, О. П. Яворовський, В. Д. Парій, І. М. Сахарчук. – К. ; Житомир, 2009. – І-а с. обкл., с. 65.

[В. В. Підгаєцький : фотографії] // Кундієв Ю. І. Батько і син Підгаєцькі: дві долі / Ю. І. Кундієв, О. П. Яворовський, І. М. Сахарчук, В. Д. Парій. – Житомир : Полісся, 2012. – І-а с. обкл., с. 330, 339, 344, 355.

[В. В. Подгаецкий : фотография] // Автомат. сварка. – 2004. – № 2. – С. 62.

Підготовлено О. Рожнятовською

Березень

Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Нд
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

Березень весну у гості запрошує.
Трапляється в березні год, що в ньому сім погод.
У березні вночі блищить, вранці тріщить.
а вдень хлюпотить.
Грак прилетів – через місяць зійде сніг.

Пролісок

– Чого ти, квітко, рано розцвіла?
У березні весна іще не певна…
– А що робить, коли я щастя повна?
Я не цвісти не вміла, не могла.

– Ну, а як знов хуртеча замете,
Завіє снігом сині виднокола?
– А я чомусь не думаю про те,
Цвіту собі і тішу світ довкола.

М. Луків[1]

[1] Луків М. Пролісок // Моя Україна / М. Луків. – К., 2007. – С. 238.

1

125 років від дня народження **Тецуро Вацудзі** (1889–1960), японського філософа і культуролога

100 років від дня народження **Луї Бруно Зона** (1914–2006), американського юриста

2

190 років від дня народження **Бедржиха Сметани** (1824–1884), чеського композитора, піаніста, диригента, педагога, музично-громадського діяча

110 років від дня народження **Федора Григоровича Кириченка** (1904–1988), українського селекціонера

90 років від дня народження **Анни Галі Горбач** (1924–2011), українського літературознавця, перекладача

3

120 років від дня народження **Євгена Михайловича Кудрицького** (1894–1976), українського мовознавця

4

70 років від початку (04.03.–17.04. 1944) Проскурівсько-Чернівецької наступальної операції під час Великої Вітчизняної війни

130 років від дня народження **Тетяни Якимівни Пати** (1884–1976), майстра українського народного декоративного розпису

90 років від дня народження **Олександра Кадировича Утеганова** (1924–1991), російського і українського режисера

80 років від дня народження **Володимира Павловича Вихруща** (1934–1999), українського поета

75 років від дня народження **Богдана Степановича Романця** (1939), українського скульптора, майстра кераміки

5

100 років від дня народження **Володимира Григоровича Сергєєва** (1914–2009), українського вченого у галузі радіотехніки, електроніки й автоматики

90 років від дня народження **Івана Івановича Дорошенка** (1924–1985), українського літературознавця, письменника, перекладача

6

140 років від дня народження **Миколи Олександровича Бердяєва** (1874–1948), російського філософа

80 років від дня народження **Михайла Михайловича Жванецького** (1934), російського сатирика

7

140 років від дня народження **Івана Дем'яновича Рубчака** (1874–1952), українського драматичного актора і співака

130 років від дня народження **Матвія Львовича Лярова** (1884–1964), українського і російського актора

130 років від дня народження **Марини Михайлівни Скибицької** (1884–1943), української і російської співачки

125 років від дня народження **Василя Степановича Зборовця** (1889–1944), українського літературознавця й мовознавця

90 років від дня народження **Кобо Абе** [справж. – Абе Коміфуса (1924–1993)], японського письменника

740 років від дня смерті **Фоми Аквінського** [1225 (1226) –1274], середньовічного філософа і теолога

8

Міжнародний день прав жінок і миру

Відзначається щорічно згідно з рішенням Генеральної Асамблеї ООН A/RES/32/142 від 16.12.1977 р.

Міжнародний жіночий день

Святковий неробочий день в Україні відповідно до ст. 73 Кодексу законів про працю.

День землевпорядника

Відзначається щорічно у другу суботу березня відповідно до Указу Президента України № 1556/1999 від 11.12.1999 р.

110 років від дня народження **Василя Корнійовича Миколюка** (1904–1937), українського письменника

90 років від дня народження **Івана Григоровича Кушнірика** (1924), українського перекладача

9

560 років від дня народження **Америго Веспуччі** (1454–1512), флорентійського мореплавця, іменем якого названо Америку

200 *років від дня народження* **Тараса Григоровича Шевченка** *(1814–1861), українського поета, художника, мислителя*

150 років від дня народження **Володимира Опанасовича Караваєва** (1864–1939), українського зоолога і мандрівника

140 років від дня народження **Софії Пилипівни Левицької** (1874–1937), українського живописця і графіка

80 років від дня народження **Юрія Олексійовича Гагаріна** (1934–1968), льотчика, першого у світі космонавта

10

110 років від дня народження **Докії Кузьмівни Гуменної** (1904–1996), української письменниці

100 років від дня народження **Петра Петровича Нестеровського** (1914–1998), українського драматурга, театрального критика

90 років від дня народження **Вадима Михайловича Шарапова** (1924), українського архітектора

11

470 років від дня народження **Торквато Тассо** (1544–1595), італійського поета

130 років від дня народження **Порфирія Кириловича Батюка** (1884–1973), українського композитора, фольклориста, педагога

120 років від дня народження **Ісака Мойсейовича Рабиновича** (1894–1961), російського та українського художника театру

100 років від дня народження **Олександра Івановича Кухтенка** (1914–1994), українського вченого в галузі технічної кібернетики

12

250 років від дня народження **Гжегоша Відорта** (1764–1834), польського та українського поета, співака-торбаніста

110 років від дня народження **Бодо Узе** (1904–1963), німецького письменника

100 років від дня народження **Марини Василівни Гнатенко** (1914–2006), українського агронома

100 років від дня народження **Лідії Олександрівни Компанієць** (1914–2003), української поетеси і кінодраматурга

13

170 років від дня народження **Віктора Андрійовича Субботіна** (1844–1898), українського лікаря-гігієніста

130 *років від дня народження* **Олексія Никаноровича Соколовського** *(1884–1959), українського агроґрунтознавця*

14

160 років від дня народження **Пауля Ерліха** (1854–1915), німецького фармаколога й імунолога

100 років від дня народження **Олексія Прокоповича Олійника** (1914–1977), українського скульптора

15

Всесвітній день захисту прав споживачів

Відзначається щорічно з 1983 р. під егідою Всесвітньої організації союзів споживачів (CI)

75 років від дня проголошення (1939) повної державної самостійності Карпатської України

160 років від дня народження **Еміля Адольфа фон Берінга** (1854–1917), німецького бактеріолога, лауреата Нобелівської премії в галузі фізіології та медицини (1901)

130 років від дня народження **Ангелоса Сікеліаноса** (1884–1951), грецького поета

16

День працівників житлово-комунального господарства і побутового обслуговування населення

Відзначається щорічно у третю неділю березня відповідно до Указу Президента України № 46 / 1994 від 15.02.1994 р.

240 років від дня народження **Метью Фліндерса** (1774–1814), англійського мореплавця

150 років від дня народження **Валентина Августовича Фельдмана** (1864–1928), українського архітектора і художника

130 років від дня народження **Олександра Романовича Бєляєва** (1884–1942), російського письменника, одного з основоположників радянської наукової фантастики

130 років від дня народження **Григорія Крискентійовича Лукомського** (1884–1952), українського мистецтвознавця і архітектора-художника

120 років від дня народження **Юрія Дарагана** (1894–1926) українського поета, представника «празької школи»

110 років від дня народження **Онисима Денисовича Куриленка** (1904–1982), українського хіміка

100 років від дня народження **Павла Андріяновича Дегтярьова** (1914–1990), українського критика, літературознавця і перекладача

80 років від дня народження **Івана Петровича Дзюба** (1934), українського фізика-теоретика, перекладача, дипломата

17

310 років від дня народження **Арсенія Могилянського** [справж. – Олексій Васильович Могилянський (1704–1770)], українського церковного діяча, митрополита Київського

180 років від дня народження **Готліба Даймлера** (1834–1900), німецького інженера-винахідника і підприємця

18

170 років від дня народження **Миколи Андрійовича Римського-Корсакова** (1844–1908), російського композитора, диригента, педагога, музично-громадського діяча

140 років від дня народження **Августина Івановича Волошина** (1874–1945), українського педагога, науковця і політичного діяча, президента Карпатської України

110 років від дня народження **Марка Миколайовича Вороного** (1904–1941), українського поета

110 років від дня народження **Сречко Косовела** (1904–1926), словенського поета

100 *років від дня народження* **Леоніда Миколайовича Вишеславського** *(1914–2002), російського і українського письменника, поета, перекладача, літературознавця*

100 років від дня народження **Марії Ростиславівни Капніст** (1914–1993), української і російської актриси

19

150 років від дня народження **Василя Костянтиновича Липківського** (1864–1937), діяча Української автокефальної православної церкви, митрополита Київського і всієї Русі

90 років від дня народження **Костянтина Андрійовича Єременка** (1924–2005), українського диригента, музикознавця

20

Міжнародний день щастя

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/66/281 від 12.07.2012 р.

70 років від дня визволення (1944) **м. Вінниці** від фашистських загарбників під час Великої Вітчизняної війни

375 років від дня народження **Івана Степановича Мазепи** (1639–1709), українського військового, політичного і державного діяча, гетьмана України

240 років від дня народження **Кіндрата Андрійовича Лохвицького** (1774–?), українського археолога

110 років від дня народження **Берреса Фредеріка Скіннера** (1904–1990), американського психолога

110 років від дня народження **Василя Федоровича Старченка** (1904–1948), українського вченого-селекціонера

21

Всесвітній день поезії

Відзначається щорічно відповідно до резолюції 30-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО від 15.11.1999 р.

Всесвітній день людей з синдромом Дауна

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/66/149 від 29.02.2012 р.

Міжнародний день лісів

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/67/200 від 14.02.2013 р.

Міжнародний день боротьби за ліквідацію расової дискримінації

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/2142 (XXI) від 26.10.1966 р.

Міжнародний день Навруз

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/64/253 від 10.05.2010 р.

175 років від дня народження **Модеста Петровича Мусоргського** (1839–1881), російського композитора

160 років від дня народження **Павла Андрійовича Думки** (1854–1918), українського поета

140 років від дня народження **Олександра Модестовича Носалевича** (1874–1959), українського співака

130 років від дня народження **Олексія Олексійовича Шовкуненка** (1884–1974), українського живописця

125 років від дня народження **Олександра Миколайовича Вертинського** (1889–1957), російського артиста естради, співака, поета, композитора

110 років від дня народження **Федора Олексійовича Абрамова** (1904–1982), українського вченого у галузі гірничої справи

80 років від дня народження **Ігоря Михайловича Рибака** (1934–2005), українського спортсмена-важкоатлета

22

Всесвітній день водних ресурсів

Відзначається відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/47/193 від 22.12.1992 р.

620 років від дня народження **Мухаммеда Тарагая Улугбека** (1394–1449), узбецького астронома і математика

110 років від дня народження **Мухіддіна Амін-Заде** (1904–1966), таджицького поета

23

Всесвітній метеорологічний день

Відзначається щорічно з 1950 р. від дня набуття чинності Конвенції Всесвітньої метеорологічної організації (ВМО)

90 років від дня народження **Олексія Овсійовича Палажченка** (1924–1979), українського письменника

90 років від дня народження **Володимира Васильовича Флиса** (1924–1987), українського композитора, педагога

24

Всесвітній день боротьби з туберкульозом

Відзначається щорічно з 1882 р. від дня, коли доктор Р. Кох оголосив, що виявив туберкульозну бацилу

Міжнародний день права на встановлення істини щодо грубих порушень прав людини та гідності жертв

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/65/196 від 03.03.2011 р.

Всеукраїнський день боротьби із захворюванням на туберкульоз

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 290/2002 від 22.03.2002 р.

180 років від дня народження **Вільяма Морріса** (1834–1896), англійського письменника, художника, перекладача, громадського діяча

170 років від дня народження **Каміля Лемоньє** (1844–1913), бельгійського письменника, мистецтвознавця

25

Міжнародний день солідарності із жертвами рабства та трансатлантичної работоргівлі

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/62/122 від 17.12. 2007 р.

День Служби безпеки України

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 193/2001 від 22.03.2001 р.

70 років від дня визволення (1944) м. Проскурова (нині – м. Хмельницький) від фашистських загарбників під час Великої Вітчизняної війни

26

День внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 216/96 від 26.03.1996 р.

70 років від початку (1944) Одеської наступальної операції під час Великої Вітчизняної війни

140 років від дня народження **Роберта Лі Фроста** (1874–1963), американського поета

110 років від дня народження **Еміліо Фернандеса** (1904–1986), мексиканського кінорежисера, сценариста, актора

90 років від дня народження **Олександра Михайловича Таранця** (1924–1998), українського співака

27

Міжнародний день театру

Відзначається щорічно з 1962 р. відповідно до рішення IX конгресу Міжнародного інституту театру при ЮНЕСКО

270 років від дня народження **Олексія Івановича Мусіна-Пушкіна** (1744–1817), російського історика, археографа і колекціонера

110 років від дня народження **Лідії Петрівни Дорошенко** (1904), української співачки

110 років від дня народження **Всеволода Івановича Толубинського** (1904–1988), українського вченого у галузі теплофізики і теплоенергетики

28

90 років від дня народження **Миколи Івановича Родзіна** (1924–1978), українського графіка

29

70 років від дня визволення (1944) м. Чернівців від фашистських окупантів під час Великої Вітчизняної війни

110 років від дня народження **Карла Ражденовича Каладзе** (1904–1988), грузинського поета, драматурга

30

Теплого Олекси

170 років від дня народження **Поля Верлена** (1844–1896), французького поета-символіста

31

100 років від дня народження **Леоніда Миколайовича Новиченка** (1914–1996), українського літературознавця, критика

Цього місяця виповнюється:

280 років від дня народження **Іоанна Леванди** [справж. – Іван Васильович Сікачка (1734–1814)], українського письменника, церковного проповідника

9 березня

Геній слова і пензля

До 200-річчя від дня народження Т. Шевченка (1814-1861)

Покоління поколінню
Об тобі розкаже,
І твоя, Кобзарю, слава
Не вмре, не поляже.
О. Афанасьєв-Чужбинський[1]

Вершинним явищем усієї багатовікової української культури та історії є творчість Тараса Григоровича Шевченка – геніального поета і прозаїка, художника і мислителя. Його поява остаточно й безсумнівно засвідчила народження українців як самоусвідомленої, духовно цілісної нації.

Нелегкими були Шевченкові дороги. Прожив поет усього 47 років, із яких 24 був у кріпацтві, 10 – на засланні, і тільки 13 років мав ніби вільного, незалежного життя. Але ні кріпацтво, ні заслання, ні каземати, ні військова муштра не зламали його духу.

Найповніше до нинішніх часів охарактеризував українця-генія Т. Шевченка українець-титан І. Франко:

«Він був сином мужика і став володарем у царстві духа.

Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури.

Він був самоуком і вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і книжним ученим.

Десять літ він томився під вагою російської солдатської муштри, а для волі Росії зробив більше, ніж десять переможних армій.

Доля переслідувала його в житті скільки могла, та вона не зуміла перетворити золота його душі в іржу, ані його любові до людей в ненависть і погорду, а віри в бога у зневіру і песимізм...

Найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті – невмирущу славу і всерозквітаючу радість, яку в мільйонів людських сердець все наново збуджуватимуть його твори.

Отакий був і є для нас, українців, Тарас Шевченко» [2].

Творчість Кобзаря багатогранна, як і його талант. Він був і глибоким ліриком, і творцем епічних поем, і прозаїком, і драматургом, і великим художником.

До літературної спадщини Т. Шевченка ввійшли 240 поетичних творів, що склали основну книгу – «Кобзар», яку він постійно, до останніх місяців свого життя поповнював. У доробку Тараса Григоровича також п'єса «Назар Стодоля» (дійшла до нас у перекладі українською мовою); дев'ять повістей (із 20 ним написаних, але втрачених); буквар для народних шкіл, «Щоденник» («Дневник»); «Автобіографія»; статті та повідомлення; наукові й педагогічні праці, записи народної творчості; понад 250 листів.

Спадщина Шевченка-художника налічує 835 творів – живописних полотен, рисунків, офортів та ескізів (із них приблизно 270 не знайдено). Тарас Григорович був першокласним акварелістом – відомо 210 його акварелей, передусім пейзажів, які за рівнем мистецької досконалості стоять у ряду світових здобутків малярства; прекрасним портретистом, про що свідчать 150 портретів, серед яких 43 – автопортрети; визнаним офортистом – збереглися його офорти із серії «Живописная Украина», етюди, виконані в Аральській та Каратауській експедиціях. Всі ці твори вражають віртуозністю виконання, поєднанням документальної достовірності та високої одухотвореності.

Переважну більшість своїх творів Шевченко створив за межами України. Але й на чужині він

[1] Афанасьєв-Чужбинський О. Над гробом Т. Г. Шевченка // Поезії / О. Афанасьєв-Чужбинський. – К., 1972. – С. 72.
[2] Франко І. Шевченкознавчі студії. – Львів, 2005. – С. 405.

зумів виразити, відтворити духовний стан свого народу на драматичному етапі його історичного розвитку. Далеко від рідних країв він творив для себе Україну пензлем і словом.

Народився майбутній видатний поет і художник у с. Моринці, що на Звенигородщині, Київської губернії. У подружжя Катерини і Григорія Шевченків він був третьою дитиною. Коли Тарасові минуло дев'ять років, померла його мати, зовсім молодою – на сороковому році життя. Тільки-но виповнилося хлопцеві одинадцять, залишив цей світ батько.

Зоставшись круглим сиротою, Тарас почав невеселу одіссею «в науку», бо одноманітна селянська праця не вабила його. Мандрував до Лисянки, Тарасівки, Хлипнівки, які славилися малярами, і, врешті, прийшов до Вільшаної, щоб узяти в пана письмовий дозвіл займатися малярством.

Утім, пан Енгельгардт по-своєму вирішив долю юного кріпака. Став хлопець кімнатним козачком. У краю, колись козацькому, як писав про себе Шевченко, зробити козака ручним із самого дитинства – це те саме, що в Лапландії підкорити сваволі людини швидконогого оленя. За роки «козачкування» майбутній поет разом із паном виїздив у різні повіти Київщини, Єлисаветградщини, до Вільно, Варшави, Петербурга.

У закутому в граніт і оповитому туманами північному місті починав Тарас вісімнадцятий рік свого життя. Саме у Петербурзі сталися події, що внесли в його душу промінь надії на краще. Доля звела юнака з І. Сошенком, Є. Гребінкою, К. Брюлловим, В. Жуковським, Ю. В'єльгорсь- ким та іншими відомими діячами, які підтримали його, доклали багато зусиль, щоб викупити з кріпацтва.

У квітні 1838 р. Шевченкові вручили «отпускную», і невдовзі він став «вольноприходящим учнем рисувальних класів Петербурзької академії мистецтв». Праця в академії йшла успішно: за рік по вступу до неї отримав срібну медаль за програмний рисунок з натури.

Несподівано проявились і поетичні здібності. Тарас, власне, почав писати ще в 1837 р., але з перших спроб залишилася тільки одна балада – «Причинна». У цьому творі Шевченко явив українське слово такої мистецької сили, якої не сягали його попередники поети-романтики. Вірш дихав природністю, гармонійністю, мелодійністю, доладністю слова. Така досконалість притаманна лише народній пісні. Невипадково, що три фрагменти балади – «Реве та стогне Дніпр широкий», «Така її доля», «Защебетав жайворонок» – вважали народними піснями.

У 24 роки Т. Шевченко створив поему «Катерина». Поезія лилася з його душі просто і невимушено. Важко було повірити, що це тільки перші творчі кроки майбутнього Кобзаря.

Упродовж 1838–1839 рр. з'явилися: «Перебендя», «Тополя», «Іван Підкова», «До Основ'яненка», «Тарасова ніч», «Думи мої, думи мої», «Нащо мені чорні брови». Це був час народження «Кобзаря». Тарасу було 26, коли вийшла друком невелика за обсягом (8 творів) книжечка, яка хоч і стала предметом гарячих дискусій, та критики мало не одностайно зійшлися на визнанні поетичного хисту її автора.

Видання «Кобзаря» одразу поставило ім'я Т. Шевченка на перше місце в українській літературі. І. Франко так оцінив цю подію : «Поява Шевченкового "Кобзаря" 1840 р. в Петербурзі мусить

уважатися епохальною датою в розвою українського письменства, другою після "Енеїди" Котляревського. Ся маленька книжечка відразу відкрила немов новий світ поезії, вибухла мов джерело чистої, холодної води, заясніла невідомою досі в українському письменстві ясністю, простотою і поетичною грацією вислову» [1].

В 1840 р. Т. Шевченко взявся за написання епічної поеми «Гайдамаки». В цьому творі гайдамаччину змальовано як останнє поривання українського народу здобути свободу, як трагедію доведеного до відчаю гнобленого народу, котрий у непогамовній жадобі помсти за наругу втрачає моральні пересторогі і не зважає на Божі заповіді. Шевченко болісно переживає цей несамовитий крик уярмленого етносу, який вибухнув гнівом і прирік себе на багатолітнє страждання:

У старих спитаю:
«Чого, батьки, сумуєте?»
«Невесело, сину!
Дніпро на нас розсердився,
Плаче Україна...»

Гайдамацький «червоний бенкет» по всій Україні для Шевченка – не тільки справедлива помста за гноблення, а й глибока рана в душі та свідомості українського народу.

Т. Шевченко славить провідників свого народу за їхню жертовність, за мужність і силу духу, за

[1] Франко І. Зібрання творів : у 50 т. – К., 1984. – Т. 41. – С. 276.

їхню віру в незалежну Україну, водночас дорікає за розбрат і невиправдані компроміси, за поразки, які призвели до національного безсилля, політичної пасивності та покорення народного духу:

Гетьмани, гетьмани, якби-то ви встали.
Встали подивились на той Чигирин,
Що ви будували, де ви панували!
Заплакали б тяжко, бо ви б не пізнали
Козацької слави убогих руїн.

Поет не ідеалізує жодного з національних провідників, бо наслідки їх діянь невтішні. Весь біль його серця через дві України: одну – давню, вільну, козацьку, і другу – покірну, байдужу, країну «оглухлих» та «похилених».

Згодом з-під пера Шевченка вийшов новий шедевр – поема «Гамалія», один з найдинамічніших і найблискучіших творів української класичної літератури. Це – гімн людській волі й відвазі, в ньому – стихійна сила, вибагливі ритми феєрії-симфонії, де кольори і звуки потужних образів злилися в одну монументальну цілість.

Бурхливий сплеск поетичної творчості Шевченка викликали дві подорожі в Україну (травень 1843 р. – лютий 1844 р.; 1845 р. – квітень 1847 р.) Власне після них з'явилось у Тараса Григоровича непереможне бажання бити на сполох, будити «живих і мертвих» земляків, благати і проклинати. Саме тоді народилася антиколонізаторська політична лірика, яка склала основний зміст поетичної збірки «Три літа».

Біль за повсюдне приниження людини та розуміння абсурдності деспотичного механізму суспільного буття вилились у комедію «Сон» – сатиричну фантасмагорію, гротескне зображення символів російського кріпосництва та особи імператора Миколи І. Поема стала принципово новим явищем у сатиричній літературі Російської імперії. Жоден тогочасний письменник не наважився на таке глибинне художнє узагальнення. Вона вражає читачів сарказмом, фантастикою й зболеним гнівом, картиною великого людського божевілля, сценами генеральського «мордобитія» та тріумфу самодурства і кривди, в яких тоне маленьке людське життя.

Під впливом побаченого й пережитого під час подорожі Україною в 1843–1844 рр. у митця виник задум створити серію офортів «Живописная Украина» як періодичне художнє видання, своєрідну художню енциклопедію України. Використовуючи численні рисунки, ескізи, етюди, начерки з першого альбому, в якому було вміщено роботи 1839–1843 рр., Т. Шевченко прагнув показати у виданні минуле й сучасне свого народу, його життя і побут, красу рідного краю, архітектуру та історичні пам'ятки України. Він дуже сподівався, що ця серія дасть гарний прибуток і з часом вдасться викупити із кріпацтва рідних. Але за життя Тараса Григоровича вийшов тільки один випуск альбому (1844, Санкт-Петербург), який став явищем в українському мистецтві.

Найпліднішим періодом для Шевченка-поета була осінь 1845 р. – «Переяславська осінь». Протягом жовтня – грудня було написано п'ять поем: «Єретик», «Сліпий», «Великий льох», «Наймичка», «Кавказ», послання нащадкам «І мертвим, і живим...», великий цикл «Псалмів Давидових», вірші «Холодний Яр», «Минають дні...», «Три літа».

Поема «Кавказ» серед цих творів посідає окреме місце. В історії світової літератури, як зазначав І. Дзюба, є небагато прикладів, щоб поетичний твір півтора століття не втрачав своєї політичної злободенності й моральної гостроти, звучав так, ніби породжений нинішнім станом людства. Цей твір – ствердження свободи як призначення людини, прагнення обстоювати правду перед Богом:

Борітеся – поборете!
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!

У 1845 р., під час важкої хвороби, поет написав вірш «Як умру, то поховайте...», який увійшов не тільки в історію літератури, а й у свідомість українського народу як «Заповіт». В афористичній формі Шевченко виклав квінтесенцію свого почуття до України та своїх заповідей землякам.

Ореол поезії Кобзаря осявав діяльність Кирило-Мефодіївського братства, антикріпосницькі, антимонархічні, національно-патріотичні настрої братчиків. Розгром братства – одна з найтрагічніших подій в історії України з далекосяжними наслідками. В зародку було придушено національну молоду інтелігенцію, на десятиліття затримано її формування.

У рішенні щодо справи з викриття діяльності Кирило-Мефодіївського товариства зазначалося, що «художника Шевченка за складання обурливих і вищою мірою зухвалих віршів, як наділеного міцним складом тіла, призначити рядовим в Оренбурзький окремий корпус із правом вислуги, доручивши начальству мати якнайстрогіший догляд, щоб від нього ні в якому разі не могло виходити обурливих і пасквільних творів»[1].

[1] Доля : кн. про Тараса Шевченка в образах і фактах / авт.-упоряд. тексту В. Шевчук. – К., 1993. – С. 424.

Несподівана катастрофа у розквіті творчості породила тяжкі переживання, але не вбила в Шевченкові поета. Перебуваючи в Петербурзі, у казематі III відділу, між допитами поет написав вірші, які згодом об'єднав під назвою «В казематі». У них – думки, настрої, життєві спостереження Т. Шевченка, характерні й для наступних поезій періоду заслання. Тоді вперше з'явилися мотиви неволі, в яких туга за батьківщиною поєднувалася з утвердженням незламності переконань і поглядів поета.

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині –
Однаковісінько мені.
...
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені.
(«Мені однаково...»)

На Шевченка покладено чотири кари: заслання; солдатчина; заборона писати і заборона малювати. Незважаючи на це, у засланні поет продовжував творити. Він крадькома записував свої нові вірші в маленькі зшитки, які ховав за халявою солдатських чобіт. Наприкінці 1849 р. – на початку 1850 р. Т. Шевченко переписав ці «невільницькі» поезії в саморобну книжечку, що згодом дістала умовну назву «Мала книжка» («Захалявна») та складалась із 27 оправлених разом зшитків мініатюрного формату зі згорнутих увосьмеро аркушів звичайного канцелярського паперу. До неї ввійшло близько 120 різних за тематикою і жанрами поезій: автобіографічні й філософські вірші, вишукана пейзажна лірика з образами української та аральської природи, історичні поезії, в основу яких покладено казахські легенди.

Першим твором, який Шевченко вписав у свою «захалявну книжечку» була поема «Княжна». Згадки про рідну Україну стали тим світом зболеної душі поета, в який він поринав і яким він відгороджувався від страшної реальності Орської фортеці і свого підневільного стану:

Село! І серце одпочине:
Село на нашій Україні –
Неначе писанка, село.
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади, біліють хати,
А на горі стоять палати,
Неначе диво. А кругом
Широколистії тополі,
А там і ліс, і ліс, і поле,
І сині гори за Дніпром.
Сам Бог витає над селом.

У засланні Кобзар працював над російськомовними повістями. На сьогодні відомі такі з них: «Художник», «Наймичка», «Варнак», «Княгиня», «Музыкант», «Несчастный», «Капитанша», «Близнецы», «Прогулка с удовольствием и не без морали». За життя поета ці твори так і не було надруковано.

Перебуваючи в Новопетровському укріпленні, Т. Шевченко почав писати щоденник як своєрідний автобіографічний твір, який закінчив уже в Петербурзі. Письменниця М. Шагінян у своїх розвідках про Шевченка зазначила, що його «Щоденник» – одна з найвеличніших, монументальних книг світової літератури за своєю глибокою, правдивою і чистою людяністю»[1].

Навесні 1848 р. становище Шевченка змінилося: його ввели як художника до складу наукової експедиції на Аральське море, по закінченні якої в нього з'явилася можливість пожити відносно вільно, підготувати альбом «видів» Аральського моря, переписати «захалявні книжечки».

Але через донос, за порушення царської заборони писати й малювати, 23 квітня 1850 р. Тараса Григоровича заарештували. Після слідства його перевели до Новопетровського укріплення на півострові Мангишлак, куди він прибув у середині жовтня 1850 р. Цей новий арешт мав фатальні наслідки для поетичної творчості Кобзаря на засланні. Він змушений був припинити писати вірші й відновив поетичну діяльність тільки незадовго до звільнення в 1857 р.

Виснажений роками солдатчини, Шевченко не зрадив своєму покликанню. Після повернення на волю почався останній, але надзвичайно інтенсивний і натхненний за мистецьким рівнем період його творчості (1857–1861).

Прямуючи до Петербурга, Т. Шевченко затримався в Нижньому Новгороді. Там він створив поеми «Неофіти», «Юродивий» (незакінчена), лі-

[1] Шагінян М. Тарас Шевченко. – Рівне, 2013. – С. 68.

ричний триптих – «Доля», «Муза», «Слава» та ін.; доопрацьовував і свої «невільницькі» поезії, які переписав у «Більшу книжку» (умовна назва). До неї ввійшли вірші та поеми періоду заслання, що поступово перетворило її на майже повне зібрання творів поета, починаючи з 1847-го й завершуючи 1860 р. Сторінки нового розділу, який поет відкрив цифрою «1861», залишилися чистими...

Визначною подією, яка сталася в житті Т. Шевченка після повернення із подорожі Україною в 1859 р. та яка утвердила його славу як геніального народного поета, став вихід у 1860 р. у Петербурзі, у друкарні П. Куліша (коштом підприємця П. Симиренка), третього прижиттєвого видання «Кобзаря».

Збірка поезій була значно повнішою за попередні. До неї увійшло 17 творів: «Псалми Давидові», «Наймичка» (поема), «Утоплена», «Причинна», «Гамалія», «Вітре буйний, вітре буйний!», «Тече вода в синє море», «Тяжко-важко в світі жити», попередні поезії із «Кобзаря» (1840, 1844) і портрет Т. Шевченка (малюнок художника та скульптора М. Микешина).

Книжка мала широкий відгук у пресі. Вже через кілька днів у газеті «Северная пчела» з'явилося повідомлення: «Спешим уведомить наших читателей о выходе в свет стихотворений малороссийского поэта Т. Г. Шевченка, под титулом "Кобзарь". Эта небольшая, но великолепно изданная книжка украсила бы каждую, самую богатую литературу: это истинно гениальные произведения даровитого художника. Шевченко – тип чисто народного поэта-художника; в нем, как в Крылове – Русь, отразилась вся Украина, поэтическая, философская, жизненная, будничная!»[1].

Згодом у Петербурзі побачив світ і шевченківський «Букварь южнорусский», якій поет надрукував за власний кошт для українських недільних шкіл.

У 1860 р. Т. Шевченку було присвоєно звання академіка гравірування.

Вірші останніх місяців життя поета сповнені трагізмом і безнадією, вражають зневірою у власну долю («Якби з ким сісти, хліба з'їсти...», «Не нарікаю я на Бога...», «Чи не покинуть нам, небого...»).

Помер Т. Шевченко 10 березня 1861 р., не дочекавшись здійснення своїх мрій і прагнень...

Літературно-мистецький Петербург із почестями та великою жалобою проводив українського поета в останню путь. Два місяці по тому, на виконання заповіту Кобзаря, його тіло перевезли в Україну на вічний спочинок на Чернечій горі в Каневі. Тепер ця гора зветься Тарасовою.

Безсумнівна геніальність Т. Шевченка виявляється передусім у його пророчому таланті. Слова Великого Кобзаря не втратили свого значення, вони залишаються актуальними й нині. Від кожного українця залежить, чи здійсняться найсвітліші віщування геніального нашого пророка:

І забудеться срамотня
Давняя година,
І оживе добра слава,
Слава України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основні видання творів Т. Шевченка

Повне зібрання творів : у 12 т. / Т. Шевченко ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; редкол.: М. Г. Жулинський (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2001–2003, 2005– .– Т. 1–7. – ISBN 966-00-0625-X.

Вибрана поезія. Живопис. Графіка = Selected Poems. Paintings. Graphic Works / Т. Шевченко ; [вступ. ст. І. Дзюби ; упорядкув. поет. творів Т. Шевченка і прим. укр. мовою С. Гальченка ; пер. творів і вступ. ст. англ. мовою В. Річ ; упорядкув. мистец. творів та ст. «Малярство Тараса Шевченка» Т. Андрущенко]. – К. : Мистецтво, 2007. – 608 с. : фотоіл., портр. – Текст укр., англ. – ISBN 978-966-577-123-4.

Буквар южнорусскій 1861 року : до 150-річчя виходу у світ / Т. Шевченко ; [упоряд. Анатолій Бурдейний ; Громад. благод. фонд, «Фундація ім. Г. Нудьги». – Львів, 2011. – 36 с. : кольор. іл. – На тит. арк.: Буквар Тараса Шевченка 1861 року.

Вірші, 1844 ; Кобзар, 1840 ; Гайдамаки, 1841 ; Гамалія, 1843 : [факсим. відтворення за ориг. рукопис. зб. тв. «Wirszy T. Szewczenka, 1844»] / Т. Шевченко ; перепис. латиницею та проілюстр. худож. М. Башиловим, Я. де Бальменом ; Ін-т л-ри ім. Т. Шевченка НАН України [та ін.] ; авт. проекту, упоряд., авт. передм. С. А. Гальченко ; наук. ред. М. Г. Жулинський. – Дніпродзержинськ : Андрій, 2008. – 320 с. : іл., 8 с. вкл. – ISBN 978-966-2947-07-6.

Кобзар : вперше зі щоденником авт. / Тарас Шевченко ; упорядкув. текстів та комент. С. А. Гальченка ; передм. І. М. Дзюби. – Х. : Клуб сімейн. дозвілля, 2013. – 957 с., 1 арк. портр. – ISBN 978-966-14-3437-9 (дод. наклад).

Нові вірші Пушкіна і Шевченка / Тарас Шевченко, Олександр Пушкін ; [вступ. ст. С. А. Гальченка ; супровід. ст. В. С. Бородіна]. – [Репринт. вид. 1859 р.]. – К. : Либідь, 2012. – 86 с. : портр. – Бібліогр.: с. 85–86. – ISBN 978-966-06-0619-7.

Художник : повісті, автобіографія, щоденник / Тарас Шевченко ; прим. та комент. Л. В. Ушкалова ; худож.-оформ. Ю. Ю. Романіка. – Х. : Фоліо. 2012. – 828 с. – (Серія «Шкільна бібліотека української та світової літератури»). – ISBN 978-966-03-5461-6 (Шк. б-ка укр. та світ. л-ри). – ISBN 978-966-03-5888-1.

Афоризми Тараса Шевченка : зб. крилатих висловів / упоряд. О. Є. Мельниченко ; вступ. ст. і ред. Б. І. Мельничука. – Чернівці : Букрек, 2009. – 293 с. : портр.

[1] Т. Г. Шевченко. Біографія / В. С. Бородін, Є. П. Кирилюк, В. Л. Смілянська [та ін.]. – К., 1984. – С. 476.

«Я так її, я так люблю...» = «Я так, я так её люблю...» : вибр. вірші і поеми = избр. стихотворения и поэмы / Тарас Шевченко ; іл. Т. Г. Шевченка ; [упорядкув., вступ. ст. М. Жулинського ; прим. С. Гальченка]. – К. : Либідь, 2012. – 702 с. : іл. – Текст укр., рос. – ISBN 978-966-06-0626-5.

Альбом 1845 року : [к-т репрод.] / Т. Шевченко. – Факсим. відтворення. – [Дніпродзержинськ : Андрій, 2012]. – [40] с. + 1 брош. (50 с.). – К-т із 2 кн. в одній папці. – ISBN 978-966-2947-16-8.

Офорти Тараса Шевченка : [к-т репрод.] / Т. Шевченко ; Хмельниц. міськ. Т-во укр. мови ім. Т. Шевченка «Просвіта». – [Факсим. відтворення]. – [Хмельницький, 2010]. – [27] окр. арк. + 1 брош. (35 с.). – К-т в одній папці з назвою «Тарас Шевченко – академік гравюри».

Про Т. Шевченка

Деякі питання підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка : розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 берез. 2013 р. № 136-р // Уряд. кур'єр. – 2013. – 3 квіт. – Орієнтир. – № 12. – С. 11.

Про деякі заходи з підготовки до відзначення 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка : Указ Президента України від 16 трав. 2005 р. № 784/2005 // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 20. – Ст. 1052.

Про додаткові заходи з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка : Указ Президента України від 11 квіт. 2012 р. № 257/2012 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 29. – Ст. 1072.

Про підготовку та відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка : Постанова Верхов. Ради України від 19 черв. 2013 р. № 340-VII // Голос України. – 2013. – 4 лип. – С. 5.

Шевченківська енциклопедія : в 6 т. / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; редкол.: М. Г. Жулинський (голова) [та ін.] ; передм. І. М. Дзюби. – К., 2012– . – Т. 1–2. – ISBN 978-966-02-6420-5.

Шевченкіана / упоряд.: Л. Голота, Є. Букет. – К. : Укр. пріоритет, 2011. – 319 с. – (Бібліотека «Слова Просвіти» ; кн. 5). – ISBN 978-966-2669-05-3.

Шевченків світ : наук. щорічник / Черкас. наук. центр шевченкозн. дослідж. та ін. – Черкаси, 2008–2012. – Вип. 1–5.

Шевченківський краєзнавчий альманах, [2006–2010] : [щорічник] / Всеукр. культ.-наук. фонд Т. Шевченка. – [К., 2007–2010].

Зарубіжне Шевченкознавство : (з матеріалів УВАН) // Хроніка–2000 : укр. культурол. альм. – К., 2011. – Вип. 3 (85), ч. 1. – 354 с. ; Вип. 4 (86), ч. 2. – 448 с. – ISBN 978-966-579-271-0.

Уклін Кобзареві : альманах : [до 150-річчя перепоховання Т. Шевченка на Чернечій горі в Каневі]. – [Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2011]. – 60 с. : іл.

Дзюба І. Тарас Шевченко : життя і творчість / Іван Дзюба. – 2-е вид., доопрац. – К. : Києво-Могилян. акад., 2008. – 718 с. : іл. – ISBN 978-966-518-446-1.

Жулинський М. Іменем Шевченка, в ім'я Шевченка / Микола Жулинський // Сл. і час. – 2013. – № 4. – С. 3–16 ; № 5. – С. 3–16.

Забужко О. Шевченків міф України : спроба філос. аналізу / О. Забужко ; ред. Л. Фінкельштейн. – 4-е вид. – К. : Факт, 2009. – 146 с. – (Серія «Висока полиця»). – ISBN 978-966-359-237-4. – ISBN 966-359-091-0 (сер.)

Зленко Г. Д. Відсвіти Тараса Шевченка : розповіді про пошуки і знахідки / Г. Д. Зленко. – Одеса : Астропринт, 2009. – 342 с. – ISBN 978-966-190-271-7.

Повернені шевченківські раритети: до 200-річчя від дня народж. Т. Шевченка / Ін-т л-ри ім. Т. Шевченка НАН України, УВАН у США, Амер. посол. фонд зі збереження культ. спадщини. – Дніпродзержинськ : Андрій, 2010. – 286 с.: іл. – ISBN 978-966-2947-15-1.

Спогади про Тараса Шевченка / укладання і прим. В. Бородіна [та ін.]. – К. : Дніпро, 2011. – 608 с. – ISBN 978-966-578-206-3.

Чалий М. Життя і твори Тараса Шевченка : (звід матеріалів до його біографії) / Михайло Чалий ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К. : Веселка, 2011. – 263 с. – ISBN 978-966-01-0547-8.

Шагінян М. Тарас Шевченко / М. Шагінян. – [2-е вид.]. – Рівне, 2013. – 260 с. – ISBN 978-617-515-099-3.

Вилегжаніна Т. Національний електронний ресурс «Шевченкіана»: створимо разом / Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2013. – № 2. – С. 4–5.

Відоняк Н. О. «Боже милий! Як хочеться жити...» / Н. О. Відоняк. – К. : Либідь, 2013. – 142 с. : іл. – ISBN 978-966-06-0643-2.

Гаранін В. М. Реве та стогне Дніпр широкий : екскурс по сторінках «Кобзаря» / В. М. Гаранін. – Одеса : Астропринт, 2009. – 411 с. – ISBN 978-966-190-237-3.

Дзюба И. «Кавказ» Тараса Шевченко на фоне непреходящего прошлого / Иван Дзюба. – 2-е изд. – К. : Пульсары, 2011. – 118 с. – ISBN 978-966-8767-88-4.

Мулявко Л. Д. Паросток батьківського саду : зацвіт шевченк. долі / Л. Д. Мулявко. – 2-е вид., випр. – Черкаси : Брама-Україна, 2012. – 155 с. : фотогр. – ISBN 978-966-453-117-4. – (До 70-річчя Літературно-меморіального музею Т. Г. Шевченка у селі Шевченкове Звенигородського району Черкаської області).

Тарахан-Береза З. «Заворожи мені, волхве...» : Т. Шевченко і М. Щепкін / Зінаїда Тарахан-Береза. – К. : Мистецтво, 2012. – 351 с. : фотогр., іл. – ISBN 978-966-577-194-4.

Ушкалов Л. Тарас Шевченко / Леонід Ушкалов // Григорій Сковорода. Тарас Шевченко. Іван Франко. Леся Українка / [Л. Ушкалов, Т. Панасенко]. – Луцьк, 2012. – С. 109–230. – ISBN 978-966-361-703-9.

Жадько В. Іду за Шевченком : від Києва до Канева / В. Жадько. – К. : Експрес-Поліграф, 2010. – 128 с. : іл. – ISBN 978-966-97118-0-9.

Мельниченко В. Тарас Шевченко в Москві / Володимир Мельниченко. – К. : Либідь, 2009. – 740 с. – ISBN 978-966-06-0560-2.

Мельниченко В. Шевченківська Москва: автор. енцикл.-хроноскоп / В. Мельниченко. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2009. – 767 с. – ISBN 978-5-373-02750-2.

На Тарасовій горі : [путівник] / Шевченк. нац. заповідник. – Черкаси : Брама-Україна, 2011. – 79 с. : іл.

Національний музей Тараса Шевченка : альбом-путівник / Нац. музей Т. Шевченка. – К., 2009. – 95 с. – ISBN 966-8138-03-1.

Тарас Шевченко – славний син Черкаської землі : [інформ.-презентац. вид.] / авт. кол.: А. Ю. Чабан (кер.) [та ін.]. – [Черкаси] : Бізнес-стиль, [2012]. – 158 с. – Текст укр., англ. – ISBN 978-966-96412-6-7.

Шевченківський національний заповідник : [буклет] / [авт. тексту С. А. Брижицька]. – [Канів, 2012]. – 23 с.: іл.

Художня література

На прощу до Тараса: поезія, проза, публіцистика / [Д. Вербило, В. Мукан, О. Чорний та ін.]. – Чернівці : Букрек, 2004. – 127 с. : іл. – ISBN 966-8500-06-7.

Посвята : літ.-мистец. зб. / упоряд.: І. Гургула [та ін.]. – Львів : Світ, 2006. – 568 с. –ISBN 966-603-246-5.

Білоусов Є. В. Тарасове перо : повість-казка про дитинство та юність Т. Г. Шевченка / Євген Білоусов. – Т. : Навч. кн. – Богдан, 2010. – 112 с.: іл. – ISBN 978-966-408-529-5.

Драч І. Гора : докум. драма-колаж у двох частинах, відтвор. за листами, спогадами та віршами, доносами та розпорядженнями, які стосувалися Т. Г. Шевченка і його похорону на Чернечій горі / Іван Драч. – К. : Укр. письм., 1997. – 118 с. – ISBN 966-579-008-0.

Єзерський В. Шевченко: роман / В. Єзерський. – Хмельницький : Просвіта, 2007. – 259 с. – ISBN 966-7872-33-5.

Єнджеєвич Є. Українські ночі, або Родовід генія : біогр. роман про Шевченка / Є. Єнджеєвич. – Рівне : ПП Дятлик М. С., 2012. – 659 с. – ISBN 978-617-515-057-3.

Ковтун Ю. Тарасові музи : трагедія кохання на 6 дій / Ю. Ковтун. – Х. : Міськдрук, 2012. – 83 с.

Лясковський В. Геній : поеми, балади, байки і казки / В. Лясковський. – [Житомир] : Рута, 2009. – 295 с. – ISBN 978-966-8162-56-5.

Матеуш В. Наш великий пророк Тарас Шевченко : роман у віршах / В. Матеуш. – Хмельницький : ФОП Цюпак, 2013. – 223 с. – ISBN 978-617-513-195-4.

Працьовитий В. Останнє кохання Тараса Шевченка : іст. драма / В. Працьовитий. – Львів : Растр-7, 2012. – 62 с. – ISBN 978-966-2004-92-2.

Смілянський Л. Поетова молодість : роман / Л. Смілянський // Вибране / Л. Смілянський. – К., 2005. – С. 22–478. – ISBN 966-579-162-1.

Хоткевич Г. Тарас Шевченко : повість / Гнат Хоткевич // Камінна душа : повісті / Гнат Хоткевич. – Х., 2012. – С. 371–583. – (Українська література. Колекція). – ISBN 978-966-03-5109-7. – ISBN 978-966-03-4949-0.

Чайковський Б. Тарас Шевченко : роман-есе: для старш. дітей та юнацтва / Б. Чайковський. – К. : Обереги, 2009. – 488 с. – ISBN 978-966-513-111-3.

Бібліографія

Бібліографічний покажчик шевченкознавчих праць, 1860–2003 / авт.-уклад. В. І. Гнатенко // Шевченкознавство у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка (1860–2010): сторінки історії. – 2-е вид., доповн. та перероб. – К., 2011. – С. 227–321. – ISBN 978-966-439-412-0.

Видання Тараса Шевченка в Україні (1840–1923) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Нац. парлам. б-ка України ; уклад. І. О. Негрейчук. – К., 2010. – 72 с.

Видання творів Тараса Шевченка та графічної Шевченкіани : каталог / Музей книги і друкарства України ; [упоряд., авт. передм.: М. Корнійчук та ін.]. – К. : ПУЛЬСАРИ, 2011. – 175 с.: іл. – ISBN 978-966-2171-81-5.

Тарас Шевченко у прижиттєвій критиці (1839–1861). Бібліографія. Матеріали : навч. посіб. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; упоряд. В. Іскорко-Гнатенко. – К., 2009. – 323 с.– ISBN 978-966-439-181-5.

Шевченко-художник : бібліогр. покажч. (1839–2012) : [у 2 т. Т. 1] / Укр. ін-т нац. пам'яті, Нац. музей Т. Шевченка ; упоряд.: Н. І. Орлова, Л. І. Буряк, Б. А. Короленко. – К. : Пріоритети, 2013. – 433 с. – ISBN 978-966-8809-57-6.

Видання творів Тараса Шевченка у фондах музею «Кобзаря» : каталог / [ред. О. М. Шарапа ; упоряд. О. С. Косенко, О. В. Веретільник]. – Черкаси : Брама-Україна, 2010. – 279 с. – ISBN 978-986-453-073-3.

Електронні ресурси

Гордасевич Б. Тарас Шевченко – пророк України : або відомий і невідомий Шевченко [Електронний ресурс] / Б. Гордасевич // «Фронт справедливості» : всеукр. громад. об-ня : [сайт]. – Текст. дані. – Львів, 2011–2012. – Режим доступу: http://spavedfront.io.ua/s78496/taras_shevchenko_prorok_ukraeni (дата звернення: 01.10.2013). – Назва з екрана.

Енциклопедія життя і творчості Тараса Шевченка [Електронний ресурс] / ідея, технологія, комент. М. І. Жарких. – Текст. і граф. дані. – [К.], 2009–2013. – Режим доступу: http://www.t-shevchenko.name (дата звернення: 01.10.2013). – Назва з екрана.

Лопата П. Монастирі, собори та церкви у творчості Тараса Шевченка [Електронний ресурс] / Павло Лопата // Міст-online : тижневик для українців всього світу : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2013. – Режим доступу: http://meest-online.com/?p=21191 (дата звернення: 01.10.2013). – Назва з екрана.

Надточій О. Л. До історії цензурних заборон творів Тараса Шевченка (1861–1900 роки) [Електронний ресурс] / О. Л. Надточій // Ласкаво просимо до електронної бібліотеки Інституту журналістики : [сайт]. – Текст. дані. – [К., 2013]. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=334 (дата звернення: 01.10.2013). – Назва з екрана.

Редкие издания «Кобзаря» Т. Г. Шевченко : обзор – фото [Электронный ресурс] // Букинистический форум «Старая книга» : форум букинистов и коллекционеров книг ... – Текст. и граф. дан. – [Б. м.], 2012. – Режим доступа: http://sellbook.com.ua/viewtopicphp?f=153&t=2174&st=0&sk=t&sd=a (дата обращения: 30.08.2013). – Загл. с экрана.

Фотографії Т. Г. Шевченка [Електронний ресурс] // Ізборник : [сайт] – Текст. і графіч. дані. – [К., 2004]. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/shevchenko/photos.htm (дата звернення: 01.10.2013). – Назва з екрана.

Чабан А. Шевченків родовід [Електронний ресурс] / А. Чабан. – Текст. дані. – [Б. м., 2006]. – Режим доступу: http://zdibrova.narod.ru/base/annousements/achaban.pdf (дата звернення: 30.08.2013). – Назва з екрана.

Ілюстрації

Доля: книга про Тараса Шевченка в образах та фактах / авт.-упоряд. тексту В. Шевчук ; упорядкув. іл. Ю. Іванченка, А. В'юника ; худож. оформ. І. Динника, В. Дозорця. – К. : Дніпро, 1993. – 779 с. – ISBN 5-308-00567-2.

Клименко Х. Пам'ять серця : книга-фільм : біогр. Т. Шевченка в кінокадрах / Х. Клименко. – К. : Поліграф Консалтинг, 2004. – 119 с. – ISBN 966-8440-15-3.

Національний музей Тараса Шевченка = The Taras Shevchenko national museum : [альбом] / упоряд.: Т. Андрущенко, С. Гальченко. – К. : Мистецтво, 2002. – 223 с. – ISBN 966-577-136-1.

Стороженко М. А. Мій Шевченко : [альбом] / М. Стороженко. – К. : Грамота, 2011. – 211 с. – ISBN 978-966-349-340-4.

Шевченкіана в екслібрисі: альбом / упоряд. та авт. вступ. ст. В. І. Хворост. – Д. : Дніпрокнига, 2008. – 237 с. – Текст укр., англ. – ISBN 978-966-401-029-7.

13 березня

Основоположник вітчизняної науки про ґрунти

До 130-річчя від дня народження О. Соколовського (1884–1959)

Моє давнє і палке бажання – працювати серед лісів і степів моєї рідної України.
О. Соколовський[1]

Становлення і розвиток українського вітчизняного ґрунтознавства невід'ємно пов'язані з ім'ям видатного вченого і педагога, організатора сільськогосподарської дослідної справи у 20–50-х рр. минулого століття, засновника і першого президента Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук (ВУАСГН), академіка ВАСГНІЛ і АН УРСР Олексія Никаноровича Соколовського. Свою наукову діяльність він присвятив вивченню та розробці методів раціонального використання земельних ресурсів України, підвищенню родючості ґрунтів як головного чинника високих сталих урожаїв сільськогосподарських культур, а також застосуванню результатів наукових досліджень про ґрунти в інших галузях народного господарства (меліорації, гідротехніці, технології ґрунтів та ін.). У новітній історії аграрної науки період 1930–1959 рр. називають «соколовським» – як один із еволюційних етапів вітчизняного ґрунтознавства.

Народився майбутній учений у містечку Велика Бурімка Золотоніського повіту Полтавської губернії (нині – село Чорнобаївського району Черкаської області), в сім'ї священика. У 1902 р. він закінчив Полтавську гімназію, а в 1908-му природниче відділення фізико-математичного факультету Київського університету Св. Володимира.

Як одного з талановитих випускників університету його за рекомендацією вченої ради відправили на подальше навчання (з наданням спеціальної стипендії) до Московського сільськогосподарського інституту (нині – Російський державний аграрний університет – Московська сільськогосподарська академія імені К. А. Тимірязєва). Там він закінчив аспірантуру, працював викладачем, пізніше професором кафедри ґрунтознавства (1911–1924). Читав перший у Росії курс «Колоїди ґрунтів» (з 1915), а також курси «Загальне ґрунтознавство» і «Ґрунти Нечорнозем'я Росії» (1919–1920) на основі експериментально-теоретичних досліджень піонера колоїдного ґрунтознавства К. Гедройца та власних розвідок. Викладання названих дисциплін О. Соколовським заклало основи першого у світі курсу сільськогосподарського ґрунтознавства. Одночасно Олексій Никанорович був обраний професором Московського межового інституту, де очолював кафедру ґрунтознавства та бонітування ґрунтів (1922–1924).

У пореволюційні роки О. Соколовський багато зробив для повноцінної діяльності Тимірязєвки (до 1923 р. – Петровська сільськогосподарська академія) як член її вченої ради (з 1918 р.) і правління. Очолював продовольчу комісію на підтримку студентів (1919). У цей же період як секретар оргкомітету брав участь у створенні Наукового інституту добрив Вищої Ради Народного Господарства РРФСР (1918–1919). Заснований за особистою вказівкою В. Леніна, інститут невдовзі став дійсним штабом сільськогосподарської науки у боротьбі за хліб для молодої радянської держави. Нині це НДІ добрив та інсектофунгіцидів ім. Я. В. Самойлова (Російська Федерація). О. Соколовський був одним із його активних організаторів.

З автобіографії вченого (датованій 1954 р.) відомо, що його запрошували на викладацьку роботу до Сибірської сільськогосподарської академії (з 1920 р. – обраний її професором), Омського, Воронезького, Нижегородського та інших сільськогосподарських інститутів. Натомість Олексій Никанорович не скористався жодною із пропозицій і разом із сім'єю повернувся в Україну.

[1] Олексій Никанорович Соколовський (1884–1959) : життєвий шлях та наук. діяльність / В. А. Вергунов, Н. М. Новосад, В. А. Зозуля, К. Б. Новосад. – Х., 2006. – С. 21

Харківський період науково-педагогічної діяльності О. Соколовського (1924–1959) є найбільш плідним у його житті. Довівши на прикладі РРФСР, що в Україні необхідно мати свій єдиний науковий центр з ґрунтознавства, вчений взявся за важливу і вкрай необхідну справу – об'єднання наукових сил республіки. Так почався відлік історії розвитку ґрунтознавчої науки в Україні. У 1924 р. на науково-дослідній кафедрі ґрунтознавства Харківського сільськогосподарського інституту (ХСГІ), яку Олексій Никанорович очолив після переїзду з Москви, розпочалася велика дослідницька робота. Масштаби і глибина цих наукових досліджень були настільки багатоплановими, що вже наприкінці 1920-х рр. навколо неї об'єдналася практично вся наукова спільнота ґрунтознавців України.

Головне завдання полягало у комплексному вивченні ґрунтів як основної продуктивної сили сільськогосподарського виробництва. Досліджувалися типи і різновиди ґрунтів, розроблялися питання їх морфології, географії, топографії, фізико-хімічних властивостей та ін. Окремо вивчалася флора України з точки зору її зв'язків з ґрунтами, а також цілинні землі як зразок природного стану українських ґрунтів, їх певний природний стандарт. За напрацьованими результатами лише перших чотирьох років (1924–1927) співробітники кафедри опублікували близько 40 праць в українських, російських і закордонних часописах. Суттєвою складовою стало створення в інституті в 1925 р. власного друкованого органу «Вісті Харківського сільськогосподарського інституту». Видання знайомило фахівців галузі, широкий загал читачів з досягненнями вчених інституту. Професор Соколовський брав активну участь у його роботі, пізніше очолював як головний редактор.

Черговим кроком до об'єднання спеціалістів-ґрунтознавців стало заснування у квітні 1931 р. на базі кафедри Українського науково-дослідного інституту сільськогосподарського ґрунтознавства. Його також очолив О. Соколовський. Незважаючи на великі труднощі, що виникли у новоствореної організації (довгий час не мала навіть власного приміщення), вона фактично координувала всі ґрунтознавчі роботи в УСРР. Під керівництвом ученого було здійснено великомасштабні дослідження ґрунтового покриву республіки, пов'язані з питаннями зрошення, удобрення, хімізації ґрунтів (вапнування, гіпсування та фосфорування), картографування з метою створення карт ґрунтів нового типу; розроблялися методологічні питання тощо. Згуртуванню наукових сил навколо О. Соколовського сприяло й те, що після переїзду в Україну Олексій Никанорович у 1926–1927 рр. очолював Сільськогосподарський науковий комітет при Наркомземі УСРР. У 1929 р. його було обрано дійсним членом і членом Президії АН УСРР. Крім того, він керував відділом фізико-математичних і хімічних наук.

Як патріот своєї справи, О. Соколовський прагнув об'єднати наукові сили в напрямі впровадження агроґрунтознавства в практику сільськогосподарського виробництва не тільки в Україні, а й у межах усього СРСР. Здійснити це він планував у новому форматі єдиної вищої наукової установи – академії. Вчений розробив власну концепцію, в якій обґрунтував функції такої інституції як організуючого, методичного, управлінського центру. Довів, що за належної матеріально-технічної бази її діяльність неухильно сприятиме зближенню аграрної науки з виробництвом, розширенню та підвищенню рівня науково-дослідної роботи, об'єднанню її з навчальним процесом вищої школи тощо. Даний проект розглянула й високо оцінила консультаційно-експертна урядова комісія. Внаслідок цього в 1929 р. Олексій Никанорович став одним із засновників Всесоюзної академії сільськогосподарських наук (з 1935 р. – дійсний академік ВАСГН, пізніше ВАСГНІЛ). У подальшому під координуючим керівництвом Інституту сільськогосподарського ґрунтознавства і, зокрема, О. Соколовського було здійснено перехід усього загалу радянських ґрунтознавців на позиції агроґрунтознавства і колоїдної хімії.

Визначною є роль Олексія Никаноровича у заснуванні Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук. Як перший президент він очолював її діяльність упродовж 1931–1935 рр. Але цей шлях поступу перервали трагічні події сталінських репресій. Система радянського державного управління інтенсивно шукала винних у породженні голоду 1932–1933 рр. За великим рахунком керівництву академії наукові претензії не висувалися. Це була суто політична оцінка. ВУАСГН як осередок незалежної науки у 1935 р. ліквідували, а значну частину провідних учених запроторили в тюрми. Проте, незважаючи на короткий період свого існування, ВУАСГН на чолі з О. Соколовським зробила величезний внесок у світову та вітчизняну сільськогосподарську науку і освіту, сформувала науково-організаційні й концептуальні основи сучасної Національної академії аграрних наук України.

Тяжко складалася і подальша доля О. Соколовського. Неузгодження напрямів розвитку НДІ ґрунтознавства з Наркомземом УСРР, зокрема в питаннях суцільної агроінвентаризації земель, що планувалася на 1932–1935 рр., призвело до подання Олексієм Никаноровичем заяви про звіль-

нення з посади директора. Вчений категорично вважав реалізацію такої величезної програми (обстеження 3,5 млн га ґрунтів України) не на часі, й насамперед через недостатню кількість добре підготовлених наукових кадрів. До нього тоді не прислухалися. Лише наступні події засвідчили правоту і далекоглядність академіка: жодному з новопризначених директорів НДІ агроґрунтознавства (І. Жукову, Д. Віленському, І. Подвигу) не вдалося, незважаючи на авторитет і досвід, організаційно й науково налагодити належним чином роботу установи. Виконання запланованих програмних досліджень було суттєво зменшено й розтягнулося в часі. Подальша ж доля інституту вирішилася в 1935 р.: у зв'язку з ліквідацією ВУАСГН, за рішенням керівних органів, його перевели до Києва і реорганізували, створивши на його базі УкрНДІ соціалістичного землеробства.

Риси талановитого науковця та організатора науки О. Соколовського яскраво проявилися в діяльності заснованої ним при ХСГІ науково-дослідної лабораторії хімії ґрунтів Наркомзему УРСР (керував упродовж 1932–1938 рр.), яка пізніше перейшла у підпорядкування АН УРСР. У цей період наукові інтереси вченого й очолюваного ним колективу були пов'язані із завданнями, які ставилися перед ґрунтознавчою наукою і тогочасними потребами сільськогосподарського виробництва. Виконано ряд важливих для теорії і практики ґрунтознавства робіт з походження, розвитку і окультурювання солонцюватих ґрунтів України (зокрема Середнього Придніпров'я і Півдня), проведено величезну роботу з визначення характеристики ґрунтового покриву УРСР, у результаті чого було розроблено оригінальну класифікацію ґрунтів на основі генетичного розвитку ґрунтоутворюючого процесу тощо.

Проте, як уже згадувалося, політичні репресії 1930-х рр. не оминули харківський осередок ґрунтознавців. У зв'язку з так званою чисткою, що проводилася органами НКВС у вищих навчальних закладах з приводу виявлення «прихованих ворогів», на співробітників ХСГІ (у т. ч. О. Соколовського) було «підготовлено» закриті характеристики. Саме на підставі зібраних на академіка даних у квітні 1938 р. його заарештували, звинувативши у «заподіянні злочинів проти держави» та «проведенні шкідницької наукової діяльності». Упродовж двох років Олексій Никанорович перебував у сталінських застінках. І весь цей час разом зі своїми колегами по інституту, які також проходили у справі (М. Токаревський, С. Косенко, Т. Попов, О. Тесленко, К. Рогозін), добивався перегляду матеріалів слідства. Врешті-решт, у 1940 р. експертна комісія, створена Воєнною колегією Верховного Суду СРСР у складі професора С. Муравлянського, кандидата сільськогосподарських наук Р. Шапіро і асистента С. Кочерги, проаналізувавши 42 «крамольні» праці академіка О. Соколовського, визнала його невинним за всіма пунктами обвинувачення. Того ж року його звільнили за відсутністю складу злочину та поновили в усіх правах і наукових званнях. Попри все, що довелося пережити й витримати Олексію Никаноровичу, він зумів зберегти гідність, жагу до життя, а найголовніше – бажання й далі проводити наукову і освітню роботу на благо Вітчизни, яку він ніколи не ототожнював зі сталінським режимом.

У роки Великої Вітчизняної війни академік Соколовський перебував у евакуації в м. Уфі. У серпні 1943-го повернувся до Харкова.

Наказом Всесоюзного комітету у справах вищої школи при РНК СРСР (1944) його було призначено директором Харківського ордена Трудового Червоного Прапора сільськогосподарського інституту. Олексій Никанорович доклав величезних зусиль для відновлення роботи цього закладу та забезпечення викладацького складу і студентів житлом та всім необхідним для навчального процесу. Колектив інституту проводив значну науково-дослідну роботу, надавав суттєву допомогу у відродженні зруйнованого німцями сільського господарства України.

Одним із головних завдань було підвищення родючості ґрунтів та врожайності сільськогосподарських культур Лісостепу й Степу УРСР. Для вирішення цієї проблеми уряд України вжив відповідних заходів, наслідком яких стало заснування, зокрема, Українського науково-дослідного інституту ґрунтознавства на базі кафедри ґрунтознавства ХСГІ. Директором установи призначили академіка О. Соколовського.

Під керівництвом Олексія Никаноровича було розроблено структуру наукових підрозділів інституту та визначено фундаментальні напрями досліджень. Першим і найголовнішим, що об'єднало навколо інституту провідних учених-ґрунтознавців України, було небачене до того в історії сільськогосподарської науки й агрономічної практики завдання – суцільне великомасштабне обстеження ґрунтів і пов'язане з ним землекористування (1956–1961). Це дало державі наукову базу для агрохімічного та меліоративного моніторингу, бонітування ґрунтів, підвищення їхньої родючості, раціонального використання сільськогосподарських земель. Значення цих робіт важко переоцінити. Матеріали обстежень надали всім користувачам необхідну інформацію про земельні ресурси, їх виробничі можливості, а також кон-

кретні рекомендації щодо їх виробничого використання та поліпшення. При цьому слід згадати й про велику роботу вченого та очолюваного ним колективу зі створення карти ґрунтів УРСР нового типу – в масштабі 1:750000 та з показниками як сільськогосподарського і технічного, так і генетичного значення.

Вражає обширність наукової проблематики, яку розробляв О. Соколовський. Його дослідження охоплювали головні розділи науки про ґрунти з позицій агрономічного ґрунтознавства, з-поміж яких: вчення про колоїди, колоїдно-хімічна технологія ґрунтів, формування їх структури та інших фізичних показників, питання хімічної меліорації кислих і галогенних (солонцюватих) ґрунтів, оброблення ґрунту і роль сівозмін, класифікація ґрунтів і ґрунтова картографія тощо. Загалом учений залишив понад 200 наукових праць, які здобули світове визнання і стали міцним фундаментом для подальших наукових розробок у різних галузях аграрної науки.

Велику роль Олексій Никанорович відіграв і в популяризації та відстоюванні вітчизняного генетичного ґрунтознавства на міжнародній арені. Упродовж багатьох років він був віце-президентом Міжнародної комісії з фізики ґрунтів, брав участь у роботі міжнародних наукових конференцій і конгресів, зокрема у Ротамстеді (1926), Вашингтоні (1927), Будапешті (1928), Москві (1930). Значення таких заходів для розвитку аграрної науки і практики важко переоцінити.

Близько 50 років віддав Олексій Никанорович вищій школі. Вчений вважав, що одним із важливих завдань агроґрунтознавства є вирішення питання організації та планування курсу ґрунтознавства для сільськогосподарських ВНЗ. Тому свій перший курс лекцій «Ґрунтові колоїди» (1915) О. Соколовський поступово трансформував в оригінальний підручник «Сільськогосподарське ґрунтознавство», який перевидавався неодноразово (1927, 1933, 1935, 1938, 1954, 1956). Це був один із перших у вітчизняній науковій літературі спеціалізованих курсів агрономічного ґрунтознавства, у свій час покладений в основу типової програми курсу ґрунтознавства для сільськогосподарських навчальних закладів. Його актуальність сьогодні підтверджується широким використанням у підготовці фахівців з агрономії, а також посиланням на нього авторів сучасних наукових видань.

Визначною є роль О. Соколовського як педагога і організатора вищої сільськогосподарської освіти. Підготовку наукових кадрів він завжди вважав питанням першочергового значення. Поруч із ним завжди були його вірні учні й помічники. Результатом наполегливої праці Олексія Никаноровича як наукового лідера стало формування Харківської наукової школи, яку частіше називають Українською школою ґрунтознавців, що виховала декілька поколінь учених.

Під безпосереднім керівництвом О. Соколовського виросло перше покоління. Це відомі у світі професори-ґрунтознавці: О. Грінченко, М. Крупський, О. Можейко, С. Соболев, Н. Вернандер та ін., які визначали розвиток агрономічного ґрунтознавства в Україні в 1940–1980-х рр. Нині працюють представники другого й третього поколінь Харківської школи ґрунтознавства і формується молоде, дуже амбіційне четверте. Загалом зі школи О. Соколовського вийшло 36 докторів наук і професорів та понад 150 кандидатів наук.

Унікальна за своїми науковими здобутками, формами організації і діяльності, ця школа є найдавнішою в українському ґрунтознавстві. Нині її вихованці працюють у 75 країнах Європи, Азії, Африки та Латинської Америки.

Помер Олексій Никанорович 25 квітня 1959 р.

Гідним пам'ятником О. Соколовському став Український науково-дослідний інститут ґрунтознавства, який, згідно з Указом Президента України від 11.09.2001 р., став іменуватися Національним науковим центром «Інститут ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського» і в якому з успіхом продовжують розвивати закладені вченим ідеї щодо агрономічного ґрунтознавства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Видання праць О. Соколовського

Борьба с фильтрацией осолонцеванием грунтов при постройке водоемов, каналов и плотин / А. Н. Соколовский. – 2-е изд, испр. и доп. – М. : Сельхозиздат, 1952. – 72 с.

Грунтознавство (наука про грунти) : курс для с.-г. вузів / О. Н. Соколовський. – Х. : Держсільгоспвидав УРСР, 1933. – 551 с.

З подорожування до Англії / О. Н. Соколовський // Вісн. с.-г. науки і дослід. справи. – 1927. – № 2/3. – С. 99–119.

Курс сельскохозяйственного почвоведения / А. Н. Соколовский. – М. ; Ленинград : Сельхозиздат, 1934. – 270 с.

Курс сільськогосподарського грунтознавства : посіб. для с.-г. вузів УРСР / О. Н. Соколовський. – К. : Держсільгоспвидав УРСР, 1954. – 428 с.

Міжнародний лісовий конгрес у Римі / О. Н. Соколовський // Вісн. с.-г. науки і дослідної справи. – 1927. – № 1. – С. 71–73.

Почвоведение и агрохимия : избр. тр. / А. Н. Соколовский. – К. : Урожай, 1971. – 368 с.

Сельскохозяйственное почвоведение : учеб. пособие для факультетов почвоведения и агрохимии / А. Н. Соколовский. – М. : Сельхозиздат, 1956. – 335 с. – (Учебники и учебные пособия для высших сельскохозяйственных учебных заведений).

Труди українського інституту ґрунтознавства : видано з нагоди II Міжнар. конгр. ґрунтознавців в СРСР / за ред. О. Н. Соколовського ; пер. на англ. мову О. Плещеєвої, О. Абрамова. – Х. : Держсільгоспвидав, 1931. – Т. III. – 201 с.

Про О. Соколовського

Соколовський Олексій Никанорович (1884–1959) // Національна академія наук України : персон. склад : 80 років / [уклад.: В. М. Палій, Ю. О. Храмов ; відп. ред. В. Ф. Мачулін]. – К., 1998. – С. 78. – ISBN 5-87534-236-6.

Сторінки історії // Українська академія аграрних наук, 1991–1995 / [Созінов О. О., Бусол В. О., Зубець М. В. та ін.] ; редкол.: О. О. Созінов (голов. ред.) [та ін.]. – К., 1996. – С. 3–30. – Про О. Соколовського: с. 5, 16, 17. – ISBN 966-540-030-4.

Назаренко І. І. Історія і методологія ґрунтознавства : навч. посібник / І. І. Назаренко. – Чернівці : Рута, 2000. – 68 с. – Про О. Соколовського: с. 41, 49, 59.

Академік Олексій Никанорович Соколовський : життєвий шлях та наук. діяльність / В. А. Вергунов, Н. М. Новосад, В. А. Зозуля, К. Б. Новосад ; за ред.: С. А. Балюка [та ін.]. – Х., 2006. – 163 с. : іл., табл. – ISBN 966-8726-25-1.

Носко Б. С. Творча біографія та головні напрямки наукової діяльності засновника Українського інституту ґрунтознавства академіка АН України та ВАСГНІЛ О. Н. Соколовського / Б. С. Носко // Історія і сучасність ґрунтознавства і агрохімії в Україні : до 50-річчя заснування Нац. наук. центру «Ін-т ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського» УААН (1956–2006 рр.) / УААН, Нац. наук. центр «Ін-т ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського» ; [редкол.: Б. С. Носко (відп. ред.) та ін.] – Х., 2006. – С. 18–25. – ISBN 966-8726-22-7.

Міхновська А. Д. Соколовський Олексій Никанорович (1884–1959) // Вчені ґрунтознавці, агрохіміки, землероби / Укр. акад. аграр. наук ; [Зубець М. В., Буркат В. П. та ін. ; наук. ред. О. Г. Тараріко, В. В. Медведєв]. – К., 2003. – С. 128–129. – (Українські вчені-аграрії XX століття ; кн. 8).

Тихоненко Д. Г. Академік О. Н. Соколовський – учений і педагог / Д. Г. Тихоненко // Вісн. Харк. держ. аграр. ун-ту ім. В. В. Докучаєва : зб. наук. пр. – Х., 2009. – № 2. – С. 6–11.

Тихоненко Д. Г. Історія ґрунтово-картографічних досліджень в Україні / Д. Г. Тихоненко // Вісн. Харк. держ. аграр. ун-ту ім. В. В. Докучаєва : зб. наук. пр. – Х., 2002. – № 1. – С. 3–14. – Про О. Соколовського: с. 3–7.

Тихоненко Д. Г. Харківська школа грунтознавців / Д. Г. Тихоненко // Вісн. Харк. держ. аграр. ун-ту ім. В. В. Докучаєва : зб. наук. пр. – Х., 2004. – № 1. – С. 3–8. – Про О. Соколовського: с. 3–7.

Новосад Н. М. В'язень під номером 11 (невідома сторінка з життя академіка О. Н. Соколовського) / Н. М. Новосад // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Я. Пилипчук. – К., 2005. – Вип. 20. – С. 141–153.

Новосад Н. М. Діяльність академіка О. Н. Соколовського як президента Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук / Н. М. Новосад // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Я. Пилипчук. – К., 2007. – Вип. 32. – С. 158–173.

Новосад Н. М. Наукова спадщина академіка О. Н. Соколовського / Н. М. Новосад // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Я. Пилипчук. – К., 2007. – Вип. 27. – С. 143–153.

Новосад Н. М. Невідомі сторінки з історії ґрунтознавства (акад. О. Н. Соколовський) / Н. М. Новосад // Український селянин : зб. наук. пр. / за ред. А. Г. Морозова. – Черкаси : Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2006. – Вип. 10. – С. 112–116.

Новосад Н. М. Соколовський Олексій Никанорович : (сл. про видат. вченого – Харк. етап) / Н. М. Новосад // Вісн. Харк. держ. аграр. ун-ту. – Х., 2005. – № 2. – С. 3–21.

Лактіонов М. І. Вчення О. Н. Соколовського про колоїдність органічної частини грунтів : його подальший розвиток / М. І. Лактіонов // Вісн. Харк. держ. аграр. ун-ту. – 1999. – № 2. – С. 12–20.

Соколовський Олексій Никанорович (1884–1959) // Українська сільськогосподарська енциклопедія : у 3 т. / Наук. рада голов. ред. УРЕ ; М. П. Бажан (голова Наук. ради) [та ін.] ; редкол.: В. П. Пересилкін [та ін.]. – К., 1972. – Т. 3. – С. 229–230.

Соколовський Олексій Никанорович (1884–1959) // Енциклопедія українознавства : у 10 т. Словник. частина / Наук. т-во ім. Шевченка ; голов. ред. В. Кубійович. – Перевид. в Україні. – Львів, 2000. – Т. 8.– С. 2943–2944.

Академік Олексій Никанорович Соколовський : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1909–1971 рр. / Укр. акад. аграр. наук, Нац. наук. центр «Ін-т ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського». – Х. : [б. в.], 2009. – 59 с. : іл. – (Серія «Біобібліографії провідних вчених»).

Ілюстрації

О. Н. Соколовський : [фотографії] // Академік Олексій Никанорович Соколовський : життєвий шлях та наук. діяльність / В. А. Вергунов, Н. М. Новосад, В. А. Зозуля, К. Б. Новосад. – Х., 2006. – І-а с. обкл., с. 9, 10, 18, 19, 21, 49, 50, 51, 83, 85.

Олексій Никанорович Соколовський : [фотографія] // Вісн. аграр. науки. – 2009. – № 4. – С. 82.

Соколовський О. Н. : [фотографія] // Вчені, ґрунтознавці, агрохіміки, землероби. – К., 2003. – С. 128.

Підготовлено О. Рожнятовською

18 березня

Він відчував материнську душу України

До 100-річчя від дня народження Л. Вишеславського (1914–2002)

…Дерево поезії Леоніда Вишеславського,
провідного російського поета в Україні,
брало для свого зросту творчі соки з ґрунту
двох споріднених слов'янських культур.
Ця ситуація додавала йому сили
і особливої привабливості.
Це робило і робить його поезію неповторною
і помітною на величезному культурному обширі.
І. Драч [1]

Леонід Миколайович Вишеславський – відомий автор цікавих оповідань та нарисів, історико-літературних досліджень, статей, рецензій, перекладач творів українських письменників на російську мову. Та найбільше визнання він здобув як талановитий поет, творчість якого, будучи складовою частиною російського поетичного мистецтва, була органічно пов'язана з українською літературою. Українська дійсність була для поета живильним джерелом, з якого він черпав теми, ідеї, образи для творів. У поезії Л. Вишеславського відтворено особливості історії і культури, побут, звичаї та характер українського народу. Всі етапи життєвого шляху митця збігалися з динамікою розвитку країни: народившись у царській Росії, він прожив ще ціле десятиріччя в незалежній Україні. Все це знайшло яскраве відображення в його творах.

Л. Вишеславський народився в м. Миколаєві, в Інгульській слобідці. Коли хлопчик з'явився на світ, його батько – Микола Дмитрович Вишеславський – був студентом Донського політехнічного інституту. Мати – Клеопатра Харлампіївна – походила із сім'ї священика Харлампія Івановича Платонова, в домі якого пройшло раннє дитинство майбутнього поета. Дідусь був освіченою людиною і підтримував у домі високу духовну атмосферу. Всі члени родини багато читали, обговорювали прочитане.

Вже змалку у сприйнятті Леоніда органічно поєднувались елементи двох споріднених культур – російської та української, адже в сім'ї спілкування відбувалося двома мовами. Цей фактор вплинув на формування особистості майбутнього поета, а пізніше позначився на характері його творчості.

И сплелось, сплелось незримо,
Точно корни дуба,
Все, что с первых лет любимо,
Все, что с детства любо,
Песня-дума Приднепровья,
Севера былина –
два навек сплетенных корня
в сердце славянина!

(«Корни»)

У вихованні хлопчика особливо важливу роль відіграла мати, яка навчила його не тільки читати, а й малювати та грати на роялі, прищепила синові любов і до російської та української літератури. Саме від неї він уперше почув Шевченкову поезію. «...Я щасливий, що умови мого життя склалися таким чином, що я зі своїх дитячих літ мав можливість виховуватися на Слові Тараса, яке вперше почув з вуст моєї матері», – зазначав поет [2].

У селі слобожанському на волі,
Де життя мого ранній причал,
В дивно-рубленій, пам'ятній школі
Я Тарасову мову вивчав...

(«У селі слобожанському на волі»)

З 1917 р. родина Вишеславських проживала на Криворіжжі: батька було призначено інженером-механіком на залізну копальню «Суха Балка» поблизу Кривого Рогу. Але через рік розпочалася громадянська війна, і навесні 1919-го вся сім'я опинилися в Одесі. Під час чергової зміни влади батькові довелося переховуватися від переслідувань, мати ж потрапила в лікарню. П'ятирічний Леонід на той час був у батькових знайомих і просто дивом залишився живим, адже тих геть усіх розстріляли.

[1] Цит. за кн.: Вишеславський Л. М. Українська сповідь : поезії, проза / вступ. сл. І. Драча. – К., 2004. – С. 4.
[2] Вишеславський Л. Стежки історії : зб. вибр. рец. – К., 2012. – С. 13–14.

Роки громадянської війни виявилися тяжким випробуванням для всіх членів родини. Батьки Леоніда розлучилися. Хлопчик повернувся до Миколаєва, до дідуся й бабусі, що жили в будинку священика при храмі в Інгульській слобідці. Пізніше поет напише:

Я в детстве жил на берегу Ингула,
и, как на сонце мокрое весло,
мое там детство вспыхнуло, сверкнуло
и золотой байдаркой уплыло.

(«Колыбель»)

У 1922 р. храм, в якому служив о. Харлампій, спалили, а його сім'ю вигнали з будинку. Деякий час хлопчик жив із матір'ю в с. Гути, згодом вони переїхали до Харкова. Незабаром онука забрав до себе дідусь, який оселився у с. Павлівка поблизу Харкова. Там хлопчина пізнав життя і побут селян, їхні характери, народне мистецтво. «Павлівка стала вирішальним етапом мого життя. Це село справило на мене таке незабутнє враження, що я й досі живу спогадами про нього. Там я відчув материнську душу України, її доброту, її природу», – згадував поет [1].

На Слобожанщині хлопчик разом з мамою побував у місцях, де мандрував Г. Сковорода. Пізніше, коли став зрілим поетом, він написав справжній гімн Україні, Слобожанщині, Сковороді – відому поему «Сковородинівське коло». В ній поет прославив і рідну Павлівку.

У цьому селі Леонід пішов до першого класу. Продовжив навчання в одній з передових харківських шкіл «Металіст». Надзвичайно велику роль у його вихованні й навчанні відіграли вчитель Ф. Василенко та вітчим Л. Платонов, який працював викладачем зооветеринарного інституту, а також учителем біології у школі. Леонід Гаврилович зумів прищепити хлопчику любов до природознавства. Невипадково, що перший вірш, який Вишеславський написав у березні 1925 р., називався «Природа».

Початкові спроби пера юного поета гаряче підтримали знайомі та друзі матері й вітчима – дитячі письменники Е. Цюрупа та Ю. Платонов, а також поет Г. Пєтников. Вони давали Леоніду корисні рекомендації. Поетичному розвитку Вишеславського сприяли і заняття в літературному та драматичному гуртках, де він глибше вивчав сучасну поезію. Особливо поету-школяру подобалися твори В. Маяковського.

Велику роль у формуванні духовного світу майбутнього митця відіграли цікаві особистості, з якими йому пощастило зустрітися на початку життєвого шляху. Одним з таких людей був В. Машковський – Владика Ювеналій, настоятель Успенського монастиря, з яким Леонід познайомився в Одесі. В. Машковський, виявивши у хлопця схильність до малювання, знайомив його з технікою живопису, графіки, акварелі, дав основи знань французької мови. Крім того, ознайомив свого юного друга з поетичною культурою парнасців – Ж.-М. Ередіа, П. Верлена, С. Маллармe. Пізніше Л. Вишеславський віршував не лише російською, українською, а й французькою мовою.

У 1930 р. юнак закінчив школу і почав готуватися до вступу в художній інститут, але одного разу потрапив до Будинку українських літераторів ім. Еллана Блакитного. Там одразу опинився у своїй стихії, тож вирішив займатись у студії для поетів-початківців. Леонід отримав уроки майстерності, потоваришував із багатьма українськими та російськими письменниками. Про той незабутній час, про літстудію – «святилище Слова» – він згодом розповів у вірші «Основа».

Дорослий поетичний дебют Вишеславського відбувся в березні 1931 р. на сторінках харківського журналу «Красное слово», в якому було надруковано вірші «Ударная ночь» та «Бригада литейщиков». Ці твори цілком відповідали програмним вимогам до студійців, що жили інтересами процесів індустріалізації країни.

Після закінчення робітфаку в 1933 р. Л. Вишеславський кілька місяців навчався у Харківському електротехнічному інституті, потім – на біологічному факультеті Харківського університету, а незабаром перевівся на філологічний факультет. Будучи студентом, брав участь у будівництві Харківського тракторного заводу та доменної печі в одному з міст Донбасу.

У 1934 р. столицю України було перенесено з Харкова до Києва. До нової столиці перевели й філологічний факультет, тому Леонід переїхав до Києва.

У щасливі роки юності Вишеславський написав багато віршів, які ввійшли до збірки поезій «Весна вдвоем», виданої спільно з товаришем по літстудії Г. Литваком у 1936 р., та до першої самостійної збірки «Здравствуй, солнце!». Книга вийшла в 1938 р., коли Леонід уже закінчив університет. Вона була своєрідним підсумком його поетичного учнівства. Вірші стали предтечею майбутніх перемог зрілого митця, творчою заявкою на високу майстерність.

У Київському університеті Вишеславський здобув прекрасні знання з філології. Це дало йому змогу навчатися в аспірантурі, спочатку при Київському музеї західного та східного мистецтва, потім – при Київському університеті. У 1939 р. Леонід Миколайович став викладачем теорії літератури Київського педагогічного інституту.

[1] Вишеславський Л. Українська сповідь : поезії, проза. – К., 2004. – С. 19.

З перших днів Великої Вітчизняної війни Л. Вишеславський був на фронті військовим кореспондентом, писав статті, нариси, фейлетони, оперативні повідомлення. На полях битв, в умовах похідного життя поет вів щоденник, куди записував вірші, а потім публікував їх у газетах. Головною темою поезії того часу була мужність воїнів-захисників: винахідливість розвідника («Баллада о двух ракетах», 1943), подвиг дівчини-розвідниці («Актриса», 1943), тяжкий похід у горах («Карпатские тропы», 1944), визволення столиці Чехії («Сапер на Карловом мосту», 1945) та ін. Події, героїчні вчинки, картини боїв, будні армійського життя в поезії Вишеславського були філософськи осмисленими:

Пускай борьба до бесконечности
Мне злом испытывает душу,
Нигде закона человечности
В борьбе за правду не нарушу.
(«Вступаем в первое немецкое село»)

Поет пройшов усю війну в складі 1-ї гвардійської армії дорогами України, Польщі, Німеччини. Був тяжко поранений. Перемогу зустрів у Чехії, в Судетах, у званні гвардії капітана.

На війні Л. Вишеславський побачив дуже багато. Досвід воєнних років поглибив і збагатив поета. По війні з'явилися нові мотиви творчості, але відстань часу не згладжувала в пам'яті трагічні враження воєнних років. Час від часу у віршах він повертався до відтворення героїки тих грозових днів.

Після демобілізації з армії Леонід Миколайович працював у Київському педагогічному інституті, де викладав теорію літератури. Займався науковою роботою. За дослідження, присвячене творчості В. Маяковського у період 1928–1930 рр., йому було присвоєно ступінь кандидата філологічних наук.

У 1948–1965 рр. Л. Вишеславський очолював редколегію журналу «Советская Украина» (з 1963-го – «Радуга»). Водночас не припиняв творчої діяльності. У повоєнні роки з'явилися такі книги його поезій та прози, як «Чайка» (1946), «Оповідання офіцера» (1947), «Подвиг мечтателей» (1949), «Повесть о каровцах» (1950), «Молодость мира», «Пионерская тайна», «Песня о Днепре» (всі – 1951), «Родство» (1955), «Простор» (1956), «Лирика и героика» (1957), «Единство земли» (1958).

Починаючи з 1960-х рр. з-під пера поета виходить багато творів, що ввійшли до широковідомих збірок – «Щедрость» і «Маяковський серед нас» (1960), «Это – Родина моя!» (1961).

Особистою радістю для Л. Вишеславського став політ у космос Ю. Гагаріна. Під враженням космічного прориву поет написав одну з найкращих своїх книг – «Звездные сонеты», яка вийшла у світ у 1962 р. Це була дивовижна книга, про яку перший у світі космонавт Ю. Гагарін сказав: «Это лучшее, что за последнее время я читал о космических полетах»[1]. У вірші збірки «Сонет колоса и звезды» є такі рядки:

Как стало людно в звездном океане!
Как стало звездно людям на земле!

У «Звездных сонетах» автор виступив як новатор, присвятивши свою книгу не тільки космосу, а насамперед людській думці.

Серед наступних видань творів поета особливо вирізняються збірки «Гончарный круг» (1964) та «Садовник» (1968). Перебуваючи в постійному пошуку нового, Л. Вишеславський прагнув визволитися з оков правильного розміру й працював над створенням російського верлібру. Ці пошуки знайшли відображення, зокрема, в таких віршах збірки «Гончарний круг», як «Ведьма», «Тайное свидание», «Свечной переулок», «Правда», «Хороший день», «Я гуляю с внуком», «Внук гуляет со мной», «На городском перекрестке».

До етапних книг цього періоду належить і збірка «Лоно» (1972) – книга поетичних відкриттів. Кращі вірші збірки: «Глаза не мерзнут», «Ходьба на колесах», «Улица», «Надпись на фотографии», «Для жизни», «Откровенность».

З кожним роком, з кожною новою книгою поетове слово ставало більш зрілим та переконливим. Митець прагнув до якомога виразнішого відбиття сучасності. Своє поетичне кредо він сформулював у вірші «За голубым кордоном тишины» з однойменної книги, що вийшла в 1979 р. Л. Вишеславський зосередив усю увагу на людині, на філософських і моральних проблемах епохи.

Важливе місце у творах митця належить природі. Поет був переконаний, що природа, мальовничі пейзажі сприяють глибокому осмисленню людиною свого життя («Запахи», «Пространство», «Листва десятки раз успела обветшать» та ін.).

До збірки «За голубым кордоном тишины» ввійшов і лірико-філософський щоденник «Сковородиновский круг», написаний прозою та віршами. Українською мовою «Сковородинівське коло» було видано окремою книгою в 1997 р. У ній автор відтворив подорож місцями, якими колись мандрував Г. Сковорода. Основою оповіді

[1] Радуга. – 1978. – № 6. – С. 158.

стали «уроки», які Л. Вишеславський з дитячих років брав у філософській спадщині мандрівного поета-філософа, що збагатили його творчість нев'янучою народною мудрістю, залучили до глибокого пізнання світу та його найвищої цінності – людини.

Велику увагу приділяв Леонід Миколайович художньому перекладу. Він вибирав поезії вітчизняних авторів, дуже не схожих між собою за своїми естетичними уподобаннями та творчою індивідуальністю. Твори Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, П. Тичини, М. Рильського, В. Сосюри, М. Бажана, А. Малишка, І. Муратова, Л. Первомайського, М. Стельмаха в інтерпретації Л. Вишеславського російською мовою було опубліковано в російськомовних періодичних виданнях, видано окремими книжками.

Значну частину свого творчого життя Леонід Миколайович присвятив критичній та науковій роботі. Він писав рецензії на прозові та поетичні твори, рукописи, монографії, кандидатські дисертації, літературні студії. Ця сфера його діяльності має значну історичну та літературну цінність. У рецензіях Л. Вишеславського знайшов відображення літературний процес в Україні XX ст. Оскільки поет сам брав активну участь у цьому процесі, то нерідко сторінки його рецензій перетворювалися на яскраві спогади.

Як великий майстер поетичного слова Леонід Миколайович багато працював із молоддю. Він створив поетичну студію «Зеркальная гостиная» (1994), де спілкувався з поетами-початківцями, колегами по перу. Метр максимально доброзичливо та вимогливо закликав поетичну молодь невпинно працювати над словом, підвищувати свій рівень. Багатьом із них допоміг знайти свою дорогу в літературі.

Надзвичайно багато часу поет присвятив популяризації поезії серед читачів на численних літературних вечорах у бібліотеках, клубах, мистецьких та навчальних закладах, на радіо, телебаченні, на зустрічах у різних куточках України, Радянського Союзу.

Завжди вагоме місце у творчості Л. Вишеславського посідала тема любові до України, її природи, до талановитих людей, до культури, мови. Деякі з віршів, написаних російською мовою, мають українські назви («Мова», «Ожеледь» та ін.). М. Рильський, який переклав українською вірш Л. Вишеславського «Мова», сказав, що це «захоплений гімн українській мові».

Останньою книгою Леоніда Миколайовича була «Українська сповідь». Вірші, що ввійшли до неї, сприймаються як органічні в художній системі поета, відповідають стилю його мислення:

Струмочок крові десь на небокраї:
порізавсь вечір серпнем, як серпом,
і верби тихо, як пташині зграї,
повільно ронять пір'я над ставком.
Мені яснiють в далях неозорих
чагарники і колихання трав;
насправді я, можливо, роси-зорі
ще на світанку в душу назбирав.

(«Світанок»)

Написана українською мовою, збірка стала свідченням самоідентифікації автора з Україною, з її народом, історією, культурою, мовою:

Україна, де сонце і морок,
де жита від села до села,
кров'ю, працею, голодомором
і дитинства чаруючим колом
наче Всесвіт крізь мене пройшла.
Хуртовим, скаженіючим злетом
йшов за роком розбурханий рік...
Називався я радянським поетом,
називався я російським поетом,
та назвався українським навік!

(«У селі слобожанським»)

Проживши майже ціле XX ст., Л. Вишеславський перетнув поріг наступного, XXI ст. Понад 60 років він привертав увагу читачів, критиків, літературної громадськості своєю поетичною творчістю, а також як перекладач, публіцист, критик та літературознавець. Широке й заслужене визнання лірики Л. Вишеславського стало підставою для нагородження поета премією ім. П. Г. Тичини «Чуття єдиної родини» та Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка.

Людина світлого розуму, великого поетичного таланту, патріот України, Л. Вишеславській у віці 88 років загинув від безжальної руки бандита. 20 грудня 2002 р. після урочистого засідання Миколаївського земляцтва ввечері він пішов додому, але не дійшов: Леоніда Миколайовича знайшли на околиці Києва травмованого і непритомного. 26 грудня його серце зупинилося.

На початку поетичного становлення наставником Л. Вишеславського був поет Г. Пєтников, який разом з В. Хлєбниковим написав антивоєнну поему «Воззвание председателей Земного Шара». Вони відчули відповідальність за порятунок людства, що гинуло у смерчі Першої світової війни, і оголосили себе керманичами планети. Жартівливий задум коронації Хлєбникова у Харкові на звання Голови Земної Кулі належав С. Єсенін-у. Після смерті Хлєбникова цю посаду успадкував Г. Пєтников, котрий, у свою чергу, передав титул Л. Вишеславському – митцю, який відчував відповідальність перед народом та мистецтвом. Так поет одержав у спадок цілу планету, а в 1979 р. – ще одну: його іменем було названо малу планету – астероїд № 2953 – «Вишеславія».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основні видання творів Л. Вишеславського

Твори російською мовою

Избранные произведения : в 2 т. / Л. Н. Вышеславский ; вступ. ст. И. Драча. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 1–2.

Избранное : стихи и поэмы / Л. Н. Вышеславский ; вступ. ст. Н. Ушакова. – М. : Худож. лит., 1983. – 382 с. : 1 л. портр.

Избранное : стихотворения, проза / Л. Н. Вышеславский ; сост. И. Вышеславская ; предисл. П. Осадчука. – К. : Етнос, 2008. – 634 с. : портр. – (Бібліотека Шевченківського комітету). – ISBN 966-522-230-3.

Избранное (1987–2002) / Л. Н. Вышеславский ; сост. Г. Вышеславский [и др.] ; предисл. Н. Мазепы. – К. : Видавн. дім Д. Бураго, 2004. – 268 с. ; 9 л. фотоил. – ISBN 966-96280-3-2.

Близкая звезда : лирика / Л. Н. Вышеславский. – К. : Дніпро, 1987. – 262 с. : ил.

Ветвистое дерево : стихи / Л. Н. Вышеславский ; предисл. М. Рыльского. – К. : Дніпро, 1969. – 211 с. ; 1 л. портр.

Глоток времени : новые стихи / Л. Н. Вышеславский. – К. : Рад. письм., 1970. – 71 с. : ил.

Гончарный круг : стихи / Л. Н. Вышеславский. – К. : Рад. письм., 1964. – 127 с. : 1 л. портр.

Единство земли : кн. путешествий / Л. Н. Вышеславский. – К. : Рад. письм., 1958. – 65 с.

За голубым кордоном тишины : стихи / Л. Н. Вышеславский. – М. : Совет. писатель, 1979. – 128 с. : ил.

Звездные сонеты / Л. Н. Вышеславский. – М. : Совет. писатель, 1962. – 103 с.

Звездные сонеты и земные строфы : стихи / Л. Н. Вышеславский. – К. : Дніпро, 1980. – 342 с. : ил.

Карадагские монологи / Л. Н. Вышеславский. – К. : Видавн. дім Д. Бураго, 2010. – 46 с. : ил. – ISBN 978-966-489-056-1.

Колокола сквозь листья : стихи / Л. Н. Вышеславский. – М. : Правда, 1989. – 32 с. – (Библиотека «Огонек»).

Лирика и героика / Л. Н. Вышеславский ; предисл. С. Крыжановского. – К. : Держлітвидав УРСР, 1957. – 337 с.

Лоно / Л. Н. Вышеславский. – М. : Совет. писатель, 1972. – 135 с. : ил. – (Книга новых стихов).

Мои известия : кн. лирики / Л. Н. Вышеславский ; вступ. ст. М. Рыльского. – К. : Гослитиздат УССР, 1962. – 187 с. : 1 л. портр.

Молодость мира : стихи. – К. : Рад. письм., 1987. – 151 с. : портр.

На крутизне земных путей / Л. Н. Вышеславский. – К. : Изд. дом Д. Бураго, 2011. – 63 с. : ил. – ISBN978-966-489-082.

Николаевская колыбель : стихи о родном городе / Л. Н. Вышеславский. – К. : Голов. спец. ред. л-ри мовами нац. меншин України, 2000. – 94 с. – (Багатомовна поезія України). – ISBN 966-522-067-5.

Основа : избранное : в 2 т. / Л. Н. Вышеславский ; вступ. ст. Н. Мазепы. – К. : Дніпро, 1974. – Т. 1–2.

Письма Л. Н. Вышеславского И. Т. Куприянову / Л. Н. Вышеславский. – Запорожье : Полиграф, 2005. – 35 с. : ил. – ISBN 966-375-012.

Разнолетье : стихи / Л. Н. Вышеславский. – М. : Худож. лит., 1964. – 239 с. : 1 л. ил.

Садовник : стихи / Л. Н. Вышеславский. – М. : Совет. писатель, 1968. – 123 с.

Селигерская синь / Л. Н. Вышеславский ; сост. И. Вышеславская. – К. : Изд. дом Д. Бураго, 2008. – 87 с. : ил. – ISBN 978-966-8188-98-5.

Сковородиновский круг : стихи / Л. Н. Вышеславский. – К. : Молодь, 1980. – 71 с. : ил.

Сон бытия : стихи / Л. Н. Вышеславский ; пер. П. Осадчук, L. Durin ; сост. Л. Н. Вышеславский. – К. : Рад. письм., 1981. – 126 с. : ил.

Сонеты и баллады / Л. Н. Вышеславский. – К. : Дніпро, 1966. – 159 с.

Щедрость : стихи / Л. Н. Вышеславский. – К. : Рад. письм., 1960. – 106 с.

Твори українською мовою та у перекладах

Грунт : поезії різних років / Л. М. Вишеславський. – К. : Молодь, 1973. – 151 с.

Очі не мерзнуть : лірика / Л. М. Вишеславський ; пер. М. Карпенка. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2000. – 79 с. : іл.

Сковородинівське коло / Л. М. Вишеславський ; пер. Р. Третьяков, Ю. Стадниченко ; вступ. ст. І. Вишеславської. – К. : Видавн. дім Д. Бураго, 2008. – 95 с. : іл. – ISBN 978-966-8188-96-1.

Стежки історії : зб. вибр. рец. / Л. М. Вишеславський ; уклад. і авт. передм. О. Д. Тіміргазін. – К. : Видавн. дім Д. Бураго, 2012. – 162 с. – Укр., рос.

Українська сповідь : поезії, проза / Л. М. Вишеславський ; передм. І. Драча. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2004. – 326 с. : фотоіл. – ISBN 966-7018-86-5.

Про Л. Вишеславського

Куприянов И. Леонид Вышеславский : очерк жизни и творчества / И. Куприянов. – К. : Рад. письм., 1984. – 199 с.

Куприянов И. Леонид Вышеславский / И. Куприянов // Русские советские писатели Украины. – К., 1991. – С. 11–41.

Кравченко А. Леонід Вишеславський / А. Кравченко // Літ. Україна. – 1989. – 23 берез.

Бондаренко С. Последний поэт из легендарного дома / С. Бондаренко // Киев. ведомости. – 2000. – 6 июля. – С. 13.

Костюк Л. Жизнь и смерть Леонида Вышеславского / Л. Костюк // Южная правда. – 2003. – 27 марта. – С. 5.

Вінграновський М. Зоряний час митця / М. Вінграновский // Літ. Україна. – 1983. – 8 груд.

Стативка Б. У всесвіті його поетична душа / Б. Стативка // Культура і життя. – 2004. – 17 берез. – С. 4.

Скрипник А. На планеті людей : про Леоніда Вишеславського / А. Скрипник // Київ. – 2007. – № 4. – С. 165–180.

Мазепа Н. В. «Українська сповідь» Леоніда Вишеславського / Н. В. Мазепа // Сл. і час. – 2004. – № 12. – С. 57–59.

Баланюк В. С. Леонід Вишеславський – перекладач української поезії / В. С. Баланюк // Вісн. Київ. славіст. ун-ту. Сер. Філологія. – К., 2003. – Вип. 16. – С. 145–152.

Кузьменко М. За рядками листів Леоніда Вишеславського до Максима Рильського / М. Кузьменко // Київ. старовина. – 2005. – № 5. – С. 140–145.

Вишеславський Леонід Миколайович [5(18).III.1914 – 26.XII.2002] //Українська літературна енциклопедія / редкол.: І. О. Дзеверін (відп. ред.) [та ін.]. – К., 1988. – Т. 1. – С. 312–313.

Вишеславський Леонід Миколайович [5(18).III.1914 – 26.XII.2002] // Шевченківські лауреати, 1962–2001 : енциклопед. довід. / авт.-упоряд. М. Г. Лабінський. – К., 2001. – С. 72–73.

Ілюстрації

Вишеславський Л. М. Альбом : люди і місця, що створили мене : [фотоальбом] / склав Л. М. Вишеславський за участі Г. А. Вишеславського // Українська сповідь : поезії, проза. – К., 2004. – С. 169–256.

Підготовлено С. Савченко

20 березня

Міжнародний день щастя

...ми народилися для
справжнього щастя і мандруємо до нього,
а життя наше – шлях, що тече, як річка.
Г. Сковорода [1]

У липні 2012 р. Генеральною Асамблеєю ООН прийнято рішення проголосити 20 березня Міжнародним днем щастя. При цьому в офіційній резолюції зазначено, що щастя – це одне з основоположних людських бажань. Тому світова спільнота, звернувши увагу на прагнення кожної особистості до благополуччя та добробуту, радить використовувати детермінанту щастя в контексті розвитку суспільства.

Щастя стосується кожного, незважаючи на складність і неоднозначність самого поняття. У тлумачному словнику української мови визначення слова «щастя» займає більше місця, ніж навіть слова «культура». Як аспект дослідження поняття «щастя» посідає одне з чільних місць у психології, соціології, політиці, економіці. А у філософських дослідженнях проблематика щастя подекуди є взагалі основоположною. Варто згадати слова великого українського філософа, відомого у світі саме завдяки роздумам про людське щастя, Г. Сковороди: «Немає солодшого для людини і немає потрібнішого, як щастя...». Ця дефініція може стати девізом у Міжнародний день щастя в 2014 р.

Цілеспрямовано досліджував щастя відомий політичний і громадський діяч, письменник В. Винниченко. Своєю «найбільшою спадщиною» та «висновком усього фізичного й духовного життя» він називав працю «Конкордизм: система будування щастя». У цій роботі В. Винниченко висловив свої абсолютні, беззаперечні переконання, що людській природі притаманні позитивні настрої: «Єдине, що ми маємо право констатувати з абсолютною певністю, – це те, що, незважаючи на всякі наші теоретичні розходження, ми всі (хочемо того, чи не хочемо) мусимо підлягати законові прагнення щастя».

Відомий український педагог А. Макаренко вважав, що за умов справедливого соціального устрою бути нещасним просто не можна. «Щастя зробиться нашим моральним зобов'язанням, інакше й бути не може при комунізмі. Нещастя може становити лише продукт поганої комуністичної моральності», – писав він у плані лекції «Коммунистическое воспитание и поведение»[2]. Такі погляди поділяли й незаангажовані комуністичною ідеологією вчені. Зокрема, Дж. Леббок, англійський археолог та етнограф, писав, що «існує не тільки щастя обов'язку, а й обов'язок щастя».

Дослідників щастя в сучасному світі не бракує. У XX ст. з'явилося багато книг з психології щасливої людини. Здебільшого це дослідження вчених із США. Так, американський психолог К. Роджерс вивів правила «красивого життя»: щасливі люди прагнуть жити теперішнім; довіряють власним почуттям та інтуїції, а не чужим авторитетам чи ідеям; щасливі люди творчо підходять до життя, завдяки чому здатні легко пристосовуватися до будь-яких умов.

Відомим у світі дослідником людського щастя є американський психолог А. Маслоу, який зазначав, що людина щаслива тільки тоді, коли займається своєю справою, захоплена діяльністю та повністю розкриває свій потенціал.

Виокремилася навіть спеціальна наука – позитивна психологія, засновником якої є американський психолог М. Селігман. У ній за мету досліджень взято розроблення шляхів і можливостей для людини досягти гідного життя та бути благополучними. Головними науковими питаннями стали, як і у філософії, операціоналізація та вимірювання щастя. Для вирішення цих завдань були створені нові мірила, наприклад, Шкала задоволеності життям Дінера, Шкала щастя Фордіса, афективний баланс Брендберна та ін. Після тривалих дискусій за умовне мірило щастя в позитивній психології було прийнято характеристику «суб'єктивного благополуччя», пов'язану із задоволеністю життям і позитивними емоціями.

---

[1] Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті: товариська розмова про душевний мир // Сковорода Г. С. Розмова про істинне щастя. – Х. : Прапор, 2002. – С. 131.

[2] Коммунистическое воспитание и поведение // Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. Т. 4 / сост.: М. Д. Виноградова, А. А. Фролов. – М. : Педагогика, 1984. – С. 339.

На початку XXI ст. слово «щастя» дедалі частіше почало з'являтися в публікаціях політичних, економічних та, звичайно, соціологічних досліджень.

Щастя народу як напрям державної політики було в центрі уваги ще за часів римських імператорів. Роздаючи продукти харчування та влаштовуючи циркові вистави, державні діячі Стародавнього Риму утримували владу, підвищуючи рівень задоволення життям у суспільстві. Влучною характеристикою таких відносин між владою і народом став вислів «хліба і видовищ» із твору римського поета-сатирика Ювенала.

Загальнодержавна орієнтація на те, щоб громадяни відчували себе щасливими, є частиною доктрини англійського соціолога та правознавця XIX ст. І. Бентама. Він був одним із перших та залишається найвідомішим із теоретиків «феліцитарної політики» (від лат. *felicitas* – щастя).

З-поміж сучасних «щастєзнавців» світу відомим є Р. Вінховен, професор з нідерландського університету ім. Еразма Роттердамського, котрий у своїх численних працях також дійшов висновку, що щастя людей, так само як і економічний добробут або фізичне здоров'я, має стати частиною державної політики. З 2000 р. з ініціативи Р. Вінховена виходить спеціальне періодичне видання – «Журнал досліджень щастя», в якому оприлюднюються рейтинги держав за ступенем «щасливості» громадян.

Використовуючи популярний серед науковців міждисциплінарний підхід, від філософії щастя, психології щастя, теорії феліцитарної політики можна побудувати міст до економіки щастя. Незважаючи на величезну кількість матеріалів із цього питання в зарубіжних інформаційних джерелах, в українських виданнях «економіка щастя» майже завжди пишеться в лапках, що ставить під сумнів науковість визначення. Частіше зустрічається термін «суб'єктивне благополуччя» (subjective well-being). Варто наголосити, що саме економічні показники були поштовхом до підвищення уваги до щастя.

У рамках концепції «економіка щастя» проводяться найрізноманітніші дослідження та, зокрема, спроби вимірювання щастя або суб'єктивного благополуччя науковими методами. Традиційно більшість економістів вимірювали добробут таким показником, як валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення. Але стало очевидним, що зростання ВВП не гарантує відчуття задоволеності життям у населення, тому його не можна ототожнювати з розвитком. Як альтернативу ВВП було запропоновано Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП). Це мірило, розроблене пакистанським економістом Махбубом ель Хаком у 1990 р., використовується ООН для щорічного звітування. Крім доходів, ІРЛП враховує рівень освіти, тривалість життя, ресурсно-екологічну складову країни, прогрес у науці тощо. Але ІРЛП вимагає складних і тривалих розрахунків. Таким чином учені дійшли висновку, що вимірювати щастя доцільніше якісними показниками, а не кількісними.

Ідея вимірювати ефективність держави показником Валового національного щастя (ВНЩ) належить королю Бутану Джігме Сінг'є Вангчуку, який запровадив поняття ВНЩ як неофіційну державну філософію ще в 1972 р. До речі, саме представники королівства Бутан виступили з пропозицією відзначати Міжнародний день щастя, що одноголосно підтримали всі 193 члени Генеральної Асамблеї ООН.

Повертаючись до ґрунтовних економічних досліджень в галузі економіки щастя, необхідно згадати про т. зв. парадокс Істерліна.

У 1974 р. американський економіст, професор Р. Істерлін опублікував працю під назвою «Чи може економічне зростання покращити долю людини? Деякі емпіричні докази», в якій обґрунтовував теорію, що високий рівень життя в певний час у конкретній країні обов'язково приводить до більшого задоволення життям порівняно з біднішими країнами. Але подальше поступове або бурхливе зростання добробуту нації не супроводжується аналогічним підвищенням рівня щастя громадян. Причому це справедливо як для розвинених країн, так і для країн, що розвиваються. Висловлюючись просто, багаті люди щасливіші, ніж бідні, але зростання доходів не приводить до підвищення рівня щастя.

Ця теорія дістала назву «парадокс Істерліна» і мала великий резонанс серед дослідників. При цьому неодноразово піддавалася критиці та перевіркам різними науковими групами. Так, на початку 2013 р. на сторінках Journal of Personality and Social Psychology [1] (США) було опубліковано дослідження, яке мало за мету спростувати «парадокс Істерліна». У підсумку виявилося, що зростання й без того високих доходів впливатиме на рівень щастя, однак лише за умови, що прагнення і бажання людини не збільшуватимуться швидше, ніж її прибутки. Тобто, якщо заробляти багато, не варто прагнути заробляти ще більше.

[1] Доступний через Інтернет на сайті Американської психологічної асоціації. Режим доступу: http://www.apa.org/pubs/journals/psp/

Узагальнювальні висновки буквально такі: індивід має бути оптимістом, не прагнути надмірних висот, і тоді, заробляючи багато, можна відчути себе щасливим. Проте це не спростування «парадокса Істерліна», а його підтвердження. Так само, як і підтвердження слів Г. Сковороди: «...Я не кажу, що щаслива людина не може відправляти високого звання чи жити у веселій стороні або користуватися багатством, а тільки кажу, що не чином, не стороною, не багатством людина щаслива...» [1].

На доказ неабиякого інтересу вчених усього світу до питань щастя у 2006 р. експерти британського аналітичного центру New Economics Foundation розробили методику розрахунку індексу планетарного щастя – Happy Planet Index. В український пресі цей показник називають Міжнародним індексом щастя. За мірила взято показники добробуту, тривалості життя та екологічної ситуації.

Для розрахунку Міжнародного індексу щастя було використано декілька складових. Зокрема, результати світового соціологічного дослідження Gallup World Poll, методика якого складалася з ряду опитувань у різних країнах їх мешканців, котрі оцінювали власний добробут за шкалою від 0 до 10 балів. Дані про тривалість життя – один із показників здоров'я населення – було взято з оприлюдненого ООН звіту про розвиток людського потенціалу. Екологічний показник, який відображає використані ресурси, кількість землі, щільність населення й інші характеристики розробив Світовий фонд дикої природи (WWF).

У вступній статті «Доповіді про світове щастя» (2012; режим доступу: http://issuu.com/earthinstitute/docs/world-happiness-report) зазначається: «Індекс ставить в основу вимірювання сучасне та майбутнє благополуччя людства. При цьому Індекс доводить дещо, що ми маємо інстинктивно розуміти і без нього: прогрес – це не тільки багатство».

У найновіший список за 2012 р. увійшла 151 держава. Україна серед них – на сотому місті. Це не найкращий показник, але США займає 105-у позицію, а Об'єднані Арабські Емірати – 130-у (режим доступу: http://databank.worldbank.org/data/download/GNIPC.pdf).

За розрахунками Світового банку в 2012 р., Люксембург мав ВВП близько 76 960 умовних грошових одиниць, проти українських трьох із половиною тисяч, але посідав 138-му позицію в Міжнародному індексі щастя (www.happyplanetindex.org).

В Україні також проводяться дослідження рівня щастя громадян. Зокрема, Київський міжнародний інститут соціології розмістив на своїй сторінці в Мережі матеріал «Динаміка відчуття щастя в Україні», в якому оприлюднено результати всеукраїнських опитувань громадської думки. Так, у 2011 р. щасливими себе відчували 63% респондентів, у 2012-му – 53%, а в 2013-му – 56%. Тобто рівень щастя знизився в період з 2010-го по 2012 р. і практично не змінився в 2013-му (режим доступу: http://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=182&page=1).

В Україні досить розвинені традиції, що підтримують рівень задоволеності життям. Наприклад, велике значення надається дружбі – це дозволяє людині долати почуття самотності, відчувати себе потрібною. Повага до батьків, що культивується в суспільстві, формує сентиментальні настрої, дозволяє визначити головне та другорядне в житті. Взагалі інститут родини в нашій країні зберіг найвищий статус. Зацікавленість в освіті, любов до книги є традиційними шляхами до розуміння самого себе і навколишнього світу. Також українцям притаманна така риса, як щедрість. Підтвердженням цього є, наприклад, те, що мало не на всі свята календарного року в Україні заведено дарувати подарунки. За клопотами, пов'язаними з їх пошуками, за самим процесом дарування криється особлива мета – порадувати ближнього.

В народі про тих, хто нарікає на долю, не помічаючи приводів для щастя, кажуть, що вони гнівлять Бога. Щасливою є людина, яка досягла гармонії з собою, сприяє позитивному настрою навколишніх.

Відзначення Міжнародного дня щастя є гарним приводом нагадати просту істину: щастя – невід'ємна частина соціальної реальності, життя кожної людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Счастье: целостный подход к развитию : резолюция 65-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН [Электронный ресурс]. – Текст. дан. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/65/309 (дата обращения: 29.08.2013). – Загл. с экрана.

Винниченко В. К. Конкордизм: система будування щастя : [етико-філос. трактат] / В. К. Винниченко ; [відп. ред. Ю. Буряк ; передм. Т. І. Гундорової]. – К. : Укр. письм., 2011. – 342 с.

[1] Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті: товариська розмова про душевний мир // Сковорода Г. С. Розмова про істинне щастя. – Х. : Прапор, 2002. – С. 140.

Сковорода Г. С. Розмова про істинне щастя / Г. С. Сковорода ; пер. укр. мовою, прим. В. О. Шевчук. – Х. : Прапор, 2002. – 280 с.

Гвортні Д. Д. Що кожен має знати про економіку та добробут / Д. Д. Гвортні, Р. Л. Страуп ; Ін-т демократії ім. Пилипа Орлика. – К. : Укр. книга, 1999. – 134 с.

Малтус Т. Р. Дослідження закону народонаселення, або Погляд на те, як він впливав і як впливає нині на людське щастя з оглядом наших перспектив на майбутнє усунення або пом'якшення спричинюваного ним зла / Томас Роберт Малтус ; упорядкув. і передм. Д. Вінч ; [пер. з англ. В. Шовкун]. – К. : Основи, 1998. – 535 с. – На обкл. назва: Дослідження закону народонаселення.

Бондар Л. В. Філософія щастя: ціннісно-праксеологічний аспект : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Бондар Л. В. ; ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». – Одеса, 2013. – 17 с.

Бондар Л. В. Цінність як детермінанта щастя у філософсько-освітньому дискурсі // Наук. пізнання: методологія та технологія / ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». – Одеса, 2011. – № 1. – С. 9–14.

Гусак Н. І. Щастя в етичній концепції «конкордизму» Володимира Винниченка : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.07 / Н. І. Гусак ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1999. – 19 с.

Демченко Т. И. Экономика счастья: новый взгляд на проблему человеческого развития // Вісн. Міжнар. слов'ян. ун-ту. Серія «Економічні науки». – Х., 2011. – Т. 14, № 2. – С. 75–82.

Калошин В. Ф. Позитивне мислення: щастя, здоров'я, успіх : [навч. посіб.] / В. Ф. Калошин. – Х. : Основа, 2008. – 256 с. – (Бібліотека журналу «Управління школою» ; вип. 4).

Кушерець В. І. Щастя як обов'язок людини : матеріали до лекції / В. І. Кушерець ; Т-во «Знання» України. – К. : Знання, 2012. – 15 с.

Макаренко А. С. Коммунистическое воспитание и поведение // Пед. соч. : в 8 т. Т. 4. / А. С. Макаренко ; сост.: М. Д. Виноградова, А. А. Фролов. – М., 1984. – С. 322–343.

Ніснер В. Б. Щастя як педагогічна категорія в історії вітчизняної освіти і виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ніснер В. Б. ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 18 с.

Спенсер Г. Социальная статистика : излож. соц. законов, обуславливающих счастье человечества : адаптир. пер. / Герберт Спенсер ; [вступ. ст. М. И. Бойченко]. – К. : Гама-Принт, 2013. – 483 с.

Чепурных М. Индексы счастья: опыт Запада : (социол. обзор) / М. Чепурных. // Теория и практика общественного развития. – Краснодар, 2012. – № 9. – С. 65–72. – Сведения доступны также по Интернету: http://teoria-practica.ru/-9-2012/sociology/chepurnykh.pdf.

Чепурных М. Н. Теоретический анализ основных научных подходов к изучению феномена счастья // Вестн. Рос. гос. гуманитар. ун-та. Серия «Социология». – М., 2012. – Вып. 2. – С. 222–231.

Амосов Н. М. Книга о счастье и несчастьях : дневник с воспоминаниями и отступлениями / Н. М. Амосов.– М. : Молодая гвардия,1984. – 287 с.

Електронні ресурси

Прокопишин Т. Як виміряти щастя? Українці займають 100-е місце у світовому рейтингу [Електронний ресурс] // Вголос : щоденна інтернет-газета. – 2012. – 2 верес. – Текст. дані. – Режим доступу: http://vgolos.com.ua/economic/250.html (дата звернення: 02.08.2013). – Назва з екрана.

Фрумкин К. Политическая экономия счастья [Электронный ресурс] // Новая газета. – 2012. – № 2. – Текст. дан. – Режим доступа: http://www.novayagazeta.ru/comments/50417.html (дата обращения: 03.08.2013). – Загл. с экрана.

World Happiness Report [Electronic resource] / ed. by John Helliwell, Richard Layardand, Jeffrey Sachs. – Text&graphics. – London : New Economics Foundation, 2012. – Mode o faccess: http://www.earth.columbia.edu/sitefiles/file/Sachs%20Writing/2012/World%20Happiness%20Report.pdf (дата звернення: 03.08.2013). – Title from screen.

Київський міжнародний інститут соціології : соціол. та маркетингові дослідж. [Електронний ресурс] : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – К., 2013. – Режим доступу: http://www.kiis.com.ua (дата звернення: 04.08.2013). – Назва з екрана.

Підготовлено Л. Рогальчук

Квітень

Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Нд
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30				

У квітні в поле вирушай, козаче, вже весна соком плаче.

Ластівка в квітні день починає, а соловей кінчає.

Квітень красний квітками, а жовтень – пирогами.

У березні зі стріх капле, а у квітні травицею пахне.

Квітень

Квітів, квітів –
як море безкрає:
сині, білі, червоні цвітуть.
Першотравню весна вистеляє
дорогими прикрасами путь.

Віє вітер із теплого моря,
чайка струшує воду з крила...
Світлі дні, тихі ранки прозорі...
Квітень – місяць квіток і тепла.

А. М'ястківський[1]

[1]М'ястківський А. Квітів, квітів...[Електронний ресурс] / / Бібліотека-філія № 8 Світловодської ЦМБС : [блог]. – Текст. і граф. дані. – Світловодськ, 2012. – Режим доступу: http: / / svit-8.blogspot.com / 2012 / 04 / blog-post.html (дата звернення 24.09.2013). – Назва з екрана.

1

День сміху

Неофіційне свято. Відзначається за традицією

Міжнародний день птахів

Відзначається щорічно з 1906 р. з дня підписання Міжнародної конвенції про охорону птахів

90 років від дня народження **Олексія Євдокимовича Сидорова** (1924–2001), українського живописця

75 років від дня народження **Вадима Володимировича Смогителя** (1939), українського композитора

75 років від дня народження **Івана Семеновича Юзюка** (1939), українського диригента, педагога

2

Всесвітній день поширення інформації про проблему аутизму

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/62/139 від 21.01.2008 р.

180 років від дня народження **Івана Артамоновича Тютчева** (1834–1893), українського і російського хіміка і кристалографа

120 років від дня народження **Юрія (Георгія) Михайловича Стабового** (1894–1968), українського кінорежисера

75 років від дня народження **Іона Теодосійовича Георгіце** (1939), молдавського поета

3

380 років від дня народження **Станіслава Яна Яблоновського** (1634–1702), польського воєначальника та політичного діяча

75 років від дня народження **Олега Івановича Цигилика** (1939), українського хорового диригента, педагога

4

Міжнародний день просвіти з питань мінної небезпеки та допомоги в діяльності щодо розмінування

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/60/97 від 08.12.2005 р.

230 років від дня народження **Зоріана Доленги-Ходаковського** [справж. – Адам Чарноцький (1784–1825)], польського і українського фольклориста, етнографа та археолога

130 років від дня народження **Володимира Даниловича Манзія** (1884–1954), українського режисера

110 років від дня народження **Олександра Миколайовича Афіногенова** (1904–1941), російського драматурга

100 років від дня народження **Миколи Лемика** (1914–1941), українського політичного діяча, члена ОУН

5

210 років від дня народження **Матіаса Якоба Шлейдена** (1804–1881), німецького ботаніка

125 років від дня народження **Євгена Івановича Катоніна** (1889–1984), українського архітектора

120 років від дня народження **Дмитра Івановича Чижевського** (1894–1977), українського славіста, філософа та громадського діяча

80 років від дня народження **Івана Миколайовича Сколоздри** (1934–2008), українського художника, працюючого в техніці декоративного малярства на склі

6

День геолога

Відзначається відповідно до Указу Президента України № 110/95 від 7 лютого 1995 р. щорічно у першу неділю квітня

125 років від дня народження **Івана Опанасовича Соколянського** (1889–1960), українського педагога, спеціаліста з питань тифлосурдопедагогіки

110 років від дня народження **Ярослава Івановича Стешенка** (1904–1939), українського бібліографа

80 років від дня народження **Лесі Михайлівни Клименко** (1934–2012), української поетеси

80 років від дня народження **Віктора Вікторовича Смирнова** [справж. – Смирнов-Голованов (1934–2013)], російського і українського артиста балету і балетмейстера

7

Благовіщення Пресвятої Богородиці

Всесвітній день здоров'я

Відзначається щорічно в день набуття чинності Статуту ВООЗ WHA /A.2/ Res.35, 1948 р.

Міжнародний день пам'яті про геноцид в Руанді

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/58/234 від 23.02.2004 р. У квітні 2014 р. виповнюється 20 років від початку геноциду в африканській країні Руанда, коли загинуло понад 800 тисяч людей. Ці події вважаються одним з найжахливіших випадків геноциду в світі.

175 років від дня народження **Володимира Маркіяновича Шашкевича** (1839–1885), українського письменника, перекладача, публіциста, громадсько-політичного діяча

110 років від дня народження **Зої Хомівни Коцюбинської-Єфіменко** (1904–1984), українського літературознавця

8

Собор Архангела Гавриїла

70 років від часу проведення (1944) Кримської наступальної операції в період Великої Вітчизняної війни (08.04.–12.05)

140 років від дня народження **Михайла Андрійовича Коссака** (1874–1948), українського композитора і диригента

110 років від дня народження **Джона Річарда Хікса** (1904–1989), англійського економіста, лауреата Нобелівської премії в галузі економіки (1972)

75 років від дня народження **Івана Миколайовича Гаврилова** (1939), українського архітектора

9

220 років від дня народження **Теобальда Бема** (1794–1881), німецького майстра музичних інструментів, композитора та музиканта, винахідника сучасної флейти

10

75 років від дня народження **Бориса Івановича Савченка** (1939), українського кіноактора і режисера

11

Міжнародний день визволення в'язнів фашистських концтаборів

Відзначається щорічно за ініціативою ООН в день, коли в'язні концтабору Бухенвальд почали інтернаціональне повстання проти гітлерівців

70 років від дня визволення (1944) міст Одеси та Керчі від фашистських окупантів під час Великої Вітчизняної війни

160 років від дня народження **Марії Гаврилівни Савіної** (1854–1915), російської актриси

75 років від дня народження **Анатолія Степановича Ткача** (1939), українського живописця

12

Міжнародний день польоту людини в космос

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/65/271 (пр. рез. A/65/L.67) від 07.04.2011 р.

Всесвітній день авіації і космонавтики

Відзначається щорічно за рішенням Міжнародної авіаційної федерації (ФАІ)

День працівників ракетно-космічної галузі України

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 230/97 від 13.03.1997 р.

130 років від дня народження **Отто Фріца Майєргофа** (1884–1951), німецького біохіміка, лауреата Нобелівської премії в галузі фізіології та медицини (1922)

125 років від дня народження **Василя Феофановича Седляра** (1889–1937), українського живописця

13

Вхід Господній у Єрусалим. Вербна неділя

70 років від дня визволення (1944) м. Сімферополя від фашистських окупантів під час Великої Вітчизняної війни

90 років від дня народження **Марії Федорівни Харченко** (1924), української актриси

80 років від дня народження **Олени Григорівни Бучинської** (1934–1992), української співачки і педагога

14

270 років від дня народження **Дениса Івановича Фонвізіна** [1744 (1745) – 1792], російського письменника, зачинателя російської соціальної комедії

15

70 років від дня визволення (1944) м. Тернополя від фашистських окупантів під час Великої Вітчизняної війни

170 років від дня народження **Теофіла Дорофійовича Копистинського** (1844–1916), українського живописця

140 років від дня народження **Йоханнеса Штарка** (1874–1957), німецького фізика, лауреата Нобелівської премії у галузі фізики (1919)

100 років від дня народження **Вадима Кириловича Стеценка** (1914–1984), українського скрипаля, композитора, музикознавця, педагога

16

170 років від дня народження **Анатоля Франса** [справж. – Анатоль Франсуа Тібо (1844–1924)], французького письменника

160 років від дня народження **Йосипа Варфоломійовича Шевченка** [псевд. – І. Гріненко (1854 – до 1900)], українського поета і перекладача

140 років від дня народження **Осипа Осиповича Доорохольського** (1874–1900), українського поета

140 років від дня народження **Тадеуша Обмінського** (1874–1932), українського і польського архітектора

125 *років від дня народження* **Чарльза Спенсера Чапліна** *(1889–1977), американського актора, кінорежисера, сценариста, продюсера*

90 років від дня народження **Костянтина Сергійовича Тернового** (1924–1997), українського ортопеда-травматолога

80 років від дня народження **Андрія Петровича Джуня** (1934), українського архітектора

75 років від дня народження **Миколи Івановича Компанця** (1939), українського графіка

17

130 років від дня народження **Василя Васильовича Каменського** (1884–1961), російського поета, письменника

125 років від дня народження **Миколи Олександровича Тюленєва** (1889–1969), українського вченого-агромеліоратора

120 років від дня народження **Микити Сергійовича Хрущова** (1894–1971), державного і партійного діяча Радянського Союзу

120 років від дня народження **Бориса Васильовича Щукіна** (1894–1939), російського актора

18

Страсна п'ятниця

Міжнародний день пам'яток і визначних місць

Відзначається щорічно з 1984 р., заснований Асамблеєю Міжнародної ради з питань охорони пам'яток і визначних місць (ІКОМОС) при ЮНЕСКО

День пам'яток історії та культури

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1062/99 від 23.08.1999 р.

250 років від дня народження **Івана Михайловича Долгорукого** (1764–1823), російського поета і мемуариста, князя

160 років від дня народження **Миколи Федоровича Сумцова** (1854–1922), українського фольклориста, етнографа, літературознавця і громадського діяча

140 років від дня народження **Івани Брлич-Мажуранич** (1874–1938), хорватської письменниці

110 років від дня народження **Ігоря Петровича Єрьоміна** (1904–1963), російського літературознавця

90 років від дня народження **Ювеналія Петровича Зайцева** (1924), українського гідробіолога

19

День довкілля

Відзначається відповідно до Указу Президента України № 855/98 від 06.08.1998 р. щорічно у третю суботу квітня

180 років від дня народження **Григорія Григоровича Мясоєдова** (1834–1911), російського живописця

110 років від дня народження **Кирила Федоровича Стародубова** (1904–1984), українського вченого в галузі металургії, металознавства і термічної обробки металів

190 років від дня смерті **Джорджа Ноела Гордона Байрона** (1788–1824), англійського поета, одного із основоположників європейського романтизму

20

Світле Христове Воскресіння. Великдень

125 років від дня народження **Петра Шекерика-Дониківа** (1889 – ?), письменника, українського громадсько-політичного діяча

125 років від дня народження **Вільгельма Мар'яновича Яблонського** (1889–1977), українського трубача і педагога

110 років від дня народження **Георгія Михайловича Нелєппа** (1904–1957), російського співака

110 років від дня народження **Тараса Михайловича Слабченка** (1904–1937), українського історика

110 років від дня народження **Олександра Івановича Целікова** (1904–1984), російського вченого в галузі металургії

100 років від дня народження **Олекси Миколайовича Новицького** (1914–1992), українського поета, перекладача

90 років від дня народження **Георгія Георгійовича Чернявського** (1924–1981), українського живописця

75 років від дня народження **Андрія Андрійовича Алексика** (1939), українського співака

21

190 років від дня народження **Рафаела Давидовича Еріставі** (1824–1901), грузинського письменника, етнографа і громадського діяча

130 років від дня народження **Володимира Івановича Золденка-Круглова** (1884–1971), українського співака

100 років від дня народження **Володимира Андрійовича Данченка** (1914–1967), українського актора

90 років від дня народження **Євгена Івановича Червонюка** (1924–1982), українського співака і педагога

22

Міжнародний день Матері-Землі

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/63/278 від 22.04.2009 р.

290 років від дня народження **Іммануїла Канта** (1724–1804), німецького філософа

160 років від дня народження **Анрі Лафонтена** (1854–1943), бельгійського політичного діяча і захисника миру, лауреата Нобелівської премії миру (1913)

130 років від дня народження **Терентія Петровича Юри** (1884–1973), українського актора

110 років від дня народження **Олексія Леонардовича Кундзіча** (1904–1964), українського письменника

110 років від дня народження **Роберта Оппенгеймера** (1904–1967), американського фізика

90 років від дня народження **Анатолія Леонідовича Насєдкіна** (1924–1994), українського живописця

75 років від дня народження **Анатолія Григоровича Михайленка** (1939–2007), українського письменника, журналіста

23

Всесвітній день книги та авторського права

Відзначається щорічно відповідно до рішення 28-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО від 15.11.1995 р.

450 *років від дня народження* **Вільяма Шекспіра** *(1564–1616), англійського драматурга і поета доби Відродження*

210 років від дня народження **Марії Тальйоні** (1804–1884), італійської балерини

130 років від дня народження **Івана Івановича Шмальгаузена** (1884–1963), російського і українського біолога, зоолога, теоретика еволюційного вчення

125 років від дня народження **Івана Миколайовича Берсенєва** [справж. – Павлищев (1889–1951)], російського актора і режисера

24

День пам'яті жертв трагедії вірменського народу

Відзначається щорічно відповідно до Постанови Верховної Ради АР Крим №1322-4/05 від 19.05.2005 р.

125 років від дня народження **Йосипа Григоровича Грішашвілі** [справж. – Мамулаїшвілі (1889–1965)], грузинського поета і літературознавця

25

110 років від дня народження **Іллі Миколайовича Голенищева-Кутузова** (1904–1969), російського літературознавця і перекладача

26

День Чорнобильської трагедії (1986)

Міжнародний день інтелектуальної власності

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної асамблеї Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), ухваленого у вересні 2000 р.

180 років від дня народження **Володимира Олексійовича Беца** (1834–1894), українського анатома і гістолога, педагога й громадського діяча

130 років від дня народження **Вадима Георгійовича Меллера** (1884–1962), українського художника театру

125 років від дня народження **Людвіга Йозефа Йоганна Вітгенштейна** (1889–1951), австрійського філософа і логіка

120 років від дня народження **Бориса Олексійовича Навроцького** (1894–1943), українського літературознавця

75 років від дня народження **Владислава Вацлавовича Дворжецького** (1939–1978), російського кіноактора

27

Всесвітній день споріднених міст

Відзначається щорічно в останню неділю квітня відповідно до рішення Всесвітньої федерації споріднених міст (ВФСМ)

125 років від дня народження **Арнульфа Еверланна** (1889–1968), норвезького поета

28

Всесвітній день охорони праці

Відзначається щорічно з 2003 р. з ініціативи Міжнародної організації праці (МОП)

День охорони праці

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 685/06 від 18.08.2006 р.

220 років від дня народження **Міклоша Йошіки** (1794–1865), угорського письменника

29

День пам'яті жертв застосування хімічної зброї

Відзначається щорічно відповідно до рішення 10-ї сесії Конференції держав – учасниць Організації заборони хімічної зброї С-10/5 від 11.11.2005 р.

160 років від дня народження **Жуля Анрі Пуанкаре** (1854–1912), французького математика, фізика і філософа

90 років від дня народження **Ганни Черінь** [справж. – Галина Іванівна Грибінська (1924)], української письменниці діаспори

30

Міжнародний день джазу

Відзначається щорічно відповідно до ініціативи ЮНЕСКО з листопада 2011 р.

150 років від дня народження **Юхана Лійва** (1864–1913), естонського письменника

Цього місяця виповнюється:

150 років від дня народження **Еліо Саля** (1864–1920), італійського скульптора, який жив і працював у Києві

16 квітня

«..Єдиний геній в кіно»

До 125-річчя від дня народження Ч. С. Чапліна (1889–1977)

Чаплін перший у нашій першій добі кіно
спричинився до того,
що розвага, яка називається кінематографом,
стала мистецтвом.
Л. Деллюк[1]

Чарльз Спенсер Чаплін – ім'я, яке без перебільшення відоме всьому світові. Не одне покоління глядачів сміялось і плакало, спостерігаючи на екрані витівки маленького кумедного чоловічка у незграбних величезних черевиках, куценькому піджачку і касторовому капелюсі, який смішно чимчикує вулицями великого міста. На нього чатують різні несподіванки і пригоди, не завжди веселі та приємні, втім він дивиться на нас з екрана своїми чорними, завжди сумними очима і усміхається лише кутиками вуст: подивіться довкола – життя прекрасне, бо в ньому завжди є місце любові, доброті, справедливості. Й назавжди врізається в пам'ять такий собі потішний клошар, маленький бродяга з великим серцем і загостреним почуттям власної гідності. Цей кінематографічний образ настільки органічний, що давно вже в глядацькому уявленні злився з ім'ям і особистістю його творця – найбільшого коміка в історії світового кінематографа, актора, сценариста, режисера, композитора і продюсера всіх своїх фільмів, який зумів розсмішити до сліз увесь світ.

«Я, Чаплін Чарльз Спенсер, син актора Чапліна, народився в Лондоні. Мій батько був чудовим коміком, мама співала в опереті, а пізніше – у вар'єте. Дитинство я провів у Лондоні, в Іст-Енді – районі бідняків», – так починається автобіографія митця, написана ним приблизно в 30-х рр. минулого століття [2]. Біографія коротка – лише сторінка-півтори, проте факти життя Чапліна, епізоди дитинства знаходять віддзеркалення у майбутніх кінострічках.

Саме дитячі роки сформували його як особистість, а сценки з життя лондонської бідноти стали канвою більшості фільмів. То були суворі роки випробувань. Коли помер батько, Чарлі не виповнилося й п'яти, а його зведеному брату Сіднею – дев'яти років. Заробітку матері не вистачало навіть на харчі, не те що на квартплату, тому хлопцям часто доводилося закидати на візок матраци, вузлики з нехитрим скарбом і мандрувати найбіднішими кварталами Лондона в надії знайти притулок. Чаплін згадував: «Стоячи біля вікна нашої злиденної квартирки, мама часто цілими годинами спостерігала за тим, що відбувалося на вулиці, і відтворювала жестами, мімікою, очима події. Спостерігаючи за матір'ю, я навчився не тільки виражати почуття за допомогою жестів і міміки, а й розуміти сутність людини... Вміння спостерігати за людьми – ось найголовніше і найцінніше, чого навчила мене мама; я почав спостерігати всі смішні дрібні риси людей і, імітуючи їх, примушував людей сміятися!» [3].

Голод і злидні довели Ханну Чаплін до тяжкої недуги, і її поклали в лікарню для бідних, а сини блукали містом у пошуках чогось їстівного, спали просто неба, аж доки їх не забрали до дитячого притулку. Зі спогадів голодного і нужденного дитинства черпав майбутній геній німого кіно сюжети для своїх фільмів. Маленький чоловічок із сумним поглядом – родом із дитинства Чарлі.

Першою школою для хлопця стала вулиця з її багатством характерів, образів, сюжетів, жанрових сценок: поважні купці та власники магазинів, миршаві клерки різних контор, жваві босоногі діти вулиці, суворі докери, легковажні заїжджі матроси, горласті точильники кухонних ножів. Яке розмаїття міміки, жестів, реплік! Життя лондонських вулиць було різноманітним і повчальним, до того ж розвинуло в майбутньому коміку почуття особливого англійського гумору. На цих вулицях, звісно, й пройшли перші акторські виступи Чарлі – він

[1] Цит. за вид.: Чаплін Ч. С. Моя біографія. – К. : Мистецтво, 1989. – С. 44.
[2] Крижанівський Б. Великі митці кіно. – К., 1990. – С. 66.
[3] Цит. за газ.: Молодь України. – 2002. – 24 груд. – С. 12.

смішив людей, заробляючи на прожиття. Саме тут зустрівся зі шкільним учителем Джексоном, організатором дитячого танцювального ансамблю «Вісім ланкаширських хлопчаків». Два роки роз'їжджав провінційними містечками з концертами у складі цього ансамблю, доки той не розпався.

І знову – пошуки власного місця «під сонцем», яке Чарлі вже не уявляв без сцени. Власне ці пошуки й привели його 1907 р. у трупу відомого антрепренера, одного з королів англійського мюзиклу Ф. Карно. А наполеглива праця допомогла розкритися як талановитому комедійному актору.

Доленосною для Ч. Чапліна стала гастрольна поїздка в 1913 р. у США, коли його гру помітив продюсер М. Сеннет і запропонував контракт із кінокомпанією «Кістоун». Голлівуд на той час був глухою провінцією, задвірками світового кінематографа, втім, саме там з'явилася кінозірка XX ст. Чарлі Чаплін.

Першим фільмом з його участю стала короткометражна комедія «Заробляючи на життя», яка вийшла на екрани на початку 1914 р. Актор багато працював (34 фільми за рік!), але його дедалі більше не влаштовували сюжети кінострічок, в яких він знімався. Примітивізм жартів і ситуацій, в які потрапляв герой Чапліна, дратував, і він намагався над ним іронізувати. В його кепкуваннях уже була думка, а не просто трюк. Цей бродяга в куценькому піджачку і завеликих, як для нього, черевиках, який переходив із картини в картину, намагався бути джентльменом, використовуючи всі відомі прийоми клоунади і фарсу. З часом і глядач помічав сумний погляд самотнього героя.

В «Іммігранті» (1917) з'явилися перші ознаки зіткнення Чарлі з ворожою дійсністю. Фільм вийшов на екрани через кілька місяців після вступу Америки у Першу світову війну, і саме після прем'єри почалося цькування Чапліна в реакційній пресі через його нібито вороже ставлення до США. Та попри все, він став широко відомим як один із найталановитіших коміків американського кіно, що дозволило йому незабаром досягти творчої незалежності. У 1921 р. з великим успіхом пройшов надзвичайно теплий і людяний фільм «Малюк».

У 1922-му Ч. Чаплін заснував власну кіностудію «Чарльз Чаплін філм корпорейшн» і почав випускати повнометражні фільми, в яких був уже не тільки актором, а й сценаристом, режисером, композитором. Він створив в'їдливий сатиричний образ каторжника-втікача у стрічці «Пілігрим» (1923). У картині «Парижанка» (1923) виступив лише як режисер, але йому вдалося зняти фільм, абсолютно не схожий на американську мелодраму. Це був справжній кінороман, витончений, мудрий. У вступних титрах картини записано: «Людство складається не з героїв і зрадників, а з простих чоловіків і жінок». Проте фільм, мабуть, через новаторство, так і не визнали американські кінокритики. Також безсумнівний успіх мала стрічка «Золота лихоманка» (1925) – пародія на голлівудські мелодрами, в яких герой проходить шлях «від злидаря до багача».

Справжнім шедевром, вершиною творчості майстра і винайденого ним стилю – переплетінням дивакуватої ексцентрики, сумного ліризму й гострої сатири – став його перший звуковий фільм (лише музичний супровід) «Вогні міста» (інша прокатна назва – «Вогні великого міста», 1931). Це історія кохання безробітного волоцюги до сліпої квіткарки.

У 1940-му вийшла у світ картина «Великий диктатор», в якій проявилася громадянська позиція митця. У картині великий комедіант зіграв свою останню роль в образі Чарлі – єврея-перукаря, а також фашистського ватажка.

У післявоєнному фільмі «Мсьє Верду» (1947) Чаплін показав безробітного, який, аби прогодувати сім'ю, був змушений убивати багатих жінок, до яких залицявся. Незвичність матеріалу викликала у США хвилю обурення і жорстку кампанію проти Чапліна, який, не витримавши цькувань, покинув Америку й оселився у Швейцарії разом із дружиною Уною – донькою знаменитого американського драматурга Ю. О'Ніла.

Взагалі, попри своє кіношне амплуа невдахи, Ч. Чаплін мав неабиякий успіх у слабкої статі (можливо, тут відіграла роль його шалена популярність як актора, можливо, фінансове становище). Проте це не завжди давало позитивні відчуття чи задоволення, швидше навпаки – кілька розлучень, судових позовів, скандалів у пресі. Одружившись та розлучившись чотири рази і вже маючи одинадцятьох дітей, Ч. Чаплін знайшов своє щастя саме з Уною О'Ніл. Вона стала для нього справжньою берегинею. Однак батько Уни – ровесник Чапліна – так і не зміг змиритися з вибором доньки, що спричинило їх розрив.

В Європі Чаплін зняв ще три фільми. Серед них «Вогні рампи» (1952) – багато в чому автобіографічний. Це історія останнього кохання старого клоуна Калвено, якого зіграв сам режисер. Хоча Чаплін знову досяг у картині дивного поєднання ліризму й комізму, картина суттєво поступалася його кращим стрічкам, як, утім, і відверто зла сатира на Америку «Король у Нью-Йорку» (1957). А мелодрама «Графиня з Гонконгу», в якій актор з'явився в епізодичній ролі пароплавного стюарда, стала справжнім провалом. Більше Чаплін фільмів не знімав і на екрані не з'являвся.

В останні роки життя великого майстра почали полишати сили. В 1977 р. в оточенні найближчих людей він тихо відійшов у небуття.

Переоцінити внесок Ч. Чапліна у скарбницю світової культури, зокрема кіномистецтва, дуже важко, практично неможливо. Він володів дивовижним умінням поєднувати комічне з ліричним і трагічним, талантом сатирика, який висміює все, що заважає людям жити щасливо.

Актор назавжди залишиться символом неповторної майстерності кінобуфонади, яскравої фарсової іронії та трагікомедії, явищем воістину наднаціональним. Немає у світовому кінематографі іншого митця, слава якого була б такою ж великою і тривалою. Понад півстоліття з'являвся Чаплін на екрані, викликаючи захоплення глядачів і критиків. За цей час зійшли і згасли тисячі інших кінозірок, а він і надалі залишається улюбленцем публіки.

Творчість видатного майстра Чарлі Спенсера Чапліна відзначена багатьма преміями, серед яких – спеціальний «Оскар» – за внесок у кіномистецтво (1971), Золотий приз кінофестивалю у Венеції (1972), Міжнародна премія миру (1954). У 1975 р. її Величність королева Великої Британії Єлизавета II посвятила великого митця в лицарі.

Геній Чарлі Чапліна вплинув на розвиток усього світового кінематографа, в якому рівних йому так і не з'явилося. Б. Шоу сказав про великого коміка: «...Чарлі Чаплін – єдиний геній в кіно. Його індивідуальність тріумфує над усім»[1]. Епоха Чапліна стала історією, та його екран продовжує світитися.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Твори Ч. С. Чапліна

Моя биография / Ч. С. Чаплин. – М. : Вагриус, 2000. – 508 с. : 12 л. фотоил. – (Мой XX век). – ISBN 5-264-00127-8.

Моя біографія / Ч. С. Чаплін. – К. : Мистецтво, 1989. – 446 с. : іл.

О себе и о своём творчестве / Ч. С. Чаплин ; пер. с англ., сост., предисл. и коммент. А. Кукаркина. – М. : Искусство, 1990–1991. – Т. 1–2. – ISBN 5-210-00454-6

Фильмы Чаплина : сценарии и записи по фильмам / Ч. С. Чаплин ; сост. и вступ. ст. А. Кукаркина. – М. : Искусство, 1972. – 767 с., 32 л. ил.

Знает ли публика, чего она хочет? : роли, которые мне хотелось бы сыграть : [фрагм. из кн. «Легенда о Чарли Чаплине»] / Ч. С. Чаплин // Огонёк. – 1989. – № 18. – С. 31–33.

Мой смех / Ч. С. Чаплин // Лит. газ. – 1978. – 8 февр. – С. 15.

Про Ч. С. Чапліна

Комаров С. Чарлз Спенсер Чаплин / С. Комаров // История зарубежного кино / С. Комаров : в 3 т. – М., 1963. – Т. 3. – С. 161–164.

Садуль Ж. Всеобщая история кино : в 7 т. : пер. с фр. / Ж. Садуль. – М. : Искусство, 1982. – Т. 4. Кн. 2. – Про Ч. Чапліна див.«Указатель имен»: с. 516.

Теплиц Е. История киноискусства : в 4 т. : пер. с пол. / Е. Теплиц. – М. : Прогресс, 1968. – 1974. – Т. 1–4. – Про Ч. Чапліна див. покажчики імен до томів.

1952 год. Чарли Чаплин: бродяга, лишенный родины // История XX века в лицах: тайные факты о людях, делавших историю / Г. Кнопп ; [пер. с нем. А. Дмитришина]. – Х., 2006. – С. 181–193. – ISBN 966-343-385-X.

Чапек К. Об искусстве / К. Чапек. – Ленинград : Искусство, Ленингр. отд-ние, 1969. – 296 с. – Про Ч. Чапліна див. «Именной указатель»: с. 291.

Клер Р. Кино вчера, кино сегодня / Р. Клер ; предисл. С. И. Юткевича. – М. : Прогресс, 1981. – 360 с. – На багатьох сторінках книги згадується Ч. Чаплін.

Чаплин Л. Г. Моя жизнь с Чаплином : интим. воспоминания : пер. с англ. / Лита Грей Чаплин. – М. : Альпина нон-фикшн, 2009. – 411 с. : фотоил. – ISBN 978-5-916-71-037-3 (рус).

Чаплин Дж. Воспоминания об отце / Дж. Чаплин // Лит. газ. – 1981. – 19 авг. – С. 15.

Чаплин М. Отец умел превращать печаль в радость / М. Чаплин // Караван историй. – 2008. – № 6. – С. 206–219.

Чаплін Ю. Юджин Чаплін: «Чарлі – волоцюга з гідністю» : [інтерв'ю сина про творчість і особистість Ч. Чапліна та свої творчі плани] / [вела К. Мелешко] // Главред. – 2009. – № 45. – С. 14–15.

Коваленко О. Чаплин называл Марлона Брандо «сукиным сыном» : беседа с сыном Ч. Чаплина Э. Чаплиным / О. Коваленко // Огонёк. – 2008. – № 18/19. – С. 58–59.

Сименон Ж. Он был защитником демократии / Ж. Сименон // Лит. газ. – 1978. – 8 февр. – С. 15.

Эйзенштейн С. Избранные произведения : в 6 т. / С. Эйзенштейн ; гл. ред. С. И. Юткевич. – М. : Искусство, 1964–1971. – Т. 1–6. – Про Ч. Чапліна див. покажчики до томів.

Пудовкин В. И. Собрание сочинений : в 3 т. / В. И. Пудовкин. – М. : Искусство, 1974–1976. – Т. 1–3. – Про Ч. Чапліна див. «Именной указатель» до томів.

Александров Г. В. Эпоха и кино / Г. В. Александров. – 2-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1983. – 336 с. : ил. – Про Ч. Чапліна див: с. 144–150.

Робинсон Д. Чарли Чаплин : жизнь и творчество / Д. Робинсон ; пер. с англ. – М. : Радуга, 1990. – 200 с.

Кукаркин А. В. Чарли Чаплин / А. В. Кукаркин. – 2-е изд., дораб. и доп. – М. : Искусство, 1988. – 287 с.

Вейсман С. Чарли Чаплин : история великого комика немого кино / С. Вейсман ; [пер. с англ. Т. Новиковой]. – М. : Эксмо, 2010. – 349 с., [8] л. портр. – ISBN 978-5-699-40883-2.

Зингерман Б. И. Чаплин / Б. И. Зингерман // На грани тысячелетий : мир и человек в искусстве XX в. / редкол.: А. В. Бартошевич (отв. ред.) [и др.]. – М., 1994. – С. 178–183.

Чарльз Спенсер Чаплин // Великие кинозвезды XX века / авт.-сост.: Граблевская И. И. [и др.]. – М., 2004. – С. 462–469. – (Великие XX века).

Чарльз Спенсер Чаплин // 100 великих режиссёров / авт.-сост. И. А. Мусский. – М., 2006. – С. 122–128. – (100 великих).

Крижанівський Б. М. Невдаха Чарлі та Чарлз Спенсер Чаплін / Б. М. Крижанівський // Великі митці кіно. – К., 1970. – С. 64–87.

Зюзюкін І. Комік-лицар / І. Зюзюкін // Україна молода. – 2004. – 17 квіт. – С. 6.

Рогова В. Бродяга и джентельмен, поэт и мечтатель... / В. Рогова // Искусство кино. – 2004. – № 3. – С. 55–57.

[1] Цит. за вид.: Чаплін Ч. С. Моя біографія. – К. 1989. – С. 444.

Косоноцька І. Чарлі, смішний дивак / І. Косоноцька // Україна молода. – 2002. – 24 груд. – С. 12.

Дуларидзе Т. Божественный Чарли / Т. Дуларидзе // Экран и сцена. – 2004. – № 16. – С. 2–3.

Романенко А. Феномен Чаплина / А. Романенко // Искусство кино. – 2002. – № 5. – С. 48–55.

Шестаков А. Поневіряючись вічністю / А. Шестаков // Україна молода. – 2008. – 16 квіт. – С. 10.

Шестаков А. Бродяга по Вечности : самый грустный из жизнелюбов / А. Шестаков // Киев. телеграфъ. – 2007. – 28 дек. – С. 23.

Рогова В. Мятый человечишка : 90 лет назад Чаплин дебютировал как режиссёр, сценарист / В. Рогова // Независимая газ. – 2004. – 6 окт. – С. 8.

Стрельцова К. Жизнь, слёзы и любовь великого Чаплина / К. Стрельцова // Сегодня. – 2004. – 20 апр. – С. 11.

Клейменова О. Комедия ошибок / О. Клейменова // Киев. ведомости. – 2007. – 27 янв. – С. 12–13.

Снежик В. Чаплин, которого мы ещё не видели / В. Снежик // 2000, Аспекты. – 2007. – № 46. – С. 6.

Допрос артиста : допрос Чарли Чаплина Дж. Гувером в 1952 г. во время «охоты на ведьм» в Голливуде // За рубежом. – 1997. – № 40. – С. 14.

Знайдено невідому роботу Чарлі Чапліна: [фільм «Мисливець на грабіжників» (1914)] // День. – 2010. – 21 лип. – С. 7.

Влащенко Н. «Я никогда не блудил с чужими жёнами...» : жизнь и творчество Чарли Чаплина / Н. Влащенко // Сегодня. – 2001. – 16 нояб. – С. 11. – (Годы и судьбы).

Чаплін (Chaplin) Чарлз Спенсер (16.IV.1889 – 25.XII.1977) // Український Радянський Енциклопедичний Словник : у 3 т. / редкол.: Ф. С. Бабичев (голов. ред.) [та ін.]. – 2-е вид. – К., 1987. – С. 611.

Чаплин (Chaplin) Чарлз Спенсер (16.4.1889 – 25.12.1977) // Кино : энцикл. слов. / редкол.: С. И. Юткевич (глав. ред.) [и др.]. – М., 1986. – С. 481–482.

Ілюстрації

Чарлз Спенсер Чаплін : [фотографії] // Чаплін Ч. С. Моя біографія. – К., 1989. – С. 2, 3.

[Ч. С. Чаплин : фотографии] // Чаплин Ч. С. О себе и о своём творчестве. – М., 1990–1991. – Т. 1: вкл. между с. 32–33, 352–353; т. 2: с. 96–97, 128–129, 320–321.

Підготовлено О. Рожнятовською

23 квітня

Драматурги усіх часів і народів

До 450-річчя від дня народження В. Шекспіра (1564–1616)

...Заглянути у душу чоловічу глибоко-глибоко,
у його серце і виявити, розказати, що у них робиться
у час лихої долі, у час великої радості, нещастя, горя –
виявити те все словами, як Шекспір, ще ніхто не навчився.
П. Мирний [1]

Вільям Шекспір – один із найбільших митців, яких коли-небудь породжував рід людський. Його по праву можна вважати справжнім титаном Відродження. Творчість геніального англійського драматурга ознаменувала собою новий етап у художньому розвитку людства. З його творів почався перехід від літератури похмурого Середньовіччя до більш освіченого часу – Відродження – доби справжнього ренесансу науки та мистецтва, яка орієнтувалася на ідеали гуманізму, на повернення цінностей античності. Найвиразнішою рисою тієї епохи був великий інтерес до людини та її діяльності. Все це знайшло відображення у неперевершених творах Шекспіра.

Народився Вільям Шекспір у провінційному англійському містечку Стратфорді-на-Ейвоні (графство Уорікшир), у сім'ї Джона Шекспіра та Мері з роду Арден. Його батько був простим ремісником, який займався вичинкою шкіри, виготовленням рукавичок, а також різноманітною торгівлею. Розбагатівши, він придбав кілька будинків, став поважною людиною в місті і навіть обирався міським головою. Однак не зміг утримати свій статок. Через негаразди у батькових справах Вільяму довелось у 15 років залишити школу. Стратфордська граматична школа, в якій він навчався з семирічного віку, славилася вчителями з університетською підготовкою. Головним предметом там була латинська мова. Учнів також ознайомлювали з основами схоластичної логіки та риторики, вчили азів грецької мови, тобто викладали все, що необхідно було знати літературно освіченій людині. Скоріше за все, саме у школі Вільям ознайомився з античною культурою, яка стала джерелом для створення багатьох його майбутніх п'єс.

[1] Мирний П. Зібрання творів : у 7 т. – К., 1971. – Т. 7. – С. 324.

Отже, не завершивши освіту, Вільяму довелося самому заробляти на життя. Спочатку юнак був підмайстром у батька, потім – помічником торговця м'ясом, пізніше – вчителем у сільській школі.

У вісімнадцятирічному віці Шекспір познайомився з фермерською дочкою Енн Хетевей, яка була на вісім років старшою за нього, і в листопаді 1582 р. вони обвінчалися. До свого повноліття майбутній драматург уже став батьком трьох дітей – старшої дочки Сьюзан та двійні – хлопчика Гамнета і дівчинки Джудіт. Але його сімейне життя тривало недовго: у 1586 р. він покинув родину і виїхав з рідного міста.

Історія залишила надто мало фактів із Шекспірової біографії, і тому достеменно невідомо, чим він займався з 1586-го по 1592 р. Імовірно, у цей період він мандрував з народними театральними трупами, був актором, займався переробками п'єс інших авторів для постановки в народних театрах, які на той час мали надзвичайну популярність. Поширення народних театрів було однією з ключових подій культурного життя Англії другої половини XVI ст., тому що вони стали тим джерелом, яким до народу йшли нові ідеї, нове розуміння світу. Завдяки театру людям ставало доступним усе нове, що породила духовна культура епохи Відродження.

Приблизно наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. XVI ст. Шекспір почав писати власні оригінальні твори. Протягом двох десятиріч розвивалася його творчість. Це був складний шлях митця, відзначений зрушеннями та змінами в його світогляді, шлях накопичення знань і зростання майстерності.

В. Шекспір був чудовим поетом і літературну діяльність розпочинав як ліричний поет. Підґрунтям для розвитку його поетичного таланту стала творчість таких визначних поетів англійського Відродження, як Е. Спенсер та Ф. Сідней. В епоху, коли вони творили, у Британії відбувався поетичний розквіт, справжній поетичний бум і майже всі освічені люди складали вірші. Чиста поезія в ті часи була вищою за драму, яка вважалася мистецтвом для простих людей. Шекспір досконало володів п'ятистопним віршем, який давав змогу тонко й піднесено передавати настрої, пориви душі, роздуми, яскраві описи пейзажів.

На початку свого творчого життя Шекспір написав дві поеми про трагічне кохання – «Венера та Адоніс» (1592) і «Лукреція» (1593), які присвятив своєму другові та покровителю графу Саутгемптону. Граф, намагаючись наслідувати давньоримського покровителя мистецтв Мецената, радо запрошував до свого розкішного палацу молодих письменників, акторів, підтримував їх у всьому. Серед них опинився і Вільям. Спілкування із Саутгемптоном, відвідування його палацу, ознайомлення з культурою та побутом аристократії позначилося на творчій біографії молодого Шекспіра. У той період Вільям почав писати знамениті сонети. Вони стали вінцем англійської лірики епохи Відродження, її ліричним синтезом. Цикл сонетів – це своєрідний ліричний щоденник, який автор створював протягом багатьох років. Поет присвячував їх своєму другові та смаглявій коханій. Про це яскраво свідчить сонет № 144:

Любові дві несуть і відчай, й спокій,
Вступаючи за душу мою в бій;
Дух добрий – то мужчина світлоокий,
Чорнява смугла жінка – злий дух мій.

Щоб опинився в пеклі, зло жіноче
Спокушує добро моє піти,
Змінить на демона святого хоче,
Бажає чистоту перемогти.

Чи стане демоном мій ангел добрий,
Я відповіді поки не знайду;
Обидва проти мене й дух хоробрий,
Можливо, в злого ангела в аду.

Від того сумнів огорне мене,
Допоки зло добро не прожене [1].

Становлення Шекспіра як драматурга проходило в атмосфері, що сприяла сміливим творчим пошукам та експериментам. З 1587 р. відбувалося піднесення у розвитку англійської народно-гуманістичної драми. Один за одним з'явилися чудові драматурги – К. Марло, Дж. Лілі, Р. Грін, Т. Кід, Дж. Піль. Майже кожний з їхніх творів був художнім відкриттям. Тож перші п'єси Шекспіра були написані під враженням від творів його попередників і сучасників, зокрема, на молодого драматурга дуже вплинув К. Марло.

Драматургічна діяльність письменника розпочалася п'єсами-хроніками. Трилогія про царювання Генріха VI і трагедія «Річард III» (1593) разом утворюють тетралогію, п'єси якої пов'язані хронологічною послідовністю подій і утворюють велику драматичну епопею про кризу феодального суспільства. Історичний і політичний зміст у п'єсах Шекспіра завжди мав злободенне

[1] Сонети / В. Шекспір. – Вид. 2-ге, випр. та доп. – Львів : Укр. технології, 2008. – С. 342.

значення. Завдяки реалізму драматург збагатив цей жанр правильним розумінням тих мотивів, які могли керувати людьми в політичних діях. Глибокий зв'язок з національними традиціями, що виявлявся в зацікавленості історією Англії, і широта, з якою він засвоював загальноєвропейські елементи гуманістичної культури, стали характерними рисами творчості молодого Шекспіра.

На зміну серйозним історичним драмам прийшли комедії, осяяні сонцем і радощами. Перші комедії Шекспіра були подібні до класичних взірців «чистої» комедії, заснованої на смішних ситуаціях. У «Комедії помилок» (1592) Шекспір прагнув зробити живою для своїх сучасників давню історію про забавну плутанину через зовнішню схожість двох близнюків. Якщо перша комедія Шекспіра була комедією помилок, то наступна, одна з найпопулярніших – «Приборкання норовливої» (1593), була комедією характерів.

Уже в ранніх творах молодий драматург виявив гостроту, дієвість, конкретність – найважливіші особливості його мистецтва.

Новий етап у творчості Шекспіра почався після недовгої перерви, викликаної тимчасовим закриттям театрів через епідемію чуми. Коли актори, що тікали з міста, повернулися до Лондона, відбулося переформування театральних труп. Шекспір у 1594 р. приєднався до трупи «Слуги лорда-камергера», в якій був і актором, і автором п'єс.

У 1599 р. для театру було побудовано спеціальне приміщення на кошти акторів. Таким чином В. Шекспір став пайщиком (співвласником) театру «Глобус». Його, як провідного драматурга трупи, надихало завдання створити для нового театру репертуар. Він працював не покладаючи рук і з 1594-го по 1598 р. написав 13 п'єс, тобто 2 п'єси на рік. У цих творах було відображено духовні прагнення епохи, її надії, ілюзії. Сміливість драматургічних задумів, майстерне зображення пристрастей, вдала побудова дії, краса поетичної мови персонажів, поглиблене розкриття характерів свідчили про художню зрілість митця.

Розпад патріархального укладу життя під тиском жорстокого й корисливого індивідуалізму – основа конфлікту першої трагедії на римський сюжет «Тит Андронік» (1594), створеної Шекспіром після циклу драм з історії Англії.

У цей щасливий період Шекспір написав комедії, які всіма були визнані його найвищим досягненням у цьому жанрі. Вони сповнені утвердження земного життя, краси, почуттів кохання й дружби, засудженням святенництва і скнарості, злоби та корисливості. Це «Два веронця», «Марні зусилля кохання» (1594), «Сон літньої ночі» (1595), «Венеціанський купець» (1596), «Багато галасу даремно» (1597), «Віндзорські витівниці» (1598), «Дванадцята ніч» (1600). Завдяки унікальній спостережливості, гостроті погляду, драматург спромігся показати персонажів гармонійними, внутрішньо цільними, справжніми господарями життя. Він створив образи, котрі назавжди залишились у мистецтві як найяскравіші втілення різноманітних характерів.

Справжньої мистецької досконалості Шекспір досяг у своїй невмирущій трагедії про юних закоханих «Ромео і Джульєтта», що з'явилася в 1595 р. У ній усе просякнуто пристрастю, драматизмом, зокрема завдяки злиттю поезії з драматичною дією.

У другій половині 1590-х рр. Шекспір написав також п'єси у жанрі історичної драми, в яких виявилася зрілість драматургічного генія автора. Початком циклу історичних драм, присвячених питанням громадянського миру та зовнішніх воєн, влади та її ставлення до народу, стала п'єса «Річард II» (1595). Цю тему було продовжено у п'єсах «Генріх IV» (1597) та «Генріх V» (1599). Завершила цикл історичних хронік відома драма «Юлій Цезар» (1599), трагічною ідеєю якої було ствердження, що у світі немає умов для досягнення високих гуманістичних ідеалів. Відтоді у творчості митця життєрадісні мотиви поступилися місцем роздумам про глибокі суперечності життя. Шекспір почав писати твори, сповнені трагічного світовідчуття. Це не був спад у творчості драматурга, навпаки, настав час його великих мистецьких звершень. Адже в цей період з-під його пера вийшли трагедії «Гамлет» (1601), «Отелло» (1604), «Король Лір» (1605), «Макбет» (1606), в яких автор досяг вищого синтезу думки та художньої майстерності, завдяки чому Шекспіра визнали митцем світового значення. Напруга пристрастей героїв цих творів сягнула найвищого рівня, страждання їхні безмежні. Вони стали класичними взірцями трагедій після античності.

Створення драматургом найскладнішої п'єси – «Гамлет» – можна назвати чудом історичного прозріння. Сповнена соціально-філософського змісту, трагедія відтворила картину суспільного життя Англії, характерної і для інших країн доби Відродження. Цим зумовлено неослабну зацікавленість глядачів і читачів п'єсою та образом благородного самотнього поборника справедливості Гамлета. З незвичайною для літератури того часу психологічною глибиною Шекспір розкрив трагедію гуманістично мислячої

людини, яка зіткнулась із жорстоким світом. Образ Гамлета навіяний суспільними умовами життя. Протистояння Гамлета і Клавдія разом із королівським двором, по суті, було аналогічним глибокому конфлікту між гуманізмом і монархією в сучасній драматургові Англії.

Один із найважливіших періодів у творчості В. Шекспіра закінчується написанням трагедій «Антоній і Клеопатра» (1607), «Коріолан» та «Тимон Афінський» (1608). Їх було створено на античні сюжети.

Останні п'єси драматурга – «Перікл» (1609), «Цимбелін» (1610), «Зимова казка» (1611), «Буря» (1612). У них конфлікти сповнені глибокого драматизму, але фінали оптимістичні.

У 1613 р. В. Шекспір несподівано припинив творчу діяльність і повернувся до рідного Стратфорда. Останні роки життя він жив у достатку, зустрічався із друзями, інколи приїжджав у Лондон, відвідував театр.

23 квітня 1616 р., у день, коли йому виповнилося 52 роки, Шекспір помер. Його поховали у стратфордській церкві. У віршованій епітафії на могильній плиті викарбовано заповіт митця не чіпати його прах. Волю великого стратфордця було виконано.

Після смерті В. Шекспіра товариші по сцені підготували й випустили в 1623 р. зібрання його п'єс – Перше Фоліо. Відтоді пройшли століття, і твори Шекспіра стали надбанням усього людства. Інтерес до творчості великого драматурга не згасає й досі. У чому ж загадка такої популярності? У чому велич Шекспіра? Мабуть, у тому, що він як ніхто інший зумів проаналізувати людину й суспільство в часі, причому в часі тяжкому, переламному, часі великого напруження власних і соціальних сил. Шекспір осягнув так багато і так реалістично відтворив це у своїх творах, що наступні покоління могли все яскраво побачити, уявити та відчути. Художній світ письменника – невичерпний. Він показав увесь спектр життя і всі людські типи. Його творчість пронизана справжнім гуманізмом, але гуманізмом переважно трагічним.

Головна особливість трагедій Шекспіра – зіткнення реального та ідеального. Основним досягненням драматурга є те, що він розкрив складну діалектику людської душі й показав, як у ній відбилося все, що робило життя трагічним. Його твори багатогранні, і кожен глядач або читач знаходить у них те, що шукає, тому що в кожній п'єсі Шекспіра – і комедія, і драма, і трагедія, і дивовижно тонка психологія. Крім складної філософської проблематики, в його п'єсах завжди є заплутана інтрига, калейдоскоп різних сценічних епізодів – від комедійних до патетичних. Загалом творчість Шекспіра відкрила перспективи для подальшого розвитку театру й драми на шляху соціально-філософського осмислення життя та глибокого розкриття внутрішнього світу людини.

В Україні твори Шекспіра з'явилися спочатку в російських перекладах. Першим перекладачем українською мовою став М. Костомаров. У подальшому до перекладів долучилося багато видатних українських письменників і перекладачів. Серед них – П. Свєнціцький, Ю. Федькович, М. Старицький, Панас Мирний, Леся Українка, П. Куліш, Я. Гординський, М. Рильський, І. Стешенко, В. Мисик, Борис Тен, М. Бажан, Д. Паламарчук, Л. Гребінка, В. Гуменюк, Д. Павличко, М. Лукаш, В. Барка, Ю. Клен, Яр Славутич, О. Тарнавський. Вони оригінально бачили та відчували Шекспіра, вплітали в точне його відтворення самобутню поетичну інтерпретацію. Творчістю Шекспіра захоплювався й І. Франко. Крім того, що переклав багато творів великого англійця, він написав ще 11 праць про нього. З іменем І. Франка пов'язаний початок наукового українського шекспірознавства. Нині в Україні існує власна шекспіріана, до якої входить низка ґрунтовних праць відомих літературознавців. У Запоріжжі створено Український шекспірівський центр.

На сучасному етапі шекспірознавство в усьому світі набуло значного розвитку, адже, за визначенням одного з відомих канадських літературознавців І. Макарик, стан шекспірознавства визначає культурний рівень літературної науки в кожній країні. Про незмінний інтерес до творчості Шекспіра свідчить Міжнародний шекспірівський конгрес, який було започатковано в 1974 р. і який проходить у різних країнах щоп'ять років.

Уже близько двох століть дискутується так зване Шекспірівське питання, суть якого полягає в дилемі: хто є автором незрівнянних п'єс – актор і пайовик лондонського театру В. Шекспір чи хтось інший. Цьому питанню присвячено купу книг, в яких розглядаються різні гіпотези. А поки над ним ламають голову, на театральних підмостках з незмінним успіхом ідуть п'єси геніального драматурга, його твори читають, перекладають, екранізують, на їх основі створюють лібрето для музичних творів тощо. І якщо під іменем Шекспіра криється інший автор, то це питання більше цікавить фахівців від літератури. Головне, що його твори, які не мають ані часових, ані станових, ані національних кордонів, існують понад чотириста років і хвилюють, радують та надихають мільйони людей у всьому світі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основні видання творів В. Шекспіра в перекладі українською мовою

Твори : в 6 т. / В. Шекспір ; редкол.: Д. В. Затонський (голова) [та ін.]. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 1–6.

Твори / В. Шекспір ; пер з англ. Д. Паламарчука [та ін.] ; вступ. ст. Н. Модестова. – К. : Молодь, 1969. – 472 с. : 9 л. іл. – (Шкільна бібліотека).

Вибрані твори : в 3 т. / В. Шекспір ; вступ. ст. Н. Модестової. – К. : Дніпро, 1964. – Т. 1–3.

Вибрані твори : в 2 т. / В. Шекспір. – К. : Мистецтво, 1952. – Т. 1–2.

Вибране / В. Шекспір ; передм., упорядкув. І. Андрусяка. – К. : Нац. книжк. проект, 2010. – 463 с. – (Бібліотека шкільної класики). – ISBN 978-966-339-591-3.

Гамлет, принц данський ; Король Лір / В. Шекспір ; пер з англ. Г. Кочур. – Х. : Фоліо, 2008. – 299 с. – (Зарубіжна класика). – ISBN 978-966-03- 4635-6.

Історичні хроніки / В. Шекспір ; передм. і прим. Н. М. Торкут. – Х. : Фоліо, 2008. – 511 с. : портр. – (Бібліотека світової літератури). – ISBN 978-966-03- 4371-9.

Комедії та трагікомедії / В. Шекспір ; передм. і прим. О. Алексеєнко, Н. Жлуктенко. – Х. : Фоліо, 2008. – 527 с. : іл., 1 арк. портр. – (Бібліотека світової літератури). – ISBN 978-966-03-4367-2.

Ромео і Джульєтта ; Дванадцята ніч, або Як собі хочете / В. Шекспір ; приміт. Н. Торкут [та ін.]. – Х. : Фоліо, 2008. – 231 с. – (Зарубіжна класика). – ISBN 978-966-03-4696-3.

Сонети / В. Шекспір ; пер. з англ. та передм. Д. Павличка ; ред. М. Габлевич. – К. : Дніпро, 2001. – 173 с. – ISBN 966-578-056-5.

Сонети = Сонеты = Sonnets / В. Шекспір ; пер. Г. Пилипенко. – К. ; Ірпінь : Перун, 2010. – 320 с. : портр. – (Поетична поличка «Перуна»). – ISBN 966-569-174-0.

Сонети / В. Шекспір ; пер. І. О. Селезінки та О. М. Селезінки. – Вид. 2-ге, випр. та доп. – Львів : Укр. технології, 2008. – 366 с. – ISBN 978-966-345-158-9.

Трагедії / В. Шекспір ; передм. і прим. Н. М. Торкут. – Х. : Фоліо, 2008. – 462 с. : 1 арк. портр. – (Бібліотека світової літератури). – ISBN 978-966-03-4370-02.

Основні видання творів В. Шекспіра в перекладах російською мовою

Полное собрание сочинений : в 8 т. / У. Шекспир ; под. общ. ред. А. Смирнова, А. Аникста ; вступ. ст. и примеч. А. Смирнова. – М. : Искусство, 1957–1960. – Т. 1–8.

Собрание сочинений : в 4 т. / У. Шекспир ; [коммент. Б. Акимов]. – М. : Мир кн. : Литература, 2001. – Т. 1–4. – (Золотая серия) (Зарубежная литература). – ISBN 5-8405-0046-1.

Собрание сочинений : в 2 т. / В. Шекспир. – М. : Лексика, 1997. – Т. 1–2. – (Классики русской и зарубежной литературы). – ISBN 5-7235-0093-7.

Собрание сочинений в одной книге / У. Шекспир ; сост. А. Ю. Балакин. – Х. ; Белгород : Клуб семейного досуга, 2012. – 958 с. : ил. – ISBN 978-966-14-1376- 6.

Избранное / В. Шекспир. – К. : Феникс, 1993. – 302 с. – (Малая библиотека мировой поэзии). – ISBN 5-87534-081-9.

Про В. Шекспіра

Шенбаум С. Краткая документальная биография / С. Шенбаум ; пер. с англ. А. А. Аникста, А. Л. Величанского. – М. : Прогресс, 1985. – 432 с. : ил.

Аникст А. А. Шекспир / А. А. Аникст. – Молодая гвардия, 1964. – 368 с. : ил., 25 л. ил. – (Жизнь замечательных людей).

Брандес Г. Шекспир : жизнь и произведения / Г. Брандес ; пер. В. М. Спасской, В. М. Фриче. – М. : Алгоритм, 1997. – 734 с. : ил.

Морозов М. Шекспир, 1564–1616 / М. Морозов. – 2-е изд. – М. : Молодая гвардия, 1956. – 214 с. : 8 л. ил. – (Жизнь замечательных людей).

Барг М. А. Шекспир и история / М. А. Барг. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Наука, 1979. – 215 с. : 2 л. ил. – (Из истории мировой культуры).

Селезінка І. О. Особливості творчого методу В. Шекспіра : (типол. зв'язки між худож. методом Шекспіра та діалектичним вченням доби Відродження) / І. О. Селезінка, О. М. Селезінка. – Львів : Каменяр, 2002. – 265 с.

Селезінка О. М. Біблійні алюзії в творах Вільяма Шекспіра / О. М. Селезінка. – Львів : Укр. технології, 2011. – 235 с. : іл.

Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поетиці Шекспіра / В. Г. Ніконова ; Дніпропетр. ун-т економіки та права. – Д., 2007. – 363 с. : іл., табл.

Шаповалова М. С. Шекспір в українській літературі / М. С. Шаповалова. – Львів : Вища шк., 1976. – 212 с. : портр.

Макарик І. Перетворення Шекспіра : Лесь Курбас, український модернізм і радянська культурна політика 1920-х рр. / І. Макарик ; пер. з англ. М. Климчука ; наук. ред. Я. Цимбал. – К. : Ніка-Центр, 2010. – 347 с. : 1 л. портр.

Ваніна І. Г. Українська шекспіріана : до історії втілення п'єс Шекспіра на укр. сцені. – К. : Мистецтво, 1964. – 204 с. : 4 л. іл.

Козинцев Г. М. Наш современник Вильям Шекспир / Г. М. Козинцев. – 2-е изд., перераб. и доп. – Ленинград ; М. : Искусство, 1966. – 350 с.

Гилилов И. М. Игра об Уильяме Шекспире, или Тайна Великого Феникса / И. М. Гилилов. – М. : Междунар. отношения, 1997. – 533 с. : ил.

Герман В. С. Портрет Шекспира, или Личное дело Френсиса Бэкона / В. С. Герман. – М. : Арт Хаусмедиа, 2008. – 304. с.

Чернова А. ...Все краски мира, кроме желтой: Опыт пластической характеристики персонажа у Шекспира / Алла Чернова. – М. : Искусство, 1987. – 223 с.

Шелудченко Ю. Шекспир жил, Шекспир жив, Шекспир будет жить, или Тысяча уроков психологу, философу и политику из произведений В. Шекспира / сост. Ю. А. Шелудченко. – Изд. 4-е, испр. с доп. – Балта, 2011. – 451 с.

Уэллс С. Шекспировская энциклопедия / С. Уэллс ; пер. с англ. А. Шульгат ; под. ред. С. Уэллса при участии Д. Шоу. – М. : Радуга, 2002. – 270 с. : ил.

Квиннел П. Кто есть кто в творчестве Шекспира : словарь / П. Квиннел, Х. Джонсон ; пер. на рус. яз. Е. В. Лягушина. – М. : Дограф, 2000. – 278 с. : портр.

Шекспир (Shakespeare) Уильям (23.IV.1564 – 23.IV. 1616) // Краткая литературная энциклопедия / глав. ред. А. А. Сурков. – М., 1975. – Т. 8. – С. 659–678.

Шекспір Вільям (Shakespeare William – 23.04.1564 – 23.04.1616) // Зарубіжні письменники : енциклопед. довід. : у 2 т. / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. – Т., 2006. – Т. 2. – С. 763–775.

***

Домбровский Ю. О. Смуглая леди : повесть, роман и три новеллы о Шекспире / Ю. О. Домбровский ; предисл. Ю. Давыдова. – М. : Совет. писатель, 1985. – 654 с. : ил.

Ілюстрації

Вильям Шекспир в творчестве советских художников театра : альбом / авт. вступ. ст. и сост. А. Н. Шифрина. – М. : Совет. худож., 1975. – 207 с.

Чернова А. ...Все краски мира, кроме желтой: Опыт пластической характеристики персонажа у Шекспира : [посмерт. портр. Шекспира, сделанные по его гравированному изображению, 1623 г.]. – М. : Искусство, 1987. – С. 216–217.

Підготовлено С. Савченко

Травень

Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Нд
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

Дощ у травні – урожай справний.
Травень ледачого не любить.
Як випадуть у травні три дощі, то вродить хліба на три роки.
Дуб у травні в листя одягається, а скотина трави наїдається.

Травень

Джміль гуде, як басова струна
Квітка квітці привіт посилає.
Все цвіте, все квітує, буяє, –
Виграє, бенкетує весна.

Птичім щебету вторить луна,
Річка сонце у хвилях купає.
І душа, наче сад розцвітає,
І п'янить її світ без вина.

Голуба, неземна таїна
Між землею і небом витає.
Все живе собі пари шукає,
Доля з долею долю єдна.

Першим громом гримить далина, –
Бенкетує, буяє весна.

М. Луків [1]

[1]Луків М. Травень // Біля вечірнього багаття : поезії / М. Луків. – К., 2004. – С. 46.

1

1-2 День міжнародної солідарності трудящих

Відзначається щорічно відповідно до рішення конгресу II Інтернаціоналу 14–21 липня 1889 р (Париж). Святкові неробочі дні в Україні відповідно до ст. 73 Кодексу законів про працю

120 років від дня народження Петра Петровича Курінного (1894–1972), українського історика, фахівця з історії культури та історіографії, археолога, етнографа, мистецтвознавця

110 років від дня народження Олександра Борисовича Постеля (1904–1989), українського художника

90 років від дня народження Валентини Дмитрівни Невінчаної (1924–1981), української поетеси

75 років від дня народження Івана (Ярослава) Дмитровича Гамкала (1939), українського диригента і педагога

2

175 років від дня народження **Тадеуша Грохольського** (1839–1913), польського живописця і графіка

140 років від дня народження **Бориса Львовича Модзалевського** (1874–1928), російського і українського історика літератури, бібліографа

120 років від дня народження **Олександра Іллiча Черкеса** (1894–1974), українського фармаколога і токсиколога

120 років від дня народження **Юрія Іллiча Юровського** [справж. – Саруханов (1894–1959)], російського актора, режисера

110 років від дня народження **Ірини Володимирівни Гургули** (1904–1967), українського мистецтвознавця

100 років від дня народження **Анатолія Терентійовича Пилипенка** (1914–1993), українського хіміка

940 років від дня смерті **Феодосія Печерського** (1036–1074), давньоруського церковного письменника-полеміста

3

Всесвітній день свободи преси

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/DEC/48/432 від 20.12.1993 р.

День Сонця

Відзначається щорічно з 1994 р. з ініціативи Міжнародного товариства сонячної енергії (МТСЕ)

4

125 років від дня народження **Марії Едуардівни Донець-Тессейр** (1889–1974), української співачки, педагога

80 років від дня народження **Тетяни Євгенівни Самойлової** (1934), російської кіноактриси

5

Міжнародний день акушерства

Неофіційне свято. Відзначається щорічно з 1987 р. за пропозицією Міжнародної конфедерації акушерок

160 років від дня народження **Григорія Андрійовича Лишина** [за ін. джерелами – Лишеня (1854–1880)], російського та українського композитора, музичного і театрального критика

160 років від дня народження **Миколи Гавриловича Славянова** (1854–1897), російського винахідника у галузі електрозварювання

110 років від дня народження **Богдана Миколайовича Кравціва** (1904–1975), українського поета, публіциста, громадського й політичного діяча

6

День великомученика Георгія Побідоносця (Юрія Змієборця, Георгія Переможця)

150 років від дня народження **Кирила Трильовського** (1864–1941), українського громадсько-політичного діяча, адвоката, публіциста, видавця

110 років від дня народження **Юрія Костянтиновича Делімарського** (1904–1990), українського хіміка

110 років від дня народження **Гаррі Едмунда Мартінсона** (1904–1978), шведського поета, прозаїка, есеїста і журналіста

110 років від дня народження **Павла Адамовича Труса** (1904–1929), білоруського поета

7

260 років від дня народження **Жозефа Жубера** (1754–1824), французького письменника

240 років від дня народження **Френсіса Бофорта** (1774–1857), англійського військового мореплавця, гідрографа, контр-адмірала

160 років від дня народження **Джузеппе Веронезе** (1854–1917), італійського математика

140 років від дня народження **Ілмарі Кіанто** [справж. – Каламніус (1874–1970)], фінського письменника, поета

8

8-9 - Дні пам'яті та примирення, присвячені пам'яті жертв Другої світової війни

Відзначаються щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/59/26 від 22.11.2004 р.

Міжнародний день Червоного Хреста і Червоного Півмісяця

Відзначається щорічно у день народження Анрі Дюнана (1828–1910), засновника Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця

200 років від дня народження **Степана Павловича Стебліна-Камінськог**о (1814–1885), українського письменника і педагога

180 років від дня народження **Василя Никодимовича Вовка-Карачевського** (1834–1893), українського громадського діяча, публіциста, перекладача

130 років від дня народження **Гаррі Трумена** (1884–1972), американського політика, 33-го президента США

120 років від дня народження **Миколи Ілліча Шрага** (1894–1970), громадсько-політичного діяча, історика права, економіста

110 років від дня народження **Марка Прокоповича Кожушного** (1904–1942), українського поета

110 років від дня народження **Бориса Миколайовича Ліванова** (1904–1972), російського актора і режисера

80 років від дня народження **Анатолія Андрійовича Кравчука** (1934), українського і російського актора, режисера

9

День Перемоги

Відзначається щорічно на честь перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. Державне свято відповідно до Закону України № 1684-III від 20.04.2000 р.

70 років від часу визволення (1944) м. Севастополя від фашистських окупантів під час Великої Вітчизняної війни

90 *років від дня народження* **Булата Шалвовича Окуджави** *(1924–1997), російського поета, прозаїка, барда*

90 років від дня народження **Віталія Івановича Шаховцова** (1924–1969), українського живописця

10

90 років від дня народження **Юлії Володимирівни Друніної** (1924–1991), російської поетеси

90 років від дня народження **Олександра Володимировича Ковальчука** (1924), українського письменника

80 років від дня народження **Леоніда Георгійовича Бакштаєва** (1934–1995), російського і українського актора

11

День матері

Відзначається щорічно в другу неділю травня відповідно до Указу Президента України № 489/99 від 10.05.1999 р.

160 років від дня народження **Отмара Мергенталера** (1854–1899), американського винахідника у галузі поліграфії

150 років від дня народження **Етель Ліліан Войнич** (1864–1960), англійської письменниці

110 років від дня народження **Сальвадора Далі** (1904–1989), іспанського художника, скульптора

12

70 років від дня визволення (1944) Криму від фашистських окупантів під час Великої Вітчизняної війни

200 років від дня народження **Генріха Гольпейна** (1814–1888), австрійського художника-портретиста, комедіографа

110 років від дня народження **Віліса Тенісовича Лаціса** (1904–1966), латиського письменника

90 років від дня народження **Федора Трохимовича Моргуна** (1924–2008), українського ученого-аграрія, економіста, державного діяча, письменника, публіциста

13

210 років від дня народження **Олексія Степановича Хомякова** (1804–1860), російського поета, публіциста

110 років від дня народження **Гюнтера Рінеккера** (1904–1989), німецького хіміка

14

130 років від дня народження **Самуїла Абрамовича Самосуда** (1884–1964), російського диригента

110 років від дня народження **Наума Давидовича Моргуліса** (1904–1976), українського фізика

15

Міжнародний день сім'ї

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/47/237 від 20.09.1993 р.

250 років від дня народження **Петра Дмитровича Лодія** (1764–1829), українського філософа-просвітителя, юриста і поета

160 *років від дня народження* **Івана Яковича Горбачевського** *(1854–1942), українського біохіміка, гігієніста та епідеміолога, громадсько-політичного діяча*

160 років від дня народження **Янніса Псіхаріса** (1854–1929), грецького письменника, лінгвіста

125 років від дня народження **Соломона Мойсейовича Зарицького** (1889–1975), українського художника театру і кіно

110 років від дня народження **Серафима Дмитровича Орфеєва** (1904–1974), українського композитора, педагога, музично-громадського діяча

16

125 років від дня народження **Поліни Микитівни Самійленко** (1889–1984), української актриси

75 років від дня народження **Миколи Андрійовича Ігнатенка** (1939–2005), українського літературознавця, перекладача

17

Всесвітній день електрозв'язку та інформаційного суспільства

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/60/252 від 27.03.2006 р. у день підписання першої Міжнародної телеграфної конвенції і створення Міжнародного союзу електрозв'язку

День Європи

Відзначається щорічно в третю суботу травня відповідно до Указу Президента України № 339/03 від 19.04.2003 р.

День науки

Відзначається щорічно в третю суботу травня відповідно до Указу Президента України № 145/97 від 14.02.1997 р.

230 років від дня народження **Івана Снігурського** (1784–1847), українського церковного діяча, мецената

170 років від дня народження **Юліуса Велльгаузена** (1844–1918), німецького сходознавця, дослідника Біблії

110 років від дня народження **Михайла Полієвктовича Верхацького** (1904–1973), українського режисера, педагога і театрознавця

110 років від дня народження **Жана Габена** (1904–1976), французького кіноактора

18

Міжнародний день музеїв

Відзначається щорічно відповідно до рішення XI Генеральної конференції Міжнародної ради музеїв, яка відбулась у травні 1977 р.

Всеукраїнський день працівників культури та майстрів народного мистецтва

Відзначається щорічно в третю неділю травня відповідно до Указу Президента України № 1209/2011 від 30.12.2011 р.

День пам'яті жертв політичних репресій

Відзначається щорічно в третю неділю травня відповідно до Указу Президента України № 431/2007 від 21.05.2007 р.

День скорботи і пам'яті жертв депортації (1944) кримськотатарського народу

Відзначається щорічно відповідно до Постанови Верховної Ради Криму № 285-1 від 26.03.1993 р.

125 років від дня народження **Гуннара Гуннарсона** (1889–1975), ісландського письменника

110 років від дня народження **Василя Матвійовича Щоголіва** (1904–1987), українського драматурга

100 років від дня народження **Алли Миколаївни Баянової** (1914–2011), румунської та російської співачки

90 років від дня народження **Євгена Васильовича Чуйкова** (1924–2000), українського живописця

80 років від дня народження **Олега Антоновича Купчинського** (1934), українського філолога, історика, археографа

19

125 років від дня народження **Миколи Євшана** [справж. – Микола Йосипович Федюшко (1889–1919)], українського критика і літературознавця

260 років від дня смерті **Сильвестра Ляскоронського** (?–1754), українського письменника-драматурга і церковного діяча

20

Всесвітній день метрології

Відзначається щорічно з 1999 р. відповідно до пропозиції Міжнародного комітету мір та ваг (МКМВ)

День банківських працівників

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 316/04 від 06.03.2004 р.

170 років від дня народження **Миколи Івановича Мурашка** (1844–1909), українського живописця і педагога

21

День апостола та євангеліста Йоанна Богослова

Всесвітній день культурного різноманіття в ім'я діалогу та розвитку

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ 57/249 від 20.12.2002 р.

140 років від дня народження **Шалви Миколайовича Дадіані** (1874–1959), грузинського письменника і театрального діяча

90 років від дня народження **Івана Тихоновича Крука** (1924), українського літературознавця

22

День Миколи Весняного. Перенесення мощей святителя Миколая Чудотворця

Міжнародний день біологічного різноманіття

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/55/201 від 08.02.2001 р.

Міжнародний день біологічного різноманіття

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ 55/201 від 20.12.2000 р.

День перепоховання праху **Тараса Григоровича Шевченка** (1861), українського поета, художника, мислителя на Чернечій горі, поблизу Канева

100 років від дня народження **Юрія Олександровича Буряківського** (1914–1973), українського і російського письменника

90 років від дня народження **Шарля Азнавура** (1924), французького шансоньє, композитора і актора

23

100 років від дня народження **Сергія Борисовича Сперанського** (1914–1983), російського архітектора

24

День рівноапостольних Кирила і Мефодія

День слов'янської писемності і культури

Відзначається щорічно в день вшанування пам'яті святих рівноапостольних Кирила і Мефодія відповідно до Указу Президента України №1096/04 від 17.09.2004 р.

470 років від дня народження **Вільяма Гілберта** (1544–1603), англійського фізика

110 років від дня народження **Гліба Михайловича Франка** (1904–1976), російського біофізика

100 років від дня народження **Василя Остаповича Охримовича** (1914–1954), діяча українського національно-визвольного руху

75 років від дня народження **Віталія Миколайовича Зленка** (1939), українського поета, журналіста

25

25-31 - Тиждень солідарності з народами несамоврядних територій

Проводиться щорічно з 1972 р. під егідою Спеціального комітету по деколонізації з ініціативи Генеральної Асамблеї ООН

День Африки

Відзначається щорічно відповідно до рішення установчої конференції голів держав і урядів країн Африки, яка відбулася в Аддис-Абебі 25.05.1963 р.

День зниклих безвісти дітей

Відзначається від 2002 р. з ініціативи Європейського центру зниклих і таких, що зазнали сексуального насильства, дітей

День хіміка

Відзначається щорічно в останню неділю травня відповідно до Указу Президента України № 219/94 від 07.05.1994 р.

130 років від дня народження **Жана Рішара Блока** (1884–1947), французького письменника і громадського діяча

125 *років від дня народження* **Ігоря Івановича Сікорського** *(1889–1972), авіаконструктора, пілота і підприємця*

110 років від дня народження **Юрія** (Георгія) **Івановича Назаренка** (1904–1991), українського перекладача, літературознавця

80 років від дня народження **Петра Петровича Маха** (1934), українського письменника

75 років від дня народження **Валерія Михайловича Сагайдачного** (1939–2009), українського піаніста і педагога

26

140 років від дня народження **Анрі Фармана** (1874–1958), французького авіаконструктора та пілота

130 років від дня народження **Павла Петровича Блонського** (1884–1941), російського психолога, педагога, історика філософії

27

130 років від дня народження **Макса Брода** (1884–1968), чеського письменника, філософа, публіциста, журналіста

28

День прикордонника

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 308/1992 від 25.05.1992 р.; зі змінами № 431/03 від 21.05.2003 р.

120 років від дня народження **Алимкула Усенбаєва** (1894–1963), киргизького народного акина-імпровізатора

29

Вознесіння Господнє

Міжнародний день миротворців ООН

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/57/129 від 11.12.2002 р.

140 років від дня народження **Гілберта Честертона** (1874–1936), англійського письменника

30

200 років від дня народження **Михайла Олександровича Бакуніна** (1814–1876), російського мислителя, революціонера, панславіста, анархіста, одного з ідеологів народництва

31

Всесвітній день без тютюну

Відзначається щорічно відповідно до рішення ВООЗ № WHA 42.19, прийнятого на 42-й сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я 17.05.1989 р.

День працівників видавництв, поліграфії і книгорозповсюдження

Відзначається щорічно в останню суботу травня відповідно до Указу Президента України № 563/99 від 25.05.1999 р.

110 років від дня народження **Ольги Василівни Проскури** (1904–1978), українського вченого-медика

Цього місяця виповнюється:

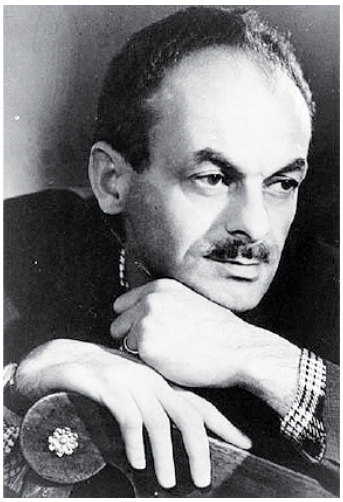
270 років від дня народження **Федора Федоровича Ушакова** (1744–1817), російського флотоводця, адмірала

9 травня

Співець покоління

До 90-річчя від дня народження Б. Окуджави (1924–1997)

Совесть, благородство и достоинство –
вот оно, святое наше воинство.
Б. Окуджава [1]

Для кількох поколінь людей радянського та пострадянського часу і простору синонімом понять інтелігентність, шляхетність, гідність стало ім'я Булата Окуджави – одного з найвідоміших російських поетів останньої чверті XX ст. Співана поезія цього барда мала надзвичайний вплив на формування світогляду та самосвідомості його читачів і слухачів. Роль Б. Окуджави унікальна ще й тому, що його вірші були поза ідеологією і через них поет дав змогу своїм сучасникам побачити ідеальне, романтичне в оточуючій дійсності.

Булат Шалвович Окуджава народився в Москві, у сім'ї партійних працівників. Його батько в цей час навчався в Комуністичній академії, а мати працювала в апараті міськкому компартії. Деякий час Шалва Степанович служив комісаром грузинської дивізії на Кавказі. Коли прийшла пора Булатові йти до школи, його відправили в Тифліс (назва Тбілісі до 1936 р.), до тітки, а продовжував він навчання у Нижньому Тагілі, де тоді працював його батько. В Сибіру сім'я жила з 1932-го по 1937-й – рік арешту Шалви Степановича Окуджави. Сім'я повернулася до Москви, на вулицю Арбат, де невдовзі заарештували і матір.

Для хлопчика арешт батьків був великим ударом. Він не міг повірити в те, що його тато і мама – вороги, а країна, яку він так любив і присвячував їй свої революційні вірші, могла так помилитися. Булат та його трирічний братик залишилися з бабусею. Життя було голодним, майже із жебрацьким побутом.

У підлітковому віці Булат пізнав романтику і жорстоку реальність арбатських дворів, товаришування з блатними хлопцями. Скінчилося це тим, що він покинув школу і пішов працювати на завод точної механіки, де ремонтував друкарські машинки, але спогади про вуличні «університети» залишили свій слід не тільки в біографії поета, а й у його творчості:

Упрямо я твержу с давнишних пор:
меня воспитывал арбатский двор,
все в нем, от подлого до золотого.
(«Арбатское вдохновение»)

Протягом усього творчого життя Окуджа ви Арбат був одним із головних персонажів його поезії. Рідній вулиці він присвятив знамениту «Песенку об Арбате»: «Ах Арбат, мой Арбат, ты мое Отечество, ты и радость моя и моя беда…».

Початок Великої Вітчизняної війни застав Булата в Тбілісі. З юнацьким романтизмом, із палким бажанням захищати батьківщину юнак поривався на фронт, але його не брали, оскільки ще був школярем. Щоб бути корисним батьківщині, хлопець пішов на оборонний завод, де працював токарем по 14–16 годин. У 1942 р. одержав направлення до 10-го Окремого запасного мінометного дивізіону, що розміщувався в Кахетії, звідки потрапив на Північно-Кавказький фронт. Був мінометником, радистом. Після складного поранення та лікування в госпіталі навчався у піхотному училищі, потім отримав направлення до артилерійської частини. Але там у Булата відкрилася фронтова рана, і він знову опинився в госпіталі. Восени 1944 р. був комісований і День Перемоги зустрічав у Тбілісі.

Війна залишила великий слід у душі Окуджави. Сам він казав, що був поранений війною на все життя. На фронті зрозумів, що людське життя – найголовніше. Всією силою свого таланту поет доводив це в подальшому житті у піснях, віршах, прозі.

[1] Окуджава Б. Стихи. Рассказы. Повести. – Екатеринбург, 1999. – С. 60.

На полянке разминаются
оркестры духовые
И играют марш известный
неизвестно для чего.
Мы пока еще все целы,
мы покуда все живые,
А когда нагрянет утро –
там посмотрим кто кого.
(«На полянке разминаются оркестры духовые...»)

Після складання екстерном іспитів за 10-й клас Булата, як фронтовика, без вступних екзаменів прийняли до Політехнічного інституту. Провчившись півроку, він залишив інститут і вступив на філологічний факультет Тбіліського університету. Там потоваришував із майбутнім поетом О. Цибулевським, який став першим наставником Окуджави в поезії. Олександр критично поставився до віршів Булата, але відчув, що в нього є талант. Розуміючи, що у друга недостатнє знання поезії – і класичної, і сучасної, Цибулевський відкрив йому світ російської поезії, багато читав віршів, привів Булата до літературного об'єднання «Соломенная шляпа». Пізніше Окуджава присвятив другові одну з найкращих своїх пісень – «Былое нельзя воротить, и печалиться не о чем...»:

Победы свои мы ковали не зря и вынашивали,
мы все обрели – и надежную пристань,
и свет...
А все-таки жаль: иногда над победами нашими
встают пьедесталы, которые выше побед.

По закінченні навчання (1950) Б. Окуджаву, як молодого фахівця, направили працювати вчителем російської літератури та мови в одну із сільських шкіл у Калузькій області. Згодом він працював у Калузі, також у школі, а пізніше кореспондентом, літературним працівником в обласних газетах «Знамя», «Молодой ленинец». Там у 1953 р. з'явилися перші публікації віршів Окуджави у пресі. В Калузі було видано його першу поетичну збірку «Лірика» (1956).

Після історичного XX з'їзду КПРС (1956) було реабілітовано батьків Окуджави. Батько одразу після арешту був розстріляний, а мати довгі роки перебувала на засланні в карагандинському таборі. Після остаточного звільнення їй дозволили жити в Москві, де з 1957 р. Окуджава працював заступником редактора відділу літератури в газеті «Комсомольская правда», потім – редактором у видавництві «Молодая гвардия». Звідти пішов до редакції «Литературной газеты», в якій завідував відділом поезії. Він активно писав вірші, був членом літературного об'єднання «Магістраль».

«Ивану Ивановичу было уже за тридцать, когда его жизнь резко переменилась. Дело в том, что Иван Иванович запел. То есть не просто запел, а стал придумывать мелодии к собственным стихам, и получалось что-то похожее на песни.... Оказалось, что у него приятный голосок и симпатичные мелодии, и хотя на гитаре он знал всего лишь три аккорда, но в целом во всем этом что-то такое было, ибо некоторые из его друзей отнеслись к нему не просто с удивлением или даже с расположением, а восхитились и просили его повторить еще и еще раз» – так описав Окуджава початок своєї пісенної кар'єри в автобіографічному оповіданні «Подозрительный инструмент». Дійсно, в його піснях було щось особливе, і це подобалось оточуючим. Під м'яким звучанням та аристократично поставленими словами крилося певне послання поета слухачеві. Він заспівав просто і невимушено про вічні, істинні цінності, котрі по-справжньому важливі для кожної людини. Своїми піснями торкався найтонших струн людської душі. Наспівуючи, автор був ніби співбесідником слухачів – ділився своїми спогадами, безпосередньо звертався до них, довірливо розповідав про себе:

Не укрыть, не утаить, а, напротив,
пусть несмело,
тайну сердца, тайну жизни
вам доверить я хотел...
(«Краткая биография»)

Цей рідкісний, незвичайний талант співрозмовника був великим поетично-письменницьким даром, яким не кожний володіє.

Пісні Окуджави з'явилися в той момент, коли суспільство потребувало їх. То був час так званої відлиги, коли самооцінка громадян країни підвищилася і вони почали відчувати себе людьми, гідними кращого життя. Саме у цей період відбувався вибух популярності поезії та молодих поетів, серед яких справжніми кумирами були Є. Євтушенко, А. Вознесенський, Р. Рождественський, Б. Ахмадуліна (пізніше їх назвали шістдесятниками). Разом з ними Окуджава брав участь у легендарних поетичних концертах. У ті далекі роки А. Вознесенський розповідав своїм зарубіжним друзям про те, що в Росії з'явився поет, вірші якого звичайнісінькі, музика непрофесійна, співає посередньо, а все разом виходить геніально.

Дуже скоро любов публіки завоювала авторська пісня. Батьком цього нового жанру і став Булат Окуджава. Він був ніби пісенним обличчям відлиги, її музично-поетичним дзеркалом. Можливо, підсвідомо поет проголосив себе «черговим по відлизі», заспівавши «Я дежурный по апрелю».

Найбільший відгук пісні Окуджави мали в середовищі інтелігенції. Він був її негласним лідером та кумиром, втіленням усього найкращого, що було в цих людях. Поступово пісні Окуджави вийшли за межі близького оточення: якщо перші його пісні спочатку заспівала Москва, то незабаром – уся країна. Шанувальники Окуджави полювали за магнітофонними записами пісень. Це був прорив крізь цензуру, адже магнітофонні плівки цензурі не підлягали. То були перші злети вільного духу в СРСР.

Людям подобався не тільки зміст пісень Окуджави, їхні мелодії, а ще й те, що вони добре запам'ятовувалися. Цю особливість мелодій Булата Шалвовича відзначав такий видатний композитор-симфоніст, як Д. Шостакович.

Але був певний «недолік» у цих творах: поетична музика та їхній зміст не вкладалися в ідеологічні рамки мистецтва соціалістичного реалізму.

Слава поета вийшла з напівпідпілля на початку грудня 1961 р., коли в Ленінграді фанати Окуджави ледь не рознесли Палац мистецтв, де він мав виступати. За два тижні після концерту, 26 грудня 1961 р., на сесії Спілки письменників СРСР влаштували обговорення пісень Б. Окуджави. Він ніколи не декларував себе як антирадянщик, але всі присутні чомусь були переконані саме в цьому. Окуджаву звинувачували ще й за те, що в його піснях не було відображено настроїв героїчної радянської молоді. На засіданні поета змусили заспівати під гітару, яка тоді вважалася «міщанським» інструментом. Після виконання пісень «До свидания, мальчики», «Песенка об Арбате», «Бумажный солдат», «Полночный троллейбус» атмосфера в залі змінилася. Зміст пісень, талант виконавця, його неголосний задушевний голос, який притягував, примушував вслухатися, позитивна енергетика тих людей у залі, що були дружньо налаштовані, зробили свою справу – поета зрозуміли.

Окуджава залишився в Спілці письменників, але влада постійно пильнувала за ним, адже бардівські пісні про глибокі особисті почуття, свободу, братство нерідко були своєрідним тихим бунтом проти загальної зрівнялівки та знеособлення людини. У брежнєвські часи такі пісні, їхні записи та виконання заборонялися. Незважаючи на те, що Булат Окуджава був єдиним офіційно «дозволеним» бардом, його майже 10 років не пускали на телебачення, проте за кордоном виходили його платівки, публікувалися твори.

Слідом за Окуджавою з'явилися нові автори-виконавці, серед яких найяскравішими представниками жанру стали О. Галич, В. Висоцький, Ю. Кім, Ю. Візбор, Н. Матвєєва та ін. Згодом авторська пісня перетворилася на масовий жанр.

З 1961 р. Булат Окуджава повністю присвятив себе вільній творчій праці. Крім віршів та пісень, він писав прозові твори, оповідання, повісті, романи, сценарії до кінофільмів.

Починаючи з другої половини 1960-х рр. у Радянському Союзі змінилася політична ситуація, і російська естрадна поезія майже замовкла. Все рідше й рідше з'являлися нові пісні Окуджави. Протягом 1970-х він майже не писав ані пісень, ані віршів. Змінювався час, і це необхідно було осмислити.

Небайдуже ставлення до суспільства та до перспектив його розвитку в поєднанні з особистим захопленням історією, здатністю аналізувати події минулого та внутрішнє прагнення знайти свій ідеал стали основними імпульсами, що спонукали письменника звернутися до історії і створити низку творів про минуле у прозі. Цьому напряму у своїй творчості Булат Шалвович віддав 20 років.

Исторический роман
Сочинял я понемногу,
Пробиваясь, как в туман,
От пролога к эпилогу.
Были дали голубы,
Было вымысла в избытке,
И из собственной судьбы
Я выдергивал по нитке...

(«Я пишу исторический роман»)

У 1969 р. з'явився роман про декабриста П. Пестеля «Бедный Авросимов» («Глоток свободы»). Насправді головним героєм твору був не П. Пестель, а писар Авросимов – маленька людина, через яку автор мав змогу алегорично провести паралелі із сучасністю. У цьому та наступному творі – сатиричному романі «Похождения Шипова, или Старинный водевиль» (1971) – Окуджава розглянув проблему свободи та людської гідності.

«Путешествие дилетантов» (1976–1978) – роман, де відтворено жорстоку дійсність доби Миколи I, чия зла воля переслідує закоханих героїв під час їхньої втечі з Петербурга на Кавказ. Дія роману «Свидание с Бонапартом» (1985) розгортається під час війни 1812 р. Цей своєрідний твір, що складається з трьох монологів, являє собою роздуми про долі Росії та Європи, про долю французької революції, а також про будь-які спроби соціальних переворотів. Автобіографічний роман «Упраздненный театр» з підзаголовком «Сімейна хроніка» було видано в 1993 р., а наступного року він був удостоєний премії «Русский Букер».

До сучасних проблем письменник найчастіше звертався у своїх оповіданнях та повістях. У

1980-і рр. продовжував писати автобіографічні твори, що ввійшли до збірників «Девушка моей мечты» та «Заезжий музыкант».

Уже перший прозовий твір Булата Окуджави – автобіографічна повість «Будь здоров, школяр» (1961), яку було надруковано в альманасі «Тарусские страницы», не пройшла повз увагу читачів і критиків. У повісті своєрідно, з м'яким гумором та іронією, правдиво, без пафосу розповідалась історія про юнака-інтелігента, який зі шкільної лави потрапив на війну. Офіційна критика цю повість за пацифістські мотиви різко засудила й не прийняла. Однак у цього твору з'явилося багато прихильників, і серед них – кінорежисер В. Мотиль, який запропонував автору повісті написати сценарій художнього фільму. В 1967 р. на екрани країни вийшла одна з найкращих ліричних стрічок про Велику Вітчизняну війну під назвою «Женя, Женечка и "катюша"», створена за сценарієм Б. Окуджави та В. Мотиля. З того часу почалася творча співдружність митців: Булат Шалвович написав тексти дуже популярних пісень до чудових фільмів В. Мотиля, зокрема, «Ваше благородие, госпожа удача» («Белое солнце пустыни») та «Песенка кавалергарда» («Звезда пленительного счастья»).

Б. Окуджава плідно працював у кінематографі. Крім написання сценаріїв, створив велику кількість пісень до кінострічок. Більш ніж у 50 фільмах звучать 70 його пісень. Понад 40 з них написані на власну музику, серед них така всенародно відома пісня, як «Десятый наш десантный батальон» до кінофільму «Белорусский вокзал». Глядачі полюбили його пісні, що прозвучали у фільмах «Ключ без права передачи» («Давайте восклицать, друг другом восхищаться...»), «Покровские ворота» («Живописцы», «Песенка об Арбате», «Часовые любви»).

На вірші Окуджави створювали музику і професійні композитори. Великої популярності набула пісня «Бери шинель, пошли домой» (композитор В. Левашов) до кінофільму «Аты-баты шли солдаты». Надзвичайно плідною була творча співпраця з композитором І. Шварцем. Разом вони написали пісні до фільмів «Женя, Женечка и "катюша"» («Капли Датского короля»), «Нас венчали не в церкви» («Дорожная песня» – «Две вечных дороги – любовь и разлука проходят сквозь сердце мое...»), пісні до телефільму «Солом'яний капелюшок» та багатьох інших.

Надаючи перевагу прозовим творам, Булат Шалвович довгий час (майже вісім років) не звертався до поетичної творчості. У 1981 р. він зустрівся з Н. Горленко – молодою поетесою, яка виконувала авторські пісні. Кохання, що спалахнуло між ними, було взаємним, але приреченим на розлуку. Однак воно стало імпульсом до нового творчого злету Булата Окуджави: він знову звернувся до поезії і протягом п'яти років написав близько 15 пісень. Серед них широковідомі «Римская империя», «Примета», «Дерзость, или Разговор перед боем», «Парижские фантазии», «Надпись на камне».

В роки перебудови Булат Шалвович звернувся до В. Коротича, на той час головного редактора журналу «Огонек», із проханням надрукувати вірш, який він марно намагався опублікувати у своїх збірках поезії: цензура не пропускала. Він починався словами:

Римская империя времени упадка
сохраняла видимость твердого порядка:
Цезарь был на месте, соратники рядом,
жизнь была прекрасна судя по докладам.
(«Римская империя»)

Цензори були переконані в тому, що вірш про СРСР. «Римскую империю» було надруковано в «Огоньке». По суті, це був похоронний марш Радянському Союзу.

Після розпаду СРСР, у 1990-і рр., Булат Шалвович брав активну участь у громадському житті Росії. Був членом ради Міжнародного історико-просвітницького, правозахисного та благодійного товариства «Меморіал», віце-президентом російського ПЕН-центру, працював у Комісії з питань помилування при Президенті Російської Федерації (з 1992 р.), у комісії з Державних премій Російської Федерації (з 1994 р.).

В останнє десятиріччя свого життя поет багато мандрував, зустрічався з друзями та своїми шанувальниками в різних країнах на творчих вечорах і концертах. Побував він і в Києві (у 1990-му та 1994 р.), де його надзвичайно тепло зустріла публіка, адже до 1990-х рр. виступи поета в Україні були заборонені.

Під час гастролей у США в 1991 р. Булату Шалвовичу стало погано, і йому терміново зробили операцію на серці. Після неї він прожив шість років. У середині травня 1997 р. Окуджава приїхав до Франції, але додому вже не повернувся. Після грипу в нього виникли серйозні ускладнення. 11 червня дружина охрестила його, а наступного дня Булата Шалвовича не стало. 18 червня протягом усього дня Москва прощалася з улюбленим поетом на Арбаті, у театрі ім. Є. Вахтангова. Поховали його на Ваганьківському кладовищі.

Окуджава завжди іронічно ставився до життя, але останніми його рядками були: «Предчувствовать смерть и смеяться, не значит ее не бояться».

Болючою втратою для багатьох людей стала смерть поета, творчість якого була для них духов-

ною наснагою. Відомий кінорежисер і друг Окуджави В. Мотиль сказав: «С Булатом случилось бессмертие. Он был и остается совестью российской интеллигенции XX столетия. Вместе с Пастернаком и Мандельштамом, Ахматовой и Бродским. Они не дали прерваться связи времен, обрубить нить гуманизма, связующую век прошлый с веком грядущим» [1]. Дійсно, минають роки, а пам'ять про Булата Окуджаву жива.

Запорукою незгасаючої уваги й інтересу до його співаної поезії та до особистості самого російського барда є те, що моральність була головним принципом його існування, а поезія будувалася на вічних категоріях – коханні, надії, протистоянні добра і зла.

Булат Шалвович Окуджава залишив по собі багато прозових творів, понад 800 віршів та близько 200 пісень. «И в прозе, и в стихах я рассказываю о себе теми средствами, которые есть в моем распоряжении. И никаких других задач я перед собой не ставлю. Если мой рассказ интересен окружающим – большое счастье», – сказав він в одному з інтерв'ю. Тихо, сердечно, без пафосу, з гумором і талантом він проспівав своє життя і життя свого покоління.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Видання творів Б. Окуджави

Избранные произведения : в 2 т. / Булат Окуджава. – М. : Современник, 1989. – Т. 1–2. – ISBN 5-270-00483-6.

Арбат, мой Арбат : стихи и песни / Б. Ш. Окуджава. – М. : Совет. писатель, 1976. – 127 с. : ил.

Веселый барабанщик : кн. стихов / Б. Ш. Окуджава. – М. : Совет. писатель, 1964. – 105 с.

Глоток свободы : повесть о Пестеле / Б. Ш. Окуджава ; предисл. С. Волка. – М. : Политиздат, 1971. – 359 с. : 6 л. ил.

Девушка моей мечты : автобиогр. повествования / Булат Окуджава. – М. : Моск. рабочий, 1988. – 269 с.

Женя, Женечка и «катюша», или Необыкновенные и достопоучительные фронтовые похождения гвардии рядового Евгения Колышкина, вчерашнего школяра : киноповесть / Б. Ш. Окуджава, В. Я. Мотыль. – М. : Искусство, 1968. – 87 с. : 12 л. ил.

Избранная проза / Б. Ш. Окуджава ; [послесл. Б. Хотимского]. – М. : Известия, 1979. – 507 с. : ил.

Ковток свободи : роман, повісті / Б. Ш. Окуджава ; пер. з рос. В. Зуб та К. Мотрич. – К. : Дніпро, 1990. – 509 с. : іл.

Март великодушный : стихи / Б. Ш. Окуджава. – М. : Совет. писатель, [1967]. – 143 с. : ил.

Милости судьбы : новая кн. стихотворений / Булат Окуджава. – М. : Моск. рабочий, 1993. – 191 с. : ил. – ISBN 5-239-01571-6.

Повести и рассказы : [автобиогр. повествования] / Б. Ш. Окуджава. – М. : Фирма Арт, 1992. – 303 с. – ISBN 5-86716-039-4.

Посвящается Вам : стихи / Булат Окуджава. – М. : Совет. писатель, 1988. – 143 с. – ISBN 5-265-00044-5.

Похождения Шипова, или Старинный водевиль : истинное происшествие / Булат Окуджава. – М. : Дружба народов, 1992. – 223 с. – ISBN 5-285-00031-9.

Путешествие дилетантов: Из записок отставного поручика Амирана Амилахвари : роман / Булат Окуджава. – М. : Современник, 1990. – 496 с. – ISBN 5-270-01091-7.

Свидание с Бонапартом : роман / Булат Окуджава. – М. : Известия, 1988. – 285 с. : ил.

Стихотворения / Б. Ш. Окуджава ; вступ. ст. Л. С. Дубшана и В. Н. Сажина ; сост. В. Н. Сажина и Д. В. Сажина. – СПб. : Академ. проект, 2001. – 712 с. : портр. – ISBN 5-7331-0224-1.

Чаепитие на Арбате : стихи разных лет / Булат Окуджава. – М. : ПАН, 1996.– 638 с. : ил., 1 л. портр. – ISBN 5-85030-052X.

Про Б. Окуджаву

Быков Д. Булат Окуджава / Д. Быков. – М. : Молодая гвардия, 2009. – 784 с. : ил. – (Жизнь замечательных людей). – ISBN 978-5-235-03255-2.

Гизатулин М. Р. Булат Окуджава: «...из самого начала» / М. Р. Гизатулин. – М. : Булат, 2008. – 352 с. – ISBN 978-5-98557-010-6.

Коротич В. Виталий Коротич : «Булата не интересовало, слышат его зрители в зале или нет. Он пел только для себя. Брал несколько аккордов и начинал тихонько разговаривать» / В. Коротич ; беседовала Т. Бахарева // Факты и коммент. – 2012. – 12 июня. – С. 9.

Кравченко А. Дворянин с арбатского двора / А. Кравченко // Киев. ведомости. – 2008. – 14 мая. – С. 14.

Аннинский Л. «От нуля» : о творчестве Б. Окуджавы / Л. Аннинский // Нева. – 2002. – № 8. – С. 182–190.

Кулагин А. В. Лирика Булата Окуджавы : науч.-попул. очерк / А. В. Кулагин. – М. : Булат ; Коломна : КГПИ. – ISBN 978-91457-003-0.

Фризман Л. Г. Гражданственность Булата Окуджавы // Вектори розвитку сучасного літературного процесу : зб. наук. пр. / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2011. – С. 287–296.

Аветисян Т. Ее высокоблагородие Песня / Т. Аветисян // Правда Украины. – 2011. – 2 дек. – С. 11.

Быков Д. Часовой любви / Д. Быков // Киев. телеграф. – 2002. – № 17. – С. 28.

Булат Шалвович Окуджава : [библиогр. указ., 1945–1993] / сост. И. В. Ханукаева // Русские писатели. Поэты : (совет. период) : биобиблиогр. указ. / Рос. нац. б-ка. – СПб.,1994. – Т. 16. – С. 180–275.

Ілюстрації

Булат Окуджава : [портрет] // Избр. произведения : в 2 т. / Булат Окуджава. – М. : Современник, 1989. – Т. 1. – Фронтиспис.

Булат Окуджава : [фотогр. разных лет жизни] // Окуджава Б. Капли Датского короля : киносценарии, песни для кино. – М., 1991. – Обл., с. 16, 148.

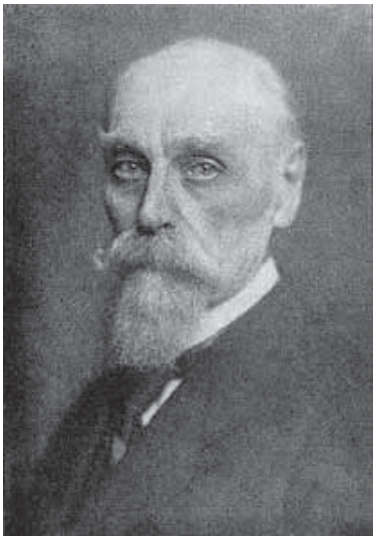

[1] Цит. за кн.: Окуджава Б. Стихи. Рассказы. Повести. – Екатеринбург, 1999. – С. 568.

15 травня

«Хоч би де ти був – будуй Україну»

До 160-річчя від дня народження І. Горбачевського (1854–1942)

Нетерпляче вижидаю щасливої хвилини,
коли всі наші наукові працівники, розпорошені по світі,
зможуть стати до спільної наукової праці
на рідній землі для слави і добра української і всесвітньої науки.
І. Горбачевський [1]

У славетній когорті видатних українців, геній яких визнаний світом, та тих патріотів, що віддали багато сил і знань своєму народові, працюючи на чужих теренах, почесне місце посідає вчений-біохімік, гігієніст і епідеміолог, громадсько-політичний діяч і педагог Іван Якович Горбачевський.

Мало хто з українських учених мав стільки титулів, як професор Горбачевський: доктор медичних наук, декан медичного факультету Карлового університету в Празі, згодом його ректор, член Чеської крайової санітарної ради, член Найвищої ради здоров'я Австро-Угорщини і Ради для технічних досліджень у Відні, довічний член Палати Панів австрійського парламенту, дійсний таємний радник, перший міністр здоров'я Австро-Угорщини, завідувач кафедри хімії і ректор Українського вільного університету у Відні та Празі, дійсний член Академії наук УРСР, дійсний і почесний член Наукового товариства ім. Шевченка. Своєю невтомною науковою працею, участю в багатьох європейських інституціях, національно-громадською активністю він зробив неоціненний внесок у скарбницю духовного життя українського суспільства та світової науки і культури.

Народився І. Горбачевський у с. Зарубинці (нині Збаразького району Тернопільської області), в сім'ї священика. З дитинства перейняв через батьківське виховання високу духовність, морально-етичні норми християнських заповідей. Нести в собі любов до Бога і України, невтомно працювати і прагнути до знань – ці заповіти батька він проніс через усе життя й передав як естафету своїм учням та послідовникам.

Початкову освіту майбутній учений здобув у польсько-німецькій народній школі (м. Збараж), відтак навчався в Тернопільській класичній гімназії (1864–1873). Тут брав участь у таємному гуртку української учнівської молоді «Громада», що стало першоосновою формування його національної свідомості.

Велике зацікавлення природничими науками відіграло вирішальну роль у подальшій спрямованості освіти І. Горбачевського. В 1873 р. він вступив на медичний факультет Віденського університету, оскільки в Галичині тоді вищих медичних студій не було.

Схильний до наукової праці юнак уже на другому курсі почав працювати в хімічній лабораторії професора Ф. Шнайдера, а з 1875 р. – в хімічному інституті відомого біохіміка професора Е. Людвіга. Тут він уперше самостійно написав наукову працю, присвячену вестибулярному нерву (впливає на рівновагу людини), за що був відзначений адміністрацією університету і зарахований до німецького наукового товариства. Німці побачили в молодому студентові перспективного вченого і не помилилися.

Подальші дослідження і публікації І. Горбачевського були пов'язані переважно з органічною, біологічною та лікарською хімією. Більшу частину життя Іван Якович присвятив вивченню хімічного складу та хімічних процесів в організмі здорової і хворої людини, з'ясуванню причин та опрацюванню способів лікування багатьох недуг.

Перша наукова праця, котра принесла йому визнання та світову славу, – «Синтез сечової кислоти» (1882). Український учений першим у світі отримав сечову кислоту синтетично, хоча над цією проблемою впродовж тривалого часу працювали всесвітньо відомі науковці Е. Фішер, В. Траубе, О. Розен та ін. Відкриття І. Горбачевського дало змогу встановити джерела і шляхи утворення сечової кислоти в живому організмі, виявляти її складники, зробило надзвичайно дієвим метод діагностування захворювань. Праця І. Горбачевського, що засвідчила це видатне досягнення, побачила світ у збірнику Австрійської

[1] Цит. за вид.: Гонський Я. І. Іван Горбачевський у спогадах і листуваннях. – Т., 2004. – С. 104.

академії наук. Це був найбільший успіх у галузі органічного синтезу з 1828 р., коли німецький хімік Ф. Веллер уперше синтезував органічну речовину. Своїм відкриттям І. Горбачевський випередив тогочасні наукові дослідження на століття.

У 1883 р. на запрошення Карлового університету в Празі І. Горбачевський очолив новостворену кафедру лікарської хімії та фармакології. Так почався перший, тривалістю 34 роки, період його життя в Чехії. У 1885 р. Іван Якович одержав метилсечову кислоту, в 1886-му – створив новий метод синтезу креатину, у 1889–1891 рр. відкрив фермент ксантиноксидазу. Одним із перших учений довів, що амінокислоти є складовою частиною білків.

Велика заслуга І. Горбачевського перед наукою і в тому, що вперше (1899) він встановив джерела сечової кислоти в організмі людини. Висунута ним теорія утворення сечової кислоти в організмі ссавців і людини не втратила свого значення й нині. Цей напрям плідно розвивається в багатьох наукових школах світу, особливо при вивченні порушень обміну нуклеїнових кислот.

Учений зробив великий внесок і в такі галузі науки, як гігієна, епідеміологія, токсикологія, судова хімія. Він розробив методи розпізнавання кривавих плям у криміналістиці, вивчав харчування селян Галичини, з'ясував етіологію пелагри – захворювання, що настає, зокрема, внаслідок браку нікотинової кислоти в організмі людини. Останнє дослідження мало величезне соціально-економічне значення для місцевостей, в яких населення харчувалося переважно кукурудзяним борошном (Закарпаття, Буковина, Бессарабія, Румунія).

Значною є заслуга І. Горбачевського у вивченні екології, зокрема в питанні забезпечення жителів Праги питною водою. Він зробив найретельніші аналізи води притоків Влтави і запропонував магістрату міста прокласти водогін до столиці з річки Ізера, що вирішило актуальну проблему постачання питної води, адже у Влтаві того часу було багато тифозних бактерій.

У Празі І. Горбачевський написав і видрукував чеською мовою перший університетський підручник з лікарської хімії в 4-х томах (1904–1908; неорганічна, органічна та біологічна хімія). Він виховав велику когорту лікарів і науковців.

Роль Івана Яковича в науковому й суспільному житті була настільки великою, що в деяких чеських енциклопедіях зазначається, що він є великим чеським ученим українського походження. У Празі І. Горбачевського обирали деканом медичного факультету на кілька каденцій, а також ректором Карлового університету (1902–1903). За визначну наукову і громадську діяльність ученого було нагороджено орденом Залізної корони III ступеня, обрано членом Королівського чеського товариства наук (згодом – Чеська академія наук), членом Чеської крайової санітарної ради.

У 1917–1918 рр. І. Горбачевський заснував і очолив міністерство здоров'я Австрії. У світовій практиці це була перша така установа, адже до 1917 р. жодна держава світу не мала міністерства здоров'я в структурі свого уряду. Лише згодом за аналогією такі міністерства створили в Англії, Франції, Німеччині та інших країнах.

За час, протягом якого І. Горбачевський працював міністром, він розробив основи організації служби здоров'я, на які десятиліттями орієнтувалися держави, що постали після розпаду Австро-Угорської імперії в 1918 р. У цей період Іван Якович також узяв активну участь у створенні Західноукраїнської Народної Республіки, розробив програму охорони здоров'я для Української Народної Республіки.

У 1921 р. І. Горбачевський став одним із ініціаторів створення Українського вільного університету (відкритий спочатку у Відні, потім перенесений до Праги). В 1923–1924-му та 1931–1935 рр. він обіймав посаду ректора цього навчального закладу.

В 1924 р. професор видав у Празі перший університетський український підручник «Органічна хімія», багато працював над українською науковою хімічною термінологією. В 1925 р. як учений зі світовим іменем був обраний академіком Всеукраїнської академії наук (ВУАН).

Важливе місце в діяльності І. Горбачевського в цей період займала його участь у роботі товариства «Музей визвольної боротьби України», де було зібрано багато матеріалів і документів, які відображали боротьбу за незалежність України. Вчений був головою управи товариства і на цій посаді залишався до 1935 р.

У 1926-му й 1932 р. І. Горбачевський організував та провів перший і другий українські наукові з'їзди в Празі.

На початку 1930-х рр. учений займався не лише громадською і науковою, а й педагогічною діяльністю: викладав органічну хімію в Українському вільному університеті та Українській господарській академії, і неорганічну – в Українському вищому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова.

У 1939 р. під керівництвом І. Горбачевського в Празі було організовано Комітет оборони Карпатської України при Центральному союзі українських організацій Чехо-Словацької Республіки.

Помер І. Горбачевський 24 травня 1942 р. у віці 88 років. Поховали його на цвинтарі Св. Матея в Празі.

Досягнення професора Горбачевського на ниві чеської та української науки і педагогіки справді величезні (наукова спадщина нараховує понад 66 праць німецькою, чеською та українською мова-

ми). Ним гордимося ми, українці, ним пишаються наші сусіди чехи, серед яких він усе життя працював, не забуваючи водночас про свій поневолений народ, всіма силами й засобами сприяючи його національно-культурному розвитку, визнанню самобутності українців серед цивілізованих народів світу.

Ім'я І. Горбачевського присвоєно Тернопільській державній медичній академії, а перед її морфологічним корпусом встановлено пам'ятник професору. На честь великого вченого названо вулицю в м. Львові, на одному з будинків якої встановлено меморіальну дошку, а також школу в с. Зарубинці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Видання праць І. Горбачевського

З моїх споминів / І. Горбачевський // 25-ліття Українського Лікарського Товариства і Медичної громади : [зб. ст.]. – Репринт. вид. Наук. т-ва ім. Шевченка у Львові 1935 р. – Львів, 2009. – С. 14–17. – ISBN 978-966-1633-11-6.

Наукові праці, документи і матеріали професора Івана Горбачевського / І. Я. Горбачевський ; упоряд. і авт. передм. І. Головацький ; Наук. т-во ім. Шевченка, Біохемічна комісія. – Л., 2005. – 290 с. – ISBN 966-8868-005.

Синтез сечової кислоти ; Теорія утворення сечової кислоти в організмі ссавців ; О кристалізованім ксантині і гуаніні ; Теперішній стан української номенклатури неорганічної хемії / І. Горбачевський // Гонський Я. І. Іван Горбачевський у спогадах і листуваннях / Терноп. держ. мед. акад. ім. І. Я. Горбачевського. – Т. : Укрмедкнига, 2004. – С. 143–144, 145–157, 158–161, 162–171.

Про І. Горбачевського

Про присвоєння імені академіка І. Я. Горбачевського Тернопільському медичному інституту : Постанова Кабінету Міністрів України // Уряд. кур'єр. – 1992. – 31 лип. – Орієнтир. – С. 9.

Горбачевський Іван Якович (1854–1942) // Історія Академії наук Української РСР / АН УРСР ; редкол.: Б. Є. Патон [та ін.]. – К., 1982. – С. 673.

Гонський Я. І. Іван Горбачевський у спогадах і листуваннях / Я. І. Гонський ; Терноп. держ. мед. акад. ім. І. Я. Горбачевського. – Т. : Укрмедкнига, 2004. – 183 с. : іл.

Головацький І. Іван Горбачевський (1854–1942) : життєписно-бібліогр. нарис / І. Головацький ; Наук. т-во ім. Шевченка у Львові. – Львів : [б. в.], 1995. – 125 с. – ISBN 5-7707-6313-2.

Пилипчук О. Горбачевський Іван Якович (1854–1942) / О. Пилипчук // Видатні постаті України / редкол.: Г. В. Щокін, М. Ф. Головатий, В. А. Гайченко [та ін.]. – К., 2004. – С. 243–246. – ISBN 966-608-519-4.

Юркевич О. Г. Український вчений світової слави / О. Г. Юркевич // Аксіоми для нащадків : укр. імена у світ. науці : зб. нарисів. – Львів, 1992. – С. 339–347.

Ковальчук Л. Я. Академік Іван Горбачевський : 150-ліття від дня народж. / Л. Я. Ковальчук // VIII Міжнар. мед. конгрес студентів та молодих учених, приуроч. до 150-ліття від дня народж. І. Я. Горбачевського, 10–12 трав. 2004 р. / Терноп. держ. мед. акад. ім. І. Я. Горбачевського [та ін.] ; [відп. ред. Л. Я. Ковальчук]. – Т., 2004. – С. 3–4 : іл.

Ганіткевич Я. Українські лікарі-вчені першої половини XX століття та їхні наукові школи : біогр. нариси та бібліогр. / Я. Ганіткевич ; Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Львів. від-ня, Всеукр. лікар. т-во. – Львів, 2002. – 540 с. : іл. – Про І. Горбачевського: с. 69, 70, 95, 108, 219, 315, 317, 321, 326.

Бойчак М. П. Українські лікарі за кордоном (Польща 1920–1924, Чехословаччина 1922–1940 рр.) / М. П. Бойчак, Р. М. Лякіна. – К., 2009. – 190 с. – Про І. Горбачевського: с. 144–145, 153–154, 164.

Лахманюк Т. Ґеніальний український вчений – Іван Якович Горбачевський / Т. Лахманюк // Наук. пр. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Історія. – Т., 2005. – Вип. 2. – С. 62–65.

Лахманюк Т. Іван Якович Горбачевський і українське студентське товариство «Січ» у Відні / Т. Лахманюк // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Історія. – Т., 2005. – Вип. 3. – С. 99–101.

Лахманюк Т. Іван Якович Горбачевський – наш видатний земляк / Т. Лахманюк // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Історія. – Т., 2005. – Вип. 1. – С. 34–37.

Лахманюк Т. Місце та значення Івана Горбачевського у діяльності товариства «Музей визвольної боротьби України» в Празі / Т. Лахманюк // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Історія. – Т., 2009. – Вип. 2. – С. 155–160.

Лахманюк Т. Науково-педагогічна та громадсько-політична діяльність І. Горбачевського / Т. Лахманюк // Укр. іст. біографістика : забуте і невідоме / [Л. Алексієць, І. Куций, О. Ятишук та ін.] ; Терноп. нац. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2005. – Ч. 1. – С. 90–100.

Лахманюк Т. Формування Івана Горбачевського як особистості, науковця та громадського діяча / Т. Лахманюк // Р. Ф. Кайндль. Вікно в європейську науку : матеріали II Міжнар. наук. семінару «Кайндлівські читання», Чернівці, 28–29 трав. 2005 р. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2005. – С. 372–377. – ISBN 966-560-319-1.

Хорошевський А. Ю. Горбачевський Іван Якович (1854–1942) / А. Ю. Хорошевський // Проект «Україна» : галерея нац. героїв. / авт.-упоряд. А. Ю. Хорошевський. – Х., 2012. – С. 59–61. – ISBN 978-6177013-029.

Абліцов В. Г. Горбачевський Іван // Абліцов В. Г. Галактика «Україна» : укр. діаспора : видатні постаті / В. Абліцов. – К., 2007. – С. 76.

Гонський Я. Академік Іван Горбачевський : 60 років з часу смерті та 120 років від часу синтезу сечової кислоти / Я. І. Гонський, Ю. І. Губський // Мед. хімія. – 2002. – № 4. – С. 96–98.

Топірна Є. В. В Празі пам'ятають українця Івана Горбачевського / Є. В. Топірна // Вісн. НТШ. – 2004. – Ч. 32. – С. 16–17.

Шот М. Міжнародний рік академіка Горбачевського // Уряд. кур'єр. – 2004. – 12 трав. – С. 13.

Горбачевський Іван Якович (15.05.1854 – 24.05.1942) // Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.] ; НАН України, Ін-т історії України. – К., 2004. – Т. 1. – С. 159.

Горбачевський Іван (1854–1942) // Енциклопедія українознавства. Словник. частина / Наук. т-во ім. Шевченка ; голов. ред. В. Кубійович. – Перевид. в Україні. – Львів, 1993. – Т. 2. – С. 141.

Кононенко М. П. Горбачевський Іван (1854–1942) / М. П. Кононенко // Українські вчені – натуралісти, математики, лікарі, педагоги : довідник / М. П. Кононенко ; Київ. гуманіт. ліцей Нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – [К.], 1999. – С. 134–135.

Горбачевський Іван Якович (15.05.1854 – 24.05.1942) // Енциклопедія Сучасної України / редкол.: Дзюба І. М. (співголова) [та ін.]. – К., 2006. – Т. 6. – С. 188.

Ілюстрації

Горбачевський Іван Якович : [фотографія] // Енциклопедія історії України. – К., 2004. – Т. 1. – С. 159.

Горбачевський Іван Якович : [фотографії] // Гонський Я. І. Іван Горбачевський у спогадах і листуваннях. – Т. : Укрмедкнига, 2004. – 1-а с. обкл., с. 14, 47, 61, 70, 95.

Горбачевський Іван Якович (1854–1942) : [фотографія] // Видатні постаті України. – К., 2004. – С. 243.

Підготовлено О. Рожнятовською

25 травня

Геній авіації

До 125-річчя від дня народження І.Сікорського (1889–1972)

З ім'ям нашого славного співвітчизника, видатного авіаконструктора XX ст. Ігоря Івановича Сікорського пов'язані унікальні й несподівані досягнення конструкторської думки, які неодноразово виводили світову авіацію на новітній технологічний рівень. Перші польоти вітчизняних аеропланів, перші оригінальні конструкції багатомоторних важких літаків, перші «літаючі човни» та амфібії, гелікоптери класичної одногвинтової схеми та ще чимало інших цікавих авіаційних винаходів стали можливими завдяки непересічному таланту видатного конструктора.

Народився Ігор Сікорський у Києві, в родині доктора медицини Івана Олексійовича Сікорського, професора Київського університету Св. Володимира. Батько, лікар-психотерапевт, автор численних праць із психіатрії, загальної психології та нервово-психіатричної гігієни, виховував Ігоря за власною методикою, розвиваючи в ньому міцну волю й наполегливість у досягненні мети та відданість Православній церкві, престолу і Вітчизні. Мати майбутнього авіаконструктора – Марія Стефанівна – приділяла велику увагу всебічному розвитку сина. Саме від неї Ігор уперше почув про літальні апарати Леонардо да Вінчі. Політ на повітряному кораблі в дитинстві наснився малому Ігорю і став його життєвою мрією.

І. Сікорський навчався в Першій Київській гімназії, Морському кадетському корпусі Санкт-Петербурга. Прагнучи присвятити себе авіації, в 1906 р. він поїхав до Парижа вчитися в Технічній школі Дювиньо де Лано. Саме там юнак зробив перші кроки в повітроплаванні й захопився ідеєю вертикального злету машини в небо. За рік він повернувся до рідного Києва й вступив до Київського політехнічного інституту, щоб здобути освіту, яка стане основою його майбутньої кар'єри.

Захоплення конструюванням літального апарата часто перевершувало в І. Сікорському необхідність відвідувати лекції. Всі дні він проводив у домашній майстерні, що розміщувалася на вул. Ярославів Вал, створюючи свою першу літальну машину. Його витвір мав дивний вигляд: дерев'яна клітка без шасі; з одного боку містився двигун, з іншого – місце пілота, зверху кріпився гвинт. Цей «гелікоптер» так і не піднявся в повітря. Другий гвинтокрил був досконалішим – він міг підняти свою вагу – 182 кг, але без пілота. Стало зрозумілим, що створити гвинтокрил, враховуючи тодішній рівень технічного розвитку, – рішення передчасне. До створення геліокоптерів І Сікорський повернувся тільки через 20 років.

Тим часом молодий винахідник разом зі своїми друзями спорудив сарай-майстерню на Куренівському аеродромі в Києві, де з'явився на світ їхній перший літак – маленький біплан БіС-1. Назва БіС створена за першими літерами прізвищ конструкторів: Билинкін – Іордан – Сікорський. Потужності двигуна в їхнього літака не вистачило для зльоту. Сікорському поталанило вперше піднятися в повітря лише 3 червня 1910 р. на іншій машині – БіС-2 (С-2). На ній він пролетів кілька сотень метрів. Та справжній успіх до юнака прийшов навесні 1911 р., коли він на своєму п'ятому літаку – С-5 – склав іспит на звання пілота, встановив чотири всеросійські рекорди, здійснив показові польоти і навіть покатав сміливих пасажирів. І. Сікорський був не лише конструктором та незмінним випробувачем своїх літаків, а й пілотом-учителем.

У тому ж 1911 р. він розробив свій шостий літак С-6 із потужнішим двигуном та трьохмісною кабіною. Модернізований С-6А одержав Велику золоту медаль на Московській виставці повітроплавання у квітні 1912 р. А незадовго до тієї події Російське технічне товариство нагородило І. Сікорського Почесною медаллю «за корисні праці з повітроплавання та за самостійну розробку аероплана своєї системи, що дала чудові результати».

Після таких запаморочливих успіхів студент із незакінченою освітою отримав відразу дві дуже цікаві пропозиції з Петербурга: по-перше, його запрошували на посаду головного інженера новоствореної військово-морської авіації, по-дру-

ге – на посаду конструктора відділення повітроплавання Російсько-Балтійського вагонного заводу. Він прийняв обидві пропозиції й переїхав із групою найближчих соратників з Києва до столиці імперії.

Працюючи на цих посадах, І. Сікорський зробив вагомий внесок у створення особливого роду військ – авіації російського військово-морського флоту – і по праву вважається одним із його фундаторів. Проте, відслуживши лише рік, звільнився з флотської служби й занурився в конструкторську роботу на Росбалті. Влітку 1912 р. він став на цьому заводі і головним конструктором, і керуючим справами. Впродовж двох років було створено 20 літаків, серед них – два найбільших у світі. Від конструкції до конструкції приходив інженерний досвід, поглиблювалися теоретичні знання, збагачувалась інтуїція, якій Ігор Іванович завжди довіряв і яка ніколи його не підводила. У 1912–1913 рр. завдяки таланту й невтомній праці І. Сікорського в Росії з'явилися перші гідролітак, спеціально спроектований навчальний літак, серійний літак, літак моноконструкції, а також перший проданий за кордон літак.

Літальними апаратами молодого авіаконструктора зацікавилися військові. Машина-розвідник С-10 мала 15 модифікацій, які до початку Першої світової війни становили основу морської авіації Балтійського флоту. Успішно використовувався на фронтах і маневрений С-12.

Ігор Іванович замислювався про напрями подальшого розвитку авіації, про забезпечення надійності літаків. Він досконально розробив концепцію перспективного літака, спеціально призначеного для експлуатації в умовах складного російського клімату. Це мав бути багатомоторний літальний апарат з екіпажем у кілька осіб, в якому передбачено можливість ремонту в повітрі. Створення такого велетня на той час заперечувалася більшістю авіаційних авторитетів. Та у квітні 1913 р. чотиримоторний повітряний гігант був готовий до злету. Спочатку він мав назву С-9 «Гранд», а після деяких дороблень – «Російський витязь».

Літак, що переважав за розмірами та злітною вагою всі раніше побудовані апарати, започаткував новий напрям у розвитку авіації – важке літакобудування. Він став прообразом усіх наступних пасажирських авіалайнерів, важких бомбардувальників і транспортних літаків.

У грудні 1913 р. піднявся в повітря чотиримоторний «Ілля Муромець», що являв собою удосконалену конструкцію «Російського витязя». А переставлений на поплавки, до 1917 р. залишався найбільшим гідролітаком у світі. В роки Першої світової війни «Ілля Муромець» ефективно використовувався як важкий бомбардувальник та дальній розвідник. Із цих літаків було сформовано «Ескадру повітряних кораблів» – перше об'єднання стратегічної авіації.

Серед інших літаків, які І. Сікорський розробив у 1914–1917 рр., – легкий винищувач, морський розвідник, легкий розвідник-винищувач, двомоторний винищувач-бомбардувальник та штурмовик, тобто практично повний парк літаків усіх типів, що брали участь у світовій війні. Під керівництвом Ігоря Івановича формувалася могутня багатопрофільна вітчизняна авіаційна промисловість. Загалом у Росії в 1909–1917 рр. Сікорський створив 25 базових моделей літаків, не рахуючи їхніх модифікацій та спільних розробок, два гелікоптери, троє аеросаней та один авіадвигун.

Подвижницька праця вченого була високо оцінена. У 25 років він став кавалером ордена Святого Володимира IV ступеня.

Жовтнева революція 1917 р. круто змінила долю генія російської авіації. Всі цехи на Росбалті фактично припинили діяльність. Ігор Іванович вирішив переїхати до Франції, а в 1919 р. – до США. Але за океаном, як і в післявоєнній Європі, авіапромисловість скорочувала промислові потужності. Сікорський, прибувши до Нью-Йорка, опинився без засобів для існування. Він був змушений піти працювати вчителем у вечірню школу. Тільки в 1923 р. йому разом з групою російських емігрантів удалося створити невелику літакобудівну компанію «Сікорський Аероінженіринг Корпорейшн», віце-президентом якої певний час був композитор С. Рахманінов, котрий інвестував у це підприємство значні як на той час кошти. Згодом віце-президентом компанії став син І. Сікорського – Сергій, який працював у ній усе життя.

Перший побудований в еміграції літак Сікорського S-29 було зібрано в 1924 р. Цей перший у світі двомоторний суцільнометалевий біплан приймав на борт чотирнадцять пасажирів. Він став помітним явищем не тільки в авіації США, а й у світі.

Ігор Іванович випробував свої сили і в легкій авіації, створивши одномоторні S-31, S-32, S-33. Однак вийти з ними на американський ринок виявилося непросто, тому конструктор розробив важкі біплани S-35, S-37. Проте з S-35 його спіткала невдача.

Для успішного розвитку фірми Сікорського необхідно було створити літальний апарат, який мав би попит. Таким апаратом стала десятимісна двомоторна амфібія S-38. Тодішні газети писали, що вона зробила переворот в авіації, літала, приземлялася та приводнювалася там, де раніше бу-

вали тільки човни місцевих аборигенів. Про надійність і безпечність амфібії ходили легенди.

Завдяки великій кількості замовлень на цю машину «Сікорський Авіейшн Корпорейшн» (як тепер називалася фірма) зміцніла, «стала на крило», переїхала на власний завод у Стратфорд. У червні 1929 р. її прийняли до потужної корпорації «Юнайтед Ейркрафт енд Транспорт» (нині «Юнайтед Технолоджиз»), у складі якої фірма Сікорського існує й нині.

Діяльність фірми Сікорського у Стратфорді зумовила створення в ньому потужної російсько-української колонії. Ігор Іванович до самої смерті залишався одним з найшанованіших мешканців міста. Завдяки йому тут відкрили клуб, школу, побудували православний храм Святого Миколая і навіть створили російську оперу.

У 1929 р. Сікорський і його російська команда створила свої знамениті «літаючі човни» S-38/S-39. В умовах нерозвиненої інфраструктури та відсутності аеродромів переваги цих машин були очевидні, адже вони сідали де завгодно і злітали звідки завгодно. У 1930-х рр. Сікорський виробляє серію багатомоторних літаючих човнів для далеких перельотів. Справжнім шедевром була чотиримоторна амфібія S-40. Літаки цього типу стали першими серійними важкими пасажирськими авіалайнерами, які експлуатувалися на регулярних авіалініях великої дальності. Під час випробування першого «кліпера» І. Сікорський, зайшовши в пасажирський салон, несподівано усвідомив, що наяву бачить абсолютний повтор того сну, що наснився йому колись у дитинстві. Неймовірно, але його дитячий сон здійснився через 30 років.

Саме на літаючих амфібіях та «літаючих човнах» Сікорського відбулося становлення всесвітньо відомої авіакомпанії «Пан Америкен». Ця компанія замовила конструктору багатомоторні пасажирські авіалайнери для регулярних трансокеанських перевезень. Перший «літаючий човен» S-42 у 1934 р. з'єднав Північну та Південну Америки, а другий у 1935 р. відкрив рейси через Тихий океан. У 1937 р. на серійних літаках цього типу почалися й пасажирські перевезення через Атлантичний океан.

На базі чотиримоторного S-42 було створено двомоторну амфібію меншого розміру, що мала велику популярність і експлуатувалася в різних куточках світу. У відомому радянському кінофільмі «Волга-Волга» можна побачити куплену американську повітряну амфібію Сікорського в дії.

Останнім літаком І. Сікорського став великий чотиримоторний «літаючий човен» S-44, створений у 1937 р., але час «повітряних кліперів» безповоротно минув. П'ятдесятирічному конструктору довелося шукати нові перспективні шляхи розвитку. В 1938 р. він разом з однодумцями почав розробляти принципово новий на той час літальний апарат – гелікоптер. Видатний конструктор утретє починав свою творчу кар'єру практично з нуля. Попереду його чекала слава творця найкращих у світі гвинтокрилів.

До Сікорського гвинтокрили могли злітати, але не могли літати, тобто здійснювати цілеспрямований політ. Геній аеронавтики Сікорський знайшов рішення, завдяки якому ці літальні апарати стали керованими. 14 вересня 1939 р. конструктор здійснив перший у світі керований політ на гелікоптері VS-300. Незабаром він одержав ліцензію пілота вертольота США за номером 1. Схема цієї машини вважається класичною, згідно з нею побудовано понад 90% гелікоптерів усього світу, проте тоді більшість авіаконструкторів вважали її безперспективною. Після двох років напружених випробувань, у 1942 р. був створений дослідний двомісний гелікоптер S-47 (R-4), взятий у серійне виробництво. Він був єдиним гвинтокрилом країн антигітлерівської коаліції, що використовувався на фронтах Другої світової війни.

Поступово з'явилися сучасніші легкі гелікоптери Сікорського. Особливий успіх мав повоєнний S-51. Він широко використовувався у багатьох країнах для бойових дій та у цивільних роботах, в операціях з порятунку людей.

Як і раніше у літакобудуванні, найбільший успіх чекав на Сікорського в царині створення важких гелікоптерів. Тут йому не було рівних. Він побудував у 1949 р. майже чотиритонний S-55 (став першим гвинтокрилом, що здійснив трансатлантичний переліт), а у 1953-му – чотирнадцятитонний гелікоптер S-56. Геніально змінюючи компонування, Сікорський створював на рідкість вдалі для свого часу транспортні гвинтокрили. Всі спроби конкурентів розробити щось подібне за характеристиками до S-56 не мали успіху. Цей гелікоптер за швидкісними властивостями, вантажопідйомністю, розмірами був неперевершеним.

Згодом Сікорський побудував експериментальний безфюзеляжний гелікоптер-кран, що дало змогу збільшити вагу перевезень та спростити вантажні роботи.

Найкращий гелікоптер, створений Сікорським, піднявся в небо в 1954 р. То був S-58. Його будували кілька країн. Чимало зразків S-58 експлуатуються й досі. За своїми льотно-технічними та економічними характеристиками він переважав усі гвинтокрили свого часу. Цей проект став «лебединою піснею» геніального авіаконструктора. У 1958 р., коли серійне виробництво цього

гвинтокрила досягло піку – 400 машин на рік, І. Сікорський вийшов на пенсію, зберігши за собою посаду радника фірми. У США він створив 17 базових типів літаків та 18 типів гелікоптерів.

Ігор Іванович ніколи не приховував свого негативного ставлення до подій, що відбувалися на його колишній батьківщині, але завжди залишався патріотом рідної землі. Він чимало зробив в Америці для пропаганди досягнень російської культури та науки, беззмінно залишаючись членом правління Толстовського фонду, Товариства російської культури та інших прослов'янських організацій. Надавав моральну та фінансову підтримку багатьом вихідцям із Росії та України, різноманітним суспільним та політичним емігрантським організаціям. Часто виступав з лекціями та доповідями, і не тільки фаховими. Як релігійна людина І. Сікорський сприяв розвитку Російської православної церкви в США. Він написав низку книг та брошур, зокрема «Невидима зустріч», «Еволюція душі», «У пошуках Вищих Реалій», що належать до найоригінальніших творів російської закордонної богословської думки.

За своє життя І. Сікорський одержав понад 80 різних почесних нагород, призів та дипломів, серед них медалі Давида Гугенхейма, Джеймса Уатта. Його ім'я вписано в Національний зал слави винахідників. У 1948 р. Ігорю Івановичу було вручено рідкісну нагороду – Меморіальний приз братів Райт, а в 1967-му – Почесну медаль Джона Фрица за науково-технічні досягнення в галузі фундаментальних та прикладних наук. В авіації, окрім нього, цієї нагороди удостоєно лише О. Райта. І. Сікорський був почесним доктором багатьох міжнародних університетів.

Закінчив свій земний шлях геній авіації 26 жовтня 1972 р. в американському містечку Істоні, штат Коннектикут, на 84-му році життя. Там видатного конструктора й поховали.

У Києві ім'ям І. Сікорського названо вулицю, в пам'ять про нього відкрито меморіальну дошку на території його альма-матер – Київського політехнічного інституту. На Музейній площі цього навчального закладу встановлено перший у світі пам'ятник І. Сікорському. Коштами викладачів та студентів реставровано історичну будівлю авіагаража, в якій розмістився Відділ історії авіації і космонавтики ім. І. І. Сікорського Державного політехнічного музею. Експозиція відділу, крім іншого, має матеріали, надані сином видатного авіаконструктора С. Сікорським і авіабудівною компанією «Сікорський Ейркрафт Корпорейшн». Це моделі вертольотів, сконструйованих І. Сікорським, їх креслення, фотографії, книги, копії відзнак його досягнень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основні праці І. Сікорського

Воздушный путь: каким образом он был открыт, каким пользуются в настоящее время и что можно ожидать от него в будущем / И. И. Сикорский. – М. : Рус. путь : YMCA-Press, 1998. – 191 с., [16] л. ил., портр. – Сведения доступны также по Интернету: http://www.fidel-kastro.ru/avia/sikorsky.htm.

Небо и небеса : собр. религиозно-филос. работ / И. И. Сикорский. – М. : Эконом. газ., 2010. – 411 с. : ил.

Про І. Сікорського

Катышев Г. И. Авиаконструктор Игорь Иванович Сикорский, 1889–1972 / Г. И. Катышев, В. Р. Михеев. – М. : Наука, 1989. – 176 с. – (Научно-биографическая серия).

Катышев Г. И. Крылья Сикорского / Г. И. Катышев, В. Р. Михеев. – М. : Воениздат, 1992. – 431 с. : ил.

Михеев В. Р. Сикорский / В. Р. Михеев, Г. И. Катышев. – СПб. : Политехника, 2003. – 624 с. – (XX век. Знаменитые конструкторы России).

Надеждин Н. Я. Игорь Сикорский: «Русский витязь» / Николай Надеждин. – М. : Майор : Осипенко А. И., 2011. – 191 с. : ил., портр. – (Glamour) (Серия книг «Неформальные биографии»).

Овчинников Н. В. Авиаконструктор Игорь Иванович Сикорский / Н. В. Овчинников. – М. : Луч, 2012. – 63 с.

Сікорський С. І. Президенти США і тепер літають на гелікоптерах : [бесіда із сином І. Сікорського, консультантом амер. авіац. компанії Sikorsky Aircraft С. Сікорським] / записав В. Новосвітній // Хрещатик. – 2004. – 1 верес. – С. 8–10.

Сікорський С. І. Усі перші авіатори були невиправними романтиками / [інтерв'ю з С. І. Сікорським вела С. Наконечна] // Україна молода. – 2007. – 20 січ. – С. 6.

Басараба В. Ігор Сікорський / Василь Басараба // Вільне сл. – 2004. – 26 берез. – С. 11–13.

В Киеве открыли памятник Игорю Сикорскому // Крила України. – 2008. – № 20. – С. 1.

Гайдай А. В. Игорь Иванович Сикорский – жизнь во имя авиации (МАТИ) / А. В. Гайдай, В. А. Пашков // XXXII Гагаринские чтения : междунар. молодёж. науч. конф., Москва, 4–8 апр., 2006 : науч. тр. – М., 2006. – Т. 5. – С. 15–16.

Дернова В. «Русский витязь» / Вероніка Дернова // Крила України. – 2008. – 28 лип. – С. 12.

Дунаєвська О. Повернення на батьківщину / Олена Дунаєвська // Обрій. – 2008. – 22 трав. – С. 7.

І. І. Сікорський : матеріали наук. читань з циклу «Видатні конструктори України» / ред. О. Г. Соколенко ; Нац. техн. ун-т України «КПІ», Держ. політехн. музей. – К. : ЕКМО, 2005. – 87 с. : фотоіл.

Івченко В. Його злет починався в Києві / В. Івченко // Наук. світ. – 2008. – № 8. – С. 6–11.

Київський мрійник, що підкорив п'ятий океан // Уряд. кур'єр. – 2007. – 25 трав. – С. 16.

Кожина Л. М. Выставка «Избранный небом», посвящённая 110-летию И. Сикорского / Л. М. Кожина // Русская культура XX в. на родине и в эмиграции. – М., 2000. – Вып. 1. – С. 258–265.

Кожина Л. М. Научные чтения «Из истории авиации», посвященные развитию творческого наследия И. И. Сикорского (1889–1972) / Л. М. Кожина, Т. Ф. Соколова // Вопр. истории естествознания и техники. – 2001. – № 1. – С. 207–210.

Кравець М. Киянин, який подарував людству можливість втілювати мрії про політ / Микола Кравець // Освіта. – 2004. – 30 черв.–7 лип. – С. 8–9.

Крилата слава українського емігранта (Ігор Сікорський) // Зрослись душею, сплелись корінням / А. Басенко, В. Васецький, А. Ковтун [та ін.] ; [упоряд. М. Рубанець]. – К., 2008. – С. 53–60.

Ляховецький М. «Ілля Муромець – київський» / М. Ляховецький // Льотчики / М. Ляховецький ; під заг. ред. М. А. Кочегури. – К., 1977. – С. 65–78.

Максимович А. Мистер вертолёт / А. Максимович // Business Aviation. – 2007. – № 1. – С. 11.

Морозова С. Г. И. И. Сикорский – выдающийся общественный деятель русской эмиграции / С. Г. Морозова // Русская культура XX века на родине и в эмиграции. – М., 2000. – Вып. 1. – С. 34–41.

Нестеров В. Тричі втрачений / В. Нестеров // Персонал Плюс. – 2004. – 1 черв. – С. 9.

Подолян Т. Всесвітньо відомий авіаконструктор навчався в «КПІ» / Т. Подолян // Освіта України. – 2004. – 13 лип. – С. 8.

Романенко В. Киевские конструкторы / В. Романенко // Камуфляж. – 2006. – Червень. – С. 12–15.

Ружицкий Е. История вертолетных рекордов / Е. Ружицкий // Авиация и космонавтика. – 2008. – № 1. – С. 19–24.

Семенов В. «Познавшие чудо полета», або Апарати «важчі за повітря» в українському небі / В. Семенов // Зовнішні справи. – 2009. – № 2. – С. 50–53.

Сергійчук В. Вічний політ у небі / В. Сергійчук // Що дала Україна світові / Володимир Сергійчук. – К., 2008. – С. 318–333.

Сикорский Игорь Иванович (1889–1972) // Отечественные создатели новой техники XVII–XX вв. : популяр. биобиблиогр. очерки / сост. З. П. Джинова ; ФГУ «Рос. гос. б-ка» – М., 2006. – С. 197–205.

Тарасенко П. Эволюция души И. Сикорского / П. Тарасенко // Воздуш. транспорт. – 2006. – № 25 – С. 2, 11.

Троценко А. М. Конструктори й пілоти – випробувачі. Ігор Іванович Сікорський (1889–1972) / А. М. Троценко // Історія цивільної авіації України / А. М. Троценко. – К., 2004. – С. 34–36.

Финне К. Н. Русские воздушные богатыри И. И. Сикорского / К. Н. Финне. – М. : АСТ ; Минск : Харвест, 2005. – 223 с. : ил., портр. – (Военно-историческая библиотека).

Шаров І. Сікорський Ігор Іванович (1889–1972) – авіаконструктор і підприємець / І. Шаров // 100 видатних імен України / І. Шаров. – К. : Альтернативи, 1999. – С. 369–372.

Шендеровський В. Сікорський Ігор / В. Шендеровський // Нехай не гасне світ науки / В. Шендеровський – 2-ге вид. – К., 2004. – С. 288–293.

Електронні ресурси

К 90-летию легендарного перелета Санкт-Петербург–Киев–Санкт-Петербург (30 июня – 12 июля 1914 г.) [Электронный ресурс] : гл. из кн. И. И. Сикорского «Воздушный путь» с современ. событию коммент. // Русский переплет : [интернет-портал]. – Текст. и граф. дан. – М., 2004. – Режим доступа: http://www.pereplet.ru/text/sikorsky30jun04.html (дата обращения: 19.09.2013). – Загл. с экрана.

Малахов А. Подобно птицам небесным: Русский американец Игорь Иванович Сикорский: авиаконструктор, испытатель, богослов [Электронный ресурс] / А. Малахов // Россия в красках : [сайт]. – Текст. дан. – Иерусалим, 2012. – Режим доступа: http://ricolor.org/rz/amerika/ar/vkl/3/ (дата обращения: 19.09.2013). – Загл. с экрана.

Эволюция души [Электронный ресурс] // Україна Православна : офіц. сайт Укр. Православ. Церкви. – Текст. дані. – К., 2004. – Режим доступу : http://pravoslavye.org.ua/2004/10/igor_sikorskiy_evolyutsiya_dushi/ (дата звернення: 18.09.2013). – Назва з екрана.

У Києві вимагають відкрити музей Сікорського на місці садиби, що руйнується [Електронний ресурс] // Голос України : інформ. портал. – Текст. дані. – К., 2012. – Режим доступу: http://golosukraine.com/publication/suspilstvo/parent/4080-bezzahisna-spadshina/ (дата звернення 18.09.2013). – Назва з екрана.

Вдовенко Н. Відкрито відділ музею ім. І. Сікорського [Електронний ресурс] / Н. Вдовенко // Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» : [сайт]. – Текст. дані. – К. : Нац. техн. ун-т України «КПІ», 2008. – Режим доступу: http://kpi.ua/ru/news-08-sikorsky-museum (дата звернення: 18.09.2013). – Назва з екрана.

Sikorsky: підкорюючи небо [Електронний ресурс] // Business class : [сайт]. – Текст і граф. дані. – Режим доступу: http://www.businessclass.ua/?p=2757 (дата звернення: 02.10.2013). – Назва з екрана.

Ілюстрації

Біля витоків вітчизняної авіації [Електронний ресурс] // bibl.com.ua: [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Б. м., 2013. – Режим доступу: http://bibl.com.ua/voennoe/25177/index.html?page=5 (дата звернення 02.10.2013). – Назва з екрана.

Ігор Сікорський. Великі кияни [Електронний ресурс] // Мойсенко Г. Пам'ятники Києва : сайт. – Граф. дані. – К., 2008.– Режим доступу: http://kievmonument.narod.ru/sikorski.html (дата звернення: 02.10.2013). – Назва з екрана.

Підготовлено О. Бакуменком

Червень

Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Нд
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30						

Коли червень медовий, рік не вельми хлібовий.
Не проси червня довгого, а проси теплого.
На Тимофія (2 червня) – велика надія.
Перший туман літа – перша грибна прикмета.

Червнева ніч
(Мотив Стаффа)

Сутінь стогне
Солов'ями,
Місяць тоне
За гаями
І спливає,
Наче човен,
Світла повен,
Смутку повен.

В сріблі-злоті
Вись небесна,
У дрімоті,
Не шелесне.
Пуща темна,
Сумовита
Сном блаженним
Оповита.

Віє щемно
Запах сіна,
Небо щедро,
Многоцінно
Ллє проміння
В безгоміння,
По долині
Стелить тіні.

Тіні сітями
Печалі
Заснували
Сиві далі,
Щоб впіймали,
Якщо вдасться,
В морі смутку
Рибку щастя.

М. Луків [1]

[1]Луків М. Червнева ніч (Мотив Стаффа) / / Біля вечірнього багаття : поезії / М. Луків. – К., 2004. – С. 44–45.

1

Міжнародний день захисту дітей

Відзначається щорічно з 1949 р. відповідно до ухвали Ради Міжнародної демократичної федерації жінок

Всесвітній день батьків

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/66/292 від 15.10.2012 р.

День захисту дітей

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 568/98 від 30.05.1998 р.

День працівників місцевої промисловості

Відзначається щорічно в першу неділю червня відповідно до Указу Президента України № 726/02 від 20.08.2002 р.

День працівників водного господарства

Відзначається щорічно в першу неділю червня відповідно до Указу Президента № 226/03 від 18.03.2003 р.

210 років від дня народження **Михайла Івановича Глинки** (1804–1857), російського композитора, основоположника російської класичної музичної школи

170 років від дня народження **Василя Дмитровича Полєнова** (1844–1927), російського живописця, педагога і громадського діяча

2

85 років від дня народження **Григорія Васильовича Дем'яна** (1929–2013), українського фольклориста, етнографа, літературознавця

75 років від дня народження **Івана Васильовича Бровді** (1939), українського скульптора

3

125 років від дня народження **Михайла Семеновича Майського** [справж. – Булгаков (1889–1960)], українського письменника

90 років від дня народження **Торстена Нільса Візела** (1924), шведського вченого-нейробіолога, лауреата Нобелівської премії в галузі фізіології та медицини (1981)

80 років від дня народження **Антоніни Федорівни Бебко** (1934), української килимарниці

4

Міжнародний день безвинних дітей - жертв агресії

Відзначається щорічно відповідно до рішення Надзвичайної спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-7/8 від 19.08.1982 р.

110 років від дня народження **Івана Володимировича Тапанаєва** (1904–1993), російського хіміка

80 років від дня народження **Володимира Федоровича Драля** (1934–1985), українського архітектора

5

Всесвітній день навколишнього середовища

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/2994 (XXVII) від 15.12.1972 р.

200 років від дня народження **П'єра Лорана Ванцеля** (1814–1848), французького математика

125 років від дня народження **Євзебія Липецького** (1889–1970), українського живописця

6

День журналіста

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 251/94 від 25.05.1994 р.

215 років від дня народження **Олександра Сергійовича Пушкіна** (1799–1837), російського письменника

170 років від дня народження **Костянтина Аполлоновича Савицького** (1844–1905), російського живописця

160 років від дня народження **Володимира Фавстовича Левитського** (1854–1939), українського економіста

120 років від дня народження **Луки Васильовича Дем'яна** (1894–1968), українського письменника

7

220 років від дня народження **Петра Яковича Чаадаєва** (1794–1856), російського філософа-ідеаліста

80 років від дня народження **Бориса Миколайовича Буєвського** (1934), українського композитора

75 років від дня народження **Неллі Миколаївни Корнієнко** (1939), українського театрознавця

8

День Святої Трійці

Всесвітній день океанів

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН №A/RES/63/111 від 12.02.2009 р.

День працівників легкої промисловості

Відзначається щорічно в другу неділю червня відповідно до Указу Президента України № 285/94 від 09.06.1994 р.

110 років від дня народження **Володимира** (Штона) **Симеоновича Балтаровича** (1904–1968), українського композитора і співака

90 років від дня народження **Зінаїди Сергіївни Голубєвої** (1924–2011), українського літературознавця і критика

75 років від дня народження **Віктора Федоровича Григорова** (1939), українського живописця монументаліста

9

75 років від дня народження **Ольги Петрівни Войнової-Павловської** (1939–2002), української співачки

75 років від дня народження **Анатолія Васильовича Гайдамаки** (1939), українського художника-монументаліста

10

100 років від дня народження **Георгія Іраклієвича Асатіані** (1914–1977), грузинського кінорежисера та оператора

11

150 років від дня народження **Ріхарда Штрауса** (1864–1949), німецького композитора і диригента

12

Всесвітній день боротьби із дитячою працею

Відзначається щорічно відповідно до ініціативи Міжнародної організації праці з 1999 р.

День працівника фондового ринку

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 202/08 від 11.03.2008 р.

160 років від дня народження **Митрофана Олексійовича Дикарєва** (1854–1899), російського і українського етнографа

120 років від дня народження **Сакена Сейфулліна** (1894–1938), казахського письменника і державного діяча

110 років від дня народження **Івана Івановича Магди** (1904–1994), українського вченого у галузі ветеринарної хірургії

90 років від дня народження **Івана Івановича Кирія** (1924–1998), українського письменника

90 років від дня народження **Василя Лукича Юхимовича** (1924–2002), українського поета-пісняра, сценариста

13

140 років від дня народження **Марка Черемшини** [справж. – Семанюк Іван Юрійович (1874–1927)], українського письменника і культурно-громадського діяча

80 років від дня народження **Віталія Сергійовича Губаренка** (1934–2000), українського композитора

14

Всесвітній день донора крові

Відзначається щорічно відповідно до рішення Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я WHA58.13 від 23.05.2005 р. Цього дня в 1868 р. народився австрійський лікар К. Ландштейнер, який відкрив існування груп крові людини

110 років від дня народження **Нато Вачнадзе** [справж. – Наталія Георгіївна Андронікашвілі (1904–1953)], грузинської кіноактриси

100 років від дня народження **Миколи Олександровича Упеника** (1914–1994), українського письменника

90 років від дня народження **Реї Олександрівни Колосової** (1924–2008), української актриси

90 років від дня народження **Володимира Олексійовича Солоухіна** (1924–1997), російського письменника

75 років від дня народження **Лідії Степанівни Кушкової-Шевченко** (1939), української актриси

15

Всесвітній день поширення інформації щодо зловживань стосовно літніх людей

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/66/127 від 09.03.2012 р.

День медичного працівника

Відзначається щорічно в третю неділю червня відповідно до Указу Президента України № 281/94 від 03.06.1994 р.

110 років від дня народження **Гліба Павловича Таранова** (1904–1989), українського композитора, педагога

100 років від дня народження **Олени Федорівни Андрєєвої** (1914–2007), українського композитора

100 років від дня народження **Миколи Лукича Голеги** (1914–2012), українського вченого у галузі механіки і машинобудування

16

125 років від дня народження **Льва Олександровича Зенкевича** (1889–1970), російського океанолога і гідробіолога

125 років від дня народження **Володимира Олексійовича Суходольського** (1889–1962), українського драматурга

120 років від дня народження **Махмуда Теймура** (1894–1973), єгипетського письменника

120 років від дня народження **Федора Івановича Толбухіна** (1894–1949), російського військового діяча, Маршала Радянського Союзу

17

Всесвітній день боротьби з опустелюванням і засухою

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/49/115 від 19.12.1994 р.

150 років від дня народження **Олексія Олександровича Шахматова** (1864–1920), російського філолога

100 років від дня народження **Федора Аврамовича Жарка** (1914–1986), українського бандуриста

90 років від дня народження **Володимира Івановича Ладижця** (1924–1991), українського письменника

18

130 років від дня народження **Едуара Даладьє** (1884–1970), французького політичного державного діяча

75 років від дня народження **Євгена Івановича Наумова** (1939–1992), українського письменника

19

90 років від дня народження **Василя Володимировича Бикова** (1924), білоруського письменника

20

Всесвітній день біженців

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/55/76 від 04.12.2000 р.

200 років від дня народження **Павла Івановича Шлейфера** (1814–1879), українського художника-портретиста, архітектора

180 *років від дня народження* **Олександра Матвійовича Лазаревського** *(1834–1902), українського історика, бібліографа, видавця*

125 років від дня народження **Валерії Євгенівни Козловської** (1889–1956), українського археолога

90 років від дня народження **Єфрема Єфремовича Кравченка** (1924–1997), українського бібліографа і бібліотекознавця

21

90 років від дня народження **Марка Веніаміновича Цвіка** (1924–2011), українського юриста

22

Початок Великої Вітчизняної війни (1941)

День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1245/2000 від 17.11.2000 р.

150 років від дня народження **Германа Мінковськог**о (1864–1909), німецького математика і фізика

110 років від дня народження **Йосипа Васильовича Жупана** (1904–1987), українського письменника

100 років від дня народження **Євгена Іларіоновича Наконечного** (1914–1988), українського архітектора, мистецтвознавця

80 років від дня народження **Павла Івановича Загребельного** (1934–1997), українського актора і режисера

23

Міжнародний день вдів

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/65/189 від 23.02.2011 р.

День Державної служби ООН

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/57/277 від 20.12.2002 р.

День Державної служби

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 291/03 від 04.04.2003 р.

125 *років від дня народження* **Анни Андріївни Ахматової** *[справж. – Горенко (1889–1966)], російської поетеси українського походження*

110 років від дня народження **Олександра Марковича Грінченка** (1904–1998), українського вченого-ґрунтознавця

100 років від дня народження **Бориса Ілліча Чистякова** (1914–1980), українського диригента

85 років від дня народження **Федора Петровича Погребенника** (1929–2000), українського літературознавця, бібліографа

24

80 років від часу (1934) надання м. Києву статусу столиці Радянської України

125 років від дня народження **Генчо Георгієва Белева** (1889–1963), болгарського письменника

120 років від дня народження **Романа Григоровича Купчинського** (1894–1976), українського письменника, критика і композитора

120 років від дня народження **Володимира Юхимовича Січинського** (1894–1962), мистецтвознавця, архітектора і графіка, бібліографа

100 років від дня народження **Мирослава-Івана Любачівського** (1914–2001), патріарха Української греко-католицької церкви

90 років від дня народження **Богдана Йосиповича Чалого** (1924–2008), українського письменника

25

День моряка

Відзначається щорічно відповідно до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти STCW / CONF.2 / DC / 4 від 2010 р.

День митної служби України

Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 353 / 92 від 22.06.1992 р.

150 років від дня народження **Вальтера Германа Нернста** (1864–1941), німецького хіміка

110 років від дня народження **Атанаса Христова Далчева** (1904–1978), болгарського поета, перекладача

90 років від дня народження **Павла Васильовича Харламова** (1924–2001), українського вченого в галузі механіки

26

Міжнародний день боротьби зі зловживанням наркотичними засобами та їхнім незаконним обігом

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A / RES / 42 / 112 від 07.12.1987 р.

Міжнародний день на підтримку жертв тортур

Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A / RES / 52 / 149 від 12.12.1997 р.

190 років від дня народження **Вільяма Томсона** [лорд Кельвін (1824–1907)], англійського фізика

75 років від дня народження **Віталія Даниловича Куценка** (1939), українського диригента

27

250 років від дня народження **Павла Петровича Соколова** (1764–1835), російського скульптора, представника класицизму

160 років від дня народження **Марії Василівни Павлової** (1854–1938), українського палеонтолога

110 років від дня народження **Володимира Савича Кузьмича** (1904–1943), українського письменника

100 років від дня народження **Бориса Івановича Равенських** (1914–1980), російського режисера

28

День Конституції України

Відзначається щорічно в день прийняття Верховною Радою України Основного Закону України. Святковий неробочий день в Україні відповідно до ст. 73 Кодексу законів про працю

125 років від дня народження **Аббаса Махмуда аль-Аккада** (1889–1964), арабського письменника, публіциста і літературного критика

110 років від дня народження **Костянтина Даниловича Трофимова** (1904–1987), українського і російського письменника, літературознавця, перекладача

90 років від дня народження **Олесі** (Людмили) **Йосипівни Кравець** (1924), української письменниці, перекладачки

29

День молоді

Відзначається щорічно в останню неділю червня відповідно до Указу Президента України № 323/94 від 22.06.1994 р.

День молодіжних та дитячих громадських організацій

Відзначається щорічно в останню неділю червня відповідно до Указу Президента України № 599/2008 від 27.06.2008 р.; зі змінами № 600/2011 від 24.05.2011 р.

110 років від дня народження **Петра Ізраїльовича Альтмана** (1904–1941), єврейського письменника, літературознавця

80 років від дня народження **Людмили Андріївни Сосюри** (1934), української кіноактриси

75 років від дня народження **Віктора Степановича Греся** (1939), українського кінорежисера

30

190 років від дня народження **Олександра Концевича** (1824–1894), українського співака і драматичного актора

140 років від дня народження **Володимира Аполлоновича Лосського** (1874–1946), російського та українського співака, режисера і педагога

130 років від дня народження **Жоржа Дюамеля** (1884–1966), французького письменника

100 років від дня народження **Володимира Миколайовича Челомея** (1914–1984), українського вченого в галузі механіки і процесів керування

Цього місяця виповнюється:

420 років від дня народження **Ніколя Пуссена** (1594–1665), французького живописця, представника класицизму XVII ст.

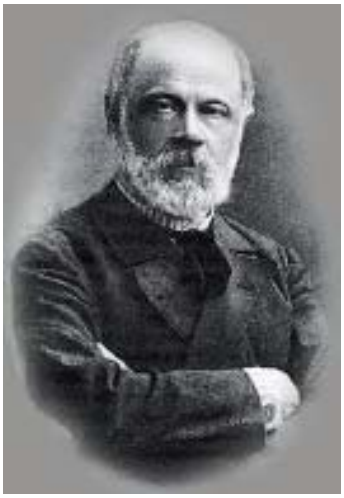
190 років від дня народження **Владислава Завадського** (1824–1891), польського письменника, історика і публіциста

20 червня

Корифей національної документалістики

До 180-річчя від дня народження О. Лазаревського (1834–1902)

…історик побуту і людей, історик-біограф, для якого історія втіляється не в економічних і соціологічних схемах, не в юридичних нормах, а в портретах, у живих людях епохи…
М. Грушевський[1]

У плеяді славних синів України, які своєю культурно-освітньою і науковою працею сприяли пробудженню національної свідомості та українському відродженню в XIX ст., гідне місце належить Олександру Матвійовичу Лазаревському – професійному історику, автору понад 500 публікацій, у т. ч. кількох солідних монографічних досліджень, бібліографу, видавцю і редактору численних важливих історичних джерел, колекціонеру давніх рукописів і стародруків, стараннями якого постало унікальне архівне зібрання, що й нині приваблює багатьох сучасних учених, дослідникові зі справді енциклопедичними знаннями і справжнім професійним підходом до матеріалу та відповідальністю за будь-яку власну наукову роботу і висновки в ній.

Народився О. Лазаревський у с. Гирявка (нині – Шевченкове) Конотопського повіту Чернігівської губернії, в козацькій родині конотопського судді Матвія Іллича Лазаревського та його дружини Опанасії Олексіївни. В сім'ї, крім Олександра, було ще семеро дітей. Матвій Лазаревський мав дворянський титул, але не володів великими статками, тож розумів, що не зможе забезпечити дітям гідного життя. Тому всі зусилля спрямував на те, щоб нащадки здобули гарну освіту. Олександра 1842 р. відправили до брата Федора в Харків, аби той готував його до вступу в повітове училище. Проте 20-річний Федір, зайнятий собою, не приділяв належної уваги брату, і в 1844 р. батьки забрали молодшого сина додому й віддали до Конотопського повітового училища.

24 лютого 1846 р. його відправили до м. Санкт-Петербурга разом зі старшим братом Василем. Не склавши вступних іспитів, юний Лазаревський мав повернутися додому, але зробити це самостійно не міг, бо на той час йому виповнилося лише 12 років. Тому в липні 1847 р. разом із братом Василем відбув до Оренбурга, де працювали старші – Федір та Михайло. Останній там познайомився з Тарасом Шевченком, і їхня дружба тривала аж до смерті поета. Влітку 1848 р. Олександр услід за братом Василем виїхав до Петербурга.

У лютому 1850 р. О. Лазаревського було прийнято до 3 класу 2-ї Петербурзької гімназії. У цей час, помітивши відсутність бібліографічних покажчиків праць українських авторів, Олександр укладає «Опыт указателя источников для изучения Малороссийского края в историческом и географическом отношениях» (1853), який було надруковано в «Черниговских губернских ведомостях». До покажчика ввійшли російські та українські книжки і журнали, а також роботи з географії, статистики та етнографії (загалом 154 джерела). Цим першим в Україні бібліографічним покажчиком було закладено основи української історичної бібліографії. В наступні роки О. Лазаревський не полишав бібліографічної роботи.

У 1858 р. Олександр Матвійович видав більш повний покажчик праць з історії України – «Указатель источников для изучения Малороссийского края». В цей період у Лівобережній Україні бібліографічних оглядів праць з історії України не видавали. Тому покажчик О. Лазаревського відіграв значну роль в ознайомленні з історичною літературою багатьох поколінь діячів науки. Підготовлений на досить високому науковому рівні, він став вагомим внеском у розвиток української історичної бібліографії.

[1] Грушевсъкий М. С. В двадцять п'яті роковини смерти Ол. М. Лазаревського. Кілька слів про його наукову спадщину та її дослідження // Україна : наук. двохмісячник українознавства. – К., 1927. – Кн. 4. – С. 6.

Після закінчення гімназії (серпень 1854 р.) О. Лазаревський вступив на історико-філологічний факультет Петербурзького університету. У студентські роки він, не маючи засобів для існування, за рекомендацією брата Михайла, управителя маєтків графа Уварова, займався упорядкуванням петербурзького музею та бібліотеки графа. Описуючи бібліотечні скарби, Олександр ознайомлювався з наявними в них рукописами. Результатом цієї роботи стало видання «Записки о русском хронографе». Також з 1854 р. молодий дослідник друкував у «Черниговских губернских ведомостях» рецензії на книги й журнальні статті, зокрема, на праці М. Костомарова, П. Куліша, М. Максимовича, Г. Милорадовича, О. Чужбинського та ін.

На формування наукових інтересів О. Лазаревського в ці роки вплинуло листування з батьком, який поступово вводив сина у світ історичної науки, пробудив інтерес до пошуку і збереження архівних документів. Тож Олександр Матвійович почав ґрунтовно вивчати історію України. Великий вплив на нього мало й спілкування з відомими діячами української культури та шанувальниками вітчизняної минувшини (О. Бодянський, О. Маркович), а особливо з Т. Шевченком. У 1858 р. український поет повернувся із заслання до Петербурга й одразу ж відновив дружні стосунки з М. Лазаревським, у якого тоді мешкав Олександр. Там і відбулося його знайомство з Тарасом Григоровичем. Творчість Кобзаря, зустрічі з ним стали визначальними для Лазаревського на все життя. В 1861 р. Олександр Матвійович бачив Шевченка в останній день його життя, написав про його передсмертні години, разом із художником Г. Честахівським супроводжував домовину великого поета до Канева.

Влітку 1858 р. О. Лазаревський закінчив Петербурзький університет, а в січні 1859-го отримав диплом. Він міг обрати як цивільну, так і військову кар'єру, проте мріяв займатися наукою. Але на це в нього не було коштів. За клопотанням братів Василя та Федора 15 вересня 1859 р. Олександра зарахували канцеляристом Санкт-Петербурзького губернського правління. А 18 травня 1860 р. призначили колезьким секретарем по відомству Міністерства народної освіти.

19 лютого 1861 р. Олександр II підписав Маніфест про скасування кріпацтва та «Положення про селян, що виходять з кріпосної залежності». Ознайомившись із документами, О. Лазаревський вирішив узяти безпосередню участь в їх реалізації. «Положення...» мали впроваджувати мирові посередники, тому він наполегливо почав домагатися посади «члена від уряду», який брав участь у з'їздах мирових посередників.

Три роки прослужив Олександр Матвійович «від уряду» у з'їздах мирових посередників Конотопського, Кролевецького, Сосницького та Борзенського повітів Чернігівської губернії і намагався зробити все від нього залежне, щоб селяни при складанні уставних грамот не були скривджені.

Але перебування О. Лазаревського в 1861–1863 рр. у Чернігові не обмежувалося лише службою. У цей час він опублікував близько 20 праць, друкувався і в чернігівських, і петербурзьких часописах, зокрема в таких, як «Черниговские губернские ведомости», «Черниговский листок», «Основа», «Библиографические записки» та ін. Також у Чернігові О. Лазаревський почав діяльну працю в губернському статистичному комітеті. Проте найбільшим його прагненням була пошукова робота в архівах. Знахідки в архівах Малоросійської колегії, Генеральної військової канцелярії та чернігівської Казенної палати стали основою історичних досліджень ученого.

У 1863 р., із запровадженням у Чернігівській губернії акцизної системи, Олександр Матвійович перейшов у акцизне відомство та був призначений наглядачем акцизних зборів. Ця робота не давала змоги займатися наукою, тому в червні 1865 р. він спочатку перейшов до Чернігівського губернського у селянських справах присутствія на посаду секретаря, а з 21 червня – на таку само посаду – у Чернігівський губернський статистичний комітет. За його пропозицією комітет почав видавати «Записки Черниговского губернского статистического комитета», в яких О. Лазаревський опублікував значну кількість праць, у т. ч. монографію «Малороссийские посполитые крестьяне (1648–1783 гг.)», «Очерк старейших дворянских родов в Черниговской губернии» і т. ін.

Олександр Матвійович добивався створення належних умов для зберігання архівних фондів та комплексів архівних джерел, прагнув зробити їх доступними і для науковців, і для широкого загалу. Він неодноразово виступав у місцевій пресі з указаних питань, брав активну участь в організації спеціальних архівних установ, які б мобілізували українських діячів на збирання, впорядкування та публікацію архівних матеріалів.

У вересні 1865 р. О. Лазаревський одружився з Катериною Федорівною Лащинською. В них народилося двоє діток – Ганна та Борис. Прагнучи матеріально забезпечити сім'ю, О. Лазаревський у 1866 р. обійняв посаду управителя канцелярії

чернігівського губернатора Голіцина. Нова робота була пов'язана з частими переїздами, світськими прийомами та обідами. Це не подобалося Олександру Матвійовичу, адже заважало науковій роботі.

7 листопада 1868 р. його було призначено членом Полтавського окружного суду. Та попри зайнятість на службі, він продовжував роботу в архівах.

У 1869 р. О. Лазаревський придбав три десятини землі, на якій через рік звів будинок, що став місцем літнього відпочинку для сім'ї. Проте родинне щастя тривало недовго: Катерина захворіла на сухоти, і 10 липня 1872 р. її не стало.

У 1873 р. Олександр Матвійович обійняв посаду мирового посередника Григорівської дільниці Конотопського повіту, а за рік став членом Ніжинського окружного суду, до якого належав і Конотопський повіт. У цій установі він пропрацював майже п'ять років.

Вдруге Олександр Матвійович одружився в 1876 р. з Ганною Миколаївною Шрамченко, яка завоювала серця старших дітей від попереднього шлюбу, а згодом народила ще двох – Гліба та Катрусю.

Восени 1879 р. за заповітом брата Михайла та за домовленістю з усіма братами Олександр Матвійович віддав родинну садибу та будинок у с. Гирявка для облаштування школи, в якій безкоштовно мали навчатися сільські діти.

Цього ж року О. Лазаревський став товаришем голови Курського окружного суду. А 14 травня 1880 р. його призначили на ту саму посаду в давно омріяний Київ. Через п'ять років обрали членом Київської судової палати. Як суддя О. Лазаревський мав величезний авторитет.

З 1880 р. почався дуже плідний для Лазаревського-вченого період. Він написав багато ґрунтовних праць, зокрема дві фундаментальні наукові роботи – «Очерки малороссийских фамилий» та «Павел Полуботок» (обидві – 1880), приступив до зведення зібраних протягом багатьох років документальних матеріалів, наслідком чого стало видання «Описания старой Малороссии» – однієї з найвизначніших його праць (за життя дослідника вийшло три томи); брав активну участь у роботі Історичного товариства Нестора-літописця, створеного в 1872 р.

Важливе місце в житті Олександра Матвійовича посідало співробітництво з часописом «Киевская старина». Він був одним із його засновників, автором численних публікацій, статей, рецензій, які друкувалися на шпальтах цього журналу. Проблеми часопису намагався вирішувати і активно публікуючись у ньому, і безкоштовним співробітництвом, а інколи – посильною матеріальною допомогою.

О. Лазаревський першим почав друкувати матеріали, що стосувалися генеалогії українських дворянських родин. Вони виходили під назвою «Люди Старой Малороссии». Ці публікації дали поштовх для інших авторів до проведення аналогічних пошуків.

Олександр Матвійович виявився і чудовим мистецтвознавцем, започаткувавши з першого року видання «Киевской старины» серію публікацій «Старинные малороссийские портреты». Також він колекціонував картини, був одним із найавторитетніших консультантів у В. Тарновського (молодшого) щодо збирання старожитностей.

Вагомим є внесок О. Лазаревського у дослідження однієї з найважливіших пам'яток в історії України – генерального опису Лівобережної України, який був проведений у 1765–1769 рр. Ці матеріали вважалися втраченими. Олександр Матвійович виявив їх в архіві Чернігівської казенної палати і передав до бібліотеки міського статистичного комітету. В 1866 р. учений опублікував «Обозрение Румянцевской описи Малороссии: Полк Черниговский»», а в 1873-му – «Обозрение Румянцевской описи Киевского и Нежинского полка». О. Лазаревський вжив заходів, щоб знайдені ним документи не були передані до російських архівів, адже розумів значення опису для вивчення історії Лівобережної України.

Серед археографічного доробку вченого значне місце займають публікації родинних архівів. Величезним є внесок О. Лазаревського у становлення і розвиток генеалогії. Він виявив і опублікував значну кількість документів щодо історії родів козацької старшини Лівобережної України, в яких наводив їх родоводи. Олександр Матвійович започаткував критичний підхід до родовідних легенд. У своїх працях він показав також процес перетворення козацької старшини у дворянство. Його дослідження відіграли визначну роль у становленні генеалогії як допоміжної історичної дисципліни.

О. Лазаревський започаткував в Україні вивчення розвитку історичної науки, тобто української історіографії. Ці дослідження він розпочав із Самійла Величка, автора історичного нарису, створеного на початку XVIII ст.

Та найбільша заслуга історика О. Лазаревського полягає в тому, що він усе своє життя присвятив збиранню документальних джерел, які сто-

сувалися всього історичного комплексу минулого України. Величезну кількість із них надрукував сам із відповідними коментарями, науковими та археографічними передмовами, давав можливість опрацьовувати їх і друкувати іншим дослідникам. Також він розробив методичні засади практичної археографії, постійно вдосконалював правила публікації документів, приділяючи велику увагу критичній оцінці документальних джерел. Крім того, О. Лазаревський започаткував окремий напрям дослідження соціально-економічної історії Гетьманщини, здійснивши своїми працями поворот від романтичного козакофільства до вивчення життя різних станів Лівобережної України.

За життя Олександр Матвійович зібрав значну колекцію рукописів (близько 20 тис.) і книг, яку у вересні 1901 р. подарував Київському університету Св. Володимира. Його бібліотека налічувала 1 032 примірники. Зараз ця колекція зберігається в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського.

Багато зусиль доклав учений для становлення заснованої в 1896 р. Конотопської земської бібліотеки, поповнюючи її за рахунок видань із власної книгозбірні, зокрема й придбаних за власні кошти. Не байдужим був і до музейної справи. Він – один з організаторів музею у Чернігові при Чернігівському статистичному комітеті. Також брав активну участь у заснуванні музею в Конотопі, сприяв створенню історичного музею в Києві.

О. Лазаревський мав чин дійсного статського радника. Його було відзначено багатьма нагородами, зокрема орденами Св. Володимира IV ступеня, Анни II ступеня, Станіслава I ступеня.

Помер Олександр Матвійович 13 квітня 1902 р. Відспівували вченого 15 квітня у Старо-Вознесенській церкві на Львівській вулиці. Того ж дня, згідно із заповітом, поховали на цвинтарі с. Гирявка.

«Людина науки» – так називали О. Лазаревського сучасники. Він опублікував і ввів до наукового обігу історико-статистичні, генеалогічні, іконографічні, епістолярні та мемуарні джерела, родові архіви, збирав документи щодо історії різних станів українського суспільства, і ці матеріали стали основою цінної рукописної колекції. Більшість із зібраного Олександр Матвійович устиг опублікувати, підготувавши та видавши на їх основі низку монографій, статей, заміток, розширених рецензій, висвітливши, зокрема, основні питання історії Української козацької держави другої половини XVII–XVIII ст.

Багаторічна наукова діяльність О. Лазаревського стала величезним кроком у розвитку тогочасної історичної науки. Й нині наукова спадщина вченого не втратила своєї актуальності та є джерельною базою для сучасних дослідників історії України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основні видання творів О. Лазаревського

Описание старой Малороссии : материалы для истории заселения, землевладения и управления / А. Лазаревский. – Т. 1: Полк Стародубский. – К. : Тип. К. Н. Милевского, 1888. – 470, XXV с.

Т. 2: Полк Нежинский. – К. : Тип. К. Н. Милевского, 1893. – 521, XXV [1] с.

Т. 3: Полк Прилуцкий. – К. : Тип. Императ. Ун-та Св. Владимира Акц. О-ва Н. Т. Корчак-Новицкаго, 1902. – 426 с.

Встречи с Т. Г. Шевченко в Петербурге ; Последний день жизни Т. Г. Шевченко ; Гроб Т. Г. Шевченка в Киеве / А. М. Лазаревский // Пам'яті мої : Pro domo sua : мемуари, хроніка (XVIII–XIX ст.) / М. І. Лазаревський, О. М. Лазаревський. – К. ; Самара, 2004. – С. 178–188.

Галагановский фамильный архив / А. Лазаревский // Киев. старина. – 1883. – № 11. – С. 452–469.

Из истории сёл и селян Левобережной Украины / А. Лазаревский // Киев. старина. – 1891. – № 1. – С. 1–18.

Как основалась «Киевская старина» / Лазаревский А. // Очерки, заметки и документы по истории Малороссии. – К., 1898. – Т. 4. – С. 94–95.

Люди старой Малороссии: Лизогубы, Милорадовичи, Миклашевские и Свечки / А. М. Лазаревский. – Изд. 3-е, 8-й кн. «Киевской старины» за 1882 г. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкаго, 1882. – 138 с.

Малороссийские переписные книги 1666 года / А. Лазаревский ; с послесл. Ал. Лазаревского. – К. : Тип. Императ. ун-та св. Владимира Н. Т. Корчак-Новицкаго, 1900. – 109 с.

Малороссийские посполитые крестьяне : [1648–1783 гг.] : ист.-юрид. очерк по арх. источникам Ал. Лазаревского / А. Лазаревский. – К. : Тип. 1-й Киев. артели печ. дела, 1908. – [XI], 108 с.

Отрывки из автобиографии Александра Матвеевича Лазаревского / А. М. Лазаревский // Киев. старина. – 1902. – № 6. – С. 471.

Отрывки из дневника гетманской канцелярии за 1722–23 годы / А. М. Лазаревский. – К. : Тип. Корчак-Новицкаго, 1898. – 58 с.

Очерки старейших дворянских родов в Черниговской губернии / Лазаревский А. // Зап. Черниг. губерн. стат. ком. – Чернигов, 1868. – № 2. – С. 35–148.

Последний день жизни Т. Г. Шевченко / А. Лазаревский // Спогади про Тараса Шевченка / укладання і прим. В. Бородіна [та ін.] ; передм. В. Смілянської. – К. : Дніпро, 2011. – С. 428–429.

Старинные малороссийские портреты / А. Лазаревский // Киев. старина. – 1882. – № 5. – С. 337–342.

Сулимовский фамильный архив / А. Лазаревский // Киев. старина. – 1882. – № 11. – С. 292–327.

Украинские исторические мелочи / А. М. Лазаревский. – К. : Тип. Императ. ун-та св. Владимира Н. Т. Корчак-Новицкаго, 1901. – 82 с.

Про О. Лазаревського

Лазаревський О. О. «Істориками, як і поетами, народжуються...» : життя і творчість Олександра Матвійовича Лазаревського / О. О. Лазаревський. – К. : Пульсари, 2009. – 78 с. : іл. – ISBN 978-966-2171-49-5.

Воронов В. Місце О. М. Лазаревського в українському історіографічному процесі / В. Воронов // Осягнення історії. – Острог ; Нью-Йорк, 1999. – С. 211–228.

Воронов В. О. М. Лазаревский як історик та археограф : до 175-річчя від дня народж. О. Лазаревського / В. Воронов. // Укр. іст. журн. – 2009. – № 3. – С. 48–67.

Воронов В. І. Внесок О. М. Лазаревського у діяльність історичного товариства Нестора-літописця / В. І. Воронов // Дніпропетр. історико-археогр. зб. – Д., 2001. – Вип. 2. – С. 190–192.

Воронов В. І. Родина Лазаревських у контексті вітчизняного історико-культурного процесу / В. І. Воронов // Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Образи науки. – Д., 2000. – С.170–186.

Герасименко Н. Олександр Лазаревський: життя і творчість (1834–1902 рр.) : [монографія] / Н. Герасименко ; наук. ред. О. А. Удод. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 2012. – 180 с. – ISBN 978-966-02-6490-8.

Герасименко Н. Подвижник історичної науки О. М. Лазаревський / Н. Герасименко // Укр. іст. журн. – 2004. – № 5. – С.16–34.

Гуменюк М. П. Библиографическая деятельность А. М. Лазаревского / М. П. Гуменюк // Сов. библиогр. – 1960. – № 4. – С. 72–80.

Лазаревський О. О. З оточення пророка : Тарас Шевченко та родина Лазаревських : есей / О. Лазаревський. – К. : Пульсари, 2009. – 163 с. : іл. – ISBN 978-966-2171-31-0.

Матях В. М. Біля витоків «Киевской старины» (до 110-річчя виходу першого номера журналу) // Укр. іст. журн. – 1992. – № 1. – С. 144.

Олександр Матвійович Лазаревський, 1834–1902 : доп. та матеріали наук.-практ. конф. «Українська археографія: проблеми і перспективи», присвяч. 160-річчю від дня народж. О. М. Лазаревського, 20–22 жовт. 1994 р., Київ–Чернігів / Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України [та ін.] ; [упоряд. І. М. Забіяка, О. О. Лазаревський]. – К., 2003 – Вип. 1. – 95 с.

Олександр Матвійович Лазаревський, 1834–1902 : матеріали до біобібліогр. / НАН України, Ін-т укр. археографії, Черніг. держ. пед. ін-т ім. Т. Г. Шевченка ; [упоряд. І. М. Забіяка ; редкол.: П. С. Сохань (гол.) та ін. ; передм. І. Л. Бутича]. – К., 1994. – 78 с. – (Науково-довідкові видання з історії України ; вип. 37). – ISBN 5-7702-0579-2.

Походяща О. Б. Роль О. М. Лазаревського у створенні Київського музею старожитностей та мистецтв / О. Б. Походяща // Темат. зб. наук. пр. – К., 2011. – С. 264–274.

Сороковська С. В. Перший український бібліограф-історик / С. В. Сороковська // Укр. іст. журн. – 1969. – № 2. – С. 114–115.

Лазаревський Олександр Матвійович [8(20).VI.1834 – 31.III(13.IV).1902] // Українська Радянська Енциклопедія : у 12 т. / редкол.: М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. – К., 1981. – Т. 6. – С. 48.

Лазаревський Олександр Матвійович // Українські бібліографи : біогр. відом., проф. діяльн., бібліогр. / М-во культури і туризму України, Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України» ; авт.-уклад.: Р. С. Жданова, Н. І. Абдуллаєва ; наук. ред.: В. О. Кононенко, Н. Я. Зайченко. – К., 2010. – Вип. 2. – С. 5–6. – ISBN 978-966-7547-52-3.

Lazarevsky, Oleksander // Encyclopedia of Ukraine. Vol. 3. L–Pf / ed. by D. H. Struk. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 1988. – P. 61 : fot. – ISBN 0-8020-3008-4. – ISBN 0-8020-3993-6.

Ілюстрації

Лазаревський О. М. : [фотографії] // Лазаревський О. О. «Істориками, як і поетами, народжуються...» : життя і творчість Олександра Матвійовича Лазаревського. – К. : Пульсари, 2009. – С. 21, 25, 29, 31, 33, 35, 37, 45, 47, 59, 61, 69.

Підготовлено К. Науменко

23 червня

Анна всієї Русі

До 125-річчя від дня народження А. Ахматової (1889–1966)

Ее поэзия, читаемая, гонимая, замурованная,
принадлежала людям.
Она смотрела на мир сначала через призму сердца,
потом через призму живой истории.
Другой оптики человечеству не дано.
Й. Бродський [1]

На тлі історії розвитку російської культури, у період Срібної доби, яскраво спалахнув самобутній, винятковий поетичний талант Анни Ахматової. Вихована на високих традиціях російської поезії, на чіткій і ясній майстерності пушкінської школи, вона прожила цікаве й водночас трагічне життя, залишивши неперевершені взірці поезії. Ахматова знайшла ті несподівані акценти, ту рідкісну гармонію мови, ту незрівнянну силу слова та напружену думку, які роблять безсмертною її поезію.

Народилася А. Ахматова під Одесою, в дачній місцевості Великий Фонтан, у сім'ї відставного інженера-механіка морського флоту Андрія Антоновича Горенка та Інни Еразмівни Стогової. Дівчинці виповнився рік, коли сім'я переїхала до Царського Села (нині м. Пушкін), що під Петербургом. У цьому чудовому містечку, одному з визнаних поетичних центрів Росії, Аня Горенко прожила до 16 років. У її дитинстві було ще одне незабутнє місце: кожного року дівчинка проводила літо на березі Чорного моря, під Севастополем, у Стрілецькій бухті, біля Херсонесу.

А я росла в узорной тишине,
В прохладной детской молодого века…

Читати Аня вчилася за азбукою Л. Толстого. Вже у п'ять років вона почала вивчати і навіть говорити французькою мовою. Дівчинка росла в атмосфері досить незвичній для майбутнього поета: вдома майже не було книжок. Але мати читала дітям (їх у сім'ї було шестеро) багато віршів напам'ять. Першими поетами, з творчістю яких ознайомилася маленька Аня, були Г. Державін, М. Некрасов, О. Пушкін, М. Лермонтов. Після вступу до Царськосільської жіночої гімназії (1900) в неї з'явилися нові уподобання в читанні: вона захопилася творами К. Гамсуна та Г. Ібсена. Взагалі ж читала дуже багато і постійно, а згодом стала одним з найначитаніших поетів своєї епохи.

Поетичний талант в юної Ахматової проявився несподівано. Внаслідок складного захворювання вона тимчасово втратила слух. Саме тоді й почала віршувати. Перший вірш Аня написала в одинадцятирічному віці. Згодом ознайомлення з віршами видатного поета І. Анненського стане справжнім одкровенням для юної поетеси. Вони відкрили для неї «нову гармонію». Ахматова підкреслювала, що веде свій початок від віршів цього поета, творчість якого, на її погляд, була позначена трагізмом, щирістю та художньою цілісністю, і вважала його своїм учителем.

Після розлучення батьків у 1905 р. Аня цілий рік училася вдома, в Євпаторії, куди переїхала Інна Еразмівна з дітьми. У 1906–1907 рр. навчалася в останньому класі Фундуклеївської гімназії в Києві, де жила у родичів. У цьому місті в 1908-му вступила на юридичний факультет Вищих жіночих курсів, що були засновані при Київському університеті Св. Володимира. Однак навчання не завершила: їй мало подобалися правничі дисципліни. Продовжувала освіту на Вищих історико-літературних курсах у Петербурзі.

У 1907 р. у Парижі, в журналі «Сіріус», було вперше опубліковано вірш Ахматової «На руке его много блестящих колец». Цей журнал видавав студент Сорбонни, поет М. Гумільов із приятелями. Анна була знайома з ним з 1903 р.: сімнадцятирічний Гумільов побачив чо-

[1] Цит. за ст.: Бродский И. Скорбная муза [Электронный ресурс] : сайт «Библиотека поэзии». – Текст. дан.– Режим доступа: http://brodsky.ouc.ru/skorbnaya-muza.html.

тирнадцятирічну дівчину в подруги, в Царському Селі, й закохався в неї з першого погляду. Він зрозумів, що саме ця дівчина стане його Музою, його Прекрасною Дамою. Анна не відповіла йому взаємністю, але він завжди досягав своєї мети. Тільки з третього разу після освідчення Гумільов отримав позитивну відповідь. Давши згоду на шлюб із Гумільовим, Анна прийняла його не як кохання, а як свою Долю. 25 квітня 1910 р. у Києві, в Миколаївській церкві у селищі Микільська слобідка, відбулося їхнє вінчання.

Під час весільної подорожі до Парижа Анна познайомилася з італійським художником Амедео Модільяні. Між ними зав'язалося листування. Він писав їй романтичні листи, а вона – вірші. У багатьох її поезіях тієї пори Амедео був постійно присутній («Я на солнечном восходе про любовь пою», «Ах, дверь не запирала я»).

Переїхавши до чоловіка у Петербург, Анна навчалася, багато писала віршів, які згодом увійшли до її першої поетичної збірки «Вечер». Публічний літературний дебют Анни Горенко відбувся 14 червня 1910 р. у знаменитій «башті» В. Іванова, яка була своєрідною творчою лабораторією поетів, де збирався весь цвіт Срібної доби. Того ж року Анна Горенко, активно друкуючись у періодичних виданнях, почала підписувати свої твори літературним псевдонімом «Ахматова» – за прізвищем прабабусі-татарки по материнській лінії. Коли М. Гумільовим і С. Городецьким було засновано літературне об'єднання «Цех поетів», Ахматова стала його секретарем та діяльним учасником.

У поезії першого десятиріччя XX ст. відбувався бурхливий процес змін різних течій і напрямів. У 1910 р. настала криза символізму, внаслідок чого одні поети пішли у футуризм, інші – в акмеїзм. Ахматова разом зі своїми товаришами по «Цеху поетів» – О. Мандельштамом, М. Зенкевичем, В. Нарбутом та ін. долучилася до акмеїстів, групу яких очолював М. Гумільов разом із С. Городецьким. Акмеїсти стверджували ясний погляд на земне життя й закликали сприймати світ у всій сукупності його краси та потворності. Відповідно на рівні поетики вони намагалися повернути слову його ясне й пряме значення, образові – графічну чіткість, прагнули у своїй творчості до вершини, до вищого ступеня досконалості. Анна Андріївна пізніше писала: «Несомненно, символизм – явление 19-го века. Наш бунт против символизма совершенно правомерен, потому что мы чувствовали себя людьми 20 века и не хотели оставаться в предыдущем...» [1].

Весну 1911 р. Анна провела в Парижі, побувала в Північній Італії, відвідавши Геную, Пізу, Флоренцію, Болонью, Падую та Венецію. Її враження від італійського живопису та архітектури були незабутніми. Проте головне, що відбулося під час цієї мандрівки, – це нова зустріч у Парижі з тим, чий голос постійно лунав у неї в душі, – з Амедео Модільяні. Цих двох неймовірно талановитих людей надзвичайно притягувало одне до одного, а також єднала любов до французької поезії. На жаль, Модільяні не мав змоги оцінити Ахматову як поетесу, тому що не розумів російської мови. Але його надзвичайно надихав її образ, і він багато малював її. Шістнадцять із своїх малюнків Модільяні подарував Анні (на жаль, під час революції вони загубилися, лишився тільки один, який Ахматова зберігала протягом усього життя). Вона ж присвятила Амедео вірш «Надпись на неоконченном портрете»:

О, не вздыхайте обо мне,
Печаль преступна и опасна,
Я здесь на сером полотне,
Возникла странно и неясно.
Взлетевших рук излом больной,
В глазах улыбка исступленья,
Я не могла бы стать иной
Пред горьким часом наслажденья.

Після їхньої останньої зустрічі, вже у Царському Селі, Ахматова створила один з найпопулярніших віршів того часу «Песня последней встречи».

Подружнє життя двох поетів – Ахматової та Гумільова – не було щасливим. Їх єднала тільки любов до поезії. У вірші «Она» Гумільов писав:

Ее душа открыта жадно
Лишь медной музыке стиха,
Пред жизнью дольней и отрадной
Высокомерна и глуха.

Навіть після народження сина Лева (став видатним істориком та публіцистом) у жовтні 1912 р. стосунки в сім'ї не поліпшилися.

Того ж 1912-го побачила світ перша збірка віршів Ахматової «Вечер», яку критика зустріла прихильно. Незважаючи на тираж у 300 примірників, книга стала помітним явищем в російській поезії. Друга книжка «Четки» – маленька збірочка любовної лірики, що вийшла через два роки, показала, що розвиток поетеси йде в бік поглиблення психологізму. Нова збірка принесла Ахматовій широке визнання і засвідчила, що в російській поезії з'явився новий майстер з дивовижно чистим голосом, глибока інтимність якого підсилювала

[1] Ахматова А. Сочинения : в 2 т. – М., 1987. – Т. 2. – С. 248.

його щире громадянське звучання. У віршах про кохання відкрилася істинна лірика, глибоко пережите почуття:

Было душно от жгучего света,
А взгляды его – как лучи.
Я только вздрогнула: этот
Может меня приручить.
Наклонился – он что-то скажет...
От лица отхлынула кровь.
Пусть камнем надгробным ляжет
На жизни моей любовь.

(«Смятение»).

З появою цих книжок А. Ахматову стали вважати першою та єдиною представницею жіночої інтимної лірики. Вперше вона заговорила на повний голос про своє особисте, потаємне, про те, що раніше дозволялося лише чоловікам. Це було вираження духовної самоцінності жінки в її жіночій сутності, яка претендувала на свою участь у загальній культурі. З цього часу коло шанувальників Ахматової, серед яких опинилися такі поети, як В. Брюсов, О. Блок, М. Цвєтаєва, Б. Пастернак та ін., значно розширилося: поетеса була в зеніті своєї слави.

Життя Анни Андріївни проходило в суворий час. З початком Першої світової війни вона протягом кількох років улітку перебувала у Тверській губернії, в маєтку матері М. Гумільова, де підростав її син. Вдалині від столиці поетеса писала: «Так случилось: заточенье стало родиной второю». Тверська земля міцно ввійшла в поезію Ахматової. Там було написано 60 віршів, які стали основою наступної збірки поезій – «Белая стая» (1917). Майже всі вони були про кохання, але з'явилися нові інтонації скорботної урочистості, молитовності, що руйнували стереотип ахматовської поезії. Це пояснювалося тим, що після подій 1917 р. ідейно-художня позиція поетеси змінилася. Революцію вона не сприйняла, але рішуче протиставила себе тій частині російської інтелігенції, котра покинула батьківщину. Тоді з'явився один з найяскравіших віршів періоду революції «Мне голос был. Он звал утешно...»:

Мне голос был. Он звал утешно,
Он говорил: «Иди сюда,
Оставь свой край глухой и грешный,
Оставь Россию навсегда.
Я кровь от рук твоих отмою,
Из сердца выну черный стыд,
Я новым именем покрою
Боль поражений и обид».
Но равнодушно и спокойно
Руками я замкнула слух,
Чтоб этой речью недостойной
Не осквернился скорбный дух.

Перші пореволюційні роки в житті А. Ахматової були складними, позначеними важкими втратами і віддаленістю від літературного середовища. Після повернення з фронту М. Гумільова подружжя розлучилося. Але, попри це, вони завжди залишалися духовно близькими людьми. Після розстрілу Миколи Степановича більшовиками Ахматова залишалася вірною його пам'яті: зберігала й видавала вірші цього чудового поета, присвячувала йому власні твори.

Особисте життя Анни Андріївни складалося невдало. В 1918 р. вона вийшла заміж за відомого сходознавця, єгиптолога В. Шилейка. Цей принизливий шлюб, в якому поетеса мусила бути лише господаркою, проіснував до 1921 р. Розлучившись, А. Ахматова повернулася до активної діяльності – працювала в бібліотеці Агрономічного інституту, брала участь у літературних вечорах, у роботі письменницьких організацій, публікувалась у періодиці. В 1921 р. вийшли друком її збірки «Подорожник» та Anno Domini. Усі п'ять збірок поетеси об'єднує головна тема – тема кохання, якій присвячено понад 200 віршів.

У 1922 р. Анна Андріївна поєднала свою долю з відомим мистецтвознавцем М. Пуніним. Цей період життя був одним із найскладніших у біографії Ахматової. То були роки власного безсилля, втрати себе, залежності від інших. У той час з'явилася стаття Л. Троцького «Про внутрішніх емігрантів в літературі», до яких було зараховано і Ахматову, та низка інших статей, в яких її поезія оцінювалась як ворожа, тому що не прославляла боротьбу за світле майбутнє та трудовий ентузіазм. Ахматову було фактично викреслено з офіційної літератури. З 1924 р. її вірші припинили друкувати. У цей час Анна Андріївна почала поглиблено вивчати архітектуру старого Петербурга та досліджувати життя і творчість О. Пушкіна. В результаті вона написала низку цікавих і значних пушкінознавчих праць.

У 1930–1940-і рр. поетесу спіткала доля багатьох її співвітчизників. Вона пережила арешти сина й колишнього чоловіка, загибель друзів і знайомих. У передмові до одного з головних своїх творів – «Реквієму» – Анна Андріївна написала: «В страшные годы ежовщины я провела семнадцать месяцев в тюремных очередях в Ленинграде. Как-то раз кто-то "опознал" меня. Тогда стоящая за спиной женщина с голубыми губами, которая, конечно, никогда в жизни не слыхала моего имени, очнулась от свойственного нам всем оцепенения и спросила меня на ухо (там все говорили шепотом): А это вы можете описать? И я сказала – могу». Так з'явилася ця поема – справжній документ часу, написаний з надзвичайною си-

лою. В ній чітко простежується відчуття Ахматовою нерозривного зв'язку свого особистого життя і життя народу, рідної країни:

Нет, и не под чуждым небосводом,
И не под защитой чужих крыл, –
Я была тогда с моим народом
Там, где мой народ, к несчастью, был.

В «Епілозі» мужня, горда жінка, яка перенесла всі страждання та приниження тоталітарного режиму, заповідала:

А если когда-нибудь в этой стране
Воздвигнуть задумают памятник мне
Согласье на это даю торжество,
но только с условьем – не ставить его
Ни около моря, где я родилась
(Последняя с морем разорвана связь),
Ни в царском саду у заветного пня,
Где тень безутешная ищет меня,
А здесь, где стояла я триста часов
И где для меня не открыли засов.
Затем, что и в смерти блаженной боюсь
Забыть громыхание черных марусь,
Забыть, как постылая хлопала дверь
И выла старуха, как раненый зверь.
И пусть с неподвижных и бронзовых век
Как слезы струится подтаявший снег,
И голубь тюремный пусть гулит вдали,
И тихо идут по Неве корабли.

Майже весь «Реквієм» було написано в 1935–1940 рр., розділ «Замість Передмови» і «Епіграф» позначено 1957-м і 1961 р. Тривалий час твір існував тільки в пам'яті Ахматової та її друзів (як і багато інших поезій), і лише в 1950-і вона зважилася записати його. Поема розповсюджувалася таємно у самвидаві. Вперше її було опубліковано в Мюнхені в 1963 р., а перша публікація в СРСР відбулась у 1988-му, через 22 роки після смерті автора.

Коли почалася Велика Вітчизняна війна, А. Ахматова вже в перші дні звернулася до усіх жінок зі словами клятви:

И та, что сегодня прощается с милым, –
Пусть боль свою в силу она переплавит.
Мы детям клянемся, клянемся могилам,
Что нас покориться никто не заставит!
(«Клятва»)

Наприкінці вересня, вже під час блокади Ленінграда, Анні Андріївні вдалося вилетіти до Москви, звідти – до Узбекистану. У Ташкенті поетеса перебувала з осені 1941 р. по червень 1944-го. Тепле місто стало гостинним прихистком для багатьох діячів культури та мистецтва у воєнні роки. У м'якому азійському повітрі Ахматовій легко було дихати, думати й писати, але не минуло жодного дня, щоб вона не згадувала Ленінград. У той же час вона всім серцем полюбила Ташкент і присвятила цьому місту та його мешканцям цикл «Ташкентские тетради». Незважаючи на те, що в Ташкенті Анна Андріївна перехворіла на тиф, вона багато і плідно писала, створила більшу частину «Поэмы без героя».

Повернувшись з евакуації до Москви, вже через місяць приїхала до Ленінграда. «Страшный призрак, притворяющийся моим городом, так поразил меня, что я описала эту мою встречу в прозе», – писала А. Ахматова в автобіографічних замітках[1]. Тоді ж вона написала нариси про читання віршів на фронті, в Теріоках (передмістя Ленінграда) – «Три сирени» та «В гостях у смерти». Анна Андріївна часто бувала в госпіталях, де виступала перед пораненими. За свої патріотичні вірші була нагороджена медаллю «За оборону Ленінграда».

У 1945 р. повернувся з фронту Л. Гумільов. Мати й син почали жити разом. Але страшна сталінська репресивна машина не припинила своєї нищівної ідеологічної діяльності. Новими об'єктами партійної критики кремлівської влади стали А. Ахматова і М. Зощенко. Після постанови ЦК ВКП(б) «О журналах "Звезда" и "Ленинград"», що вийшла 14 серпня 1946 р., менш ніж за місяць їх було виключено зі Спілки письменників (Ахматову відновили у Спілці лише 19 січня 1951 р.). Публікацію творів поетеси було заборонено, а дві збірки, що перебували у видавництві, – знищено.

А. Ахматова опинилась у вкрай важкому становищі, без будь-яких засобів до існування. Багато її знайомих відвернулися від неї. Та все ж залишилися друзі, які приносили Анні Андріївні продукти, надсилали картки. Щоб вижити в ті роки і витримати все гідно, потрібні були великі душевні сили. Вона продовжувала працювати над своїм центральним твором – «Поэмой без героя». Також заробляла на життя перекладами зарубіжної поезії.

У 1949 р. знову було заарештовано Л. Гумільова. Задля спасіння сина Анна Андріївна пішла на відчайдушний крок – написала цикл віршів «Слава миру», в якому чужою, зовсім не ахматівською, а загальнорадянською римованою мовою прославляла Сталіна. Однак це не допомогло. Лише в 1956 р. Гумільова було звільнено, але він

[1] Ахматова А. Сочинения... – С. 239.

не розумів, чому мати нічого не зробила, аби полегшити його долю. Усвідомлення цього завдавало їй великих страждань.

Незважаючи на те, що А. Ахматова була одним з найкращих російських поетів усіх часів, творчість якого стало видатним явищем культури XX ст., вона фактично не мала власного дому, будь-якого житла. Ахматова дуже точно сказала про себе: «Никого нет в мире бесприютней и бездомнее, наверно, нет». Вона подовгу гостювала у друзів у Ленінграді або Москві. Після того, як з імені Ахматової було знято заборону, Літфонд виділив їй маленький будиночок у Комарово – дачному селищі під Ленінградом. Тут Ахматова написала чудові вірші, взірці справжньої філософської лірики.

Свою дачу Анна Андріївна прозвала «Будкою». У «Будці» вона зустрічала друзів і колег по перу – Л. Чуковську, Л. Гінзбург, Ф. Раневську, Н. Ольшевську, Н. Ільїну та ін. Незабутніми були візити на дачу до Ахматової молодих тоді ленінградських поетів, зокрема Й. Бродського. Дружба з цим талановитим поетом для Анни Андріївни стала справжньою відрадою. У той же час вона відіграла значну роль у зростанні його поетичної майстерності. Й. Бродський, як вдячний ахматівський послідовник, гідно завершив XX ст., отримавши Нобелівську премію.

У 1962-му було завершено «Поэму без героя», робота над якою тривала 25 років. Цей твір – справжній літопис епохи, спроба художньо відтворити історичну картину часу, його культуру, поезію. Цією поемою Ахматова прощалася з Петербургом 1910-х років і з тією епохою, яка зробила її поетом.

Остання прижиттєва збірка поезій А. Ахматової «Бег времени», до якої було включено вибрані твори, створені протягом усього життя, вийшла в 1965 р. До неї ввійшов, зокрема, цикл «Тайны ремесла», складений з віршів, написаних у різний час. У них автор розкриває своє розуміння призначення поета, пише про творчий процес:

Когда б вы знали, из какого сора
Растут стихи, не ведая стыда,
Как желтый одуванчик у забора,
Как лопухи и лебеда.

(«Мне ни к чему одические рати...»)

Это – вижимки бессонниц,
Это – свеч кривых нагар,
Это – сотен белых звонниц
Первый утренний удар...
Это – теплый подоконник
Под черниговской луной,
Это – пчелы, это – донник,
Это – пыль, и мрак, и зной.

(«Про стихи»)

На початку 1960-х рр. до Ахматової прийшла заслужена популярність. Її вірші друкували в різних виданнях, проходили творчі вечори письменниці. 30 травня 1964 р. у Москві, в музеї Маяковського, відбувся урочистий вечір, присвячений 75-річчю поетеси. Цього ж року Анні Андріївні в Італії було вручено престижну літературну премію «Етна-Таорміна», а в Англії – диплом почесного доктора Оксфордського університету. То був тріумф А. Ахматової в Європі, не стільки її особиста перемога, скільки визнання внутрішньої правоти Поета.

5 березня 1966 р. після четвертого інфаркту Анна Андріївна померла в санаторії в селищі Домодєдово, що під Москвою. Поховали Ахматову 10 березня в Комарово, де пройшли її останні роки життя.

А. Ахматова залишила багату літературну спадщину. Крім поетичних творів та літературознавчих досліджень, нею написані есе, рецензії на літературні твори, спогади про сучасників, автобіографічна проза. Вона багато й плідно працювала в галузі перекладу, зокрема, добре відомий її переклад збірки І. Франка «Зів'яле листя».

Анна Ахматова була великим трагічним поетом, глибоким художником, який жив у велику епоху «зміни часів». Вибуховий, апокаліптичний колосальний і пророчий образ цієї епохи з великими революційними потрясіннями, які наступали одне за іншим, зі світовими війнами, репресіями і надзвичайно швидким ритмом життя – всі ці багатоликі й різнохарактерні події XX ст. віддзеркалилися в її творчості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основні видання творів А. Ахматової

Сочинения : в 6 т. / А. А. Ахматова ; сост., подгот. текста, коммент.: Н. В. Королева, С. А. Коваленко. – М. : Эллис Лак, 1998–2002. – Т. 1–6.

Сочинения : в 2 т. / А. А. Ахматова ; сост. и подгот. текста М. М. Кралина. – М. : Цитадель, 1997. – Т. 1–2.

Избранное / А. А. Ахматова ; сост. и послесл. Н. Банникова. – М. : Худож. лит., 1974. – 590 с. : ил.

Бег времени : стихотворения, 1909–1965 / А. А. Ахматова. – М.; Ленинград : Совет. писатель. Ленингр. отд-ние, 1965. – 469 с.

Вечер : стихи / А. А. Ахматова ; предисл. М. Кузмина ; послесл. Н. Котрелева. – [Репринт. воспроизведение изд. 1912 г.]. – М. : Книга, 1990. – 93 с.

Лирика / А. А. Ахматова. – М. : Худож. лит., 1990. – 415 с. : ил. – (Классики и современники. Поэтическая библиотека). – ISBN 5-280-01856-2.

Мне голос был...: [сб. поэзий] / А. А. Ахматова. – Х. : Фолио, 2008. – 222 с. : ил., портр. – ISBN 978-966-03-41630.

О Пушкине : ст. и заметки / А. А. Ахматова ; сост., послесл. и примеч. Э. Г. Герштейн. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Книга, 1989. – 367 с. – (Пушкинская библиотека). – ISBN 5-212-00207-9.

От царскосельских лип : поэзия и проза / А. А. Ахматова ; сост. А. Марченко. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 653 с. : ил. – ISBN 5-04-005653-2.

Поэма без героя / А. А. Ахматова. – СПб. : Библиополис, 1995. – 108 с. : ил. – ISBN 5-7435-0126-2.

Проза / А. А. Ахматова ; сост., предисл. А. Найман. – М. : Вагриус, 2000. – 318 с. – (Проза поэта). – ISBN 5-264-000307-6.

Requiem / А. А. Ахматова ; сост., предисл. и примеч. Р. Д. Тименчика. – М. : Изд-во МПИ, 1989. – 319 с.

Северные эллегии : стихотворения, поэмы, о поэтах / А. А. Ахматова ; предисл. Л. Озерова. – М. : Книга, 1989. – 358 с. – ISBN 5-212-00146-3.

Стихотворения и поэмы / А. А. Ахматова ; сост. и авт. примеч. И. К. Сушилина. – М. : Профиздат, 2001. – 303 с. : портр. – (Поэзия XX века). – ISBN 5-255-00404-9.

Тайны ремесла / А. А. Ахматова ; сост., вступ. ст. и примеч. Н. В. Вьялициной. – М. : Совет. Россия, 1986. – 144 с.

Твори А. Ахматової в перекладі українською мовою

...З тобою ми в цьому краю / А. Ахматова ; пер. Н. Качеровської. – Хмельницький : Цюпак, 2006. – 53 с. : іл. – ISBN 966-8362-60-8.

Мені був голос... / А. А. Ахматова ; пер. і переспіви О. Лозової. – К. : Діокор, 2002. – 95 с. – ISBN 966-96038-1.

Перекладі поезії Анни Ахматової / А. А. Ахматова ; пер. В. Гаращенка. – К. : б. в., 2000. – 188 с. : іл.

Поезії : пер. з рос. / А. А. Ахматова. – К. : Дніпро, 1989. – 390 с. : іл.

Про А. Ахматову

Воспоминания об Анне Ахматовой / сост.: В. Я. Виленкин, В. А. Черных ; коммент: А. В. Курт, К. М. Поливанова ; вступ. сл. Д. С. Лихачева. – М. : Совет. писатель, 1991. – 719 с.

Коваленко С. А. Анна Ахматова / С. А. Коваленко. – М. : Молодая гвардия, 2009. – 382 с. : ил. – (Жизнь замечательных людей).

Черных В. А. Летопись жизни и творчества Анны Ахматовой / В. А. Черных. – М. : Индрик, 2007. – 768 с. : ил.

Лосиевский И. Я. Анна Всея Руси / И. Я. Лосиевский. – Х. : ОКО, 1996. – 366 с. : фотоил.

Чуковская Л. К. Записки об Анне Ахматовой : в 3 т./ Л. К. Чуковская. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Согласие, 1997. – Т. 1–3.

Чуковский К. Анна Ахматова / К. Чуковский // Сочинения : в 2 т. / К. Чуковский. – М., 1990. – Т. 2. – С. 498–533.

Найман А. Рассказы об Анне Ахматовой / А. Г. Найман. – М : Вагриус, 1999. – 431 с. : 16 л. фот.

Бажан М. «Етна – Таорміна» / М. Бажан // Бажан М. Думи і спогади. – К., 1982. – С. 197–211.

Виленкин В. Я. В сто первом зеркале / В. Я. Виленкин. – 2-е изд., доп. – М. : Совет. писатель, 1990. – 333 с. : 24 л. ил. ; портр. – ISBN5-265-01012-2.

Жирмунский В. М. Творчество Анны Ахматовой / В. М. Жирмунский. – Ленинград : Наука. Ленингр. отд-ние, 1973. – 186 с. : 2 л. портр.

Павловский А. Анна Ахматова. Жизнь и творчество. – М. : Просвещение, 1991. – 192 с. – ISBN 5-09-003244-0.

Коржавин Н. Анна Ахматова и «Серебряный век» / Н. Коржавин // Новый мир. – 1989. – № 7. – С. 240–261.

Муштенко С. Анна Ахматова й Київ / С. Муштенко // День. – 2009. – 25 черв. (№ 107).

Панченко В. Анна Ахматова: игра с Судьбой : из молодых лет киевской «колдуньи» / В. Панченко // День. – 2007. – 28 сент. (№ 165).

Стебелев А. Ахматова в Виннице / А. Стебелев // Константинополь V. – Винница, 2010. – С. 266–269.

Гончарова Н. Г. «Фаты либелей» Анны Ахматовой / Н. Г. Гончарова. – М. ; СПб : Рос. гос. б-ка : Летний сад, 2000. – 677 с. : ил.

Ахматова Анна Андріївна [11(23).VI.1889 – 5.III.1966] // Українська літературна енциклопедія / редкол. : І. О. Дзеверін (відп. ред.) [та ін.]. – К. , 1988. – Т. 1. – С. 101–102.

Ахматова Анна Андріївна, 11.06.1889 – 5.03.1966 // Зарубіжні письменники : енциклопед. довід. : у 2 т. / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. – Т., 2005. – Т. 1. – С. 73–75.

***

Носик Б. Анна и Амедео : история тайной любви Ахматовой и Модильяни, или Рисунок в интерьере : док. повесть / Б. Носик. – М. : Радуга, 1997. – 239 с. : ил.

Кралин М. М. Артур и Анна : роман [без героя, но все-таки о любви : Об А. Ахматовой и А. Лурье] / М. М. Кралин. – Ленинград : Журн. «Ленингр. панорама» : Редактор, 1990. – 223 с. : 8 л. ил.

Венок Ахматовой : стихотворения / предисл. : Е. Голубовский, Л. Сауленко. – Одесса : Маяк, 1989. – 95 с. : ил. – ISBN5-7760-0237-0.

И в скольких зеркалах : стихи, посвящ. А. Ахматовой / сост., подгот. текста, послесл. Г. Смоляковой. – Винница : Континент : ПРИМ, 1995. – 319 с. : ил.

Ілюстрації

Анна Ахматова : фотогр. разных лет жизни // Воспоминания об Анне Ахматовой. – М., 1991. – С. 10, 15, 18, 31, 36, 46, 49, 87, 92, 95, 97, 98, 101,103, 108, 113, 145, 153, 159, 161, 165, 173, 266, 474, 508, 535, 604, 607, 634, 665, 666.

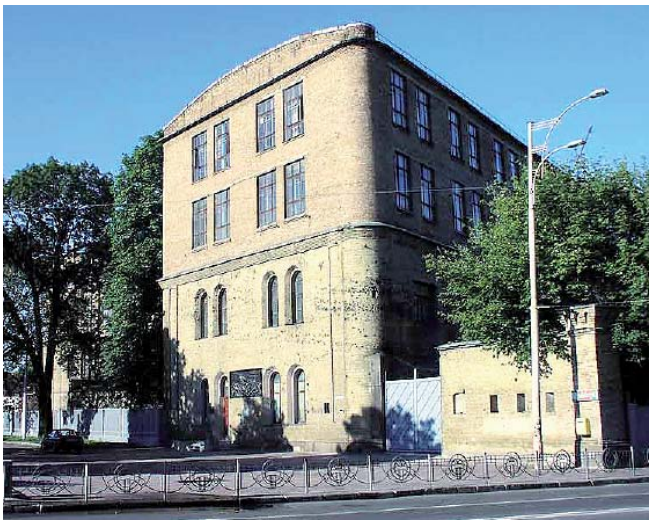
Музей Анны Ахматовой в Фонтанном доме : экспозиция / авт.-сост.: И. К. Кравцова [и др.]. – Ленинград : Петрополь, 1991. – 49 с. : ил.

Підготовлено С. Савченко

Київський «Арсенал»

До 250-річчя від часу заснування заводу (1764)

На початку XVIII ст. на печерських пагорбах Києва, у дворах Печерського та Вознесенського монастирів, розмістилися будівлі для зберігання артилерійського майна. Там само почали будувати і двори-майстерні, в яких виготовляли фортечні, облогові та польові гармати, а також боєприпаси до них. І через деякий час київські зброярі вже забезпечували вагому частку озброєнь усієї російської армії. Наприклад, під час Північної війни 1700–1721 рр. з Києва у Москву було відправлено 140 одиниць зброї.

З роками дерев'яні будівлі майстерень практично стали непридатними, і в 1750 р. імператриця Єлизавета Петрівна підписала указ про спорудження в Києві великого «магазейна», тобто арсеналу фортечного типу.

У 1764 р. було видано «Положение об арсенальной команде», в якому наказувалося утримувати при майстернях спеціальних робітників (майстрових) у кількості 170 осіб. Штатний розпис визначав місію цього військово-промислового підприємства – виготовлення потрібного приладдя для артилерії. З цього часу і починається відлік історії київського «Арсеналу». Його першими назвами були: «Київська арсенальна команда», «Київський обов'язковий арсенал», пізніше – «Київський обов'язковий і рухомий арсенал». Від 1911 р., після кількох змін, завод називався «Київський арсенал».

Назва підприємства змінювалася не раз, але завжди в ній залишалося слово «арсенал». Це поняття є в багатьох мовах і перекладається українською як «майстерня зброї». Перші арсенали з'явилися ще в XVI ст. і були, по суті, військовими установами, де виготовлялися, зберігалися, ремонтувалися, обліковувалися й видавалися військам зброя та боєприпаси. У Російській імперії головними арсеналами були Московський гарматний двір (1684), Санкт-Петербурзький ливарний діловий гарматний двір (1712), а пізніше з'явилися Київський, Брянський, Варшавський, Хабаровський арсенали. Були також морські арсенали у Кронштадті та Севастополі. До кінця XIX ст. більшість арсеналів займалися переважно виробництвом зброї та боєприпасів для армії та флоту.

У 1854 р. «Київський Арсенал» було переведено на територію Нової Печерської фортеці.

До Першої світової війни підприємство прирівнювалося до стройової артилерійської бригади. Начальником «Арсеналу», як правило, був артилерійській генерал, усі керівні чини – офіцери, штат працівників формувався з рекрутів. У цехах практикувалася армійська дисципліна з системою тілесних покарань. Основне виробництво зводилося до виготовлення і ремонту різних видів військового спорядження, гармат, холодної зброї.

Після проведення реформ царя Олександра II та скасування кріпацтва (1861) примусову працю на державних підприємствах відмінили і почали приймати на завод вільнонайманих робітників.

Арсенальці зарекомендували себе надзвичайно вмілими майстрами, їхня продукція неодноразово відзначалася на різноманітних виставках, зокрема на промислово-художніх – у Москві (1882) та Нижньому Новгороді (1886), і Всесвітній – у Парижі (1890).

На початку XX ст. «Арсенал» був найбільшим заводом у Києві. На підприємстві працювало понад 750 осіб, а в 1917 р. – близько 4 000.

У часи національно-визвольних змагань (1918) робітники «Арсеналу», підбурені більшовиками, які мали тут міцний осередок, виступали проти Центральної Ради.

Після встановлення радянської влади на «Арсеналі» у 1920-х рр. почали виготовляти лемеші для борін, вози, сокири, замки та інший сільськогосподарський інвентар. У 1923-му завод було нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

У 1930–1940-х рр. «Арсенал» розширив асортимент мирної продукції – став випускати устаткування для млинів та цукрових заводів, токарно-гвинторізні верстати, текстильні машини, потужні вальцеві станки.

Коли почалася Велика Вітчизняна війна, завод було евакуйовано в м. Воткінськ (Удмуртія, Російська Федерація). В евакуації, з перших днів, поставивши верстати у необладнаних приміщеннях, робітники виготовляли снаряди. У воєнні роки підприємство повністю зосередилося на виробництві артилерійської зброї.

Багато арсенальців воювали на фронті, семеро з них стали Героями Радянського Союзу: М. Внуков, А. Довгополий, М. Кондратович, Л. Павличенко, В. Ульянов, Б. Хлуд, М. Целак, а М. Бондаренко – двічі Героєм.

Після визволення Києва в 1943 р. на території «Арсеналу» розташувалася ремонтно-відновлювальна частина 1-го Українського фронту з ремонту танків. Багато фахівців повернулося з евакуації. Почалася реконструкція заводу. З 1946 р. його спеціалізацією стало оптичне виробництво. Тож нині багатьом киянам завод «Арсенал» відомий як оптико-електронне підприємство точного приладобудування.

У 1947 р. завод почав випускати фотоапарати «Київ», об'єктиви, нівеліри, квадранти.

З 1950-х рр. велися роботи з проектування і виробництва прицільних систем ракетних, ракетно-космічних комплексів та авіації. «Арсенал» перетворився на одне з найбільших підприємств розгалуженої системи загальносоюзного військово-промислового комплексу.

Жоден старт ракет і космічних кораблів у Радянському Союзі не відбувся без використання апаратури заводу та участі його фахівців. Перший космонавт Ю. Гагарін працював із фотокамерою «Салют-С» (1961), виготовленою на київському «Арсеналі», а О. Леонов – перша людина, яка вийшла у відкритий космос, використовував камеру «Салют-1В» (1965).

У наступні роки на «Арсеналі» розробляли та виготовляли інфрачервоні головки самонаведення для ракет ближньої дії, швидкодіючі гірокомпаси, лазерні гірометри, точні лазерні автомати, гоніометри, устаткування для центру підготовки космонавтів; нашоломні системи цілевказання. Завод також виробляв апаратуру для військово-морського флоту, зокрема системи націлювання балістичних ракет підводного базування.

У 1964 р. «Арсенал» нагороджено орденом Леніна, в 1971-му – орденом Жовтневої революції. З його стін вийшло чимало відомих інженерів, науковців, державних діячів.

Колектив київського виробничого об'єднання «Завод "Арсенал"» ім. В. І. Леніна, працюючи на радянську оборонну промисловість, випускав такі технологічні й технічні вироби, аналогів яким не було у світі. Його гордістю є створений в 1970-х рр. комплекс імітаторів зовнішньої візуальної обстановки, які відтворюють повну ілюзію маневрування і керування космічним кораблем при наземному тренажі космонавтів. Імітаторами, що виготовлені на заводі, укомплектовані моделюючі стенди та тренажери, в т. ч. й центри підготовки космонавтів на космодромі «Байконур».

При заводі було створено розгалужену мережу з підготовки виробничих кадрів: окрім системи перепідготовки та підвищення кваліфікації, діяв філіал вечірнього факультету Київського політехнічного інституту, чимало молоді навчалося у заводських технікумі, професійно-технічному училищі, вечірній школі робітничої молоді. Виробничі філіали та цехи розташовувалися не лише на Печерську, а й у приміській зоні Києва.

Ґрунтовна соціальна інфраструктура «Арсеналу» включала мережі медичних закладів, магазинів, пунктів громадського харчування. Активно працювали профспілкові організації. Заводу належали кілька дитячих садків, піонерських таборів, профілакторіїв, баз відпочинку, санаторіїв. При ньому працювали Палац культури, солідна бібліотека, різноманітні гуртки для дітей заводчан та для самих працівників заводу, потужний спортивний клуб із власним стадіоном та багатьма спортивними майданчиками.

На підприємстві завжди шанували славні традиції минулого, в одному з найдавніших корпусів заводу було створено меморіальний музей.

У 1990-х і на початку XXI ст., крім спецтехніки, завод «Арсенал» випускав банківську та медичну техніку, фотоапарати і фотооб'єктиви, газові прилади й лічильники, дорожні світлофори тощо. Деякий відсоток продукції експортувався за кордон.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2009 р. № 525-р державне підприємство «Завод "Арсенал"» був реорганізований та приєднаний до казенного підприємства спеціального приладобудування «Арсенал».

Сформувавшись із дворів-майстерень, переживши реформи та революції, пройшовши крізь вогні воєн, вирісши до надпотужного підприємства, київський завод «Арсенал» у свій чвертьтисячолітній ювілей переживає не найкращі часи. Але є дещо, що залишається незмінним: старовинні фортеці та будівлі, які не одне століття асоціюються у киян із заводом «Арсенал», – це архітектурні пам'ятки, а труд і здобутки арсенальців від перших гармат до приладів майбутнього – це безцінний вклад в історію України і світу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Про завод «Арсенал»

Власенко О. С. Книга памяти Киевский «Арсенал», 1764–1945–1991–2006 : очерки по техн. истории боевых ракет. комплексов и других видов вооружений и воен. техники, а также космич. программ, в которых участвовали ЦКБ «Арсенал» и завод «Арсенал» / О. С. Власенко. – 3-е изд., испр. и доп. – К. : КВИЦ, 2007. – 388 с.

Власенко О. С. Книга памяти «Арсенал», 1945–1990 : очерки по техн. истории боевых ракет. комплексов и других видов вооружений и воен. техники, а также космич. программ, в которых участвовали ЦКБ и завод «Арсенал» / О. С. Власенко. – 2-е изд., доп. и испр. – К. : [КВІЦ], 2003. – 335 с.

Коломієць П. Легенда про Арсенал / П. Коломієць // Політика і час. – 2006. – № 3. – С. 87–90.

Афонин О. «Арсенал» – наша боль, наша слава / О. Афонин // Киев. вестн. – 2012. – 28 янв. – С. 1–2 : фото.

Білан В. Ю. Прапор повстання над «Арсеналом» / В. Ю. Білан. – К. : Політвидав України, 1987. – 149 с.

Кромченко О. Заводы превращаются... в галереи и арт-пространства / О. Кромченко // Комсомол. правда в Украине. – 2013. – 31 мая. – С. 8.

Мамчур Н. Что делают на заводах : на секретных предприятиях, работавших на оборонку, продают продукты и мастерят лифты для випов / Н. Мамчур, А. Браткова, С. Гальченко // Сегодня. – 2012. – 21 апр. – С. 8–9.

Оружие Победы : [оборон. пром-сть СССР в годы войны, 1941–1945] / [И. В. Бах, И. И. Вернидуб, Л. И. Демкина и др.] ; под общ. ред. В. Н. Новикова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Машиностроение, 1987. – 511 с.

Полищук Н. Арсенал: завод, крепость или стройплощадка / Н. Полищук, Г. Мельничук / Газ. по-киевски. – 2009. – 18 дек. – С. 14–15.

Тронько П. Т. История завода «Арсенал» им. В. И. Ленина / Тронько П. Т. – К., 1986. – 559 с.

Щербина В. П. Высокое звание – рабочий : [рассказ токаря киев. произв. об-ния «Завод Арсенал» им. В. И. Ленина] / В. П. Щербина. – К. : Знание, 1982. – 48 с. – (Сер. X «Молодежь и общество» ; № 9).

Арсенальці // Українська Радянська Енциклопедія. Т. 1. : А – Богунці. – К., 1959. – С. 305.

Позняк Г. Ф. «Арсенал» / Г. Ф. Позняк // Енциклопедія сучасної України. Т. 1. – К., 2001. – С. 661–662.

Електронні ресурси

17 июня 2009 года исполняется 245 лет с момента основания Киевского «Арсенала» [Електронний ресурс] // Державне космічне агентство України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – К., 2009. – Режим доступу: http://www.nkau.gov.ua/nsau/newsnsau.nsf/PublicationU/66D478BD83E3A43EC22575D800497385?OpenDocument&Lang=U (дата звернення: 07.08.2013). – Назва з екрана.

Арсенал, завод [Електронный ресурс] // Електронна бібліотека України : [сайт] / Перший національний. – Текст. і граф. дані. – К., 2011. – Режим доступу: http://uateka.com/uk/article/industry/1080 (дата звернення: 07.08.2013). – Назва з екрана.

Гаевская Г. Прощай, оружие, да здравствует президентская мечта [Электронный ресурс] Г. Гаевская //Domik.net : Киев. портал недвижимости. – Текст. дан. – К., 2005. – К., 2005. – Режим доступа: http://www.ugmk.info/print/digest/1134542725.html (дата обращения: 23.09.2013). – Загл. с экрана.

Корнейчук Д. ВПК Петра Великого [Электронный ресурс] / Д. Корнейчук // Контракты. – 2006. – № 26. – Режим доступа: http://archive.kontrakty.ua/gc/2006/26/31-vpk-petra-velikogo.html (дата обращения: 07.08.2013). – Загл. с экрана.

Лобанов О. «Арсенал»: как уничтожают нашу историю [Электронный ресурс] / О. Лобанов // Я : издательский дом : [сайт]. – Текст. дані. – К., 2009. – Режим доступа: http://www.yagazeta.com/news.php?extend.5284 (дата обращения: 07.08.2013). – Загл. с экрана.

Старий Арсенал [Електронний ресурс] // Мистецький Арсенал : [сайт] / ДП «Нац. культ.-мистец. та музейн. комплекс «Мистец. Арсенал». – Текст. і граф. дані. – К., 2011. – Розд. «Історія». – Режим доступу: http://artarsenal.in.ua/history.html (дата звернення: 07.08.2013). – Назва з екрана.

Національна спілка письменників України

До 80-річчя від часу створення (1934)

Передумовою до створення спілки письменників України стала постанова ЦК ВКП(б) від 23 квітня 1932 р. «Про перебудову літературно-художніх організацій», яка стала підґрунтям для проведення уніфікації, ідеологізації та догматизації культурного життя в СРСР. Згідно з цим документом усі письменницькі об'єднання в СРСР скасовувалися. Керівництво всіх республік країни отримало рекомендації від вищих партійних органів про створення республіканських організацій літераторів. У травні 1932 р. було затверджено оргкомітет з метою згуртування літературних сил України.

У 1934 р. на І Всеукраїнському з'їзді радянських письменників, що розпочав свою роботу 17 червня 1934 р. у Харкові, а закінчив – 12 серпня 1934 р. у Києві, куди перенесли столицю Радянської України, було прийнято рішення про створення добровільної творчої громадської організації професійних літераторів республіки – Спілки радянських письменників України (нині – Національна спілка письменників України).

З доповіддю «Про роботу Оргкомітету Спілки радянських письменників України» виступив голова оргкомітету І. Кулик. Доповідь «Про створення Спілки радянських письменників» зробив І. Микитенко. Творчі завдання української прози висвітлив І. Кириленко, поезії – А. Хвиля, драматургії – С. Щупак. Головою спілки став І. Кулик.

Ухвалений статут спілки зобов'язував радянських письменників брати активну участь у соціалістичному будівництві й бути вірними політиці комуністичної партії. Він визначав і єдино дозволений для радянської літератури творчий метод – соціалістичний реалізм, основою якого стали засади «партійності та народності».

Трохи пізніше Спілка радянських письменників України стала складовою Спілки письменників СРСР, котру було створено 1 вересня 1934 р. на Першому всесоюзному з'їзді радянських письменників, що мав на меті об'єднати всі республіканські письменницькі організації Радянського Союзу. Українську делегацію на з'їзді представляли близько 30 літераторів – членів новоствореної української спілки, зокрема І. Кулик, М. Бажан, Н. Забіла, І. Кириленко, О. Корнійчук, І. Кочерга, І. Ле, І. Микитенко, П. Панч та Л. Первомайський.

Створення спілок письменників, як й інших мистецьких об'єднань, стало логічним продовженням широкомасштабної трансформації суспільного та економічного життя, зокрема в царині культури. Під керівництвом Й. Сталіна та комуністичної партії літературне й мистецьке життя в рамках таких об'єднань підпадало під тотальний партійно-державний контроль.

За «допомогою» лояльних до партії представників інтелігенції були проведені «чистки» у середовищі культурної еліти. Вище партійне керівництво відлучало та дискредитувало одних осіб, підвищувало інших. Згодом, у часи масових репресій наприкінці 1930-х рр., ідеологічна боротьба, що відбувалася в рамках утворених спілок і товариств, змістилась у сферу політичних доносів, провокацій та розправ над «ворогами народу». Слід зазначити, що майже всі організатори й фундатори Спілки радянських письменників України були репресовані й знищені у 1937–1941 рр. як «вороги народу». Така доля спіткала І. Микитенка, І. Кириленка, М. Семенка...

Кардинальні зміни в діяльності Спілки письменників України відбулись із здобуттям Україною незалежності. X з'їзд спілки, що відбувся 19 квітня 1991 р., був проголошений Першим з'їздом незалежної Спілки письменників України й засвідчив її відокремлення від Спілки письменників СРСР. Статус національної Спілка письменників України здобула в 1997 р.

Нині до складу Національної спілки письменників України (НСПУ) входить 1 789 письменників із 24 обласних організацій, Кримської республіканської та Київської міської організацій (остання, створена 25 лютого 1969 р., – найбіль-

ша за представництвом, її членами є 641 письменник), а також 112 почесних членів, які мешкають за межами України. Тож у вересні 2013 р. до складу НСПУ входив 1 901 письменник.

Члени НСПУ пишуть свої твори в різних жанрах і не лише українською мовою, а й російською, єврейською, білоруською, угорською, молдавською грузинською, грецькою, польською, румунською, французькою та багатьма іншими мовами світу.

Відповідно до статуту в основу організаційної будови НСПУ покладено принципи виборності та колегіальності всіх органів від низу до верху, їхньої періодичної звітності перед членами спілки. Найвищим органом є з'їзд (загальні збори, конференція), а в період між з'їздами – обрана таємним голосуванням Рада (правління) спілки, яка, у свою чергу, обирає президію та секретаріат на чолі з головою правління, що координують діяльність НСПУ в період між засіданнями Ради спілки.

У багатьох обласних осередках та Київській міській організації НСПУ постійно працюють творчі об'єднання прозаїків, поетів, драматургів, публіцистів, критиків-літературознавців, сатириків-гумористів, перекладачів, письменників пригодницького жанру, дитячих письменників, творчі об'єднання молодих письменників та літературні студії для початківців. В апараті НСПУ під орудою секретаріату діють різні виконавчі комісії, зокрема, комісія по роботі з молодими авторами, іноземна комісія та республіканська приймальна комісія.

Головна мета НСПУ – сприяти професійній діяльності письменників України, захищати їх авторські й громадські права; відстоювати честь, гідність та добре ім'я літератора, охороняти його творчі й соціальні інтереси, його творчу спадщину в державних органах, громадських організаціях; боротися з утисками творчої свободи письменників, проти переслідування їх за політичними, національними й релігійними переконаннями, за дотримання тих чи інших творчих, естетичних принципів.

НСПУ піклується про освоєння, збереження й поширення надбань української літератури і мистецтва, а також набутків літератури і мистецтва інших етносів України, переймається перекладами творів української літератури іншими мовами світу й перекладами творів літератури інших народів світу українською мовою. Спілка активно сприяє розвитку й захисту української мови, збереженню духовної спадщини минулого. У рамках чинного законодавства бере активну участь у громадсько-політичному житті країни.

НСПУ відстоює принципи демократії, свободи слова, совісті, політичних поглядів і творчих методів.

Одним із головних своїх завдань НСПУ вбачає підвищення ролі українського слова та української книги. Вона постійно проводить творчі семінари, конференції, симпозіуми, різні літературні свята, фестивалі, ювілейні, громадсько-політичні заходи, міжнародні зустрічі письменників, книжкові форуми та ярмарки з метою культурного розвитку та духовного збагачення нашого народу.

Також важливим завданням спілка вважає плекання талантів, поповнення своїх лав молодою творчою зміною, дбає про її творчий та соціальний захист. Із цією метою НСПУ бере під свій правовий, творчий і моральний захист літературні асоціації та об'єднання, що виявляють бажання співпрацювати з нею. Яскравим прикладом такої плідної співпраці протягом майже 25 років є діяльність Української асоціації письменників соціально-художньої літератури при НСПУ.

З часу свого заснування спілка мала власні друковані органи: українською мовою – газету «Літературна Україна», журнали «Вітчизна» (нині не виходить), «Жовтень» (нині – «Дзвін»), «Прапор» (нині – «Березіль»), «Всесвіт», «Дніпро», «Київ», «Донбас», «Радянське літературознавство» (нині – «Слово і час»); російською мовою – журнал «Радуга». В роки незалежності з'явилися нові літературні газети («Українська літературна газета», «Литературный Крым», «Кримська світлиця», «Літературна Одеса») та часописи («Кур'єр Кривбасу», «Вінницький край», «Світязь», «Сіверслав», «Буква», «Вежа», «Лугань», «Море», «Літературний Тернопіль», «Степ», «Холодний Яр», «Літературний Чернігів»).

У часи СРСР НСПУ мала 11 потужних державних видавництв: «Дніпро», «Радянський письменник», «Молодь», «Веселка», «Каменяр», «Карпати», «Маяк», «Промінь», «Таврія», «Донбас» та «Прапор». Нині майже всі вони змінили свої назви, опинилися в акціонерній залежності, втративши статус державних. Проте залишилися й такі видавництва, як «Маяк», «Таврія», «Український письменник» (правонаступник «Радянського письменника»), через які спілка здійснює свою видавничу діяльність, котра значно поступається обсягам та асортименту книжкової продукції радянського періоду.

Величезна роль у популяризації національних традицій красного письменства належить Будинку письменників України в Києві (вул. Банкова, 2), де з липня 1953 р. міститься центральний апарат та керівництво НСПУ. В Будинку письменників проходять творчі вечори майстрів слова, презен-

тації нових книжок, ювілейні та урочисті заходи, пов'язані з життєдіяльністю спілки, різноманітні літературні конкурси та виставки. Там само розташовано одну з найкращих в Україні письменницьких бібліотек з книжковим фондом понад 110 тис. томів. Бібліотека виконує велику за обсягом інформаційну та бібліографічну роботу, постійно організовує книжкові ювілейні виставки сучасних письменників, популяризує нові надходження та висвітлює літературні події НСПУ.

Сучасні реалії – комерціалізація в усіх сферах життя країни, книговидавнича криза, відсутність гонорарної політики, безліч питань щодо соціального захисту літераторів – вимагають кардинальних змін у багатьох питаннях існування спілки.

Пройшовши шлях по сходах років до 80-річного ювілею, НСПУ намагається виконувати своє головне, вище завдання, висловлене ще на Першому всесоюзному з'їзді радянських письменників М. Горьким: «Спілка письменників утворюється не для того, щоб тільки фізично об'єднати художників слова, а щоб професійне об'єднання дало їм змогу зрозуміти свою колективну силу, визначити з можливою ясністю різноманітність напрямів її творчості, її цільові настанови та гармонійно з'єднати всі цілі в тій єдності, яка керує всією трудотворчою енергією країни. Ідеться, певна річ, не про те, щоб обмежити індивідуальну творчість, а щоб дати для неї найширші можливості подальшого могутнього розвитку».

За весь час існування НСПУ її очолювали 12 письменників: І. Кулик (1934), А. Сенченко (1934–1936), І. Микитенко (1936–1937), О. Корнійчук (1938–1941; 1946–1953), М. Рильський (1943–1946), М. Бажан (1953–1959), О. Гончар (1959–1971), Ю. Смолич (1971–1973), В. Козаченко (1973–1979), П. Загребельний (1979–1986), Ю. Мушкетик (1986–2001), В. Яворівський (2001–2011). Нині спілку очолює 13-й голова – В. Баранов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Про НСПУ

Письменники Радянської України, 1917–1987 : біобібліогр. довід. / [авт.-упоряд.: В. К. Коваль, В. П. Павловська]. – К. : Рад. письм., 1988. – 719 с.

Письменники України : довідник / [упоряд.: Давидюк Д. Г. та ін.; редкол.: Бідняк Г. П. та ін.]. – Д. : Дніпро, 1996. – 397 с.

Письменники України : біобібліогр. довід. / [упоряд.: В. Павловська та ін.; ред. Г. Лукова]. – К. : Укр. письм. : [Нац. спілка письм. України], 2006. – 514 с. : іл.

Сучасні письменники України : біобібліогр. довід., уточн. і доповн. / [упоряд. А. Гай ; відп. ред. О. Курило] ; Нац. спілка письм. України. – Біла Церква : Київ. обл. творче об-ня «Культура» : Буква, 2012. – 567 с.

Сучасні письменники України : контакти / [упоряд. А. Гай ; відп. ред. О. Курило] ; Нац. спілка письм. України. – Біла Церква : Київ. обл. творче об-ня «Культура» : Буква, 2012. – 199 с.

Голобородько Я. Ю. Хронологія слова : письм. укр. півдня. – Херсон : [Олді-плюс], 2001. – 142 с.

Губар О. І. Сучасні українські письменники Криму : навч. посіб. з укр. л-ри для учбових закладів Криму / О. І. Губар. – Сімф. : Кримнавчпеддержвидав, 1997.– 335 с. : портр.

Література рідного краю : письм. Миколаївщини : посіб.-хрестоматія / [уклад. і заг. ред. Н. М. Огренич] ; Миколаїв. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, Миколаїв. обл. об-ня ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка. – Миколаїв, 2003.– 211 с.

Письменники Вінниччини : до 30-річчя обл. орг. Нац. Спілки письм. України / [упоряд. А. Подолинний]. – Вінниця : Континент-ПРИМ, 2001. – 145 с. : іл.

Письменники Житомирщини. Кн. 1 / [авт.-упоряд.: М. Пасічник, П. Білоус, Л. Монастирецький]. – Житомир : Рута : Пасічник М. П., 2010. – 426 с. : іл.

Письменники Лесиного краю : [довідник] / Упр. культури Волин. обл. держ. адмін. Волин. орг. Спілки письм. України ; [редкол.: В. С. Гей та ін.]. – Луцьк : Надстир'я, 1994. – 53 с. : іл.

Письменники Одещини на межі тисячоліть : антологія-довід. / упоряд. Б. І. Сушинський. – Одеса : Альфа-Омега : ОКФА, 1999. – 426 с. : іл., портр. – (Література рідного краю).

Письменники Сумщини : біобібліогр. довід. / упоряд. і авт. передм. О. П. Столбін. – Суми : Козац. вал, 1999. – 27 с. : іл. 15 х 15 : Письменники Приінгулля : автобіобібліогр. довід. / [упоряд. В. Бондар]. – Кіровоград : Центр.-Укр. вид-во, 1999. – 63 с. : портр.

Слово про літературу та письменників Придніпров'я : нариси та есеї / упоряд. Леся Степовичка. – Д. : Дніпрокнига, 2005. – 535 с. : фотоіл. – (Серія «Письменники Придніпров'я»).

Жадько В. О. У пам'яті Києва : наук. фотоіл. довід.-посіб. / Віктор Жадько. – К. : Фенікс, 2007. – 478 с. : іл. – У кн. використано архів. джерела з історії Києва та столич. орг. НСПУ на всіх етапах її становлення.

Дрозд В. «Кишеня» НСПУ за п'ять років (1996–2001) : доп. на III з'їзді письм. України // Літ. Україна. – 2001. – 25 жовт. – С. 4.

Кордун В. Проблеми творянського гнізда / В. Кордун // Голос України. – 2002. – 12 груд. – С. 27.

Мироненко І. «Прапороносці – 2», або Куди податися із знайденим у смітті знаменом : з приводу 70-річчя письмениц. орг. / І. Мироненко // Березіль. – 2004. – № 5. – С. 168–181.

Під знаком відродження і правди : про творчу та організаційну роботу Нац. Спілки письм. України // Літ. Україна. – 2001. – 11 жовт.– С. 3–4.

Басиров В. М. Хроніка однієї зради : післясл. до подій у Спілці письм. України / Валерій Басиров. – Сімф. : Доля, 2006. – 246 с.: іл.

Яворівський В. Від духовного «бомжа» до громадянина духу / В. Яворівський // Укр. культура. – 2002. – № 1. – С. 8–10.

Засенко П. П. Спілка письменників України / П. П. Засенко // Українська Радянська Енциклопедія : [у 12 т.] / редкол.: Бажан М. П. (голов. ред.) [та ін.]. – Вид. 2-ге. – К. : Голов ред. УРЕ, 1983. – Т. 10. – С. 460.

Електронний ресурс

Територія терору [Електронний ресурс] // Меморіальний музей тоталітарних режимів «Територія Терору» : сайт. – Текст. дані. – Режим доступу: http://territoryterror.org.ua/uk/resources/calendar/details/?newsid=332 (дата звернення: 01.10.13). – Назва з екрана.

Підготовлено О. Бакуменком

Вклоніться матерям своїм

Сценарій свята до Дня матері (11 травня)

Лунає негучна музика. Гості свята займають місця. Поступово музика стихає.

Читець:

Мати моя, мати,
Стара голубко в сяйві сивини,
...
Подвір'я тихе і дідівську хату,
Казок дніпрових золоті мости,
Тебе, маленьку, рідну, сивувату,
Дано повіки в серці пронести.

(А. Малишко «Материнська»)

Ведуча 1: Весною, коли природа пробудилася до нового життя, земля заквітчалася раннім цвітом конвалій, приходить до нас світле і радісне свято. Воно стукає в кожну оселю і, ставши на порозі, нагадує про мудрість віків – звичай вшановувати Материнську Долю.

Ведуча 2: Матінко, мамо, ненько... Що є святішого за ці слова? У всі часи її – прародительку роду людського – звеличували та обожнювали. Бо змалечку і протягом багатьох літ супроводжують нас у житті її ніжна ласка, палка любов і турбота.

Ведуча 1: Традицію вшанування Дня матері започаткувала в 1910 р. американка Анне Джервіс із м. Філадельфія, а в 1914-му Президент США Вудро Вільсон затвердив цей день як загальнонародне свято. В Європу воно прийшло після Першої світової війни, яка завдала багато горя, страждань народам, призвела до руйнації моралі. У суспільстві виникла потреба в чистому, шанобливому ставленні до жінки-матері, що завжди було ознакою цивілізованості. Тож повернення до християнської моралі Європа почала з визнання й поширення свята Матері, що відзначається й понині у другу неділю травня. Святкують його і в Україні.

Звучить пісня «Чорнобривці» (муз. В. Верменича, сл. М. Сингаївського).

Ведуча 1: У 1929 р. свято матері відзначив Союз українок у Канаді. А вже наступного року його святкували і в Західній Україні. У церкві правилися молебні на честь матерів, бо це свято збіглося з релігійним святом жінок-мироносиць. Матінок вітали, дарували квіти, говорили слова вдячності, організовували концерти, вечори поезії, конкурси, вистави.

Ведуча 2: Діти поспішали до своїх матусь. Теплі травневі стежки вели їх у рідні домівки, у розквітлі вишнями й яблунями сади.

Звучить пісня «Смерекова хата» (муз. П. Дворського, сл. М. Бакая).

Ведуча 1: Біля синових дарунків лежить згорнута у подарунковий сувій і доччина вишиванка, пишно вишита блакитним і жовтим по білому, щоб оберігала від зурочення та хвороб. Нитки добирались у святкові дні, а спліталися у візерунок у Чистий четвер, щоб сорочка захищала від лихого ока і слова. Не було у такій вишиванці традиційного чорного кольору – аби світлою, сонячною була матусина весна.

Звучить пісня «Мамина вишня» (муз. А. Пашкевича, сл. Д. Луценка).

Ведуча 2: Окрім дітей, господиню вітали чоловік, рідня, близькі сусіди. Добрим знаком було отримати від чоловіка ложку, корали або сон-траву – як символ життєвої снаги, надійності та спокою. Але найкориснішим вважалося зібрати вранці росяні пелюстки яблуневого цвіту і потай з-за спини обсипати ними жінку. Це оберігало її від хвороб, возвеличувало в материнстві.

Ведуча 1: Діти, які з певних причин не могли приїхати на свято, передавали матері свої вітання, у себе ж удома ставили перед образом Богородиці свічку. І з того, як вона горіла, дізнавалися про мамине самопочуття.

Читець:

Лист від мами. Милий, рідний почерк.
– Як живеш ти, як робота, доню?
Стали вже для мене довші ночі
Відтоді, як ти пішла із дому.
– Не сумуйте, повесні раненько
Разом з сонцем, як колись, так само,
Двері в хату відчиню тихенько
І скажу вам: «Добрий ранок, мамо».

(В. Фесенко «Доброго ранку, мамо...»)

Ведуча 2: А ще зазвичай зберігали зрізані у Мамин день яблуневу й вишневу гілочки. Адже в народі є легенда про двох жінок, які мали вроду і гарно співали, але нікому їм було передати все це, бо дітей-онуків у них не було. Не раз вони зверталися до Бога із проханням послати їм діток. Із часом таки здійснилося їхнє бажання, але ж як! Старша, котра могла би бути бабусею, перетворилася на вишню, яка родить ягідки кольору крові, а серце ховає в зернятку-камінчику. Молодша, у житті діточками обділена, діждалась їх, як стала яблунею. Певне, правду кажуть люди, бо на материнських могилах цього дня з'являються дві гілочки – вишнева та яблунева, поставлені у склянку з водою чи зерном.

Читець:

За вікном воркує ніжно ранок,
Голубино мружиться з-під вій.
Десь в кімнаті тихий голос мами
Музикою радості зацвів.
– Хай поспить з дороги ще дитина,
За які приїхала світи!
– Мамо, мамо, сонечко єдине
На усій землі для мене Ти!
Й хоч роки підходять вже до брами,
До якої і не прагнем ми,
Та допоки є у нас ще мами
Всі ми залишаємось дітьми.
Сад застиг в німім зачудуванні,
Так розкішно за ніч кущ розцвів.
Хай зозуля наворожить мамі
Пребагато сонячних ще днів.
За вікном воркує ніжно ранок,
Голубино мружиться з-під вій.
І так хочеться, щоб голос мами
Музикою вічності бринів.

(В. Фесенко «Мамі»)

Ведуча 1: На превеликий жаль, до Східної України це свято не дійшло, адже спіткнулося об колючі дроти концтаборів, об заґратовані вікна тюрем. Після об'єднання українських земель у 1939 р. в нашій країні свято Матері взагалі було скасовано.

Ведуча 2: З 1999 р. у другу неділю травня День матері офіційно відзначають в Україні.

Ведуча 1: Скільки пісень і віршів складено про матір в усьому світі! Такі вони журливі й щемні, найсумніші в пантеоні пісень.

Звучить пісня «Мамо, вечір догора...» (муз. О. Білаша, сл. Б. Олійника).

Ведуча 1: Українська мамо! Ти зростила не одне покоління героїв. Сьогодні наш народ вклоняється тобі і співає «Многая літа».

Читець:

Можеш вибирати друзів і дружину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.
Можна вибрать друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибирати.
За тобою завше будуть мандрувати
Очі материнські і білява хата.

(В. Симоненко «Лебеді материнства»)

Ведуча 2: Рідна мати і рідна Україна – два крила любові, які несуть українську душу крізь віки і не в'януть у вічному польоті, бо тримає їх на світі материнська любов. Одна в них земля і одна доля, одна калинова кров у землі і в тілі, одні діти.

Ведуча 1: Материнський образ України постає з полинових степів і глибинної чорноземної скиби, зоріє із зажури озер, що чистими очами довірливо дивляться на світ, виростає недосяжно із Карпатських верховин.

Ведуча 2: Стоїть на вершині двох тисячоліть Мати, вища і святіша від усіх богинь, і молиться за дітей своїх, як дві тисячі літ тому на Голгофі стояла на колінах перед розп'ятим на хресті Ісусом Мати Божа і молила Всевишнього помилувати її сина.

Ведуча 1: Тож подбаймо, щоб у триєдиній любові – до Матері-Богородиці, Матері-Батьківщини та Матері Земної – виростали наші діти й онуки, нащадки давньої української слави. Нехай в їхніх серцях не буде місця злобі та зневірі, а пануватимуть лише Добро, Справедливість і Милосердя.

Читець:

Скільки б не судилося страждати,
Я благословлятиму завжди
День, коли мене родила мати
Для життя, для щастя, для біди.

(В. Симоненко «Скільки б не судилося страждати»)

Ведуча 1: Усе в житті минає – і добре, і зле. Забуваються давні події, поступаючись спогадам. Та пам'ять про матір жива доти, доки живуть її діти. У спадок вони передадуть її своїм дітям. На цьому тримається рід. На цьому стоїть земля. Бережіть матерів! Хай будуть вони огорнені вашою вдячністю та шанобливістю! Хай ніколи не знають самотності!

Ведуча 2: Віриться, що День матері ввійде в наші оселі без казенних промов і декларацій як найзворушливіше і найсімейніше свято.

Ведуча 1: Нехай кожний із нас у другу неділю травня назве світле ім'я своєї мами і не пошкодує ані гарних слів, ані гарних справ для неї. Нехай не залишиться поза увагою жодна матір. А матері, які втратили дітей своїх на війнах, відчують увагу і піклування громадськості. Нехай достойно вшановуватиметься старість.

Ведуча 2: І сьогодні на нашому святі ми вшановуємо жінок-матерів, вітаємо їх із Днем матері, бажаємо щастя й добра. Низький уклін вам за чуйне серце та лагідні руки! Хай хороше буде вам у житті!

Звучить пісня «Рідна мати моя» (муз. П. Майбороди, сл. А. Малишка).

Список використаної літератури

Загубинога І. В. Поклоніться матерям своїм, вклоніться : сценарій до Дня Матері / І. В. Загубинога // Кращі сценарії бібліотек області. Вип. X / Обл. універс. наук. б-ка ім. Т. Шевченка. – Черкаси, 2006. – С. 28–32.

Фесенко В. Березнева рапсодія : поезія / В. Фесенко. – Ужгород : Гражда, 2004. – 100 с.

Симоненко В. Вибрані твори / Василь Симоненко; упоряд. Анатолій Ткаченко, Дана Ткаченко; [передм. Р. Семківа, Є. Сверстюка, А. Ткаченка]. – Вид. 2-ге. – К. : Смолоскип, 2012. – 850 с., [8] арк. іл. – (Серія «Шістдесятники»). – Бібліогр.: с. 805–834 та у підрядк. прим.

Короткий перелік знаменних дат на II півріччя 2014 р.

Липень

1 липня

День архітектури України. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 456/95 від 17.06.1995 р.

2 липня

День працівника Державної податкової служби України. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1506/2005 від 24.10.2005 р.

300 років від дня народження Крістофа Віллібальда Глюка (1714–1787), австрійського композитора, реформатора опери XVIII ст.

3 липня

160 років від дня народження Леоша Яначека (1854–1928), чеського композитора, диригента, педагога

150 років від дня народження Митрофана Юхимовича П'ятницького (1864–1927), російського музиканта, збирача і виконавця російських народних пісень

4 липня

День судового експерта. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 424/2009 від 10.06.2009 р.

210 років від дня народження Натанієла Готорна (1804–1864), американського письменника, одного із зачинателів психологічної прози в літературі США

100 років від дня народження Олександра Олександровича Галкіна (1914–1982), українського фізика

5 липня

Міжнародний день кооперативів. Відзначається щорічно в першу суботу липня відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/47/90 від 16.12.1992 р.

125 років від дня народження Жана Кокто (1889–1963), французького письменника, художника, театрального діяча, кіносценариста і кінорежисера

6 *липня*

125 років від дня народження Володимира Павловича Лінника (1889–1984), українського і російського фізика

7 липня

Різдво пророка Іоанна Хрестителя. День Івана Купала

День працівника природно-заповідної справи. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 629/2009 від 18 серпня 2009 р.

75 років від дня народження Олени Василівни Образцової (1939), російської співачки

8 липня

День родини. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1209/2011 від 30.12.2011 р.

9 липня

180 років від дня народження Яна Неруди (1834–1891), чеського письменника, публіциста

120 років від дня народження Петра Леонідовича Капіци (1894–1984), російського фізика, лауреата Нобелівської премії у галузі фізики (1978)

10 липня

180 років від дня народження Джеймса Еббота Мак-Нейла Уїстлера (1834–1903), американського живописця і графіка

11 липня

Всесвітній день народонаселення. Відзначається щорічно відповідно до рекомендацій Керівної ради Фонду ООН в галузі народонаселення, поданих у рішенні № 89/46 від 1989 р.

100 років від дня народження Гусейна Мухтарова (1914–1980), туркменського драматурга

12 липня

День святих первоверховних апостолів Петра і Павла

130 років від дня народження Амедео Модільяні (1884–1920), італійського живописця і скульптора

125 років від дня народження Олександра Васильовича Мельникова (1889–1958), українського хірурга та онколога

110 років від дня народження Пабло Неруди [справж. – Нефталі Рікардо Рейес Басуальто (1904–1973)], чилійського поета і громадського діяча

13 липня

День рибалки. Відзначається щорічно у другу неділю липня відповідно до Указу Президента України № 464/95 від 22.06.1995 р.

120 років від дня народження Ісака Еммануїловича Бабеля (1894–1941), російського письменника

75 років від дня народження Павла Михайловича Мовчана (1939), українського поета, кінодраматурга, перекладача

14 липня

560 років від дня народження Анджело Поліціано [справж. – Амброджіні (1454–1494)], італійського поета і вченого-гуманіста

180 років від дня народження Миколи Олександровича Корфа (1834–1883), українського педагога, організатора земських шкіл в Україні

15 липня

90 років від дня народження Махмуда Алісултановича Есамбаєва (1924–2000), артиста балету

16липня

День бухгалтера. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 662/2004 від 18.06.2004 р.

100 років від дня народження Михайла Івановича Томчанія (1914–1975), українського письменника

17 липня

70 років від дня заснування (1944) Головної астрономічної обсерваторії НАН України

18 липня

230 років від дня народження Віллібальда Готлібовича Бессера (1784–1842), українського ботаніка

130 років від дня народження Климентини Дем'янівни Коханенко [справж. – Рубчак (1884–1929)], української актриси

19 липня

180 років від дня народження Ілера-Жермена-Едгара Дега (1834–1917), французького живописця, графіка і скульптора, представника імпресіонізму

125 років від дня народження Іллі Микитовича Кириченка (1889–1955), українського мовознавця і педагога

20 липня

День працівників металургійної та гірничодобувної промисловості. Відзначається щорічно в третю неділю липня відповідно до Указу Президента України № 187/93 від 03.06.1993 р.

710 років від дня народження Франческо Петрарки (1304–1374), італійського поета і вченого

150 років від дня народження Еріка Акселя Карлфельда (1864–1931), шведського поета, лауреата Нобелівської премії в галузі літератури (1931)

21 липня

225 років від дня народження Васила Євстатіа Априлова (1789–1847), болгарського діяча національно-освітнього руху, педагога, письменника

22 липня

100 років від дня народження Романа Олексійовича Селівачова (1914–1995), українського діяча культури, графіка

23 липня

125 років від дня народження Петра Тарасовича Глушкова (1889–1966), українського композитора

24 липня

150 років від дня народження Ольги Федорівни Франко (1864–1941), української громадської діячки, видавця

25 липня

140 років від дня народження Ілька Степановича Кузіва (1874–1916), українського перекладача і фольклориста

100 років від дня народження Бориса Мусійовича Бабія (1914–1993), українського вченого-юриста

26 липня

120 років від дня народження Олдоса -Леонарда Гекслі [Хакслі (1894–1963)], англійського письменника

27 липня

День працівників торгівлі. Відзначається щорічно в останню неділю липня відповідно до Указу Президента України № 427/95 від 05.06.1995 р.

День флоту України. Відзначається щорічно в останню неділю липня відповідно до Указу Президента України № 1209/2011 від 30.12.2011 р.

28 липня

День хрещення Київської Русі – України. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 668/2008 від 25.07.2008 р.

День пам'яті святого рівноапостольного князя Володимира – хрестителя Київської Русі

190 років від дня народження Александра Дюма [сина] (1824–1895), французького письменника

140 років від дня народження Ернста Кассірера (1874–1945), німецького філософа-ідеаліста

29 липня

100 років від дня народження Петра Степановича Сулименка (1914–1996), українського живописця

30 липня

130 років від дня народження Павла Семеновича Наумова (1884–1942), українського живописця і графіка

100 років від дня народження Павла Івановича Муравського (1914), українського хорового диригента і педагога

31 липня

100 років від дня народження Луї де Фюнеса (1914–1983), французького кіноактора

Серпень

1 серпня

270 років від дня народження Жана Батиста П'єра Антуана де Моне Ламарка (1744–1829), французького природознавця, основоположника цілісної теорії еволюції

180 років від дня народження Іллі Петровича Деркачова (1834–1916), українського і російського педагога та дитячого письменника

100 років від дня народження Григола Григоровича Абашидзе (1914–1994), грузинського письменника

90 років від дня народження Жоржа Шарпака (1924–2010), французького фізика

2 серпня

День пророка Іллі

День аеромобільних військ. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 937/99 від 02.08.1999 р.

90 років від дня народження Олександра Анатолійовича Хмельницького (1924–1998), українського живописця

3 серпня

День Повітряних Сил Збройних Сил України. Відзначається щорічно у першу неділю серпня відповідно до Указу Президента України №579/2007 від 27.06.2007 р.

4 серпня

160 років від дня народження Марії Костянтинівни Заньковецької (1854–1934), української актриси і театральної діячки

140 років від дня народження Володимира Михайловича Артоболевського (1874–1952), українського зоолога, зоогеографа

5 серпня

170 років від дня народження Іллі Юхимовича Рєпіна (1844–1930), російського живописця

6 серпня

125 років від дня народження Давида Наумовича Гофштейна (1889–1952), єврейського поета, перекладача

8 серпня

День військ зв'язку. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України №154/2000 від 01.02.2000 р.

180 років від дня народження Юрія Адальбертовича Федьковича [справж. – Осип-Домінік Гординський де Федькович (1834–1888)], українського поета, прозаїка, драматурга, перекладача, громадського діяча

9 серпня

Міжнародний день корінних народів світу. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/49/214 від 17.02.1995 р.

10 серпня

День працівників ветеринарної медицини. Відзначається щорічно в другу неділю серпня відповідно до Указу Президента України №1035/2001 від 01.11.2001 р.

День будівельника. Відзначається щорічно в другу неділю серпня відповідно до Указу Президента України № 237/93 від 22.07.1993 р.

130 років від дня народження Якова Михайловича Струхманчука (1884–1938), українського графіка

11 серпня

120 років від дня народження Віри Юхимівни Білецької (1894–1933), українського фольклориста і етнографа

12 серпня

Міжнародний день молоді. Відзначається відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/120 від 20.01.2000 р.

240 років від дня народження Роберта Сауті (1774–1843), англійського поета-романтика

130 років від дня народження Давида Рафаїловича Бергельсона (1884–1952), єврейського письменника

13 серпня

100 років від дня народження Альвіана Платоновича Страшнова (1914–1986), українського архітектора

14 серпня

Винесення чесних древ Животворчого Хреста Господнього. Медовий Спас

125 років від дня народження Іллі Володимировича Добржинця (1889–1960), українського скрипаля і педагога

100 років від дня народження Євгена Дмитровича Лученка (1914–1994), українського живописця

15 серпня

День археолога. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 694/2008 від 06.08.2008 р.

100 років від дня народження Володимира Миколайовича Михайловського (1914–1978), українського вченого в галузі автоматики, телемеханіки й випромінювальної техніки

16 серпня

130 років від дня народження Ісаака Прохоровича Мазепи (1884–1952), українського громадсько-політичного діяча

17 серпня

250 років від дня народження Максима Федоровича Берлинського (1764–1848), українського історика й археолога

18 серпня

200 років від дня народження Івана Мажуранича (1814–1890), хорватського поета, юриста, державного діяча

190 років від дня народження П'єра Мартена (1824–1915), французького металурга, винахідника

19 серпня

Преображення Господнє. Яблучний спас

Всесвітній день гуманітарної допомоги. Відзначається відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/63/139 від 05.03.2009 р.

День пасічника. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 815/97 від 15.08.1997 р.

20 серпня

250 років від дня народження Петра Андрійовича Загорського (1764–1846), російського й українського анатома і фізіолога

120 років від дня народження Олександра Марковича Радченка (1894–1975), українського композитора, диригента

21 серпня

225 років від дня народження Огюстена Луї Коші (1789–1857), французького математика

22 серпня

75 років від дня народження Валентина Павловича Куца (1939), українського живописця

23 серпня

День Державного Прапора України. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 987/2004 від 23.08.2004 р.

24 серпня

День Незалежності України (1991). Відзначається щорічно як державне загальнонародне свято відповідно до Постанови Верховної Ради України № 2143-XII від 20.02.1992 р. Вважається святковим неробочим днем відповідно до ст. 73 Кодексу законів про працю.

160 років від дня народження Андрія Михайловича Бобенка [справж. – Бібик (1854–1920)], українського письменника

100 років від дня народження Федора Павловича Шевченка (1914–1996), українського історика

25 серпня

270 років від дня народження Йоганна-Готфріда Гердера (1744–1803), німецького філософа, письменника-просвітителя, одного із засновників філософії історії

100 років від дня народження Олександра Гавриловича Будникова (1914–1982), українського живописця

90 років від дня народження Павла Архиповича Загребельного (1924–2009), українського письменника

26 серпня

100 років від дня народження Хуліо Кортасара (1914–1984), аргентинського письменника

90 років від дня народження Ярослава Карповича Трохименка (1924–2008), українського вченого в галузі радіотехніки

27 серпня

240 років від дня народження Павла Павловича Білецького-Носенка (1774–1856), українського письменника, літературного критика, педагога, мовознавця

140 років від дня народження Карла Боша (1874–1940), німецького хіміка, лауреата Нобелівської премії в галузі хімії (1931)

130 років від дня народження Людаса Гіри (1884–1946), литовського письменника і громадського діяча, перекладача творів Т. Шевченка

100 років від дня народження Оксентія Оксентійовича Мусієнка (1914–1941), українського поета

28 серпня

Успіння Пресвятої Богородиці. Перша Пречиста

29 серпня

130 років від дня народження Наталії Євгенівни Калиновської-Доктор (1884–?), української співачки

30 серпня

День авіації. Відзначається щорічно в останню суботу серпня відповідно до Указу Президента України № 305/93 від 16.08.1993 р.

100 років від дня народження Михайла Петровича Лялька (1914–1992), українського письменника

31 серпня

День шахтаря. Відзначається щорічно в останню неділю серпня відповідно до Указу Президента України № 304/93 від 16.08.1993 р.

120 років від дня народження Анатолія Володимировича Огієвського (1894–1952), українського гідролога

Вересень

1 вересня

День знань. Відзначається щорічно з 1984 р.

75 років від початку (1939) Другої світової війни

2 вересня

День нотаріату. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 211/2010 від 22.02.2010 р.

100 років від дня народження Петра Петровича Михайленка (1914–2008), українського юриста, вченого, педагога

3 вересня

150 років від дня народження Мусія Степановича Кононенка (1864–1922), українського письменника і громадського діяча

100 років від дня народження Івана Федоровича Переверзєва (1914–1978), російського кіноактора

4 вересня

190 років від дня народження Антона Брукнера (1824–1896), австрійського композитора, органіста і педагога

75 років від дня народження Лариси Павлівни Скорик (1939), українського архітектора

6 вересня

90 років від дня народження Михайла Юліановича Брайчевського (1924–2001), українського історика та археолога

7 вересня

День підприємця. Відзначається щорічно в першу неділю вересня відповідно до Указу Президента України № 1110/98 від 05.10.1998 р.

8 вересня

Міжнародний день письменності. Відзначається щорічно відповідно до рішення 14-ї сесії ЮНЕСКО № 1.141 від 1966 р.

Міжнародний день солідарності журналістів. Відзначається щорічно з 1958 р. відповідно до рішення IV конгресу Міжнародної організації журналістів. Приурочений до дня пам'яті Ю. Фучика

100 років від дня народження Павла Юхимовича Ключини [справж. – Ключник (1914–1972)], українського поета-байкаря

9 вересня

150 років від дня народження Івана Михайловича Колесси (1864–1898), українського фольклориста, військового лікаря

10 вересня

175 років від дня народження Чарльза Сандерса Пірса (1839–1914), американського філософа, логіка, математика, природодослідника

120 років від дня народження Олександра Петровича Довженка (1894–1956), українського кінорежисера і письменника

11 вересня

Усікновіння голови Іоанна Предтечі

490 років від дня народження П'єра де Ронсара (1524–1585), французького поета

150 років від дня народження Павла Арсеновича Грабовського (1864–1902), українського поета, публіциста, революційного демократа

12 вересня

125 років від дня народження Іполита Владиславовича Моргілевського (1889–1942), українського і російського історика архітектури

100 років від дня народження Олександра Васильовича Сальмана (1914–1971), українського художника театру

13 вересня

День фізичної культури і спорту. Відзначається щорічно в другу суботу вересня відповідно до Указу Президента України № 52/96 від 12.01.1996 р.

День українського кіно. Відзначається щорічно в другу суботу вересня відповідно до Указу Президента України № 340/94 від 29.06.1994 р.

180 років від дня народження Анатолія Патрикійовича Свидницького [псевд. – Патриченко (1834–1871)], українського письменника

140 років від дня народження Арнольда Шенберга (1874–1951), австрійського композитора, диригента, педагога

120 років від дня народження Джона Бойтона Прістлі (1894–1984), англійського письменника

14 вересня

День танкістів. Відзначається щорічно в другу неділю вересня відповідно до Указу Президента України № 922/97 від 29.08.1997 р.

День працівників нафтової, газової та нафтопереробної промисловості. Відзначається щорічно в другу неділю вересня відповідно до Указу Президента України № 302/93 від 12.08.1993 р.

150 років від дня народження Роберта Сесіла (1864–1958), англійського державного діяча, лауреата Нобелівської премії миру (1937)

15 вересня

Міжнародний день демократії. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/62/7 від 13.12.2007 р.

225 років від дня народження Джеймса Фенімора Купера (1789–1851), американського письменника

210 років від дня народження Михайла Олександровича Максимовича (1804–1873), українського вченого-природознавця, історика, фольклориста, письменника

120 років від дня народження Жана Ренуара (1894–1979), французького кінорежисера

16 вересня

Міжнародний день збереження озонового шару. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/49/114 від 23.01.1995 р.

100 років від дня народження Володимира Васильовича Хитька (1914–1984), українського майстра художнього різьблення

17 вересня

День рятівника. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 830/2008 від 12.09.2008 р.

150 років від дня народження Михайла Михайловича Коцюбинського (1864–1913), українського письменника і громадського діяча

140 років від дня народження Володимира Федоровича Дурдуківського (1874–1938), українського літературного критика, педагога

20 вересня

День фармацевтичного працівника. Відзначається щорічно в третю суботу вересня відповідно до Указу Президента України № 1128/99 від 07.09.1999 р.

День винахідника і раціоналізатора. Відзначається щорічно в третю суботу вересня відповідно до Указу Президента України № 443/94 від 16.08.1994 р.

150 років від дня народження Дмитра Володимировича Ахшарумова (1864–1938), українського скрипаля, диригента і педагога

80 років від дня народження Софі Лорен [справж. – Софія Віллані Шиколоне (1934)], італійської кіноактриси

21 вересня

Різдво Пресвятої Богородиці. Друга Пречиста

Міжнародний день миру. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/55/282 від 07.09.2001 р.

День працівників лісу. Відзначається щорічно в третю неділю вересня відповідно до Указу Президента України № 356/93 від 28.08.1993 р.

22 вересня

День партизанської слави. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1020/2001 від 30.10.2001 р.

110 років від дня народження Еліуса Мойсейовича Фрідмана (1904–1982), українського скульптора

100 років від дня народження Ольги Галактіонівни Шиян (1914–2001), майстра народної керамічної іграшки та скульптури

23 вересня

130 років від дня народження Якима Якимовича Яреми (1884–1964), українського літературознавця, етнопсихолога і педагога

24 вересня

275 років від дня народження Григорія Олександровича Потьомкіна (1739–1791), російського державного і військового діяча, дипломата

100 років від дня народження Дмитра Григоровича Дереча (1914–2007), українського письменника, перекладача

25 вересня

210 років від дня народження Міхала Грабовського (1804–1863), польського письменника, літературного критика, публіциста

26 вересня

260 років від дня народження Жозефа Луї Пруста (1754–1826), французького хіміка

27 вересня

Воздвиження Хреста Господнього

Всесвітній день туризму. Відзначається щорічно в день затвердження статуту Всесвітньої туристичної організації

День туризму. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1047/98 від 21.09.1998 р.

190 років від дня народження Бенджаміна-Анторпа Гулда (1824–1896), американського астронома

150 років від дня народження Платоніда Філяса (1864–1930), українського церковного та громадсько-політичного діяча в Галичині

125 років від дня народження Олександра Костянтиновича Дорошкевича (1889–1946), українського літературознавця, критика, педагога

28 вересня

День машинобудівника. Відзначається щорічно в четверту неділю вересня відповідно до Указу Президента України № 361/93 від 08.09.1993 р.

160 років від дня народження Гната Гнатовича Рошковича (1854–1915), українського живописця

100 років від дня народження Кіндрата Швеця (1914–1975), українського політичного діяча

29 вересня

150 років від дня народження Мігеля де Унамуно (1864–1936), іспанського письменника, філософа, представника екзистенціалізму

30 вересня

День мучениць Віри, Надії, Любові та матері їх Софії

Всеукраїнський день бібліотек. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 471/98 від 14.05.1998 р.

День усиновлення. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1088/2008 від 27.11.2008 р.

125 років від дня народження Катерини Людвіківни Лучицької (1889–1971), української актриси

Жовтень

1 жовтня

Міжнародний день музики. Відзначається щороку за рішенням Міжнародної музичної ради ЮНЕСКО, ініціатором відзначення цього дня був Д. Шостакович

Міжнародний день людей похилого віку. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/45/106 від 14.12.1990 р.

День ветерана. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1135/2004 від 24.09.2004 р.

2 жовтня

Міжнародний день боротьби проти насилля. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/61/271 від 15.06.2007 р.

230 років від дня народження Євстасія (Остапа) Петровича Рудиковського (1784–1851), українського письменника

175 років від дня народження Остапа Михайловича Левицького (1839–1903), українського письменника і перекладача

100 років від дня народження Юрія Борисовича Левітана (1914–1983), російського диктора

3 жовтня

125 років від дня народження Карла фон Осецького (1889–1938), німецького публіциста, лауреата Нобелівської премії миру (1935)

4 жовтня

100 років від дня народження Віктора Михайловича Бузника (1914–1968), українського вченого в галузі теплотехніки

5 жовтня

Всесвітній день учителя. Відзначається щорічно в ознаменування річниці підписання Рекомендації ЮНЕСКО та Міжнародної організації праці щодо становища вчителів

День працівників освіти. Відзначається щорічно в першу неділю жовтня відповідно до Указу Президента України № 513/94 від 11.09.1994 р.

170 років від дня народження Євгена Андрійовича Фенцика (1844–1903), українського письменника та освітнього діяча

6 жовтня

Всесвітній день архітектора. Відзначається щорічно у перший понеділок жовтня за рішенням 20-ї Генеральної асамблеї Міжнародного союзу архітекторів

90 років від дня народження Льва Миколайовича Венедиктова (1924), українського хорового диригента, педагога

90 років від дня народження Володимира Івановича Дарди (1924–1992), українського письменника

7 жовтня

150 років від дня народження Сергія Павловича Шелухіна (1864–1938), українського громадсько-політичного діяча, юриста і письменника

8 жовтня

День юриста. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1022/97 від 16.09.1997 р.

175 років від дня народження Григорія Захаровича Врецьони (1839–1901), українського педагога, письменника, культурного діяча

9 жовтня

Міжнародний день поштової служби. Відзначається щорічно в річницю заснування Всесвітнього поштового союзу (1874 р., м. Берн, Швейцарія)

140 років від дня народження Миколи Костянтиновича Реріха (1874–1947), російського живописця, археолога, мандрівника, громадського діяча

110 років від дня народження Миколи Платоновича Бажана (1904–1983), українського поета, громадського діяча

10 жовтня

Всесвітній день охорони психічного здоров'я. Відзначається щорічно з 1992 р. за ініціативою Всесвітньої федерації психічного здоров'я ВООЗ

День працівників стандартизації та метрології. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 910/2002 від 08.10.2002 р.

330 років від дня народження Антуана Ватто (1684–1721), французького художника

125 років від дня народження Михайла Панасовича Драй-Хмари [справж. – Драй (1889–1939)], українського поета і літературознавця

100 років від дня народження Євгена Миколайовича Кондратюка (1914–1992), українського ботаніка

11 жовтня

80 років від дня народження Юрія Миколайовича Щербака (1934), українського письменника

12 жовтня

День працівників санітарно-епідеміологічної служби. Відзначається щорічно в другу неділю жовтня відповідно до Указу Президента України № 1178/2004 від 05.10.2004 р.

День художника. Відзначається щорічно в другу неділю жовтня відповідно до Указу Президента України №1132/98 від 09.11.1998 р.

13 жовтня

Міжнародний день зменшення ризику природних катастроф. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/64/200 від 25.02.2010 р.

180 років від дня народження Ернста Моріца Глієра (1834–1896), російського та українського майстра музичних інструментів

125 років від дня народження Григорія Самійловича Теннера (1889–1943), українського скульптора

14 жовтня

Покрова Пресвятої Богородиці

День українського козацтва. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 966/99 від 07.08.1999 р.

130 років від дня народження Андрія Юхимовича Ратмирова [справж. – Тимківський (1884–1967)], українського актора і режисера

90 років від дня народження Оксани Олександрівни Супрун (1924–1990), українського скульптора

15 жовтня

200 років від дня народження Михайла Юрійовича Лермонтова (1814–1841), російського поета

170 років від дня народження Фрідріха Ніцше (1844–1900), німецького філософа

160 років від дня народження Оскара Уайльда (1854–1900), англійського письменника

130 років від дня народження Конона Петровича Безщасного (1884–1967), українського кобзаря

16 жовтня

Всесвітній день продовольства. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/35/70 від 05.12.1980 р.

17 жовтня

Міжнародний день боротьби за ліквідацію бідності. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/47/196 від 22.12.1992 р.

200 років від дня народження Якова Федоровича Головацького (1814–1888), українського поета, історика літератури, етнографа і педагога

18 жовтня

День працівників целюлозно-паперової промисловості. Відзначається в третю суботу жовтня відповідно до Указу Президента України № 885/2008 від 01.10.2008 р.

120 років від дня народження Тібора Дері (1894–1977), угорського письменника

19 жовтня

День апостола Фоми

День працівників харчової промисловості. Відзначається в третю неділю жовтня відповідно до Указу Президента України № 714/95 від 08.08.1995 р.

160 років від дня народження Сергія Івановича Васильківського (1854–1917), українського живописця

20 жовтня

Всеукраїнський день боротьби із захворюванням на рак молочної залози. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 42/2005 від 17.01.2005 р.

175 років від дня народження Флорентія Федоровича Павленкова (1839–1900), російського книгознавця

160 років від дня народження Жана Ніколя Артюра Рембо (1854–1891), французького поета

21 жовтня

День Конституції Автономної Республіки Крим. Відзначається щорічно відповідно до Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим № 721-2/99 від 20.10.1999 р.

22 жовтня

160 років від дня народження Івана Віссаріоновича Троїцького (1854–1923), українського педіатра

23 жовтня

225 років від дня народження Костянтина Івановича Арсеньєва (1789–1865), російського статистика, історика, географа

90 років від дня народження Василя Лазаровича Микитася (1924–1999), українського літературознавця

24 жовтня

День Організації Об'єднаних Націй. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/168 (II) від 31.10.1947 р.

Всесвітній день інформації щодо розвитку. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/3038 (XXVII) від 19.12.1972 р.

230 років від дня заснування (1784) Академічної гімназії у Львові як складової частини Львівського університету

210 років від дня народження Вільгельма-Едуарда Вебера (1804–1891), німецького фізика, автора систем електричних і магнітних одиниць

100 років від дня народження Петра Аврамовича Потапенка (1914–1999), українського бандуриста і хорового диригента

26 жовтня

День автомобіліста і дорожника. Відзначається в останню неділю жовтня відповідно до Указу Президента України № 452/1993 від 13 жовтня 1993 р.

150 років від дня народження Євгена Пилиповича Вотчала (1864–1937), українського фізіолога, фундатора школи українських фізіологів рослин

27 жовтня

Всесвітній день аудіовізуальної спадщини. Відзначається щорічно відповідно до резолюції, затвердженої на 33-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (2005)

120 років від дня народження Івана Івановича Падалки (1894–1937), українського живописця і графіка

28 жовтня

День визволення України від фашистських загарбників. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 836/2009 від 20.10.2009 р.

2014 р. в нашій країні святкується 70-а річниця цієї події

30 жовтня

100 років від дня народження Вадима Борисовича Гомоляки (1914–1980), українського композитора

31 жовтня

День апостола та євангеліста Луки

160 років від дня народження Отто Свердрупа [справж. – Отто Нейман Кноф Свердруп (1854–1930)], норвезького мореплавця, дослідника Арктики

Листопад

1 листопада

100 років від дня народження Олексія Івановича Недогонова (1914–1948), російського поета

80 років від дня народження Анни Миколаївни Галечки (1934), української письменниці

2 листопада

День працівника соціальної сфери. Відзначається щорічно в першу неділю листопада відповідно до Указу Президента України № 374/99 від 13.04.1999 р.

3 листопада

День інженерних військ. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1399/99 від 27.10.1999 р.

День ракетних військ і артилерії. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1215/97 від 31.10.1997 р.

140 років від дня народження Флоренс Гамілтон Рендел Лайвсей (1874–1953), канадської письменниці, журналістки, перекладачки, дослідниці українського фольклору

100 років від дня народження Олега Павловича Куща (1914–1984), українського бібліографа і книгознавця

4 листопада

День Казанської ікони Божої Матері

День залізничника. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 257/93-рп від 15.07.1993 р.

120 років від дня народження Костянтина Олександровича Копержинського (1894–1953), українського літературознавця-славіста

5 листопада

80 років від дня народження Кіри Георгіївни Муратової (1934), українського кінорежисера

6 листопада

Міжнародний день запобігання експлуатації навколишнього середовища під час війни та збройних конфліктів. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/4 від 05.11.2001 р.

80 років від дня народження Володимира Антоновича Маняка (1934–1992), українського письменника

7 листопада

270 років від дня народження Нестора Максимовича Амбодика-Максимовича (1744–1812), українського лікаря, вченого-енциклопедиста

130 років від дня народження Михайла Васильовича Птухи (1884–1961), українського статистика і демографа

80 років від дня народження Григорія Дем'яновича Зленка (1934), українського письменника, літературознавця, бібліографа

8 листопада

100 років від дня народження Івана Панасовича Рябокляча (1914–1999), українського письменника

9 листопада

День преподобного Нестора Літописця

День української писемності та мови. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1241/97 від 06.11.1997 р.

130 років від дня народження Миколи Панасовича Лазорського [справж. – Коркішко (1884–1970)], українського письменника

90 років від дня народження Дмитра Тихоновича Мегелика (1924–1985), українського поета

10 листопада

180 років від дня народження Хосе Рафаеля Ернандеса (1834–1886), аргентинського поета, журналіста, політичного діяча

11 листопада

90 років від дня народження Ганни Георгіївни Ігнатенко (1924–2008), української письменниці, літературознавця

12 листопада

110 років від дня народження Захара Петровича Мороза (1904–1958), українського літературознавця, драматурга

13 листопада

Міжнародний день сліпих. Відзначається щорічно відповідно до рішення ВООЗ

125 років від дня народження Остапа Вишні [справж. – Павло Михайлович Губенко (1889–1956)], українського письменника, сатирика і гумориста

14 листопада

Всесвітній день боротьби із захворюванням на діабет. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/61/225 від 20.12.2006 р.

150 років від дня народження Олександра Миколайовича Щукарьова (1864–1936), українського і російського фізико-хіміка, винахідника і конструктора

15 листопада

100 років від дня народження Володимира Олексійовича Лотарєва (1914–1994), українського вченого у галузі механіки, конструктора авіаційних двигунів

16 листопада

Міжнародний день толерантності. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/51/95 від 12.12.1996 р.

День працівників радіо, телебачення та зв'язку. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 667/94 від 11.11.1994 р.

День працівників сільського господарства. Відзначається у третю неділю листопада відповідно до Указу Президента України № 428/93 від 07.10.1993 р.

17 листопада

День студента. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 659/99 від 16.06.1999 р.

19 листопада

День працівників гідрометеорологічної служби. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента № 208/2003 від 11.03.2003 р.

День скловиробника. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1417/2003 від 09.12.2003 р.

225 років від дня народження Михайла Михайловича Лучкая [справж. – Поп (1789–1843)], українського мовознавця та історика, фольклориста

150 років від дня народження Михайла Васильовича Зобківа (1864–1928), українського вченого та публіциста

20 листопада

Всесвітній день дитини. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/836 (IX) від 14.12.1954 р.

200 років від дня народження Михайла Андрійовича Тулова (1814–1878), російського та українського літературознавця, мовознавця і письменника

21 листопада

Собор Архістратига Михаїла

Всесвітній день телебачення. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/51/205 від 17.12.1996 р.

320 років від дня народження Вольтера [справж. – Марі Франсуа Аруе (1694–1778)], французького письменника, філософа, історика

130 років від дня народження Петра Петровича Єфименка (1884–1969), українського та російського археолога

90 років від дня народження Ігоря Івановича Корнєйчика (1924–1974), українського бібліографа

22 листопада

260 років від дня народження Федора Петровича Мойсеєнка [Моїсеєнко (1754–1781)], українського вченого-мінералога

23 листопада

День пам'яті жертв голодоморів. Відзначається щорічно у четверту суботу листопада відповідно до Указу Президента № 1310/98 від 26.11.1998 р.

90 років від дня народження Володимира Федоровича Геращенка (1924–2002), українського художника театру

24 листопада

100 років від дня народження Віктора Олексійовича Смородіна (1914–1990), українського кінооператора

25 листопада

Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок. Відзначається щорічно відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/134 від 17.12.1999 р.

200 років від дня народження Юліуса Роберта Майєра (1814–1878), німецького лікаря і фізика

130 років від дня народження Івана Титовича Калиновича (1884–1927), українського бібліографа, видавця, перекладача, громадського діяча

26 листопада

Святителя Іоанна Золотоустого

170 років від дня народження Олександра Левковича Боровиковського (1844–1905), судового діяча, спеціаліста із цивільного права і процесу, українського фольклориста, письменника

80 років від дня народження Юрія Тимоновича Литвина (1934–1984), українського письменника, правозахисника

27 листопада

130 років від дня народження Миколи Івановича Радзієвського (1884–1965), українського композитора і диригента

80 років від дня народження Івана Івановича Магди (1934), українського енергетика

28 листопада

100 років від дня народження Андрія Юхимовича Кузьменка (1914–1991), українського літературознавця і критика

30 листопада

80 років від дня народження Раїси Петрівни Іванченко (1934), української письменниці

Грудень

1 грудня

Всесвітній день боротьби зі СНІДом. Відзначається щорічно з ініціативи ВООЗ, відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН A/RES/43/15 від 27.10.1988 р.

День працівників прокуратури. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента № 1190/2000 від 02.11.2000 р.

2 грудня

Міжнародний день боротьби за скасування рабства. Відзначається відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/317 (IV) від 02.12.1949 р.

3 грудня

Міжнародний день інвалідів. Відзначається відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/47/3 від 14.10.1992 р.

130 років від дня народження Іржі Горака (1884–1975), чеського фольклориста, етнографа, літературознавця

100 років від дня народження Ростислава Андрійовича Гаврилка (1914–1984), українського актора і режисера

4 грудня

Введення в храм Пресвятої Богородиці. Третя Пречиста

5 грудня

Міжнародний день волонтерів. Відзначається відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/40/212 від 17.12.1985 р.

День працівників статистики. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1120/2002 від 02.12.2002 р.

6 грудня

День Збройних Сил України. Відзначається відповідно до Постанови Верховної Ради України № 3528-XII від 19.10.1993 р.

160 років від дня народження Іларія Михайловича Огоновського (1854–1929), українського філолога

130 років від дня народження Марії Миколаївни Колцуняк-Кузьми (1884–1922), української письменниці

7 грудня

День великомучениці Катерини

Міжнародний день цивільної авіації. Відзначається відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/51/33 від 06.12.1996 р.

День місцевого самоврядування. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1250\2000 від 25.11.2000 р.

140 років від дня народження Сергія Андрійовича Прокоф'єва (1874–1944), українського вченого у галузі будівництва

8 грудня

170 років від дня народження Еміля Рено (1844–1918), французького винахідника, художника, популяризатора науки, предтечі анімаційного кіно

130 років від дня народження Павла Олександровича Гнідича (1884–1919?), українського фольклориста

90 років від дня народження Якова Леонтійовича Муляра (1924–1988), українського письменника, драматурга, журналіста

80 років від дня народження Аліси Брунівни Фрейндліх (1934), російської актриси

9 грудня

Міжнародний день боротьби з корупцією. Відзначається відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/58/4 від 31.10.2003 р.

10 грудня

День захисту прав людини. Відзначається відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/423(V) від 04.12.1950 р.

210 років від дня народження Марі Жозефа Ежена Сю (1804–1857), французького письменника

11 грудня

Міжнародний день гір. Відзначається відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/57/245 від 20.12.2002 р.

День пам'яті кримчаків та євреїв Криму – жертв нацизму. Відзначається щорічно відповідно до Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим № 1093-4/04 від 20.10.2004 р.

125 років від дня народження Миколи Чубатого (1889–1975), українського вченого, історика права та церкви, педагога, публіциста

12 грудня

День Сухопутних військ України. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1167/97 від 18.10.1997 р.

130 років від дня народження Миколи Гнатовича Світальського (1884–1937), українського геолога

90 років від дня народження Івана Овксентійовича Денисюка (1924–2009), українського літературознавця і критика

13 грудня

День Апостола Андрія Первозванного

14 грудня

День вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 945/2006 від 10.10.2006 р.

360 років від дня народження Данила Павловича Апостола (1654–1734), українського військового та політичного діяча, гетьмана Лівобережної України

140 років від дня народження Бориса Миколайовича Рождественського (1874–1943), українського вченого в галузі агрономії

15 грудня

День працівників суду. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1318/2000 від 08.12.2000 р.

125 років від дня народження Павла Антоновича Громницького (1889–1977), українського живописця

16 грудня

190 років від дня народження Юліуша Коссака (1824–1899), польського живописця

100 років від дня народження Віталія Івановича Петльованого (1914–1989), українського письменника

100 років від дня народження Олександра Олександровича Самохваленка (1914–1977), українського хорового диригента

17 грудня

День пам'яті великомучениці Варвари

90 років від дня народження Овсія Вольфовича Круковця (1924), українського письменника

18 грудня

Міжнародний день мігрантів. Відзначається відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/55/93 від 04.12.2000 р.

19 грудня

День святителя Миколи Чудотворця

Міжнародний день співпраці Південь–Південь Організації Об'єднаних Націй. Відзначається відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/58/220 від 19.12.2004 р.

День адвокатури. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1121/2002 від 02.12.2002 р.

20 грудня

День міліції. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 567/92 від 17.11.1992 р.

21 грудня

160 років від дня народження Жуля Жільєрона (1854–1926), швейцарського і французького мовознавця, одного з основоположників лінгвістичної географії

125 років від дня народження Стефана Андрійовича Таранущенка (1889–1976), українського мистецтвознавця

22 грудня

День зачаття праведною Анною Пресвятої Богородиці

День енергетика. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 522/93 від 12.11.1993 р.

День працівника дипломатичної служби. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1639/2005 від 21.11.2005 р.

23 грудня

100 років від дня народження Данила Івановича Безуглого (1914–1977), українського живописця

24 грудня

День працівників архівних установ. Відзначається щорічно відповідно до Указу Президента України № 1200/98 від 30.10.1998 р.

170 років від дня народження Євгена Ієронімовича Желехівського (1844–1885), українського лексикографа, фольклориста і педагога

100 років від дня народження Кирила Яремовича Цепенди (1914–2003), українського диригента

25 грудня

130 років від дня народження Насті (Анастасії Борисівни) Грінченко (1884–1908), української письменниці

120 років від дня народження Спиридона Петровича Добровольського (1894–1977), українського письменника

120 років від дня народження Миколи Олександровича Фоменка (1894–1961), українського композитора, піаніста, педагога, музичного критика

26 грудня

125 років від дня народження Яна Дембовського (1889–1963), польського зоолога, державного і громадського діяча

27 грудня

90 років від дня народження Петра Полікарповича Гандзюри (1924–2011), українського письменника

28 грудня

80 років від дня народження Михайла Васильовича Косіва (1934), українського літературознавця, критика

29 грудня

125 років від дня народження Костянтина Олексійовича Калініна (1889–1940), українського авіаконструктора

Календар знаменних дат

ДАТИ І ПОДІЇ

2014 перше півріччя

Календар знаменних дат № 1 (3)

Укладачі: **В. Кононенко** (керівник проекту), **О. Бакуменко, О. Білик, К. Науменко, Л. Рогальчук** (координатор проекту), **О. Рожнятовська, С. Савченко**

Редактори: С. Макогон, Н. Маслова-Зоріна
Художнє оформлення: Р. Чудновський
Верстка: В. Пасічна

Відповідальний за випуск **Т. Вилегжаніна**

Випусковий редактор С. Басенко

Свідоцтво про державну реєстрацію засобу масової інформації
серія КВ № 19344-9144Р від 13.09.2012

Підписано до друку 21.10.2013. Формат 60х84/8. Умовн. друк. арк 29,00. Наклад 125 прим. Зам. 100
Нац. парлам. б-ка України. 01001, Київ-1, вул. Грушевського,1. Тел. (044) 278-85-12

Ротапринт Нац. парлам. б-ки України, 04070, Київ-70, Боричів узвіз,13
Тел. (044) 425-20-98